

Sateenkaariperheiden vanhemmat

Kokemuksia lasten hyvinvoinnista,
perhesuhteista ja tuen saannista

Kia Aarnio, Jari Kylmä, Tytti Solantaus & Anna Rotkirch

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 63/2018

Julkaisija: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki
www.vaestoliitto.fi

© Kia Aarnio, Jari Kylmä, Tytti Solantaus,
Anna Rotkirch & Sateenkaariperheet ry ja Väestöliitto ry

Tutkimushankkeen on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö.
Tutkimushanketta on hallinnoinut Sateenkaariperheet ry.

Tekijät kiittävät lämpimästi tutkimushanketta avustaneita tahoja ja erityisesti tutkimuksen ohjausryhmään kuuluneita henkilöitä: Marie Rautava (Mannerheimin Lastensuojeluliitto), Taina Martiskainen (Lastensuojelun Keskusliitto) ja Juha Jämsä (Sateenkaariperheet ry). Suuret kiitokset kaikille tutkimushankkeeseen osallistuneille lapsille ja vanhemmille.

ISBN: 978-952-226-194-6 (painettu)
ISBN: 978-952-226-195-3 (verkko)
ISSN: 0357-4725

Kannen kuva: Lena Malm
Taitto: Taittotalo PrintOne

Paino: Nord Print
Helsinki, 2018

Tiivistelmä

Suomalaisten sateenkaariperheiden vanhempien kokemuksia heidän lastensa psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista sekä heidän perhesuhteistaan ja tuen saannistaan on tutkittu ensimmäistä kertaa. Sateenkaariperheessä ainakin joku vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Tutkimus on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamana Väestöliiton ja Sateenkaariperheet ry:n yhteishankkeena. Enemmistö lapsista vaikuttaa voivan hyvin. Osalta lapsista ja vanhemmista puuttuu kuitenkin tarvittavaa tukea.

Vanhemmat (N = 80) vastasivat erillisellä kyselylomakkeella jokaisen 7–18-vuotiaan lapsensa osalta (N = 103). Kyselyiden kohteena olevista lapsista kolme neljäsosaa on osallistunut tutkimushankkeen aiemmassa vaiheessa haastatteluun tai kyselyyn. Vanhempien arvioita lapsensa hyvinvoinnista verrataan heidän lastensa arvioihin. Vanhempien kokemuksia perhesuhteista ja tuen saannista verrataan mahdollisuuksien mukaan valtaväestön vastaaviin tietoihin.

Sateenkaariperheiden vanhempien raportointi lastensa hyvinvoinnista ja perheen toiminnasta vastaa enimmiltä osin heidän lastensa ja valtaväestön vanhempien raportointia näistä aiheista. Suurella enemmistöllä lapsista on iloinen mieliala ja hyvä terveys. Sateenkaariperheiden vanhempien ja lasten arviot lapsen suhteesta biologiseen ja sosiaaliseen äitiin ja sosiaaliseen isään vaikuttavat vastaavan toisiaan, ja suhteet ovat pääsääntöisesti hyvät. Lasten ja vanhempien arvioiden samankaltaisuus tukee käsitystä sateenkaariperheiden vanhempien paneutuvuudesta vanhemmuuteen. Sateenkaariperheiden vanhempien ja valtaväestön vanhempien arvioiden vastaavuus puolestaan osoittaa, että lapset voivat keskimäärin fyysisesti ja sosiaalisesti yhtä hyvin sateenkaari- ja muissa perheissä, ja että sateenkaariperheet toimivat monilta osin samalla tavoin kuin muut perheet.

Sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat alakouluikäisen lapsensa suhteen tämän biologiseen isään vanhempien eron jälkeen huonommaksi kuin lapset itse. Vanhemmat kuvittelevat lapsensa suhtautuvan kielteisemmin sukupuolivähemmistöön kuuluvaan vanhempaansa kuin mitä lapset suhtautuvat.

Yli neljä viidesosaa sateenkaariperheiden vanhemmista on pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi. Puolet vanhemmista arvioi lapsensa kuulleen loukkaavia puheita perheestään ja olleen huolissaan muiden suhtautumisesta hänen perheeseensä. Sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat alakouluikäisen lapsensa tulevan kiusatuksi useammin ja kokevan surullisempaa mielialaa verrattuna valtaväestön vanhempien raportointiin lapsiaan koskien. Niillä sateenkaariperheiden lapsilla, joita kiusataan perheestä johtuen ja joita kiusataan kaikista useimmin, on surullisin mieliala.

Valtaosa sateenkaariperheiden vanhemmista on avoin perhemuodostaan lapsensa koulussa. Monen mielestä koulu ei tue riittävästi lapsen sateenkaariperheidentiteettiä. Joka kymmenes vanhempi kokee, että hänen lapsensa tai vanhemmuutensa ongelmia on pidetty koulussa aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina. Osa vanhemmista toivoo koulujen huomioivan sateenkaariperheet paremmin.

Valtaosa sateenkaariperheiden vanhemmista on saanut tukea vanhemmuuteensa, on hyvin tyytyväinen parisuhteeseensa ja ajattelee lapsenkasvatuksesta samalla tavoin kuin puolisonsa. Sateenkaariperheissä vanhemmilla vaikuttaa olevan enemmän läheisiä ystäviä, mutta etäisemmät suhteet omiin ja puolison vanhempiin kuin valtaväestön aikuisilla. Neljäosalla lapsista on isovanhempia, jotka suhtautuvat kielteisesti sateenkaariperheeseen, ja osa isovanhemmista on katkaissut suhteet perheeseen. Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden vanhemmista on eronnut. Vähintään joka kolmas eronneista on jäänyt vaille riittävää tukea eroon. Sosiaalisista äideistä yli puolet on kärsinyt juridisen asemansa epävarmuudesta.

Harva sateenkaariperheiden vanhemmista on kohdannut palveluissa suoranaista huonoa kohtelua, mutta monet kaipaavat palveluiden inklusiivisuutta ja sateenkaariturvallisuutta sekä enemmän tietoa ammattilaisille. Selkein puute on parisuhdepalveluista ja lapsille tarjottavasta tuesta vanhemman sukupuolenkorjausprosessin aikana – sekä yhteiskunnan yhdenvertaisuudesta.

Sammandrag på svenska

I denna studie undersöks för första gången hur föräldrar i finländska regnbågsfamiljer upplever sina barns psykiska, fysiska och sociala välmåga, sina familjerelationer och det stöd familjen fått. I en regnbågsfamilj hör åtminstone en förälder till en sexuell eller könslig minoritet. Studien har utförts i samarbete mellan Befolkningsförbundet och Regnbågsfamiljer r.f. med finansiering från undervisnings- och kulturministeriet. Resultaten visar att de flesta barnen mår bra. En del av barnen och föräldrarna behöver dock mera stöd.

Forskningen bygger på enkätsvar från 80 föräldrar gällande deras barn i åldern 7–18 år (sammanlagt 103 barn, separata enkäter för varje barn). Tre fjärdedelar av barnen har i forskningens tidigare skede gett en intervju eller besvarat en enkät. Föräldrarnas bedömningar av barnens välmåga kan därmed jämföras med barnens egna svar. Föräldrarnas erfarenheter av familjerelationer och det stöd familjen mottagit jämförs också med motsvarande uppgifter gällande befolkningen i stort.

Regnbågsfamiljernas föräldrar rapporterar om sina barns välmåga och familjens situation på ett sätt som för det mesta motsvarar både barnens egna svar och andra finländska föräldrars erfarenheter. De flesta barnen känner sig ofta glada och har en god hälsa. Föräldrarnas och barnens bedömning av barnets relation till den biologiska mamman, den sociala mamman och den sociala pappan är likstämmiga och i huvudsak goda. Att barnens och föräldrarnas bedömningar är likstämmiga tyder på ett involverat föräldraskap. Överensstämmelsen med resultat från hela befolkningen tyder för sin del på att barn i genomsnitt har lika god fysisk och social hälsa i regnbågsfamiljer som i andra familjer, och att regnbågsfamiljerna i många avseenden fungerar på samma sätt som andra familjer.

Regnbågsfamiljernas föräldrar bedömer att barnets relation till den biologiska pappan efter att föräldrarna skilt sig är sämre än vad barnet själv uppger. Föräldrarna tror också att barn förhåller sig mera negativt till den förälder som tillhör en könslig minoritet än vad barnen själva säger sig göra.

Fler än fyra av fem föräldrar i regnbågsfamiljer har varit rädda för att barnet ska bli mobbat. Enligt varannan förälder har barnet hört andra säga sårande saker om deras familj och oroat sig för vad andra tycker om familjen. Föräldrar i regnbågsfamiljer rapporterar att deras 7–12-åriga barn blir mobbade oftare och känner sig sorgsnare jämfört med motsvarande svar från hela befolkningen. De barn i regnbågsfamiljer som mobbas på grund av sin familj och som mobbas allra mest känner sig också sorgsnast.

De flesta föräldrar i regnbågsfamiljer är öppna om sin familjeform i barnets skola. Alla upplever inte att skolan stöder barnets regnbågsfamilje-identitet tillräckligt. Var tionde förälder anser att skolan opåkallat relaterat barnets problem

eller problem i föräldraskapet till regnbågsfamiljen. En del av föräldrarna önskar att skolorna skulle uppmärksamma regnbågsfamiljer bättre.

De flesta av regnbågsfamiljernas föräldrar har fått stöd i sitt föräldraskap, är nöjd med sin parrelation, och har samma syn på barnuppfostran som deras partner har. Föräldrarna i regnbågsfamiljer verkar ha flera nära vänner, men mera distanta relationer till sina egna och till partners föräldrar än vad befolkningen har i genomsnitt. En fjärdedel av barnen har mor- eller farföräldrar som förhåller sig negativt till regnbågsfamiljen och vissa av dessa har brutit kontakten med familjen.

Två tredjedelar av föräldrarna i regnbågsfamiljer har separerat. Minst var tredje av dem som skilt sig upplever att de inte fått tillräckligt stöd i samband med skilsmässan. Över hälften av de sociala mödrarna har lidit på grund av oklarheter i sin juridiska situation.

Få föräldrar hade blivit direkt dåligt bemötta av professionella inom hälso- och socialvården, men flera önskar sig mera inkluderande tjänster, större trygghet för regnbågsfamiljer, samt mera information till de professionella. De klaraste bristerna gäller tjänster för parrelationer samt stöd till barn ifall föräldern genomgår könskorrigering – och jämställdheten i samhället.

Abstract in English

This study investigates for the first time how parents in Finnish rainbow families view the psychological, physical and social well-being of their children, their family relations, and the support provided to their family. In a rainbow family at least one parent belongs to a gender or sexual minority. The research was conducted in cooperation between the Population Research Institute at the Family Federation of Finland (Väestöliitto) and Rainbow Families in Finland (Sateenkaariperheet ry) with funding from the Ministry of Education and Culture of Finland. The results indicate that most children are doing well. Nevertheless, some children and parents need more support.

80 parents filled in surveys about their children aged 7–18 years (103 children, separate surveys for each child). Three fourths of the children have previously been interviewed or answered a survey within the same research project. The answers from the parents are compared to those of their children. The parents' experiences of family relations and support for their parenthood are compared to similar results from the Finnish population.

Parents in rainbow families assess the well-being of their children and the functioning of the family in ways that mostly correspond to responses provided by the children themselves, as well as to experiences of other parents in Finland. Most children feel happy and are in good health. The parents and children make similar assessments of the child's relation to the biological mother, the social mother, and the social father, and these relations are good overall. The alignment of answers provided by parents and their children indicates involved parenting. That the results correspond with population-level results indicates that children on average have similar levels of physical and social well-being in rainbow families and other families, and that rainbow families in many ways function as other families do.

Parents in rainbow families assess the child's relation to the biological father after divorce to be worse than what children themselves do. The parents also think that their child has a more negative view of their transgender parent than what the children report.

More than four in five parents in rainbow families have been afraid of their child getting bullied. Half of the parents report that their child has heard insulting comments about their family and been worried about what others think about the family. The parents in rainbow families also report that their 7–12-year-old children are more often bullied and are more often in a sad mood compared to the reports of parents in other family forms. The children in rainbow families who are bullied because of their family and who are bullied most frequently feel the saddest.

Most parents in rainbow families are open about their family at the child's school. Many consider that the school does not support the child's rainbow family identity enough. One in ten parents think that the school has linked the child's problems or problems in parenting to the rainbow family in an unwarranted way. Some parents wish that schools would take rainbow families better into account.

Most parents in rainbow families have received support for their parenting, are satisfied with their couple relationship and share similar views about childrearing with their partner. The parents in rainbow families appear to have more close friends but more distant relations to their own parents and their parents-in-law compared to the population at large. One in four children has a grandparent with a negative attitude to the rainbow family and some of these grandparents have ceased to be in contact with the family.

Two thirds of the parents have separated. At least one third of these parents feel that they have not received enough support in connection with the divorce. More than half of the social mothers have suffered due to the uncertainty of their legal situation.

Few parents have been badly treated by social and health professionals but many parents wish for more inclusive services, safety for rainbow families, and more information to service providers. The greatest need is for support for couple relations and to children whose parents go through gender reassignment – and for equality.

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Sammandrag på svenska.....	5
Abstract in English.....	7
1. Johdanto	13
1.1. Tutkimuksen tausta	13
1.2. Lasten terveys, psyykinen hyvinvointi ja huolet	14
1.3. Lasten ja vanhempien väliset suhteet sekä perheen toiminta.....	16
1.4. Kiusaaminen	18
1.5. Transihmisen perheessä elämisen kokemukset	19
1.6. Sosiaalisen vanhemman asema	20
1.7. Sateenkaariperheen muodostuminen	20
1.8. Sateenkaari-identiteetistä kertominen	21
1.9. Palvelukokemukset	22
1.10. Vanhempien parisuhde, ero ja eronneiden vanhempien väliset suhteet ..	22
1.11. Suhteet isovanhempiin, ystäviin ja muihin sukulaisiin	24
1.12. Tuki vanhemmuudelle	26
1.13. Tutkimuksen tarkoitus	27
1.14. Vanhempien kyselytutkimuksen tutkimuskysymykset.....	27
2. Vanhempien kyselytutkimuksen aineisto.....	30
2.1. Tutkimukseen osallistumisen kriteerit	30
2.2. Osallistujien rekrytoiminen ja ilmoittautuminen 10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselytutkimukseen	30
2.3. Osallistujien rekrytoiminen ja ilmoittautuminen haastateltujen 7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kyselytutkimukseen.....	31
2.4. Kyselylomakkeiden sisältö.....	31
3. Vastaajien ja kyselyiden kohteena olevien lasten taustamuuttajat ...	43
3.1. Vastanneen vanhemman taustamuuttajat	43
3.2. Vastaajien lasten lukumäärä	43
3.3. Vastaajien parisuhde, puolison tiedot ja koetut parisuhde-erot.....	45
3.4. Kyselyiden kohteena olevien lasten taustamuuttajat	47
3.5. Lapsen sateenkaariperheen muodostuminen.....	51
3.6. Tulosten esitysjärjestys	53
4. Vanhempien ja lasten väliset suhteet	54
4.1. Suhde biologiseen äitiin 7–12-vuotiailla lapsilla	54
4.2. Suhde sosiaaliseen äitiin 7–12-vuotiailla lapsilla.....	55
4.3. Suhde biologiseen isään 7–12-vuotiailla lapsilla.....	55
4.4. Suhde sosiaaliseen isään ja muuhun vanhempaan 7–12-vuotiailla lapsilla	56

4.5.	Suhde biologiseen ja sosiaaliseen äitiin 13–18-vuotiailla lapsilla.....	56
4.6.	Suhde biologiseen ja sosiaaliseen isään sekä muuhun vanhempaan 13–18-vuotiailla lapsilla.....	57
4.7.	Vanhemman arvio 7–18-vuotiaan lapsensa läheisimmästä suhteesta	58
4.8.	Pohdintaa lapsen suhteesta biologiseen äitiinsä	59
4.9.	Pohdintaa lapsen suhteesta sosiaaliseen äitiinsä	60
4.10.	Pohdintaa lapsen suhteesta biologiseen isäänsä.....	61
4.11.	Pohdintaa lapsen suhteesta sosiaaliseen isäänsä	62
4.12.	Pohdintaa lapsen suhteesta muuhun vanhempansa.....	62
4.13.	Pohdintaa lapsen vanhempi-suhteista yleisesti.....	63
4.14.	Pohdintaa lapsen vanhempi-suhteiden läheisyydestä.....	63
5.	Perheen toiminta	65
5.1.	Yleistä perheen toiminnasta.....	65
5.2.	Perheen toiminta 7–12-vuotiaiden lasten perheessä.....	65
5.3.	Muutosten määrä elämässä edeltävän vuoden aikana 7–12-vuotiailla lapsilla	67
5.4.	Perheen toiminta 7–18-vuotiaiden lasten perheissä	67
5.5.	Pohdintaa perheen toiminnasta: vanhempien ja lasten arvioiden välinen vertailu	69
5.6.	Pohdintaa perheen toiminnasta: sateenkaariperheiden vanhempien ja Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden vanhempien arvioiden välinen vertailu	72
6.	Lasten terveys, psyykinen hyvinvointi ja huolet	75
6.1.	Terveystila 7–18-vuotiailla lapsilla	75
6.2.	Somaattiset ja psyykkiset oireet 13–18-vuotiailla lapsilla.....	75
6.3.	Mieliala koulussa ja kotona 7–12-vuotiailla lapsilla.....	76
6.4.	Masennuksen oireet, ahdistuneisuus ja sosiaalisten tilanteiden pelko 13–18-vuotiailla lapsilla.....	77
6.5.	Vanhemman huolet liittyen 7–12-vuotiaan lapsen hyvinvointiin	79
6.6.	Vanhemman arviointi 7–12-vuotiaan lapsen huolista liittyen kavereihin ja perheeseen	79
6.7.	Vanhemman arviointi 7–12-vuotiaan lapsen muista huolista.....	81
6.8.	Avun saanti huoliin	83
6.9.	Muuta huomioitavaa 7–18-vuotiaiden lasten terveydestä, huolenaiheista ja mielenterveydestä.....	83
6.10.	Pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten terveystilasta.....	85
6.11.	Pohdintaa 13–18-vuotiaiden lasten somaattisista ja psyykkisistä oireista	87
6.12.	Pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten mielialasta	87
6.13.	Pohdintaa 13–18-vuotiaiden lasten ahdistuneisuudesta ja sosiaalisten tilanteiden peloista	88
6.14.	Pohdintaa vanhempien huolista liittyen 7–12-vuotiaiden lasten hyvinvointiin	89

6.15.	Pohdintaa vanhempien arvioinneista koskien 7–12-vuotiaan lapsen kaveri- ja perheaiheisia huolia	90
6.16.	Muuta pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten terveydestä, huolenaiheista ja mielenterveydestä	91
7.	Kiusaaminen	92
7.1.	Kiusatuksi tuleminen	92
7.2.	Muiden oppilaiden kiusaaminen	93
7.3.	Kiusaamisen muodot.....	94
7.4.	Kiusaaminen sateenkaariperheen vuoksi.....	95
7.5.	Kiusaaminen vapaa-ajalla	96
7.6.	Kiusatuksi tuleminen opettajan taholta	96
7.7.	Kiusatuksi tuleminen vapaa-ajan ohjaajan taholta	97
7.8.	Loukkaavien kommenttien kuuleminen	98
7.9.	Pelko lapsen tulemistä kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen	98
7.10.	Sateenkaariperheestä johtuvan kiusaamisen ajoittuminen lapsen elämässä	98
7.11.	Opastaminen kiusaamisen varalta	99
7.12.	Muut kiusaamiskokemukset.....	103
7.13.	Pohdintaa kiusatuksi tulemisesta ja sen muodoista	104
7.14.	Pohdintaa kiusaajana toimimisesta	106
7.15.	Pohdintaa sateenkaariperheestä johtuvasta kiusaamisesta	107
7.16.	Pohdintaa loukkaavien kommenttien kuulemisesta ja kiusatuksi tulemisen pelosta	108
7.17.	Pohdintaa kiusaamisen varalta opastamisesta	109
8.	Kokemukset transihmisten, sosiaalisten äitien ja sijaisvanhempien perheistä	111
8.1.	Lapsen suhtautuminen vanhemman transkokemukseen ja sukupuolen korjaamiseen.....	111
8.2.	Vanhemman transkokemuksen vaikutukset lapsen elämään	112
8.3.	Lapsen käyttämä nimitys transprosessin läpi käyneestä vanhemmasta ..	113
8.4.	Pohdintaa transihmisten perheessä elämisen kokemuksista	114
8.5.	Sosiaalisen vanhemman kateus ja epävarma juridinen asema	117
8.6.	Pohdintaa sosiaalisen vanhemman tilanteesta	118
8.7.	Sijaisvanhempana toimiminen.....	119
8.8.	Pohdintaa sijaisvanhempana toimimisesta.....	120
9.	Sateenkaariperheen muodostuminen ja sateenkaari-identiteetistä kertominen	121
9.1.	Kokemukset sateenkaariperheen muodostumisesta	121
9.2.	Pohdintaa sateenkaariperheen muodostumisen kokemuksista	121
9.3.	Kertominen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta lapsen elinympäristössä	124
9.4.	Pohdintaa avoimuudesta lapsen elinympäristössä.....	126

10. Palvelukokemukset.....	129
10.1. Tuki lapselle sateenkaariperheeseen ja perheidenteettiin liittyen	129
10.2. Lapsen tai vanhemmuuden ongelmien pitäminen aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina.....	130
10.3. Palveluiden käyttämättä jättäminen	131
10.4. Muuta palveluiden käytöstä	132
10.5. Pohdintaa lapsen tarvitsemasta tuesta sateenkaariperheeseen liittyen	134
10.6. Pohdintaa perheidenteetin tukemisesta ja ongelmien pitämisestä aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina.....	135
10.7. Pohdintaa palveluiden käyttämisestä ja käyttämättä jättämisestä.....	136
11. Suhteet puolisoon, entiseen puolisoon, sukulaisiin ja ystäviin.....	139
11.1. Parisuhteen kesto ja parisuhdetyytyväisyys	139
11.2. Pohdintaa parisuhteen kestosta ja parisuhdetyytyväisyydestä	140
11.3. Puolisoiden kasvatuskäytännön yhdenmukaisuus	141
11.4. Eronneiden vanhempien väliset suhteet ja kasvatuskäytännön yhdenmukaisuus	142
11.5. Pohdintaa sateenkaariperheiden vanhempien parisuhde-eroista ja kasvatuskäytännön yhdenmukaisuudesta.....	143
11.6. Yhteydenpito omiin ja puolison vanhempiin.....	145
11.7. Läheisyys omien ja puolison vanhempien kanssa.....	146
11.8. Omien ja puolison vanhempien tieto sateenkaariperheestä	146
11.9. Omien ja puolison vanhempien suhtautuminen sateenkaariperheeseen	147
11.10. Välien katkaiseminen sateenkaariperheen vuoksi	147
11.11. Läheisten aikuisten sukulaisten ja ystävien määrä	148
11.12. Ystävien rooli	148
11.13. Pohdintaa isovanhempien ja ystävien roolista	149
12. Tuki vanhemmuudelle ja muita kokemuksia sateenkaariperheestä ..	154
12.1. Tuki isovanhemmilta	154
12.2. Tuki vanhemmuudelle yleisesti	155
12.3. Tuki sateenkaarivanhemmuudelle	156
12.4. Kaivattu tuki sateenkaarivanhemmuuteen.....	159
12.5. Tuki sateenkaarisuhteesta erottaessa	163
12.6. Pohdintaa isovanhempien, ystävien ja järjestöjen tarjoamasta tuesta..	164
12.7. Pohdintaa sateenkaariparin eroon saadusta tuesta.....	165
12.8. Muut kokemukset koskien sateenkaariperheen vanhempana olemista .	166
12.9. Pohdintaa sateenkaariperheen vanhempien muista kokemuksista.....	170
13. Yhteenvetoa.....	172
13.1. Vahvuudet ja haavoittuvuudet	172
13.2. Tulosten arviointia	177
13.3. Loppupäätelmät.....	180
Lähteet	182

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta

Sateenkaariperheet ovat perheitä, joissa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Näiden perheiden määrä on kasvanut jatkuvasti länsimaissa, mistä on Suomen kohdalla osoituksena esimerkiksi rekisteröityjen pariin lapsiperheiden määrän tasainen kasvu (Suomen virallinen tilasto, 2016). Suomalaisissa sateenkaariperheissä arvioidaan elävän 10 000 lasta ja heistä ainakin 2000 elää ydinperheen muotoisissa samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä. Yleinen asenneilmapiiri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan on muuttunut 2000-luvulla myönteisemmäksi, mikä on heijastunut entistä yhdenvertaisempaan lainsäädäntöön: naisparien oikeus hedelmöityshoitoihin astui voimaan vuonna 2007, samaa sukupuolta olevien rekisteröityjen pariin perheen sisäinen adoptio-oikeus vuonna 2009 ja tasa-arvoinen avioliittolaki vuonna 2017.

Edistyksestä huolimatta sateenkaari-ihmisten juridisessa asemassa on vielä selviä puutteita ja eduskunnan täysistuntoa myöten sateenkaari-ihmisiä kohtaan osoitetaan halventavia ja syrjiviä asenteita. Vuonna 2012 toteutetun asennetutkimuksen mukaan alle puolet suomalaisista pitää samaa sukupuolta olevien pariin kykyä kasvattaa lasta yhtä hyvänä kuin eri sukupuolta olevien pariin (Nikander, Salin & Hakovirta, 2016). Sateenkaariperheet ry:n ensimmäisessä jäsenkyselyssä, joka toteutettiin vuodenvaihteessa 2016–2017 ja johon vastasi yli 250 sateenkaariperheen vanhempaa, kävi ilmi, että puolet sateenkaariperheiden vanhemmista on pelännyt viimeisimmän vuoden aikana syrjintää yksittäisessä tilanteessa, kymmenisen prosenttia on pelännyt syrjintää jatkuvasti, kun taas nelisenkymmentä prosenttia vanhemmista ei ole pelännyt syrjintää viimeisimmän vuoden aikana (Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely 2016–2017).

Epäyhdenvertaisella juridisella asemalla ja syrjivillä asenteilla on kielteinen vaikutus yksilöiden ja perheiden hyvinvointiin (Adams & Light, 2015; Amato, 2012). Sateenkaariperheiden jäsenten hyvinvointi on sitä parempaa, mitä turvallisemmassa ympäristössä he elävät (Patterson & Goldberg, 2016; Vyncke, Julien, Jouvin & Jodoin, 2014) ja mitä paremmin lainsäädäntö huomioi sateenkaariperheiden lapset ja vanhemmat (Bos, Gartrell, van Balen, Peyser & Sandfort, 2008; Hatzenbuehler, 2010; Raifman, Moscoe, Austin & McConnell, 2017). Ympäristön syrjivyyden voi aiheuttaa niin kutsuttua vähemmistöstressiä niissä, jotka kuuluvat syrjittyyn vähemmistöön, vaikka heihin ei henkilökohtaisesti kohdistuisi syrjintää (Hatzenbuehler, 2014; Herek & Garnets, 2007). Vähemmistöstressi on huolta ympäristön kielteisestä suhtautumisesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan, kokemuksia erilaisuudesta tai toiseudesta sekä pelkoa sosiaalisesta leimautumisesta, kiusatuksi tai syrjityksi tulosta. Vähemmistöstressi heikentää

yksilön hyvinvointia ja lisää parisuhteen eroriskiä (katsaus: Aarnio, 2014; Calzo & al., 2017; Khaddouma, Norona & Whitton, 2015).

Suomesta ei ole ennen tätä tutkimushanketta ollut lainkaan tietoa sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista, eikä ole juuri lainkaan tietoa siitä, millaisia kokemuksia suomalaisilla sateenkaariperheiden vanhemmilla on muun muassa lastensa kiusatuksi tulosta, perheensä isovanhempisuhteista ja vanhemmuudelle saadusta tuesta. Tämän tutkimushankkeen ensimmäisenä osana tutkittiin sateenkaariperheiden 7–18-vuotiaiden lasten käsityksiä hyvinvoinnistaan ja kokemuksia sateenkaariperheessä elämisestä (Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus & Rotkirch, 2017). Tässä tutkimushankkeen toisessa osassa tutkitaan näiden samojen lasten vanhempien käsityksiä lastensa psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista sekä heidän lastensa sateenkaariperheessä elämisen kokemuksista, jotta tilannetta saadaan tarkasteltua myös aikuisen näkökulmasta. Toisekseen tässä tutkimuksessa selvitetään tekijöitä, jotka liittyvät sateenkaariperheen lapsen ja koko perheen hyvinvointiin. Tarkasteltavina ovat vanhempien kokemukset, jotka koskettavat lasten ja vanhempien välisiä suhteita, vanhempien parisuhdetta ja eroa, sosiaalisen vanhemman asemaa perheessä, palveluiden käyttöä, vanhemmuudelle saatua tukea sekä vanhempien suhteita omiin ja puolisonsa vanhempiin sekä ystäviin ja muihin sukulaisiin.

Sateenkaariperheillä voi olla erityisiä haavoittuvuuksia, kuten pelkoa ja kokemuksia syrjinnästä ja lasten kiusaamisesta, mutta myös vahvuuksia, kuten erityisen paneutuvaa vanhemmuutta ja laajoja, tukevia perhe- ja ystäväsuhteiden verkostoja (katsaus: Aarnio, 2014; Aarnio & al., 2017). Tässä tutkimuksessa selvitetään sateenkaariperheiden lasten haavoittuvuuksia ja vahvuuksia sekä heidän perheensä hyvinvointiin liittyviä tekijöitä vanhempien arvioimana. Vanhempien arvioita verrataan mahdollisuuksien mukaan heidän omien lastensa antamiin arvioihin, jotka on raportoitu aiemmassa tuloraportissa (Aarnio & al., 2017), sekä soveltuviin tutkimustietoihin valtaväestön vanhemmista.

1.2. Lasten terveys, psyykkinen hyvinvointi ja huolet

Muissa maissa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhempien lapset voivat psyykkisesti, sosiaalisesti ja fyysisesti yhtä hyvin kuin heteroseksuaalisten vanhempien lapset (katsaus: Aarnio, 2014; katsaus: Tuovila, Koivusilta, Åstedt-Kurki & Kylmä, 2017). Hyvinvoinnilla tarkoitetaan psyykkistä hyvinvointia eli sitä, että yksilöllä ei ole voimakkaita tai pitkään jatkuvia mielenterveyden häiriöiden oireita, kuten mieliala-, ahdistus-, ja somaattisia oireita. Hyvinvointiin kuuluu myös fyysinen terveys ja sosiaalinen hyvinvointi eli läheiset perhe- ja ystävyysuhteet.

Arvion lapsen hyvinvoinnista ovat antaneet ulkomaisissa tutkimuksissa joko lapset ja nuoret itse (esim. Bos, van Gelderen & Gartrell, 2015; Bos, Goldberg, van Gelderen & Gartrell, 2012; Crouch, Waters, McNair & Power, 2015), heidän

vanhempansa (esim. Baiocco & al., 2015; Bos, Knox, van Rijn-van Gelderen & Gartrell, 2016; Calzo & al., 2017; Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014) ja joissakin tapauksissa vanhempien lisäksi lasten opettajat (Farr, 2017a; Golombok & al., 2014; Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2002). 2000-luvulla on päästy tutkimaan myös sateenkaariperheistä aikuistuneiden lasten hyvinvointia (Fairtlough, 2008; Golombok & Badger, 2010). Tiedeyhteisö on saavuttanut yksimielisyyden siitä, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset pystyvät kasvattamaan yhtä hyvinvoivia lapsia kuin heteroseksuaaliset ihmiset (Adams & Light, 2015; Perrin, Siegel & al., 2013).

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien perheessä eläviä lapsia on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhempien lapsia, mutta muutamat olemassa olevat tutkimukset ovat näyttäneet, että lasten hyvinvointi vaikuttaa heillä yhtäläiseltä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhempien ja heteroseksuaalisten vanhempien lapsiin verrattuna (katsaus: Stotzer, Herman & Hasenbush, 2014).

Yksittäisissä tutkimuksissa, joissa on selvitetty sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia, on joidenkin yksittäisten ongelmien suhteen saatu tuloksia, joiden mukaan sateenkaariperheiden lapsilla on enemmän käytösongelmia, kuten riitoja ja sääntöjen rikkomista, kuin muilla ikäisillään (Bos, Gartrell & van Gelderen, 2013). Erään tutkimuksen mukaan naisparien lapsilla on sitä enemmän käyttäytymisongelmia, mitä enemmän syrjintää heidän vanhempansa ovat kokeneet (Bos, van Balen, van den Boom & Sandfort, 2004). Muiden tutkittujen hyvinvointitekijöiden suhteen ryhmät eivät kuitenkaan ole eronneet toisistaan. Muutamassa tutkimuksessa naisparien lapsilla on puolestaan ollut vähemmän aggressiivista käyttäytymistä ja sääntöjen rikkomista kuin vastaavan ikäisillä lapsilla (katsaus: Aarnio, 2014), joten käyttäytymisongelmien määrä saattaa välittyä esimerkiksi vähemmistöstressin kokemisen kautta.

Joissakin tutkimuksissa on sen sijaan saatu tulos, että sateenkaariperheiden lapset voivat psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti paremmin kuin muut ikäisensä, mitä on selitetty erityisesti vanhempien korkealla koulutustasolla ja heidän paneutuvuudellaan vanhemmuuteensa (katsaus: Aarnio, 2014). Nais- ja miesparien, apilaperheiden ja suunnitellusti yksinhuoltajalle syntyneet lapset ovat toivottuja ja harkittuja, joten näiden perhemuotojen vanhemmuus on erityisen motivoitunutta. Apilaperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin kaksi vanhempaa on jakanut vanhemmuutta alusta alkaen ilman, että kaikkien aikuisten välillä on parisuhdetta. Esimerkiksi kolmiapilaperheessä miespari ja itsellinen nainen ovat voineet saada lapsen yhdessä. Siitä ei ole tutkimustietoa, miten apilaperheen lapsen hyvinvointiin vaikuttaa se, että hänellä on kahta useampia alkuperäisiä vanhempia.

Suomalaiset sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaat lapset ja nuoret voivat kyselyvastaustensa perusteella yhtä hyvin kuin valtaväestön lapset ja nuoret, ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien perheissä elävien lasten

hyvinvointi vaikuttaa yhtäläiseltä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhempien perheessä eläviin lapsiin verrattuna (Aarnio & al., 2017). Nämä tulokset perustuvat lasten ja nuorten omiin arvioihin, ja niitä on verrattu valtaväestön lasten ja nuorten arvioihin omasta hyvinvoinnistaan. Lasten ja nuorten arviot voivat poiketa vanhempien arvioista: yhtäältä lapset ja nuoret voivat tuntea oman tilanteensa paremmin kuin vanhemmat, toisaalta vanhemmilla voi olla kyky raportoida tarkemmin hyvinvoinnista kyselyssä kuin lapsilla. Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaiseksi sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat lastensa psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin, millaisia huolia heillä on lapsestaan ja millaista tukea oireisiin ja huoliin on saatu.

1.3. Lasten ja vanhempien väliset suhteet sekä perheen toiminta

Sateenkaariperheiden lapset voivat sosiaalisilta suhteiltaan vähintään yhtä hyvin kuin muut ikäisensä (katsaus: Aarnio, 2014). Yhdessä lapsen saaneiden, yhdessä pysyneiden vanhempien lasten hyvinvointi on keskimäärin parempaa kuin yksinhuoltajien lapsilla ja eronneiden vanhempien lapsilla, ja tämä tulos on saatu myös samaa sukupuolta olevien vanhempien lasten osalta (Crouch, McNair & Waters, 2016). Kaikissa perheissä perhesuhteiden toimivuus vaikuttaa lasten hyvinvointiin (Farr, 2017a; Rotkirch, 2014): lasten ja vanhempien väliset lämpimät suhteet, perheen yhdessä viettämä aika ja vanhempien kannustus edistävät lasten hyvinvointia.

Lapsilla, jotka ovat kasvaneet kahden äidin tai kahden eri sukupuolta olevan vanhemman kanssa, on yhtä lämpimät suhteet äitiensä kanssa (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Bos & al., 2015; Crowl, Ahl & Baker, 2008; Wainright & Patterson, 2006, 2008). Nuoret kokevat, että vanhemmat tukevat heitä ja viettävät heidän kanssaan yhtä paljon aikaa, ja että he tulevat toimeen vanhempiensa kanssa yhtä hyvin riippumatta siitä, elävätkö nuoret samaa vai eri sukupuolta olevien vanhempien perheessä (van Gelderen, Gartrell, Bos, van Rooij & Hermanns, 2012; Wainright & Patterson, 2008). Joidenkin tutkimusten mukaan naisparien lapsilla on turvallisempi kiintymyssuhde ja luottamuksellisempi ja keskustelempampi suhde vanhempiinsa kuin eri sukupuolta olevien vanhempien lapsilla (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Eräässä tutkimuksessa on saatu tulos, jonka mukaan sateenkaariperheissä tunnetaan enemmän yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin valtaväestön perheissä (Crouch & al., 2014). Naisparin perheessä elävien lasten suhteita toisessa kodissa asuvaan heteroseksuaaliseen isään ei ole juurikaan tutkittu, vaikka nämä suhteet muodostavat sellaisilla sateenkaariperheen lapsilla, joiden alkuperäiset vanhemmat ovat eronneet, osan heidän sosiaalisesta hyvinvoinnistaan (ks. kuitenkin Malmquist, Möllerstrand, Wikström & Zetterqvist Nelson, 2014; Perrin, Pinderhughes, Mattern, Hurley & Newman, 2016).

Tähän tutkimushankkeeseen osallistuneiden sateenkaariperheiden 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten tulokset osoittavat, että enemmistö heistä elää kahden äidin perheessä, joskin kahdella kolmasosalla heistä on toisessa kodissa asuva isä (Aarnio & al., 2017). Sateenkaariperheisiin syntyneiden 10–12-vuotiaiden lasten arviot suhteistaan äiteihinsä ja isäänsä ovat vähintään yhtä hyvät kuin valtaväestön perheiden lasten arviot suhteistaan äitiinsä ja isäänsä. Ne alakouluikäiset lapset, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta alkupe-
räisten vanhempien eron jälkeen, eivät kuitenkaan arvioi suhteitaan äiteihinsä yhtä hyväksi kuin sateenkaariperheeseen syntyneet lapset ja valtaväestön lapset. 13–18-vuotiailla sateenkaariperheiden nuorilla vaikuttaa oman arvionsa mukaan olevan yhtäläinen suhde äitiinsä kuin valtaväestön nuorilla. Sateenkaariperheiden nuoret pitävät kuitenkin toista äitisuhdettaan keskimäärin heikompana kuin ensimmäistä äitisuhdettaan ja isäsuhdettaan huonompana kuin valtaväestön nuoret omaa isäsuhdettaan, mikä vaikuttaa liittyvän siihen, että sateenkaariperheiden nuoret eivät asu isänsä kanssa. Myös vertailun kohteena olleissa valtaväestön perheissä isäsuhde on huonompi nuorilla, jotka eivät asu isänsä ja äitinsä kanssa. Haastatelluilla 7–10-vuotiailla sateenkaariperheiden lapsilla vaikuttaa olevan myönteiset suhteet vanhempiinsa.

Sateenkaariperheiden toiminta vastaa osittain valtaväestön perheiden toimintaa, mutta osittain sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat paneutuvan vanhemmuuteensa enemmän kuin valtaväestön vanhemmat (Aarnio & al., 2017). Sateenkaariperheiden nuorten antamien arvioiden perusteella he esimerkiksi vaikuttavat keskustelemaan useammin vanhempiensa kanssa kuin muiden perheiden nuoret ja heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat heitä keskimääräistä enemmän. Vanhemmuus on erityisen paneutuvaa kouluttautuneiden vanhempien perheissä, ja sateenkaariperheiden vanhemmat ovat keskimääräistä koulutetumpia. Tulokset voivat myös heijastaa sateenkaariperheiden vanhempien erityistä valikoituneisuutta ja motivoituneisuutta vanhemmuuteen, sillä lapsen saaminen on edellyttänyt tavallista enemmän suunnittelua. Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten arvioiden perusteella he vaikuttavat kuitenkin riitelevän enemmän vanhempiensa kanssa kuin valtaväestön lapset, eikä lasten kokema vanhempien ero näytä vaikuttavan riitelyn määrään.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, millaisiksi sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat lastensa suhteet biologiseen ja sosiaaliseen äitiinsä ja biologiseen ja sosiaaliseen isäänsä ja mahdolliseen muuhun vanhempaan. Entä ovatko lasten suhteet vanhempien arvion mukaan yhtä läheiset biologisiin ja sosiaalisiin vanhempiin? Miten sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat perheensä toimintaa, kuten vanhempien kannustusta, perheen yhteistä aikaa ja lasten kanssa riitelemisen yleisyyttä?

1.4. Kiusaaminen

Kiusaaminen on sitä, että joku sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita toiselle tai että jotakuta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaaminen voi olla kielellistä, eleiden kautta välitettyä tai fyysistä. Sitä on muun muassa nimittely, porukasta ulosjättäminen ja töniminen. Aiemman kansainvälisen tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden lapsia kiusataan jossain määrin perhemuodostaan johtuen (katsaus: Aarnio, 2014). Maasta ja tutkimusajankohdasta riippuen noin puolet sateenkaariperheiden lapsista on kuullut homo- tai transfobisia kommentteja eli törmännyt kielteiseen asennoitumiseen vanhempansa seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöön kuulumista kohtaan. Useimmiten he ovat kuulleet näitä kommentteja muiden lasten taholta koulussa, mutta joskus myös aikuisten taholta. Kiusaamista on raportoitu koetun enemmän ala- ja yläkoulussa kuin lukiossa (van Gelderen & al., 2012; Welsh, 2011).

Kiusaaminen heikentää hyvinvointia ja se on yhteydessä psyykkiseen pahoinvointiin myös sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla (katsaus: Aarnio, 2014; van Rijn-van Gelderen, Bos & Gartrell, 2015). Myös pelko kiusatuksi tulemisesta voi vaikuttaa kielteisesti (Vyncke & al., 2014).

Vaikka osa sateenkaariperheiden lapsista tulee kiusatuksi vanhempiansa takia, he voivat tutkimusten mukaan keskimäärin yhtä hyvin kuin muut lapset (katsaus: Aarnio, 2014; Perrin & al., 2016). Yksi selitys tälle ristiriidalle on, että sateenkaariperheen lapset kokevat määrällisesti yhtä paljon kiusaamista kuin muutkin lapset, kuten pari aiheesta tehtyä vertailevaa tutkimusta on osoittanut (Rivers, Poteat & Noret, 2008; Vanfraussen & al., 2002). Sateenkaariperheiden lapsilla voi myös olla erityisiä voimavaroja, jotka vähentävät kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia, kuten lämpimät suhteet vanhempiin (Bos & Gartrell, 2010; Gustavson & Schmitt, 2011; van Gelderen, Gartrell, Bos & Hermanns, 2013; Vyncke & al., 2014), hyviä kaverisuhteita ja tukea koulusta (van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014). Vanhemmat, jotka ovat kokeneet syrjintää sukupuoli- tai seksuaali vähemmistöön kuulumisensa johdosta, ovat voineet opettaa lastaan selviämään loukkaavista puheista (Vyncke & al., 2014). Toimivia selviytymiskeinoja ovat suhtautuminen kiusaamiseen niin, ettei ota sitä henkilökohtaisesti eikä sisäistä halveksuvia kommentteja sekä suora puuttuminen halventavaan kielenkäyttöön (Litovich & Languout, 2004; van Gelderen & al., 2012).

Tämän tutkimushankkeen ensimmäisessä osassa lasten ja nuorten vastauksista kävi ilmi, että sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset vaikuttavat tulevan kiusatuiksi hieman yleisemmin kuin valtaväestön lapset, mutta 13–18-vuotiaat nuoret yhtä usein kuin valtaväestön nuoret (Aarnio & al., 2017). Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat kuvanneet, kuinka nimittely on joskus liittynyt heidän vanhempiinsa tai heihin sateenkaariperheen lapsena. Lähes puolet 10–18-vuotiaista lapsista on kertonut, että toiset lapset ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän vanhemmastaan. Reilu kolmannes lapsista ja nuorista muis-

taa saaneensa vanhemmiltaan opastusta siitä, mitä kannattaa tehdä, jos kohtaa sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista tai loukkaavia puheita. Yleisimmin heitä on pyydetty kertomaan kiusaamisesta vanhemmille tai muille aikuisille tai ohittamaan kommentit ja lähtemään pois tilanteesta. Nuoria on myös opastettu sen suhteen, kuinka loukkaavien puheiden esittäjän virheellisiä väitteitä voi korjata.

Tässä tutkimuksessa vanhempia pyydetään arvioimaan, kuinka usein heidän lapsensa tulee kiusatuksi tai toimii kiusaajana, millaisia muotoja kiusaaminen on saanut ja onko se johtunut lapsen sateenkaariperheestä. Vanhempia pyydetään kertomaan, mitä he ovat opastaneet lastaan tekemään, jos nämä kohtaavat sateenkaariperheestä johtuvaa kiusaamista.

1.5. Transihmisen perheessä elämisen kokemukset

Sukupuolivähemmistöön kuuluvalla ihmisellä eli transihmisellä tarkoitetaan henkilöä, jonka sukupuolen kokemus ei vastaa syntymässä määriteltyä. Transihmisiä ovat transsukupuoliset henkilöt, jotka kokevat olevansa eri sukupuolta kuin syntymässä on määritelty. Heillä voidaan sanoa olevan 'transkokemus'. Osa transsukupuolisista ihmisistä on korjannut sukupuoltaan eli he ovat käyneet läpi transprosessin, jolloin heistä voidaan käyttää käsitettä 'transtaustainen' henkilö. Transihmisiä ovat myös muunsukupuoliset, jotka eivät koe olevansa miehiä eivätkä naisia, sekä transvestiitit, joilla on kyky eläytyä sekä mieheksi että naiseksi ja tarve ilmentää molempia puolia itsessään vaihdellen.

Transihmisiin kohdistuu edelleen huomattavan paljon syrjiviä asenteita (Alanko, 2014; Apperson, Blincoe & Sudlow, 2015; Tihveräinen, 2016), mikä voi heijastua transihmisten perheissä eläviin lapsiin. Transihmisten perheissä elävien lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista ei ole juuri lainkaan tutkimusta kansainvälisesti (katsaus: Stotzer & al., 2014).

Nuorempien lasten on eräissä tutkimuksissa osoitettu sopeutuvan vanhemman sukupuolenkorjaukseen liittyviin muutoksiin helpommin kuin nuorten tai nuorten aikuisten (White & Ettner, 2007). Lapsen sopeutumiseen katsotaan vaikuttavan muun muassa sen, kuinka läheiset suhteet hänellä on vanhempiinsa, kuinka lapsen koulu käsittelee asiaa ja kuinka hyväksyvästi hänen läheisensä – muut vanhempansa, vanhemman puoliso tai laajempi suku – suhtautuvat sukupuolen korjaamiseen (katsaus: Stotzer & al., 2014). Aiemman tutkimuksen mukaan vanhempien ja lasten suhteet muuttuvat korjausprosessin myötä, mutta useammin myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan (katsaus: Stotzer & al., 2014; Veldorale-Griffin, 2014).

Millaisia kokemuksia suomalaisilla lapsilla on elämisestä perheessä, jossa vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai -tausta? Näitä kokemuksia selvitettiin sateenkaariperheiden nuorten kyselyllä, jossa kävi ilmi, että kaikki 13–18-vuotiaat vastaajat suhtautuvat myönteisesti vanhempansa

tai tämän puolisoon, jolla on transkokemus tai transtausta (Aarnio & al., 2017, 204–206, 240–242). Osa nuorista on kuitenkin hämmentynyt aikanaan saatuaan tietää vanhemman transkokemuksesta tai sukupuolenkorjauksesta, osalle siitä puhuminen on ollut vaikeaa, ja yksi nuori on pelännyt kiusatuksi tuloa ja kokenut häpeää. Alle 13-vuotiailta lapsilta aiheesta ei ole kysytty. Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten vanhemmat arvioivat 7–18-vuotiaiden lastensa suhtautuneen vanhemman tai tämän puolison transkokemukseen tai sukupuolenkorjaukseen. Mitkä ovat vanhempien arvioiden mukaan vanhemman transkokemuksen tai -taustan keskeisimmät vaikutukset lapsen elämään? Onko lapsen vanhemmastaan käyttämä nimitys muuttunut transprosessin myötä, ja jos, niin miten?

1.6. Sosiaalisen vanhemman asema

Naispari, joka saa yhdessä lapsen, ei välttämättä halua erotella äitiyttään biologian mukaan tai käyttää vanhemmuudestaan termejä ’biologinen äiti’ ja ’sosiaalinen äiti’. Näin ovat kommentoineet esimerkiksi kyselytutkimukseen osallistuneet sosiaaliset vanhemmat, joiden vastauksia on esitelty suomalaisessa opinnäytetyössä (Takala, 2017, 27). Toisaalta suomalaiset ei-synnyttävät äidit ovat tietoisia siitä, ettei heidän juridinen asemansa ole alusta alkaen turvattu.

Sosiaaliset äidit voivat kokea kateutta johtuen esimerkiksi synnyttävän äidin fyysisesti kiinteämmästä yhteydestä lapseen odotus- ja imetysaikana sekä perheen ulkopuolisen yhteisön asenteiden johdosta (Biblarz & Stacey, 2010; Gartrell, Rodas, Deck, Peyser & Banks, 2006; ks. myös Bruun, 2011). Tällaisia kokemuksia ovat kuvanneet eräät vanhemmat opinnäytetyönä analysoiduissa kyselyvastauksissaan: ”[–] olen ajoittain kateellinen kantavalle äidille hänen kokemuksestaan” ja ”Tunnen välillä oloni ulkopuoliseksi, en parisuhteessa enkä puolisoni toimesta, vaan ulkopuolisen maailman. Ihan kuin kaikki ajattelisivat, että vain puolisoni saa lapsen. Se tuntuu loukkaavalta” (Takala, 2017, 23–24). Parin opinnäytetyön lisäksi Suomessa ei ole selvitetty lainkaan sosiaalisten äitien kokemuksia. Sosiaalisen vanhemman kateus ja laillisen aseman epävarmuudesta kumpuavat kielteiset tunteet voivat vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen sekä puolisoiden keskinäiseen parisuhteeseen. Tässä tutkimuksessa selvitetään, kuinka moni sosiaalinen äiti on kokenut kateutta lapsen synnyttänyttä äitiä kohtaan tai kärsinyt laillisen asemansa epävarmuudesta.

1.7. Sateenkaariperheen muodostuminen

Nuoret ja nuoret aikuiset, joilla on seksuaalivähemmistöön kuuluva vanhempi, suhtautuvat tutkimusten mukaan pääosin myönteisesti tai neutraalisti vanhempansa seksuaaliseen suuntautumiseen, ja näin he ovat reagoineet siihen myös kuulleessaan siitä ensimmäistä kertaa (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008; Salow, 2017). Neutraalisti suhtautuvat eivät ole kokeneet vanhempansa

seksuaalisen suuntautumisen vaikuttavan itseensä paljoakaan. Osa arvostaa sitä, että sateenkaariuusperheen myötä he ovat saaneet ylimääräisiä vanhempia.

Osa sateenkaariperheistä aikuistuneista ihmisistä on ilmaissut ristiriitaisia tunteita kuultuaan aikoinaan vanhempansa seksuaalisesta suuntautumisesta tai transkokemuksesta (Salow, 2017, 65–73) tai on tuonut esille vain kielteisiä kokemuksia lapsuutensa sateenkaariperheeseen kuulumisesta (Fairtlough, 2008). Kielteisyys ei silloinkaan ole kohdistunut heidän vanhempansa tai tämän seksuaaliseen suuntautumiseen vaan ympäristön kielteisiin asenteisiin.

Tämän tutkimushankkeen ensimmäisessä osassa sateenkaariperheiden lapset ja nuoret toivat ilmi etupäässä neutraaleja kokemuksia siitä, kun heidän perheestään on muodostunut sateenkaariperhe vanhemman uuden kumppanin tai sukupuolenkorjauksen yhteydessä (Aarnio & al., 2017, 126, 207–208). Millaisia kokemuksia suomalaisilla sateenkaariperheiden 7–18-vuotiailla lapsilla on vanhempiensa mukaan tilanteesta, jossa heidän perheensä on muodostunut sateenkaariperheeksi vanhemman uuden kumppanin tai transkokemuksen esille tulon myötä? Entä millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden vanhemmilla on siitä, että he ovat ryhtyneet sijaisvanhemmiksi?

1.8. Sateenkaari-identiteetistä kertominen

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vanhemmat eivät välttämättä halua tuoda perhemuotoaan ilmi lapsensa opettajille, kouluterveydenhuollon ammattilaisille tai muille lapsensa elämään kuuluville ihmisille, jotta he tai heidän lapsensa eivät tulisi syrjityiksi tai jotta he eivät joutuisi selittelemään ammattilaiselle perhemuotoaan (katsaus: Wells & Lang, 2016). Kymmenen vuoden takaisessa selvityksessä lähes viidesosa suomalaisista sateenkaariperheiden vanhemmista ei halunnut kertoa perheestään koulussa tai epäröi siitä kertomista ja viidesosa piti sateenkaariperheiden käsittelyä koulussa asiattomana (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 68–69). Turvallisessa ympäristössä koetaan helpommaksi olla avoin seksuaalisesta suuntautumisesta ja omasta tai kumppanin sukupuolesta, sukupuolen kokemuksesta tai -korjaamisesta (Bos & al., 2008; Gustavson & Schmitt, 2011; Patterson & Goldberg, 2016). Turvallisessa ympäristössä yhteiskunnan lait ovat yhdenvertaisia, asenneilmapiiri moninaisuuden hyväksyvä ja ammattilaisilla on tietoa ja osaamista kaikenlaisten ihmisten kohtaamiseen. Suomessa nämä asiat ovat edenneet vuosikymmenessä, mutta lainsäädännössä ja asenteissa on edelleen kehittämisen varaa.

Jos opettaja ja kouluterveydenhuollon ammattilainen eivät tiedä oppilaan perhemuodosta, he eivät välttämättä osaa huomioida lapsen erityistarpeita tai esimerkiksi puuttua häntä koskevaan kiusaamiseen. Perhemuodon salaaminen on raskasta, ja se voi johtaa psyykkiseen pahoinvointiin vanhemmilla ja lapsilla (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008). Tässä tutkimuksessa selvitetään, kuinka usein sateenkaariperheiden vanhemmat kertovat perhemuodostaan lapsensa elinympäristössä.

1.9. Palvelukokemukset

Terveys- ja sosiaalialan ammattilaiset eivät aina hyväksy samaa sukupuolta olevien vanhempien perheitä. Suomalaisen vuonna 2006 julkaistun tutkimuksen mukaan puolet lääketieteen opiskelijoista ja kolme neljäsosaa synnyttävistä naisista oli sitä mieltä, että hedelmöityshoitoja tulisi tarjota vain heteroseksuaalisille pareille (Heikkilä, Länsimies, Hippeläinen & Heinonen, 2006). Tutkimuksen tekijät itse pitivät opiskelijoiden kantaa liian anteliaana ja he väittivät, että näillä ei ole vielä käsitystä hoidon priorisoinnista, eikä siitä, että samaa sukupuolta olevan parin hedelmättömyys ei ole ”teknisesti ottaen lääketieteellinen asia”. He toivoivat, että kymmenen vuoden kuluttua opiskelijoiden asenteet olisivat muuttuneet ”realistisemmiksi”. Tähän tutkimushankkeeseen osallistuneet sateenkaariperheet ovat muodostuneet tällaisessa asenneilmapiirissä, mutta siitä ei ole tutkimustietoa, miten palveluntarjoajien asenteet ovat sen jälkeen kehittyneet.

Reilu kolmannes suomalaisista sateenkaariperheiden vanhemmista on vuosikymmenen takaisen tutkimuksen mukaan kokenut syrjinnän pelkoa sosiaali- ja terveystalvissa (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 109). Neljäsosa heistä on selvittänyt etukäteen palvelun ennakkoluuloisuutta ja viidesosa on kokenut syrjintää palveluja käyttäessään.

Sateenkaariperheen vanhemman ja lapsen hyvinvointi voi heikentyä, mikäli vanhempi ei rohkene hakea apua sitä tarvitessaan tai jos joku perheenjäsenistä tulee palvelun piirissä huonosti kohdelluksi. Tässä tutkimuksessa selvitetään yhtäältä, onko sateenkaariperheen lapsi saanut tukea, mikäli hän on tarvinnut sitä vanhempansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta ja onko koulu tukenut lapsen perheidenteettä. Perheidenteetillä tarkoitetaan sitä osaa lapsen identiteetistä, joka liittyy hänen jäsenyyteensä omassa perheessään – ”kuulun tällaiseen perheeseen, olen tällainen”. Sateenkaariperheiden vanhemmilta kysytään myös, onko lapsen tai vanhemmuuden ongelmia pidetty aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina. Toisaalta tässä tutkimuksessa tarkastellaan, onko vanhempi jättänyt käyttämättä jotain tarvitsemaansa parisuhde-, perhe- tai lasten palvelua sen vuoksi, että hän tai hänen puolisonsa kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, ja jos on, mitä palvelua on jätetty käyttämättä. Myös sitä kartoitetaan, millaisia palvelukokemukset ovat olleet.

1.10. Vanhempien parisuhde, ero ja eronneiden vanhempien väliset suhteet

Tutkimuksen mukaan kolmasosa suomalaisista keski-ikäisistä avo- tai avioliitossa elävistä miehistä ja naisista on hyvin onnellisia parisuhteessaan ja puolet on melko onnellisia parisuhteessaan (Kontula, 2016, 57–61). Viidesosa ei koe onnellisuutta parisuhteessaan. Eräässä yhdysvaltalaisstudiosuudessa adoptiota hakevat lapsettomat naisparit ja heteroseksuaaliset parit olivat yhtä tyytyväisiä

suhteisiinsa (Goldberg & Smith, 2008). Parisuhteet toimivat monilta osin samalla tavoin kumppanien sukupuolesta riippumatta ja samanlaiset asiat vaikuttavat parisuhdetyytyväisyyteen (Lavner, 2017). Aihetta koskehtavan tutkimuksen yhteenvetona tiedetään, että naisparit ovat sitä tyytyväisempiä parisuhteeseensa, mitä paremmin pariskunnan osapuolet voivat psyykkisesti, mitä myönteisempää heidän välinen vuorovaikutuksensa on, mitä vähemmän heillä on ristiriitoja, mitä enemmän pariskunnan osapuolet kokevat toisen arvostavan heidän koti-työpanostaan, mitä tyydyttävämpi seksielämä heillä on, mitä samankaltaisempia pariskunnan osapuolet ovat keskenään, mitä vähemmän he ovat sisäistäneet homofobisia asenteita sekä mitä vähemmän heillä on stressiä ja vähemmistöstressiä (Lavner, 2017). Kuten muillakin vanhemmilla, sateenkaariperheiden vanhemmilla tyytyväisyys parisuhteeseen on yhteydessä vanhempien ja lasten hyvinvointiin (Goldberg & Smith, 2011; Patterson, 2009). Tässä tutkimuksessa selvitetään, kuinka tyytyväisiä suomalaiset sateenkaariperheiden vanhemmat ovat parisuhteeseensa.

Parisuhdetyytyväisyyttä ja eroja on tutkittu erityisesti naisparien osalta, sillä verrattuna miespareihin ja eri sukupuolta oleviin pareihin, naisparit näyttävät eroavan todennäköisemmin (Aarskaug Wiik, Seierstad & Noack, 2014; Andersson, Noack, Seierstad & Weedon-Fekjær, 2006; Farr, 2017a; Gartrell, Bos, Peyser, Deck & Rodas, 2011; MacCallum & Golombok, 2004). Joissakin tutkimuksissa parisuhde-erot ovat kuitenkin osoittautuneet yhtä yleisiksi samaa ja eri sukupuolta olevien parien kesken (Goldberg & Garcia, 2015; Gartrell & al., 2006). Osallistujien valikoituvuus voi selittää tutkimusten väliset erot: esimerkiksi hiljattain lapsen adoptoineilla vanhemmilla eroaminen on yhtä yleistä naispareilla ja eri sukupuolta olevilla pareilla, sillä näillä erityisen tarkkaan valikoituilla vanhemmilla eroaminen on ylipäänsä harvinaista (Goldberg & Garcia, 2015). Rekisteritietoihin perustuvat tutkimukset Ruotsista ja Norjasta ovat näyttäneet, että naisparit eroavat yleisemmin kuin eri sukupuolta olevat parit (Aarskaug Wiik & al., 2014; Andersson & al., 2006). Suomessa vuosien 2002–2012 välillä naisparit erosivat rekisteröidystä parisuhteesta suurin piirtein yhtä usein kuin eri sukupuolta olevat parit avioliitosta (Helsingin Sanomat, 7.1.2012). Samaa sukupuolta olevien parien avioliitto on ollut Suomessa mahdollinen vasta vuodesta 2017 alkaen, joten tietoja samaa sukupuolta olevien parien avioeroista ei ole vielä saatavilla.

Sitoutuminen ennustaa voimakkaasti suhteen ylläpysymistä (Farr, 2017b), joten naisparien eroja on voinut selittää avioliiton sitovuuden puuttuminen. Nykyisin mahdollistunut avioituminen saattaa parantaa naisparien sitoutumista parisuhteeseen (Patterson, 2013; Perrin & al., 2013). Avioliittomahdollisuuden puutteen lisäksi muita syitä naisparien eroihin on ehdotettu olevan positiivisten mallien puute ja vähäisempi perheiden ja yhteiskunnan tuki. Kymmenen vuotta sitten Suomessa esitettiin sateenkaari-pariskuntien tarvitsevan enemmän heille kohdennettua ennaltaehkäisevää parisuhdetoimintaa, koska julkisen sosiaali- ja terveysalan palveluiden ei katsottu aina soveltuvan sateenkaariperheiden mo-

ninaisiin tilanteisiin, eikä niissä välttämättä osattu kohdata sateenkaariperheasiakkaita (Kuosmanen & Jämsä, 2007). Tuoreempaa tutkimusta aiheesta ei ole.

Perheellisten naisparien erojen yleisyyteen voi vaikuttaa myös se, että sosiiaalinen äiti saattaa – ympäröivän yhteisön tavoin – kokea biologisen äidin lapselle läheisemmäksi ja tärkeämmäksi, ja hän voi myös kärsiä laillisen asemansa epävarmuudesta (Biblarz & Stacey, 2010; ks. myös Bruun, 2011). Eri sukupuolta olevissa pariskunnissa eroamisaloitteen tekee yleisemmin nainen kuin mies, ja jos kahden naisen liitosta löytyy kaksi osapuolta, jotka ovat keskimäärin herkempiä eroamaan kuin miehet, voidaan eroon päätyä useammin kuin eri sukupuolta olevien liitoissa (Farr, 2017b). Erilaiset kasvatusnäkemykset on mainittu useassa tutkimuksessa yhdeksi naisparin eron syyksi (Gartrell & al., 2006; Goldberg & al., 2015; Goldberg & Garcia, 2015).

Yhdessä pysyneiden vanhempien lapsilla on keskimäärin parempi hyvinvointi kuin eronneiden vanhempien lapsilla, myös sateenkaariperheissä (Crouch & al., 2016). Eron jälkeen lapsen hyvinvointiin vaikuttaa, pystyvätkö vanhemmat jakamaan kasvatusvastuun toimivalla tavalla ja toimivatko heidän väliset suhteensa (Gartrell & al., 2011; Hakvoort, Bos, van Balen & Hermanns, 2012; Rotkirch, 2014).

Tässä tutkimuksessa selvitetään, ketkä tutkimukseen osallistuneista vanhemmista ovat eronneet, ovatko he eronneet niin sanotusta sateenkaariparisuhteesta, millaiset ovat eronneiden vanhempien väliset kasvatusnäkemykset verrattuna yhdessä pysyneiden vanhempien kasvatusnäkemysiin sekä kuinka toimivat ovat eronneiden vanhempien väliset suhteet. Tarvittavissa kohdissa tarkastellaan, onko lasten hyvinvointi ja perhesuhteet erilaisia niillä lapsilla, joiden vanhemmat ovat tai eivät ole eronneet.

1.11. Suhteet isovanhempiin, ystäviin ja muihin sukulaisiin

Isovanhemmat voivat tuoda lastenlastensa elämään rakkautta ja huolenpitoa. He saattavat lisätä vanhempien käytössä olevaa aikaa ja taloudellisia resursseja, joita nämä voivat hyödyntää parisuhteensa ja lastensa hyväksi. Isovanhempien osallistumiseen vaikuttavat heidän ikänsä, terveytensä ja asuinpaikkakuntansa suhteessa lastenlasten perheeseen. Sateenkaariperheiden lapset hyötyvät oletettavasti lämpimistä suhteista isovanhempiinsa siinä missä muutkin lapset (Patterson & Goldberg, 2016).

Erään tutkimuksen mukaan isänpuoleiset isovanhemmat ovat 31 prosenttia enemmän mukana aikuisen lapsensa perheen elämässä, jos kaikki tämän perheen lapset ovat heille biologista sukua kuin silloin, jos perheeseen kuuluu heidän lapsensa puolison lapsia tämän edellisestä liitosta (Tanskanen, Danielsbacka & Rotkirch, 2014). Äidinpuoleisten isovanhempien kohdalla tällaista eroa ei tutkimuksessa löytynyt. Toisessa tutkimuksessa sekä naisparien että heteroseksuaalisten parien, jotka ovat saaneet lapsen lahjoitettujen siittiöiden avulla, biologiset

isovanhemmat osallistuvat enemmän lapsenlapsensa elämään kuin ei-biologiset (Fulcher, Chan, Raboy & Patterson, 2002). Molemmissa perhemuodoissa kolme neljäsosaa lapsenlapsista on yhteydessä biologisiin isovanhempiinsa vähintään kerran kuussa ja puolet on yhtä tiiviissä yhteydessä ei-biologisiin isovanhempiinsa. Kyseisessä tutkimuksessa naisparin ja heteroseksuaalisen parin lasten välillä ei ollut eroja siinä, kuinka paljon heillä oli yhteyksiä isovanhempiinsa.

Eräässä tutkimuksessa 71 prosenttia naisparin yhdessä saamista lapsista koki 17-vuotiaana olevansa läheinen isovanhempiensa kanssa (Gartrell & al., 2012). Kun nämä nuoret olivat aikanaan 5-vuotiaita, heistä 63 prosentin isovanhemat olivat täysin avoimia tyttärensä sateenkaariperheestä (Gartrell & al., 2000). Lapsuuden aikainen avoimuus saattaa selittää nuoruusajan läheisyyttä.

Isovanhempien sukupolvessa on muuta väestöä enemmän ihmisiä, joiden on vaikea hyväksyä samaa sukupuolta olevien ja transihmisten parisuhteita ja perheitä. On mahdollista, että homo- ja transfobia sekä biologisten siteiden puuttuminen joihinkin tai kaikkiin perheen lapseen vähentävät isovanhempien osallistumista sateenkaariperheen elämään.

Suomalaisessa sateenkaariperheiden verkostojen kartoituksessa kävi ilmi, että useimpien sateenkaariperheiden lasten elämään kuului isovanhempia, muita sukulaisia tai aikuisia ystäviä (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 25–26). Naisparien perheissä noin puolet isovanhemmista osallistui perheen elämään, mutta kartoituksesta ei käynyt ilmi syytä toisten isovanhempien osallistumattomuudelle. Pro gradu -työhön haastatelluista 12 nuoresta aikuisesta, jotka ovat eläneet lapsuudessaan suomalaisessa sateenkaariperheessä, puolet kertoo perheen tai suvun sisäisestä homofobiasta (Salow, 2017, 88).

Katkenneita tai tulehtuneita välejä sukulaisiin voidaan sateenkaariperheissä korvata vahvoilla ystävyyksillä, ”itse valitulla laajennetulla perheellä” (Clarke & Demetriou, 2016; Sumontha, Farr & Patterson, 2016). Eräässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, että sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat keskimäärin etäisempää yhteyttä sukulaisiinsa mutta läheisempää yhteyttä ystäviinsä kuin eri sukupuolta olevien pariskuntien vanhemmat (Power & al., 2015). Mitä läheisempi yhteys sateenkaariperheiden vanhemmilla on sukulaisiinsa ja ystäviinsä, sitä parempi mielenterveys heillä on.

Tämän tutkimushankkeen ensimmäisessä osassa 7–10-vuotiaiden lasten haastatteluissa lapset puhuivat lämpimästi isovanhempisuhteistaan (Aarnio & al., 2017, 41–45). Myös ystävien tärkeys lasten elämässä korostui. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, kuinka paljon yhteyttä sateenkaariperheiden vanhemmat pitävät omiin ja puolisonsa vanhempiin, kuinka läheisiä he ovat näiden kanssa, kuinka yleisesti perheen isovanhemat tietävät sateenkaariperheestä, miten he suhtautuvat lapsensa tai tämän puolison seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen ja onko joku heistä katkaissut suhteensa lapseensa tämän vähemmistöön kuulumisen johdosta. Lisäksi tässä tutkimuksessa kartoitetaan, kuinka monia läheisiä sukulaisia ja ystäviä sateenkaariperheiden vanhemmilla on.

1.12. Tuki vanhemmuudelle

Vanhemmuuteen tarvitaan yleisesti apua ja tukea oman perheen ulkopuolelta: kasvatus ei ole yksilölaji (Rotkirch, 2014). Sateenkaariperheissä tarvitaan emotionaalista tukea ja taloudellista ja käytännön apua siinä missä muissakin perheissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset voivat lisäksi kokea vähemmistöstressiä ja syrjintää, jotka haastavat voimavaroja vanhempina. Sateenkaariperheen vanhemmuuteen voi myös liittyä tarvetta saada juridisia neuvoja ei-biologisen vanhemman aseman turvaamiseksi tai nimenomaan sateenkaariperheeseen liittyvää vertaistukea. Monilla sateenkaariperheiden vanhemmista saattaa siten olla erityistä tuen tarvetta, jota valtaväestön perheiden vanhemmilla ei ole (Sumontha & al., 2016). Kaikki sukulaiset eivät välttämättä hyväksy seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa sukulaistaan ja hänen perhettään, jolloin sukulaisten tarjoama apu voi jäädä keskimääräistä vähäisemmäksi. Sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä ei välttämättä osata tukea sateenkaariperheen vanhempaa tai vanhemmuutta voidaan jopa kyseenalaistaa (Kuosmanen & Jämsä, 2007).

Tukea vanhemmuuteen saadaan yleisesti isovanhemmilta, muilta sukulaisilta ja ystäviltä. Perhesuhteiden tutkimuksissa on todettu, että lastenlasten hoidossa auttavat keskimäärin eniten lastenlasten äidinäiti, sitä seuraavaksi eniten äidinisä, sitten isänäiti ja vähiten isänisä (Rotkirch, 2014), ja erään tutkimuksen mukaan sama kaava vaikuttaa toimivan myös sateenkaariperheissä (Fulcher & al., 2002). Valtaväestön äideistä neljä viidesosaa saa lastenhoitoapua omilta vanhemmiltaan ja kaksi kolmasosaa puolisonsa vanhemmilta (Danielsbacka & al., 2013, 62). Vuosikymmenen takaisessa suomalaisessa kartoituksessa sateenkaariperheiden vanhemmista vain joka kolmas on maininnut omien vanhempiensa antaneen tukea vanhemmuudelleen, ja vaikka luku ei ole arviointitapansa vuoksi suoraan verrannollinen yllä mainittuun valtaväestön tutkimukseen, isovanhempien tarjoaman avun määrä vaikuttaa huomattavasti vähäisemmältä (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 110). Tuon kartoituksen mukaan sateenkaariperheiden vanhemmat ovat saaneet tukea ennen kaikkea ystäviltä. Eräissä vertailevissa tutkimuksissa nais- ja miesparit ovat saaneet vähemmän tukea perheiltään, mutta saman verran tukea ystäviltään kuin eri sukupuolta olevat parit (Goldberg & Smith, 2008; Kindle & Erich, 2005; Shechner, Slone, Meir & Kalish, 2010). Eräessä yhdysvaltaisessa tutkimuksessa samaa ja eri sukupuolta olevat adoptiovanhempipariskunnat ovat saaneet saman verran sosiaalista tukea sekä ystäviltä että vanhemmilta, mutta tähän tulokseen voi vaikuttaa se, että adoptiovanhemmiksi valikoidaan vain niitä, joilla on hyvät sosiaaliset tukiverkostot, ja lisäksi adoptiot ovat mahdollisia vain osavaltioissa, joissa on keskimäärin myönteinen asennoituminen sateenkaariperheisiin (Sumontha & al., 2016). Ympäristön tuki sateenkaari-ihmisille on yhteydessä heidän hyvinvointiinsa ja siten välillisesti heidän lastensa hyvinvointiin (Goldberg & Smith, 2011).

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaista tukea sateenkaariperheiden vanhemmat ovat saaneet omilta ja puolisonsa vanhemmilta, millaista tukea he ovat saaneet yleisesti vanhemmuuteensa ja erityisesti sateenkaarivanhemmuuteensa ja ketkä ovat tukeneet heitä sateenkaarivanhemmuudessa. Sateenkaariperheiden vanhempia pyydetään kertomaan, millaista tukea he kokevat tarvitsevansa tai tarvinneensa. Lisäksi selvitetään, keneltä eronneet vanhemmat ovat hakeneet tukea eroonsa ja onko tämä tuki ollut riittävää.

1.13. Tutkimuksen tarkoitus

Tällä tutkimuksella lisätään tietoa suomalaisten sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista vanhempien näkökulmasta. YK on antanut Suomelle huomautuksen, koska meillä ei ole riittävän yksityiskohtaista tutkimustietoa eri vähemmistöryhmien hyvinvoinnista (Ulkoasiainministeriö, 2011). Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman 2012–2015 strateginen tavoite 4.2. ja tämä tutkimushanke pyrkivät korjaamaan tätä ongelmaa (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2012–2015). Tässä tutkimuksessa selvitetään vanhempien näkökulmasta sateenkaariperheiden 7–18-vuotiaiden lasten hyvinvointia sekä sateenkaariperheiden perhesuhteita ja tuen saantia. Tutkimus edistää tieteellistä ymmärrystä sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista ja vanhempien kokemuksista suomalaisesta näkökulmasta. Tutkimuksen avulla nostetaan sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin teema alan ammattilaisten ja päättäjien tietoisuuteen ja tehdään toimenpide-ehtotuksia sateenkaariperheiden lasten ja koko perheen hyvinvoinnin tukemiseksi lainsäädännössä ja palvelujärjestelmässä. Tietoja tarvitaan myös, jotta lapsille ja vanhemmille voidaan tarjota heidän tarvitsemaansa tukea.

1.14. Vanhempien kyselytutkimuksen tutkimuskysymykset

LASTEN PSYKKINEN JA FYYNINEN HYVINVOINTI

- Kuinka hyvin 7–18-vuotiaat sateenkaariperheiden lapset voivat psyykkisesti ja fyysisesti? Vanhempien arvio.

LASTEN JA VANHEMPIEN VÄLISET SUHTEET JA PERHEEN TOIMINTA

- Millaiset suhteet sateenkaariperheiden lapsilla on vanhempiensa kanssa? Vanhempien arvio.
- Millaisia kokemuksia lapsilla on elämisestä perheessä, jossa vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai -tausta? Vanhempien arvio.
- Millaisia kokemuksia vanhemmalla on siitä, että sateenkaariperhe on toiminut sijaisperheenä?

LASTEN KIUSAAMISKOKEMUKSET JA PERHEESTÄ KERTOMINEN

- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla on kiusatuksi tulosta? Vanhempien arvio.
- Kuinka usein sateenkaariperheiden vanhemmat ovat pelänneet lastensa tulevan kiusatuiksi ja mitä he ovat opastaneet kiusaamisen varalle?
- Kuinka usein sateenkaariperheiden vanhemmat kertovat perhemuodostaan lapsensa elinympäristössä?

KOKEMUKSET VANHEMPIEN PARISUHTEESTA JA EROSTA

- Kuinka tyytyväisiä sateenkaariperheiden vanhemmat ovat parisuhteeseensa?
- Onko eron kokenut vanhempi saanut tarvitsemaansa tukea eroonsa ja keneltä hän on sitä saanut?
- Kuinka yhdenmukaisia vanhempien kasvatusnäkemykset ovat nykyisten ja entisten puolisoitten kanssa?

KOKEMUKSET LASTEN KOULUSTA SEKÄ SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUISTA

- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden vanhemmilla on lastensa koulusta sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen käytöstä?

VANHEMMAN YHTEYS SUKULAIISIIN JA YSTÄVIIN JA TUEN SAANTI

- Millainen yhteys sateenkaariperheen vanhemmalla on omiin ja puolisonsa vanhempiin?
- Millainen on vanhempien ystävien rooli sateenkaariperheessä?
- Keneltä vanhempi kokee saaneensa apua ja tukea vanhemmuuteensa yleisesti ja erityisesti sateenkaarivanhemmuuteensa ja millaista tukea hän olisi tarvinnut?

MUUT KOKEMUKSET SATEENKAARIPERHEESSÄ ELÄMISESTÄ VANHEMMAN KERTOMANA

- Millaisia kokemuksia lapsilla on sateenkaariperheen muotoutumisesta? Vanhempien arvio.
- Onko sosiaalinen äiti kokenut kateutta lapsen synnyttänyttä äitiä kohtaan tai kärsinyt laillisen asemansa epävarmuudesta?
- Millaisia muita kokemuksia vanhemmilla on sateenkaariperheen vanhemmuudesta?

Tutkimustuloksia tarkastellaan mahdollisuuksien mukaan vasten niitä tietoja, joita on saatu suomalaisten viidesluokkalaisten lasten vanhemmilta koskien lasten psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä kiusaamista. Avun saantia isovanhemmilta ja parisuhdetyytyväisyyttä tarkastellaan vasten valtaväestön vanhempien avunsaannista ja parisuhdetyytyväisyydestä olevia tietoja vasten.

Vanhempien antamia tietoja lastensa terveydestä, mielenterveydestä, sosiaalisista suhteista ja kiusaamisesta tarkastellaan vasten niitä tietoja, joita sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaat lapset ovat antaneet omissa kyselyissään. Kun jatkossa tässä raportissa viitataan lasten ja nuorten kyselyihin, lasten ja nuorten tuloksiin ja lasten ja nuorten raporttiin, tarkoitetaan niitä kyselyitä, joiden aineisto on kerätty samaan aikaan kuin vanhempien aineisto ja joiden tuloksista on raportoitu vuonna 2017 (Aarnio & al., 2017).

2. Vanhempien kyselytutkimuksen aineisto

2.1. Tutkimukseen osallistumisen kriteerit

Vanhempien kyselytutkimuksen osallistumisen kriteeri oli ensin se, että vanhemmalla oli 10–18-vuotias lapsi, joka eli ainakin osittain perheessä, jonka vanhemmista joku kuului seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön tai joka oli itsenäistynyt tällaisesta perheestä. Muita kriteerejä olivat suomen kielen taito, sähköpostiosoite, internetin käyttömahdollisuus sekä suostumus osallistua tutkimukseen. Suostumus annettiin nimettömästi kyselyn alussa. Myöhemmin ikäkriteeriä muutettiin niin, että osallistua sai vanhempi, jolla oli 7–10-vuotias kohderyhmään kuuluva lapsi, joka osallistui lasten haastattelututkimukseen.

2.2. Osallistujien rekrytoiminen ja ilmoittautuminen 10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselytutkimukseen

10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselytutkimukseen haettiin osallistujia tiedotusvälineiden, sosiaalisen median, sähköpostilistojen ja Sateenkaariperheet ry:n jäsenistölle lähetettyjen sähköpostien avulla sekä ns. lumipallomenetelmällä. Eri medioissa ja sähköpostitse levitetystä viestistä kerrottiin www-osoite, josta löytyi Surveypal-ohjelmalla luotu ilmoittautumiskysely. Ilmoittautumiskysely oli avoinna 28.9–7.12.2015. Tarkemmat tiedot rekrytoinnista ja ilmoittautumiskyselyn toteuttamisesta löytyvät lasten ja nuorten tulosraportista (Aarnio & al., 2017).

Tutkimuksen kohderyhmään kuuluneita 10–18-vuotiaiden lasten vanhempia ilmoittautui mukaan 88, mutta perheen sisäisiä päällekkäisiä ilmoittautumisia oli kuuden osalla, joten vanhempia merkittiin ilmoittautuneiksi yhteensä 82. Heistä 14 ilmoitti ainoastaan itsensä, eikä lastaan. Suurin osa ilmoitti tutkimukseen yhden lapsen, mutta monet ilmoittivat kaksi lasta ja yksi vanhempi ilmoitti kolme lasta. 10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselyä lähetettiin näille ilmoittautuneille vanhemmille 114 kappaletta – osa vanhemmista sai sen siis vastattavakseen useamman lapsensa osalta.

10–18-vuotiaiden lasten vanhemmilta saapui yhteensä 89 vastausta, jotka tulivat 68 eri vanhemmalta. Ilmoittautuneista vanhemmista vastasi siis 83 prosenttia. Vastausprosentti vanhemmille lähetettyjen kyselyiden osalta on 78. Ero vastausprosentteissa tarkoittaa, että jotkut kaksi lasta mukaan ilmoittaneista vanhemmista vastasivat kyselyyn vain yhden lapsensa osalta. Osa ilmoittautuneista vanhemmista saattoi jättää vastaamatta, koska ilmoittautumisen jälkeen on käynyt ilmi, että joku toinen vanhempi perheestä oli jo osallistumassa.

Jokaiselle ilmoittautuneelle vanhemmalle määritettiin perhetunnus, jonka avulla vanhempi voitiin yhdistää niiden lasten ja nuorten kyselyvastauksiin,

joiden osalta hän osallistui. Kyselyyn vastattiin täysin anonyymisti, mutta perhetunnus näkyi kyselyvastausten yhteydessä.

Tutkimukseen ilmoittautuneille, joiden vastaus oli aloittamatta tai kesken, lähetettiin muistutusviesti kyselyn sulkeutumisaikakohdasta kolmeen otteeseen. Muistutusviestit aktivoivat useita vastaajia.

2.3. Osallistujien rekrytoiminen ja ilmoittautuminen haastateltujen 7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kyselytutkimukseen

Kesä- ja lokakuussa 2016 haastatteluihin osallistuneiden 7–10-vuotiaiden lasten (N = 17) vanhempia pyydettiin vastaamaan sateenkaariperheiden vanhempien kyselyyn. Lasten haastattelutulokset on raportoitu osana lasten ja nuorten tulosraporttia (Aarnio & al., 2017). 7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kysely avattiin 24.5.2016, jolloin se lähetettiin ensimmäiselle lapsensa haastatteluun ilmoittaneelle. Liitekirjeessä pyydettiin vastaamaan mahdollisimman pian. Erillisessä kotiin lähetetyssä kirjeessä oli etukäteen kerrottu vanhempien kyselyn olevan auki touko–heinäkuussa 2016. Lokakuussa haastateltujen lasten vanhemmille lähetettiin linkit heidän kyselynsä syys–lokakuussa. Muistutusviesti lähetettiin marraskuussa 2016 vastaamattomille vanhemmille ja niille, joiden vastaus oli kesken. Yhteensä 14 vanhempaa vastasi 7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kyselyyn, ja nämä vastaukset liitettiin osaksi 10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselyvastauksia. 7–10-vuotiaiden lasten vanhempien vastausprosentti on 82.

7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kyselyyn osallistuneiden vanhempien vastauksia ei voida yhdistää heidän lastensa haastatteluvastauksiin. Yhdelle vanhemmalle, joka oli jo osallistunut 10–18-vuotiaiden lasten vanhempien kyselyyn, annettiin perhetunnus, jolla hänen vastauksensa yhdistyi hänen aiempiin vastauksiinsa.

2.4. Kyselylomakkeiden sisältö

2.4.1. Yleistä kyselyistä

Vanhempien kysely toteutettiin sähköisellä Surveypal-ohjelmalla. Kyselyn alussa sateenkaariperhe määriteltiin näin: ”Sateenkaariperhe on perhe, jossa ainakin yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön”. Kyselyissä käytettiin 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille mukailtuja kysymyksiä THL:n 5.-luokkalaisen lasten pilottilomakkeesta (Kanste, Halme & Perälä, 2016) ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmille mukailtuja kysymyksiä vuoden 2015 Kouluterveyskyselystä. Niillä kysyttiin vanhemman näkemystä lapsen / nuoren terveydestä ja mielenterveydestä, sosiaalisista suhteista ja kiusaamiskokemuksista. Suhteita vanhemman omiin ja hänen puolisonsa vanhempiin kartoitettiin Sukupolvien ketju-tutki-

muksen kysymyksillä (Danielsbacka & al., 2013). Myös monet taustamuuttajat kuten koulutus, työ ja taloudellinen tilanne kysyttiin samassa muodossa kuin Sukupolvien ketju–tutkimuksessa, jotta vertaileminen tämän aineiston tuloksiin mahdollistuisi. Muut kysymykset muotoiltiin tätä tutkimusta varten.

Kyselyissä käytettiin ns. hyppylogiikkatoimintoa, jonka avulla eri-ikäisten lasten vanhemmille ja eri elämäntilanteissa eläville vastaajille esitettiin erilaisia kysymyksiä. Esimerkiksi 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmilta kysyttiin heidän lastensa huolista samalla tavalla kuin tämän ikäisiltä lapsilta on kysytty heidän huolistaan. Koska yli 12-vuotailta lapsilta ei ole kysytty heidän huolistaan heidän kyselyssään, vastaavia kysymyksiä ei esitetty myöskään heidän vanhemmilleen. Samoin esimerkiksi kysymyksiä vanhempien parisuhde-erosta esitettiin vain niille vanhemmille, jotka ovat eronneet, ja kysymyksiä lapsen suhtautumisesta vanhemman transkokemukseen tai sukupuolenkorjaukseen kysyttiin vain vanhemmilta, joiden lapsen jollakin vanhemmalla on transkokemus tai joka on korjannut sukupuoltaan.

Kun vanhempi vastasi toisesta tai useammasta lapsestaan, kyselyssä ohittuivat useat taustamuuttajakysymykset sekä vanhemman parisuhteeseen ja isovanhempisuhteisiin liittyvät kysymykset, joihin hän oli jo vastannut ensimmäisen lapsensa kohdalla.

7–10-vuotiaiden lasten vanhempien kysely oli muuten sama kuin 10–18-vuotiaiden lasten vanhemmille suunnattu kysely paria poikkeusta lukuun ottamatta: Kyselystä poistettiin kaikki viittaukset nuoriin tai itsenäisesti asuviin lapsiin ja heidän opiskelupaikkoihinsa ja tiedusteltiin, mille luokka-asteelle lapsi oli siirtymässä syksyllä 2016 (kysely oli auki ensimmäisille vastaajille kesällä 2016). Niitä vanhempia, joiden lapsi oli vasta siirtymässä kouluopetuksen piiriin, ohjeistettiin vastaamaan koulukiusaamista ja kouluterveydenhoitoa koskevien kysymysten osalta esikouluvuodesta ja viimeisimmän vuoden neuvolakokemuksista. Tällaisen lapsen vanhempia osallistui vain yksi. Kyselylomake on saatavissa Sateenkaariperheet ry:stä.

2.4.2. Vanhemman taustamuuttajat

Vastaajia pyydettiin merkitsemään henkilötunnuksen mukainen sukupuolensa (nainen / mies), jonka yhteydessä kerrottiin, että mahdollisesta transkokemuksesta ja sukupuolen korjaamisesta kysytään myöhemmin. Vastaajat valitsivat vaihtoehtoista syntymävuotensa, korkeimman koulutusasteensa, tämän hetkisen pääasiallisen toimintansa, taloudellisen tilanteensa, asuinpaikkansa ja sen koon, siviilisäätynsä ja seksuaalisen suuntautumisensa. Seksuaalisen suuntautumisen vaihtoehdot olivat homo, lesbo, bi, panseksuaali, ”ei-hetero, muu kuin lesbo, homo, bi tai panseksuaali”, hetero sekä ”jokin muu, mikä”. Seksuaalisen suuntautumisen vaihtoehtojen merkitystä ei avattu vastaajille, vaan kaikki saivat valita itselleen tutuimman ja omimman määrittelyn. Panseksuaalisuudella tarkoitetaan suunta-

usta, jossa ihastuksen, rakastumisen tai seksuaalisen halun kohteen sukupuolella ei ole väliä, ja se on osittain päällekkäinen biseksuaalisuuden käsitteen kanssa.

Vastaajat merkitsivät ensin lastensa lukumäärän. Sen jälkeen heitä pyydettiin erottelemaan tarkemmin, kuinka monta lasta hänellä ja hänen puolisolllaan on yhteensä, kuinka monta yhteistä lasta heillä on, kuinka monta yksinomaan omaa lasta vastaajalla on ja kuinka monta yksinomaan puolison lasta heillä on. Niitä, joilla ei ollut vastaamishetkellä puolisoa, kehoitettiin vastaamaan kysymyksiin vain omasta puolestaan. Nämä kysymykset olivat samat kuin Sukupolvien ketju – tutkimuksessa (Danielsbacka & al., 2013). Lisäksi vastaajalta kysyttiin, kuinka monta lasta asuu hänen kodissaan täysiaikaisesti ja kuinka monta osa-aikaisesti sekä minkä ikäisiä lapsia hänen kodissaan asuu. Vastausvaihtoehdot ilmenevät 3. luvun taulukosta 2.

Vastaajilta tiedusteltiin, ovatko he tällä hetkellä parisuhteessa ja ovatko he eronneet sen jälkeen, kun kyselyn kohteena oleva lapsi on syntynyt, ja jos, niin ovatko he eronneet kyselyn kohteena olevan lapsen alkuperäisestä vanhemmasta, muusta puolisoista vai molemmista. Eronneilta tiedusteltiin kustakin erosta kulunutta aikaa. Eronneilta vastaajilta kysyttiin myös, onko ero ollut ainakin yhdellä kerralla ns. sateenkaariparisuhteen ero. Kysymykset ja vastausvaihtoehdot ilmenevät taulukosta 3. Tämän lisäksi vastaajille esitettiin kysymys: ”*Onko lapsesi kokenut muussa perheessään vanhempien eron, ja jos on, niin kuinka kauan tästä erosta on? Jos useammat kuin yhden lapsen toisten perheiden vanhemmista ovat eronneet, vastaa tuoreimman eron mukaan*”, johon tarjottiin neljää vastausvaihtoehtoa (ei eroa, alle kolme vuotta sitten, 3–5 vuotta sitten, yli kuusi vuotta sitten).

Puolison tai seurustelukumppanin sukupuoli pyydettiin raportoimaan henkilötunnuksen mukaisesti, jonka jälkeen kysyttiin, onko vastaajalla itsellään ja / tai lapsen muulla vanhemmalla transkokemusta (”*Transkokemuksella tarkoitetaan, että sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon yksilö syntymähetkellä määriteltiin*”). Vastausvaihtoehdot olivat ”Ei transkokemusta”, ”Kyllä, minulla, puolisolllani ja / tai lapsen muulla vanhemmalla on transkokemus” sekä ”Ei vastausta”. Tämä oli yksi niistä kyselyn kysymyksistä, joihin oli vastattava jotain, jotta kyselyä pystyi jatkamaan. Tämän vuoksi mukana oli myös vaihtoehto ”ei vastausta”. Vastaus vaadittiin, jotta jatkossa pystyttäisiin esittämään jatkokysymyksiä niille, joita transaihe kosketti. Vastaajilta tiedusteltiin, asuuko puoliso vähintään puolet ajasta samassa taloudessa hänen kanssaan ja asuuko hänen kanssaan muita aikuisia kuin puoliso tai täysi-ikäinen lapsi.

2.4.3. Kyselyn kohteena olevan lapsen taustamuuttajat vanhemman raportoimana

Ennen lapsestaan raportoimista vanhempia ohjeistettiin näin: ”*Vastaa tässä kyselyssä vain YHDESTÄ LAPSESTASI, vaikka sinulla olisi useita kyselyn kohderyhmään kuuluvia lapsia. Toivomme sinun vastaavan muista lapsistasi toisissa*

kyselyissä. *Vaihtoehtoisesti joku toinen lapsen vanhemmista voi vastata toisista lapsistanne. Vain yksi vanhempi vastaa tietyn lapsen osalta*”. Tämän jälkeen pyydettiin raportoimaan lapsen henkilötunnuksen mukainen sukupuoli tyttö/nainen – poika/mies -jaottelulla, jonka jälkeen tarjottiin avovastauskenttä tällaisella ohjeistuksella: *”Lapsen ja nuoren on mahdollista omassa kyselyssään määrittellä sukupuolensa monipuolisemmin kuin sosiaaliturvatunnuksen mukaisesti. Jos haluat kuvailla lapsesi sukupuolta tarkemmin, voit tehdä sen tässä*”. Kyselyn kohteena olevan lapsen ikä valittiin valikosta.

Vastaajat raportoivat, missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu heidän luonaan sekä mikä on vanhemman oma vanhemmuusrooli ja puolison vanhemmuusrooli suhteessa tähän lapseen (Taulukko 5).

Kaikkien vastaajien oli valittava joku vaihtoehtoista (1–4) kysymykseen: *”Kuinka monta perhettä tai kotia kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on? Merkitse tähän kaikkien niiden perheiden lukumäärä, joissa lapsesi asuu tai joihin kuuluvia vanhempiaan hän tapaa säännöllisesti. Jos lapsi esimerkiksi asuu vuorotellen kahden vanhemman luona, merkitse kaksi kotia. Huom. Älä laske tähän mukaan itsenäisesti asuvan lapsen muodostamaa kotitaloutta*”. Niiltä, jotka ilmoittivat lapsellaan olevan enemmän kuin yksi perhe tai koti, pyydettiin kertomaan toisen ja mahdollisen kolmannen ja neljännen perheen vanhempien vanhemmuusrooleista, tämän toisen / kolmannen / neljännen perheen asuinpaikasta ja asuinpaikan koosta sekä siitä, missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu kussakin perheessään. Kysymykset ja vastausvaihtoehdot näkyvät taulukossa 6.

Vanhemmilta kysyttiin taustatietoja lapsen sateenkaariperheestä: Syntyikö lapsi sateenkaariperheeseen vai onko se muodostunut hänelle myöhemmin elämässä sekä elääkö lapsi yksinomaan sateenkaariperheessä tai -perheissä. Näiden kysymykset ja vastausvaihtoehdot löytyvät 3. luvun kuvioista 1 ja 2. Niiltä, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen, kysyttiin *”Kuinka monta vuotta sitten perheestänne tuli sateenkaariperhe?”*, johon sai kirjoittaa vuosimäärän avoimeen kenttään. Lisäksi kysyttiin: *”Oliko lapsen perhe apilaperhe kyselyn kohteena olevan lapsen syntyessä? Apilaperheellä tarkoitetaan sellaista perhetilannetta, jossa ainakin kaksi lapsen vanhemmista on sopinut lähtökohtaisesti lapsen kasvattamisesta yhteisesti, vaikka he eivät ole parisuhteessa keskenään*”. Vastausvaihtoehdot olivat ”Ei”, ”Kyllä, neliapilaperhe (kaksi pariskuntaa)”, ”Kyllä, kolmiapilaperhe (pariskunta ja vanhemmuuskumppani) sekä ”Kyllä, kaksiapilaperhe (kaksi vanhemmuuskumppania ilman keskinäistä parisuhdetta”).

2.4.4. Suhteet vanhempiin

Vanhemppaa pyydettiin arvioimaan lapsensa suhdetta kuhunkin vanhempaansa (7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille osoitettu kysymys ja viisiportaisen asteikon vastausvaihtoehdot taulukossa 7 ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmille

osoitettu kysymys ja kolmiportaisen asteikon vastausvaihtoehdot taulukossa 8). Lisäksi vaihtoehtona oli, että lapsella ei ole tätä vanhempaa tai hän ei tapaa tätä.

Kysymykset ja vastausvaihtoehdot ovat eri-ikäisten lasten ja nuorten kohdalla erilaiset, koska ne vastaavat lapsille (10–12-vuotiaat) ja nuorille (13–18-vuotiaat) omassa kyselyssään esitettyjä kysymyksiä, jotka puolestaan vastaavat THL:n 5.-luokkalaisille esitettyjä kysymyksiä ja Kouluterveyskyselyn vähintään 8.-luokkalaisille esitettyjä kysymyksiä (vastaavasti). Toisin kuin THL:n kyselyissä, tässä tutkimuksessa oli mahdollista arvioida lapsen suhdetta ”äidin ja isän” lisäksi myös ”sosiaaliseen äitiin”, ”sosiaaliseen isään” ja ”muuhun vanhempaan”.

2.4.5. Vanhemman arvio lapsen läheisimmästä suhteesta

Kaikille vanhemmille esitettiin kysymys: ”*Keihin vanhempiin kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on läheisin suhde? Voit valita useamman vaihtoehdon*”. Vaihtoehdot olivat biologiseen vanhempaan, biologisiin vanhempiin, sosiaaliseen vanhempaan, sosiaalisiin vanhempiin, johonkin muuhun vanhempaan kuin sosiaalisiin tai biologisiin vanhempiin, yhtä läheiset molempiin / kaikkiin vanhempiin.

2.4.6. Perheen toiminta

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille esitettiin väittämä: ”*Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa*”. Heitä myös pyydettiin arvioimaan viisiportaisella asteikolla, kuinka usein perhe syö yhdessä ja puhuu päivän tapahtumista, kuinka usein lapsi osallistuu kotitöihin ja vanhempi auttaa kotitehtävissä ja kuinka usein perhe viettää muutoin aikaa yhdessä (väittämät ja asteikko taulukossa 11).

7–12-vuotiaiden lasten vanhempia pyydettiin raportoimaan: ”*Onko kyselyn kohteena olevan lapsen elämässä tapahtunut seuraavia muutoksia TÄMÄN VUODEN aikana? Voit valita useita vaihtoehtoja*”. Viisi tarjottua vaihtoehtoa olivat: koulun vaihto, muutto toiseen asuntoon, uusperheen muodostuminen, sisaruksen syntymä ja perheenjäsenen vakava sairaus tai kuolema. Lisäksi oli mahdollista valita kohta ”Ei mitään näistä”.

7–18-vuotiaiden lasten vanhemmille esitettiin kuusi väittämää lapsen ja vanhemman välisistä suhteista, joita vanhemmat arvioivat neliportaisella asteikolla. Väittämät koskettavat sitä, kuinka usein lapsi salaa tekemisiään ja riitelee vanhempiensa kanssa, kuinka usein vanhemmat juttelevat lapsen kavereiden kanssa, tukevat lastaan tai pyytävät tätä kertomaan koulupäivästään (Taulukko 13).

13–18-vuotiaiden lasten vanhempia pyydettiin myös arvioimaan neliportaisella asteikolla, ”*pystyykö kyselyn kohteena oleva lapsesi keskustelemaan sinun ja muiden vanhempiensa kanssa omista asioistaan?*”. Vaihtoehdot olivat ”ei juuri koskaan”, ”silloin tällöin”, ”melko usein” ja ”usein”.

Kaikki perheen toimintaa koskettavat kysymykset muotoiltiin THL:n kyselyiden mukaisesti (5.-luokkalaisten pilottikysely ja Kouluterveyskysely).

2.4.7. Lasten terveys, psyykinen hyvinvointi ja huolet

Vanhemmilta tiedusteltiin heidän arviotaan lapsensa terveydestä ja mielialasta (kysymykset ja vastausvaihtoehdot löytyvät taulukoista 14 ja 16). 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmille osoitettu mielialakysymys oli: ”*Onko kyselyn kohteena olevaa lastasi viimeksi kuluneen KUUKAUDEN aikana USEIN vaivannut alakuloinen, masentunut tai toivoton mieliala?*” ja ”*Onko sinusta vaikuttanut viimeksi kuluneen KUUKAUDEN aikana siltä, että mikään ei USEINKAAN kiinnosta lastasi tai tuota hänelle mielihyvää?*”. Molempiin kysymyksiin oli mahdollista vastata ”kyllä” tai ”ei”.

13–18-vuotiaiden lasten vanhemmilta kysyttiin heidän lastensa somaattisista ja psyykkisistä oireista: ”*Onko kyselyn kohteena olevalla LAPSELLASI viimeksi kuluneen PUOLEN VUODEN aikana ollut jotakin seuraavista oireista ja kuinka usein?*”. Luetellut oireet löytyvät taulukosta 15. Niiden vastausvaihtoehdot olivat ”harvoin tai ei lainkaan”, ”noin kerran kuussa”, ”noin kerran viikossa” ja ”lähes joka päivä”.

13–18-vuotiaiden lasten vanhempia pyydettiin arvioimaan lapsensa ahdistuneisuusoireita. Heille esitettiin kysymys: ”*Kuinka usein seuraavat ongelmat ovat vaivanneet lastasi kyselyn täyttöä edeltäneen KAHDEN VIIKON aikana?*”, jota seurasi seitsemän ahdistuneisuuteen liitettyä oiretta, kuten ”hermostuneisuuden, ahdistuneisuuden ja kireyden tunne” (oireet ja neliportainen asteikko löytyvät taulukosta 17).

13–18-vuotiaiden lasten vanhempia pyydettiin arvioimaan lapsensa kokemia sosiaalisten tilanteiden pelkoja. Kysymystä ”*Kuinka paljon seuraavat ongelmat ovat vaivanneet lastasi viimeksi kuluneen VIIKON aikana?*” seurasi kolme väittämää nolostumisen pelosta, huomion keskipisteenä olemisesta ja nolostumisen pelkäämisestä, joita arvioitiin viisiportaisella asteikolla (Taulukko 18).

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmilta kysyttiin heidän huolistaan liittyen kyselyn kohteena olevaan lapseen sekä heidän arviotaan lapsensa huolista. Vanhemman huolet, kuten huoli lapsen kivuista tai yksinäisyydestä, sekä niiden yleisyyden arviointiin käytetty 5-portainen asteikko on raportoitu taulukossa 19. Vanhempien arvioinnit lapsensa huolenaiheista, kuten netissä tapahtuneista asioista tai kavereiden puutteesta huolehtimisesta, on raportoitu taulukossa 20. Näiden monivalintakysymysten jälkeen vanhemmalla oli mahdollisuus kirjoittaa avoimeen kenttään mahdollisista muista huolista, joita hän arvioi lapsellaan olevan (Taulukko 21). Samoin vanhemmalla oli mahdollisuus kertoa avoimessa kentässä, onko hänen lapsensa saanut tukea tai apua lasta tai vanhempaa huolestuttaneisiin asioihin, ja jos, niin keneltä.

Kaikenikäisten lasten vanhemmille tarjottiin mielenterveyttä ja huolia kartoittaneen osion jälkeen mahdollisuutta kirjoittaa avoimessa kentässä, onko jotain muuta mitä tässä tutkimuksessa olisi hyvä huomioida lapsen terveydestä, huolenaiheista tai mielenterveydestä (pois lukien kiusaamiskokemukset).

Kaikki monivalintakysymykset lapsen terveydestä, mielenterveydestä ja huolista muotoiltiin THL:n kyselyiden mukaisesti, mutta lisäksi lasten huolten joukkoon lisättiin huoli ”ihmisten suhtautumisesta teidän perheeseen”. Kysymykset, joihin vastattiin avokenttään kirjoittamalla, laadittiin tätä tutkimusta varten.

2.4.8. Kiusaaminen

Koulukiusaamista koskevat kysymykset ja niiden vastausvaihtoehdot löytyvät taulukoista 24 ja 25. Koulukiusaaminen määriteltiin näin: *”Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelevät”*. Vanhempia pyydettiin valitsemaan vaihtoehtojen joukosta ne tavat, joilla heidän lastaan on kiusattu. Vaihtoehdot löytyvät taulukosta 26. Lisäksi heille tarjottiin vaihtoehto kuvata vapaamuotoisesti, millä muulla tavalla kiusaaminen on tapahtunut. 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille osoitetut kysymykset lapsen koulukiusatuksi tulosta, lapsen osallistumisesta muiden oppilaiden kiusaamiseen sekä kiusatuksi tulemisen tavat eivät olleet ajallisesti rajattuja, toisin kuin 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmille osoitetut kysymykset, jotka olivat rajattuja kuluneeseen vuoteen. Koulukiusaamista ja sen tapoja koskevat monivalintakysymykset muotoiltiin THL:n pilotti- ja Kouluterveyskyselyiden mukaisesti, mutta vapaamuotoinen kysymys laadittiin tätä tutkimusta varten.

Vanhemmille tarjottiin avokenttä, johon heillä oli mahdollisuus kirjoittaa kokemuksistaan, mikäli opettaja oli kiusannut heidän lastaan (Taulukko 27).

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmilta kysyttiin: *”Jos lastasi on kiusattu koulussa, onko kiusaaminen liittynyt sateenkaariperheeseen jollakin kerralla?”* ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmilta kysyttiin: *”Jos lastasi on kiusattu tämän VUODEN aikana, onko kiusaaminen joskus liittynyt sateenkaariperheeseen?”*. Vanhemmille täsmennettiin kysymystä näin: *”Esimerkiksi vanhemman sukupuolen korjaamiseen tai seksuaaliseen suuntautumiseen, kuten homouteen tai lesbouteen”*. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”.

Vanhemmille esitettiin kysymys lapsen vapaa-ajalla kiusatuksi tulosta: *”Kiusaavatko muut lapset kyselyn kohteena olevaa lastasi vapaa-ajalla? Jos kiusaavat, niin kuinka usein?”*. Vastausvaihtoehdot olivat ”ei koskaan”, ”harvoin”, ”joskus”, ”usein, ei joka päivä” ja ”päivittäin”. Heille myös tarjottiin kommenttikenttä, jossa he saivat kertoa, mikäli lapsen harrastuksiin liittyvä aikuinen on kiusannut lasta. Kentän yläpuolella ohjeistettiin: *”Onko joku kyselyn kohteena olevan lapsesi harrastuksiin liittyvä aikuinen, esim. valmentaja tai ohjaaja, kiusannut lasta? Jos on, niin kerro siitä tässä tarkemmin”*. Vanhemmilta myös kysyttiin: *”Jos lastasi on kiusattu vapaa-ajalla, onko kiusaaminen liittynyt sateenkaariperheeseen jollakin*

kerralla? Esimerkiksi vanhemman sukupuolen korjaamiseen tai seksuaaliseen suuntautumiseen, kuten homouteen tai lesbouteen”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”.

Vanhemmille esitettiin kysymys: ”Onko lapsesi koskaan kuullut loukkaavia kommentteja sateenkaariperheestään?”, johon vastattiin joko ”ei koskaan”, ”joskus” tai ”jatkuvasti”. Vanhemmilta kysyttiin myös: ”Oletko koskaan pelännyt lapsesi tulevan kiusatuksi sateenkaariperheensä vuoksi? Vastaa riippumatta siitä, onko lapsi tullut kiusatuksi vai ei”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”en koskaan”, ”joskus” ja ”jatkuvasti”. Vanhemmille tarjottiin kommenttikenttä, jossa he saivat raportoida, onko heidän sateenkaariperheen vuoksi kiusattu lapsensa kokenut enemmän kiusaamista jossakin tiettyssä ikävaiheessa (Taulukko 28). Vanhempaa pyydettiin myös kertomaan, onko hän opastanut lastaan sateenkaariperheeseen liittyvän kiusaamisen varalta ja jos, niin mitä (Taulukko 29). Kyselyn kiusaamista kartoittava osio päättyi avoimeen kenttään, johon ohjeistettiin kirjoittamaan, mikäli jotain lapsen kiusaamiseen liittyvää ei vielä ollut tullut ilmi muissa kohdissa (Taulukko 30).

2.4.9. Transihminen vanhempana

Niitä vanhempia, jotka olivat merkinneet itsellään, puolisoltaan ja / tai lapsensa muulla vanhemmalla olevan transkokemuksen, pyydettiin tarkentamaan, kenellä transkokemus on ja millainen se on. Ensimmäinen kysymys oli ”Onko sinulla transkokemusta ja jos, niin millainen?”, jonka vastausvaihtoehdot ovat ”Ei”, ”Olen transsukupuolinen”, ”Olen transgender / muunsukupuolinen”, ”Olen transvestiitti” ja ”Jokin muu, mikä”. Toinen kysymys oli ”Onko puolisolasi transkokemusta ja jos, niin millainen?” ja kolmas: ”Onko lapsesi muulla vanhemmalla sinun tietääksesi transkokemusta, ja jos, niin millainen? Tämä tarkoittaa lapsen vanhempaa, joka ei ole nykyinen puoliso”. Näiden kysymysten vastausvaihtoehdot olivat vastaavanlaiset kuin kyselyn täyttäjälle itselleen, mutta muodossa ”Hän on transsukupuolinen...”. Lisäksi lapsen muuta vanhempaa koskien oli mahdollista valita vaihtoehto ”En tiedä”. Tässä tutkimuksessa kaikista, joilla on transkokemus, oli se sitten identifiointuminen muunsukupuoliseksi tai transsukupuoliseksi, käytetään kattokäsitteenä termiä transihminen. Myös sukupuoltaan korjanneet, transtaustaiset ihmiset sisältyvät tämän kattokäsitteen alle.

Vastaajilta kysyttiin ”Onko kyselyn kohteena oleva lapsesi tietoinen sinun, puoliso tai muun vanhempansa transkokemuksesta?”, johon pystyi vastaamaan ”kyllä”, ”ei” tai ”en osaa sanoa”. Tämän jälkeen seurasi kysymys: ”Oletko sinä tai onko puoliso tai lapsesi muu vanhempi käynyt tai käymässä läpi transprosessia eli sukupuolen korjaamista? Voit valita useamman vaihtoehdon, mikäli aihe koskettaa useampaa teistä”. Sen vastausvaihtoehdot olivat: ”Ei kukaan”, ”Ei vielä mutta transtutkimuksiin hakeutuminen on suunnitteilla”, ”Kyllä, prosessi on kesken”, ”Kyllä, prosessi on käyty läpi kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen”,

”Kyllä, prosessi on käyty läpi ennen kyselyn kohteena olevan lapsen syntymää” ja ”Ei vastausta kenenkään osalta”.

Lapsen suhtautumista vanhemman tai tämän puolison transkokemukseen tai transprosessiin tiedusteltiin kuudella väittämällä, jotka arvioitiin 5-portaisella asteikolla (Taulukko 31). Väittämät vastasivat nuorille heidän kyselyssään esitettyjä väittämiä. Sen jälkeen vanhemmille tarjottiin avonainen kommenttikenttä, jossa vastata tarkempaan kysymykseen vanhemman transkokemuksen vaikutuksista lapsen elämään (Taulukko 32).

Niitä vastaajia, joiden lapsen vanhempi on korjannut sukupuoltaan, pyydettiin lisäksi kertomaan lapsen vanhemmastaan käyttämän nimityksen mahdollisesta muuttumisesta (Taulukko 33) ja lapsen iästä sukupuolenkorjausprosessin alkaessa. Jälkimmäinen kysymys ja sen ohjeistus kuuluivat näin: *”Minkä ikäinen kyselyn kohteena oleva lapsi oli sinun, puolisosi tai muun vanhempansa sukupuolenkorjausprosessin käynnistyessä? Merkitse ”0”, jos prosessi käynnistyi vauvavuoden aikana. Jos asia koskettaa useampaa vanhempaa, vastaa tuoreimman prosessin mukaan”*.

2.4.10. Sosiaalisen vanhemman asema

Niille, jotka olivat merkinneet olevansa kyselyn kohteena olevan lapsen sosiaalinen äiti eli syntymästä asti mukana lapsen elämässä ollut ei-biologinen äiti, esitettiin kaksi kysymystä. Ensimmäinen niistä oli: *”Oletko kokenut kateutta siitä johtuen, ettet ole kyselyn kohteena olevan lapsen synnyttänyt äiti?”*, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”Kyllä, usein”, ”Kyllä, joskus” ja ”En”. Toinen kysymys oli: *”Oletko kärsinyt siitä, että sosiaalisen vanhemman laillinen asema on epävarmempi kuin biologisen vanhemman (esimerkiksi juridinen huoltajuus on puuttunut tai on ollut epävarmuutta ennen lapsen adoptoimista)?”*, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”Kyllä, paljon”, ”Kyllä, jonkin verran” ja ”En”.

2.4.11. Sijaisvanhempana toimiminen

Jos vanhempi oli merkinnyt olevansa kyselyn kohteena olevan lapsen sijaisvanhempi, häntä pyydettiin merkitsemään, kuinka monta vuotta lapsi on ollut sijoitettuna perheeseen ja kirjoittamaan avoimissa kentissä vastaukset kahteen kysymykseen: *”Kerro sateenkaariperheen näkökulmasta millaista oli, kun sijaislapsi tuli perheeseen?”* ja *”Kerro millaisia vahvuuksia ja haavoittuvuuksia sinun sateenkaariperheelläsi on toimia sijaisperheenä?”*.

2.4.12. Sateenkaariperheen muodostuminen

Niitä vanhempia, joiden lapsen sateenkaariperhe on muodostunut vasta kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen, pyydettiin kirjoittamaan avoimeen kenttään, miten lapsi on kokenut sateenkaariperheen muodostumisen (Taulukko 34).

2.4.13. Sateenkaari-identiteetistä kertominen

Vastaajilta kysyttiin, kuinka usein he ovat avoimia omasta ja / tai puolison seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli vähemmistöön kuulumisesta eri tilanteissa: lapsen opettajien kanssa, lapsen kavereiden vanhempien kanssa ja kouluterveydenhuollossa asioidessaan (Taulukko 35). Vastaajia ohjeistettiin kysymyksen yhteydessä näin: ”*Esimerkiksi otat puheeksi vähemmistöryhmään kuulumisen, osoitat sen muilla tavoin tai korjaat muiden henkilöiden virheellisen oletuksen asiasta. Vastaa jokaisesta tilanteesta erikseen*”. Neliportainen asteikko ulottui vaihtoehdosta ”aina” vaihtoehtoon ”en koskaan”.

2.4.14. Palvelukokemukset

Vanhempia pyydettiin arvioimaan, onko heidän lapsensa saanut mahdollisesti tarvitsemaansa tukea sateenkaariperheeseen liittyen (neliportainen asteikko), onko lapsen koulu tukenut lapsen perheidentiteettiä (neliportainen asteikko) ja onko koulun henkilökunta pitänyt lapsen tai vanhemmuuden ongelmia aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina (kolmiportaiset asteikot). Tarkemmat kysymysmuodot ja vastausvaihtoehdot löytyvät taulukoista 37 ja 38.

Vastaajille esitettiin kysymys: ”*Oletko jättänyt käyttämättä jotain tarvitsemaasi parisuhde-, perhe-, tai lasten palvelua sen vuoksi, että sinä ja / tai puoliso kuulutte seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöön? Jos, niin mitä palvelua olet jättänyt käyttämättä?*” Tätä seurasi kymmenen palvelun luettelo, joka sisälsi muun muassa julkisen hedelmöityshoitoklinikan, yksityisen hedelmöityshoitoklinikan ja perheneuvolan, josta vastaaja sai valita niin monta vaihtoehtoa kuin sopi hänen tilanteeseensa (kaikki vaihtoehdot löytyvät taulukon 39 yläpuolisesta tekstistä). Lisäksi vastaaja sai kirjoittaa jonkin muun palvelun, jota oli jättänyt käyttämättä, ja kertoa tarkemmin palvelun käyttämisestä tai sen käyttämättä jättämisestä (Taulukko 39).

2.4.15. Parisuhde ja kasvatuskäytännöt

Vastaajia, jotka merkitsivät olevansa tällä hetkellä vakituksessa parisuhteessa, pyydettiin kertomaan: ”*Kuinka kauan nykyinen parisuhteesi on kestänyt? Vastaa numeroin täysien vuosien mukaan. Jos suhde on kestänyt alle vuoden, merkitse vuosiksi nolla*” sekä merkitsemään asteikolla 0–10: ”*Minkä arvion antaisit parisuhteenne tilalle nykyään?*”. Lisäksi heiltä kysyttiin: ”*Kuinka yhdenmukaisia ovat sinun ja puoliso kasvatuskäytännöt? Anna arviot*”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”Hyvin yhdenmukaisia”, ”Varsin yhdenmukaisia”, ”Ei kovin yhdenmukaisia muttei kovin erilaisiakaan”, ”Varsin erilaisia” ja ”Hyvin erilaisia”. Vastaavia kysymyksiä on käytetty Väestöliiton Perhebarometrikyselyissä (Lainiala & Säävälä 2012).

2.4.16. Eronneiden vanhempien väliset suhteet ja kasvatuskäytännöiden yhdenmukaisuus

Eronnut vanhempi ohjeistettiin arvioimaan 5-portaisilla asteikoilla hänen ja entisen puolisonsa suhteen sujuvuutta ja heidän kasvatuskäytännöistensä yhdenmukaisuutta (Taulukko 41).

2.4.17. Suhteet omiin ja puolison vanhempiin

Suhteita vastaajan omiin ja puolison vanhempiin kartoitettavia kysymyksiä edelsivät ohjeistukset, joiden mukaan kysymyksiin oli tarkoitus vastata vain elossa olevien sukulaisten suhteen ja puolison vanhemmista oli tarkoitus vastata vain, jos vastaajalla oli puoliso. Lisäksi kysymysten sisältämää heteronormatiivista oletusta selitettiin näin: *”Suurin osa seuraavista kysymyksistä on toisesta tutkimuksesta ja ne sisältävät oletuksen, että sinun ja mahdollisen puolison vanhemmat ovat vastakkaista [sic] sukupuolta”*.

Kysymykset selvittivät sitä, kuinka usein vastaaja / vastaaja puolisonsa kanssa on yhteydessä vastaajan ja vastaajan puolison vanhempiin (Taulukko 42) ja kuinka läheiseksi vastaaja kokee omat ja puolisonsa vanhemmat (Taulukko 43). Nämä kysymykset ovat samat kuin on esitetty Sukupolvien ketju -tutkimuksessa valtaväestön aikuisille (Danielsbacka & al., 2013). Vastaajilta kysyttiin: *”Ketkä sinun ja puolison vanhemmista tietävät, että sinulla on sateenkaariperhe?”* ja vastaus annettiin rastittamalla soveltuvat kohdat vaihtoehtoista ”Minun äitini”, ”Minun isäni”, ”Puolisoni äiti”, ”Puolisoni isä” ja ”Ei kukaan”. Lisäksi he arvioivat perheensä kunkin isovanhemman suhtautumista sateenkaariperheeseen 5-portaisella asteikolla (Taulukko 44). Lopuksi heiltä kysyttiin: *”Onko joku vanhemmistanne katkaissut välinsä sinuun tai puolisoosi sen vuoksi, että sinä ja/tai puolisoosi kuulutte seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön?”*, johon pystyi vastaamaan ”kyllä” tai ”ei”.

2.4.18. Suhteet ystäviin ja muihin sukulaisiin

Läheisten aikuisten sukulaisten ja läheisten ystävien määrää tiedusteltiin vastaavilla kysymyksillä kuin Sukupolvien ketju -tutkimuksessa (Danielsbacka & al., 2013): *”Kuinka monta sellaista aikuista sukulaista sinulla on, jotka koet läheiseksi? Älä laske kanssasi samassa kotitaloudessa asuvia perheenjäseniä tähän mukaan. Arvioi lukumäärä ja kirjoita se numeroin”* ja *”Kuinka monta läheistä ystävää sinulla on? Arvioi lukumäärä ja kirjoita se numeroin”*. Näiden jälkeen esitettiin tätä tutkimusta varten muotoiltu kysymys ja avoin kommenttikenttä: *”Mikä on ystävien rooli perheessänne?”*

2.4.19. Tuki vanhemmuudelle

Vastaajia pyydettiin raksittamaan 15 vaihtoehdon joukosta ne tahot, joilta hän kokee saaneensa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa (Taulukko 49). Heitä kannustettiin valitsemaan kaikki, jotka vastaaja kokee tuen lähteiksi. Lisäksi vaihtoehtona oli ”En keneltäkään” ja ”Jokin muu mikä”, jota seurasi avoin kommenttikenttä.

Sateenkaariparisuhteesta eronneilta vanhemmilta kysyttiin, keneltä he ovat hakeneet tukea erotessaan sateenkaariperheen vanhemmasta. He saivat valita kuudesta eri vaihtoehdoisesta tahosta, kuten vanhemmistaan tai terveydenhuollosta, tai raksittaa ”en keneltäkään” (Taulukko 52). Valmiiden vaihtoehtojen lisäksi oli tarjolla mahdollisuus valita ”jokin muu, mikä” ja tarkentaa vastaustaan avoimessa kentässä. Tämän jälkeen heitä pyydettiin vastaamaan kysymykseen ”*Saitko tukea erotessasi sateenkaariparisuhteesta?*”, johon pystyi vastaamaan joko ”Kyllä, riittävästi”, ”Kyllä mutta riittämättömästi” tai ”En”.

Vastaajia pyydettiin Sukupolvien ketju – tutkimuksen mukaisesti (Danielsbacka & al., 2013) kertomaan tarkemmin omilta ja puolisonsa vanhemmilta saamastaan avusta (Taulukko 47). Lisäksi heille esitettiin tätä tutkimusta varten luodut kysymykset vanhemmuudelle yleensä saadusta tuesta (Taulukko 48), erityisesti sateenkaarivanhemmuudelle saadusta tuesta (Taulukko 50), sekä toteutumattomasta mutta tarvitusta tuesta (Taulukko 51), joihin vastattiin avoimissa kentissä.

2.4.20. Muita kokemuksia sateenkaariperheen vanhempana olemisesta

Kyselyssä lopussa vastaajille tarjottiin vielä kaksi avointa kommenttikenttää, joista ensimmäistä edelsi ohjeistus kertoa niistä kokemuksista sateenkaariperheen vanhempana, jotka eivät vielä olleet tulleet esille kyselyssä ja toista edelsi ohjeistus, että kommenttikenttään sai kirjoittaa kommentteja tai muita asioita, joita halusi viestittää tutkijalle (Taulukko 53).

3. Vastaajien ja kyselyiden kohteena olevien lasten taustamuuttajat

3.1. Vastanneen vanhemman taustamuuttajat

Kahdeksankymmentä vanhempaa on täyttänyt kyselyn 103 lapsen osalta. Vastaajista 59 on osallistunut tutkimukseen yhden lapsen osalta, 19 kahden lapsen osalta ja kaksi on osallistunut kolmen lapsen osalta. Vanhemmat, jotka ovat osallistuneet useamman lapsen osalta, ovat vastanneet vain kertaalleen muun muassa isovanhempisuhteita ja parisuhdetyytyväisyyttä koskettaviin kysymyksiin.

Vastaavista vanhemmista 74:llä on naisen henkilötunnus (93 %) ja kuudella miehen henkilötunnus (8 %). Neljästä henkilöstä, joilla on naisen henkilötunnus, kaksi on muunsukupuolisia ja kaksi transsukupuolisia. Kaksi henkilöä, joilla on miehen henkilötunnus, ovat transsukupuolisia.

Vastaavat vanhemmat ovat iältään 30–60-vuotiaita, keskimäärin 41-vuotiaita. He ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja, sillä jopa kolme neljästä on suorittanut vähintään alemman korkeakoulututkinnon (Taulukko 1). Enemmistö on palkkatyössä. Lähes puolet kokee olevansa keskituloinen, reilu neljäsosa pienituloinen ja reilu neljäsosa vähintään hyvin toimeentuleva. Lähes kolme neljäsosaa vastaajista asuu pääkaupunkiseudulla tai muualla Etelä-Suomessa ja vastaava määrä asuu suuressa kaupungissa. Reilu neljäsosa vastaajista asuu eri puolilla Suomea Etelä-Suomen ulkopuolella.

Lähes puolet vastaajista on rekisteröidyssä parisuhteessa, vajaa neljäsosa on siviilisäädyltään eronnut ja kuudesosa elää avioliitossa (Taulukko 1). Vain viisi prosenttia vastaajista (n = 4) on avioliitossa, sillä kysely toteutettiin syksyllä 2015 ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaantuloa. Lähes kaksi kolmasosaa vastanneista vanhemmista määrittelee itsensä lesboksi, neljäsosa bi- tai panseksuaaliksi ja alle kymmenesosa homoksi. Yksi vastaaja on valinnut vaihtoehdon ei-hetero (muu kuin lesbo, homo, bi- tai panseksuaali) ja kaksi on valinnut kohdan ”muu” ja täsmentänyt avovastauksella, ettei mikään määrittely tunnu erityisen sopivalta: *”En yleensä määrittele sitä, välillä saatan kutsua itseäni lesboksi, joskus homoksi, joskus biksi tai paniksi, mutta määrittäminen tuntuu aina vähän epämuikavalta”*.

3.2. Vastaajien lasten lukumäärä

Kahdeksallakymmenellä vastaajalla on yhteensä 172 omaa lasta, jotka ovat minkä ikäisiä hyvänsä. Heistä vajaalla kolmanneksella on yksi lapsi, reilulla kolmanneksella kaksi lasta ja kolmanneksella tätä useampia lapsia (Taulukko 2). Kuudellakymmenellä prosentilla vastaajista (n = 39) on yhteisiä lapsia puolisonsa kanssa. Muilla joko ei ole puolisoa (n = 14) tai puolison kanssa ei ole yhteisiä lapsia

Taulukko 1. Vastaajien taustamuuttujat vastaajakohtaisesti (N = 80).

Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut? (n = 75)	%
Peruskoulu	3 %
Ylioppilastutkinto	1 %
Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto	16 %
Ammatillinen opistoasteen tutkinto	7 %
Ammattikorkeakoulu tai muu alempi korkeakoulututkinto	19 %
Ylempi korkeakoulututkinto	44 %
Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	11 %
Mikä on tällä hetkellä pääasiallinen toimintasi? Oletko ... (n = 76)	
Palkkatyössä	80 %
Yrittäjä tai perhehoitaja	5 %
Työtön, lomautettu, irtisanottu tai työkyvytön	5 %
Opiskelija	9 %
Millaisena pidät omaa taloudellista tilannettasi? Oletko mielestäsi: (n = 76)	
Varakas	3 %
Hyvin toimeentuleva	26 %
Keskituloinen	43 %
Pienituloinen	28 %
Asuinpaikkasi? (n = 75)	
Pääkaupunkiseutu	60 %
Muu Etelä-Suomi kuin pääkaupunkiseutu	11 %
Lounais-Suomi	7 %
Länsi- ja Sisä-Suomi	13 %
Itä-Suomi	3 %
Lappi ja muu Pohjois-Suomi	6 %
Asuinpaikkakuntasi koko? (n = 73)	
Alle 7 999 asukasta	5 %
8 000–29 999 asukasta	11 %
30 000–80 000 asukasta	8 %
Yli 80 000 asukasta	75 %
Mikä on siviilisäätyysi? (n = 76)	
Naimaton	8 %
Avoliitossa	17 %
Rekisteröidyssä parisuhteessa	46 %
Avoliitossa	5 %
Eronnut	22 %
Leski	1 %
Miten määrittelet seksuaalisen suuntautumisesi pääasiallisesti? (n = 77)	
Homo	8 %
Lesbo	61 %
Bi	21 %
Panseksuaali	5 %
Ei-hetero (muu kuin lesbo, homo, bi tai panseksuaali) / ei halua määrittellä	4 %
Hetero	1 %

($n = 27$). Kahdella kolmasosalla vastaajista on lapsia, jotka hän kokee yksinomaaisesti omiksi lapsikseen eikä mahdollisen puolison kanssa jaetuiksi. Reilu neljännes vastaajista on lisäksi merkinnyt, että heidän puolisoillaan on omia lapsia, jotka eivät ole vastaajan lapsia. Kun vastaajien ja heidän puolisoitensa lapset lasketaan yhteen, lapsia on 186.

Vastaajien kotona asuu täysiaikaisesti yhteensä 113 lasta ja osa-aikaisesti yhteensä 53 lasta. Vastaajien perheistä reilussa kolmanneksessa on alle kouluikäisiä lapsia, yli puolessa on alakouluikäisiä lapsia ja kolmessa neljäsosassa nuoruusikäisiä eli vähintään 12-vuotiaita lapsia (Taulukko 2).

3.3. Vastaajien parisuhde, puolison tiedot ja koetut parisuhde-erot

Enemmistö vastaajista on tällä hetkellä parisuhteessa ja viidesosa ilman parisuhdetta (Taulukko 3). Puolisoista 89 prosentilla on naisen henkilötunnus ($n = 58$) ja 11 prosentilla miehen henkilötunnus ($n = 7$). Vastanneista vanhemmista neljällä on puolisonaan transihminen: kolmella transsukupuolinen puoliso ja yhdellä puoliso, joka identifioituu genderqueeriksi. Puolisoista valtaosa, 94 prosenttia, asuu vähintään puolet ajasta samassa taloudessa vastaajan kanssa ($n = 61$), kun taas kuudella prosentilla puoliso ei asu yhdessä vastaajan kanssa ainakaan puolta osaa ajasta ($n = 4$). Kahdella vastaajalla heidän kanssaan samassa taloudessa asuu myös joku muu täysi-ikäinen kuin heidän puolisonsa tai lapsensa. Molemmissa tapauksissa muu asuinkumppani on lapsen biologinen isä, joka ei ole vastaavan vanhemman (nykyinen) puoliso.

Vastaavista vanhemmista 68 prosenttia on eronnut kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen: enemmistö on eronnut kyselyn kohteena olevan lapsen alkuperäisestä vanhemmasta, mutta muutama muusta puolisoista, jonka kanssa hän ja lapsi ovat asuneet (Taulukko 3). Vastaaja on tyypillisimmin eronnut lapsensa vanhemmasta 3–9 vuotta sitten: kuudesosalla erosta on sitä vähemmän ja neljäsosalla sitä enemmän aikaa.

Kun eroja tarkastelee kyselyn kohteena olevien lasten mukaisesti ($N = 103$), käy ilmi, että 71 prosenttia lapsista on kokenut vastaavan vanhemman eron ja 37 prosenttia vanhempiansa eron toisessa perheessään. Kolmea lasta lukuun ottamatta kaikki toisessa perheessään eron kokeneet ovat kokeneet eron myös vastaavan vanhemman perheessä. Täten 72 prosenttia kyselyn kohteena olevista lapsista on kokenut eron tai eroja ainakin yhdessä perheessä. Vastaavan vanhemman erosta on useimmilla 3–9 vuotta aikaa: kuudesosalla sitä vähemmän ja neljäsosalla sitä enemmän aikaa (Taulukko 3). Toisessa kodissa koetusta vanhempien erosta on seitsemän lapsen kohdalla alle kolme vuotta aikaa, 11 lapsen osalta yli kolme vuotta.

Kyselyn kohteena olevista 7–12-vuotiaista lapsista 71 prosenttia ja 13–18-vuotiaista lapsista 78 prosenttia on kokenut vanhempansa eron ainakin

Taulukko 2. Vastaajien lasten määrä ja ikä (N = 80).

Kuinka monta lasta sinulla on? Tässä tarkoitetaan sekä biologisia lapsiasi että muita lapsiasi. (n = 77)	%
Yksi	29 %
Kaksi	38 %
Kolme	19 %
Neljä tai viisi	14 %
Kuinka monta lasta sinulla ja puolisollassi on yhteensä? Merkitse numerolla. (n = 77)	
Yksi	23 %
Kaksi	39 %
Kolme	22 %
Vähintään neljä tai viisi	16 %
Kuinka monta yhteistä lasta sinulla ja puolisollassi on? Merkitse numerolla. (n = 66)	
Ei yhtään	41 %
Yksi	26 %
Kaksi	23 %
Kolme	11 %
Kuinka monta yksinomaan sinun lastasi teillä on? Merkitse numerolla. (n = 75)	
Ei yhtään	35 %
Yksi	29 %
Kaksi	19 %
Kolme	15 %
Neljä tai viisi	3 %
Kuinka monta yksinomaan puolisolasi lasta teillä on? Merkitse numerolla. (n = 66)	
Ei yhtään	73 %
Yksi	14 %
Kaksi	9 %
Kolme tai neljä	5 %
Kuinka monta lasta asuu kodissasi täysiaikaisesti? Merkitse numerolla. (n = 75)	
Ei yhtään	23 %
Yksi	31 %
Kaksi	28 %
Kolme	12 %
Neljä tai viisi	7 %
Kuinka monta lasta asuu kodissasi osa-aikaisesti? Merkitse numerolla. (n = 69)	
Ei yhtään	59 %
Yksi	14 %
Kaksi	17 %
Kolme tai neljä	9 %
Minkä ikäisiä lapsia kodissasi asuu? (n = 74)	
0–3-vuotiaita	11 %
4–7-vuotiaita	27 %
8–11-vuotiaita	55 %
12–15-vuotiaita	55 %
Yli 16-vuotiaita	23 %

yhden kerran. 17 prosenttia lapsista on kokenut vanhempiensa eron jossakin perheessään alle kaksi vuotta sitten. Vastanneiden vanhempien eroista kuutisenkymmentä prosenttia on ollut ns. sateenkaaripariskunnan eroja (Taulukko 3). Niin sanottuja heteromuotoisten liittojen eroja on siten ollut ainakin nelisenkymmentä prosenttia: mikäli sateenkaariparisuhteesta eronnut vanhempi on eronnut myös heteromuotoisesta liitosta, niitä voi olla kokenut useampi kuin nelisenkymmentä prosenttia.

Taulukko 3. Vanhemman parisuhdestatus ja koetut erot (N = 80).

Oletko tällä hetkellä vakituksessa parisuhteessa?	n = 79
Kyllä	81 %
En	18 %
Oletko eronnut vakituisesta puolisoista sen jälkeen, kun kyselyn kohteena oleva lapsesi syntyi?	n = 79
En	32 %
Kyllä, olen eronnut lapsen alkuperäisestä vanhemmasta	58 %
Kyllä, olen eronnut muusta puolisoista kuin lapsen alkuperäisestä vanhemmasta	5 %
Kyllä, olen eronnut lapsen alkuperäisestä vanhemmasta JA muusta puolisoista kuin lapsen alkuperäisestä vanhemmasta	5 %
Kuinka kauan aikaa sitten erosit kyselyn kohteena olevan lapsesi vanhemmasta?	n = 48*
Alle vuosi	4 %
1–2 vuotta	13 %
3–5 vuotta	25 %
6–9 vuotta	33 %
10 vuotta tai enemmän	25 %
Kuinka kauan aikaa sitten erosit muusta puolisoista kuin lapsesi vanhemmasta?	n = 8
Alle 3 vuotta sitten	25 %
Vähintään 3 vuotta sitten	75 %
Kun erosit, oliko ainakin yhdellä kerralla kyseessä ns. sateenkaariparisuhteen ero?	n = 50
Kyllä	62 %
Ei	38 %

*Neljä vastaajaa on eronnut myös muusta puolisoista sen jälkeen, kun on eronnut lapsen alkuperäisestä vanhemmasta. Huom! Prosenttiosuudet ovat samankaltaisia tarkasteltiin niitä vastaajakohtaisesti (N = 80) tai kyselyyn osallistuneen lapsen mukaisesti (N = 103).

3.4. Kyselyiden kohteena olevien lasten taustamuuttajat

Lapset, joiden osalta vanhemmat vastaavat kyselyihin, ovat keskimäärin 12-vuotiaita (Taulukko 4). Alakouluikäisiä eli 7–12-vuotiaita lapsia on 62 ja nuoruusikäisiä eli 13–18-vuotiaita lapsia on 41. Lapsista 51:llä on tytön henkilötunnus ja 52:lla pojan henkilötunnus. Kaksi henkilötunnukseltaan tyttöä on sukupuolen kokemukseltaan poikia. Näiden kahden pojan vanhemmista kenelläkään ei ole transkokemusta tai -taustaa. Kahden lapsen osalta vanhempi on myös kertonut, että heidän lastensa

ulkonäössä, luonteessa ja kiinnostuksen kohteissa on paljon toiselle sukupuolelle tyypillisiä piirteitä, mutta nämä lapset kokevat kuitenkin syntymässä määritellyn sukupuolensa sopivana. Näillä lapsilla on vanhempanaan transihminen.

Kaikkien niiden vanhempien, jotka ovat täyttäneet kyselyn 7–9-vuotiaiden lastensa osalta, lapsi on osallistunut haastatteluun. Niistä 10–12-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka ovat täyttäneet kyselyn (n = 62), viisi 10-vuotiaasta lasta on osallistunut haastatteluun ja 35 lasta on osallistunut lasten kyselyyn. Niiden 13–18-vuotiaiden nuorten vanhemmista, jotka ovat täyttäneet kyselyn (n = 41), 30 nuorta on osallistunut nuorten kyselyyn. Yhteensä aiempaan tutkimukseen on osallistunut 79 sellaista lasta, joiden vanhempi on täyttänyt heitä koskettavan kyselyn. Näin ollen vanhempien kyselyiden kohteena olevista lapsista 77 prosentilta on saatu heidän omat arvionsa hyvinvoinnistaan.

Taulukko 4. Kyselyiden kohteena olevien lasten ikä (N = 103).

Lapsen ikä	Lasten lukumäärä
7-vuotias	2
8-vuotias	2
9-vuotias	5
10-vuotias	21
11-vuotias	11
12-vuotias	21
13-vuotias	9
14-vuotias	12
15-vuotias	6
16-vuotias	8
17-vuotias	5
18-vuotias	1

Niistä lapsista, joiden osalta vanhemmat ovat vastanneet kyselyihin, puolet asuu yksinomaisesti vastanneen vanhemman luona ja viidennes enimmäkseen (Taulukko 5). Viidennes lapsista asuu puolet ajastaan kyselyyn vastanneen vanhemman luona ja vain muutama prosentti lapsista asuu tätä harvemmin vastanneen vanhempansa luona.

Kaksi kolmasosaa vastaajista on biologinen äiti kyselyn kohteena olevalle lapselle (Taulukko 5). Kuudesosa on lapsen sosiaalinen äiti, joka on ollut mukana lapsen elämässä syntymästä lähtien. Biologinen isä on raportoinut lapsestaan kuudessa prosentissa kyselyistä, samoin kuin äitipuoli. Vain yksittäinen vastaaja on lapsen sosiaalinen isä, sijaisvanhempi tai adoptiovanhempi. Niissä tapauksissa, joissa lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen ja hänen biologinen ja sosiaalinen äitinsä ovat edelleen yhdessä, biologinen äiti (n = 8) vastaa kyselyyn lapsen puolesta yhtä usein kuin sosiaalinen äiti (n = 7).

Vanhempien puolisoista reilusti yli puolet on lapsen elämään myöhemmin mukaan tullut äitipuoli tai vanhemman naispuolinen kumppani, kuudesosa on kyselyn kohteena olevan lapsen biologinen äiti ja kymmenesosa on sosiaalinen äiti (Taulukko 5). Lisäksi kahdeksan prosenttia vanhemman puolisoista on syntymän jälkeen lapsen elämään mukaan tullut isäpuoli tai vanhemman miespuolinen kumppani. Vain yhden vastaajan puolisona on lapsen biologinen isä, sijaisvanhempi tai adoptiovanhempi.

Vanhemmista 55 elää kahden äidin (tai äidin ja äidin naispuolisen kumppanin) perheessä, kolme kahden isän (tai isän ja isän miespuolisen kumppanin) perheessä, ja 7 elää äidin ja isän (tai äidin ja tämän miesystävän / isän ja tämän naisystävän) perheessä.

Taulukko 5. Taustamuuttajat lapsen perhetilanteesta (N = 103).

Missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu sinun luonasi?	%
Lapsi asuu yksinomaan luonani	54 %
Lapsi asuu enimmäkseen luonani	18 %
Lapsi asuu puolet ajastaan luonani	21 %
Lapsi asuu enimmäkseen muualla	5 %
Lapsi asuu itsenäisesti (yksin, kumppanin tai kaverin kanssa, soluasunnossa tms.)	1 %
Mikä on oma vanhemmuusroolisi suhteessa kyselyn kohteena olevaan lapseen?	
Biologinen äiti	69 %
Sosiaalinen äiti (syntymästä asti mukana lapsen elämässä)	16 %
Lapsen vanhemman naiskumppani tai äitipuoli (syntymän jälkeen lapsen elämään mukaan tullut)	6 %
Biologinen isä	6 %
Sosiaalinen isä (syntymästä asti mukana lapsen elämässä)	1 %
Sijais- tai adoptiovanhempi	3%
Mikä on puolisosasi vanhemmuusrooli suhteessa kyselyn kohteena olevaan lapseen? (n = 84).	
Biologinen äiti	17 %
Sosiaalinen äiti (syntymästä asti mukana lapsen elämässä)	11 %
Lapsen vanhemman naiskumppani tai äitipuoli (syntymän jälkeen lapsen elämään mukaan tullut)	61 %
Biologinen isä	1 %
Lapsen vanhemman mieskumppani tai isäpuoli (syntymän jälkeen lapsen elämään mukaan tullut)	8 %
Sijais- tai adoptiovanhempi	2 %

Kuudesosassa kyselyistä vanhempi kertoo, että joko heillä itsellään (n = 8), heidän puolisoillaan (n = 7) ja / tai heidän lapsensa muulla vanhemmalla (n = 5) on transkokemus tai he ovat muunsukupuolisia tai identifioituvat genderqueeriksi. Nämä sukupuolen moninaisuuden ilmenemiset koskettavat yhteensä 18 kyselyn kohteena olevan lapsen perhettä, sillä kahden lapsen kohdalla kahdella heidän

vanhemmistaan tai vanhemman puolisoista on transkokemus. Vanhemman mukaan 14 lasta tietää vanhempansa transkokemuksesta ja kaksi lasta ei tiedä ja lisäksi kaksi vanhempaa ei ole varma lapsensa tietämisestä. Ne kaksi lasta, joiden vanhempi ei ole varma siitä, mitä lapsi tietää vanhempansa transkokemuksesta, tietävät ainakin sen, ettei vanhemman sukupuolen kokemus vastaa täysin syntymässä määritellyä. Vanhempi ei vain ole varma, kuinka tarkasti lapsi tietää vanhemman sukupuolen määrittelystä. Niistä kahdesta lapsesta, jotka eivät vanhempansa mukaan tiedä perheeseensä liittyvästä transkokemuksesta, toisen vanhempi ei identifioitu sukupuoliin ja toisen vanhemman entinen kumppani on lähtenyt sukupuolenkorjausprosessiin. Tämä jälkimmäinen lapsi jätettiin analyysistä pois, koska hän ei tiennyt vanhemman entisen puolison prosessista eikä asunut tämän kanssa, eikä vanhempi ollut vastannut jatkokysymyksiin mitään. Vastaajien ilmoituksen mukaan 78 lapsen vanhemmalla tai vanhemman puolisollla ei ole transkokemusta ja seitsemän lapsen kohdalta tietoa ei ole annettu.

Näistä 17 lapsesta, joiden vanhempi tai vanhemman puoliso on transihminen, kuuden vanhempi on käynyt läpi sukupuolenkorjaamisen kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen ja viidellä korjausprosessi on meneillään. Kuusi vanhempaa ei ole hakeutunut eikä heillä ole suunnitelmassa hakeutua transtutkimuksiin eli sukupuolenkorjausprosessia edeltäviin tutkimuksiin.

Puolella kaikista kyselyn kohteena olevista lapsista on yksi koti (Taulukko 6). Lähes puolella on kaksi kotia ja lisäksi viidellä prosentilla on tätä useampia koteja.

Lapsen toiseen perheeseen kuuluu yleisimmin isä ja tämän naiskumppani ja toiseksi yleisimmin lapsen äiti naiskumppaninsa kanssa (Taulukko 6). Kuudesosalla lapsista toiseen perheeseen kuuluu lapsen äiti ilman kumppania. Lisäksi muutamien lasten toiseen perheeseen kuuluu isä ilman kumppania tai äiti ja hänen mieskumppaninsa. Yhdellä lapsella on toisessa kodissaan kaksi isää.

Lähes puolet niistä lapsista, joilla on toinen koti, asuu tässä kodissaan puolet ajastaan. Reilu kolmannes asuu enimmäkseen muualla ja joka kymmenes yksinomaan muualla. Joka kymmenes lapsi asuu enimmäkseen tässä toisessa kodissaan. Yksi lapsista asuu jo itsenäisesti, eikä siten asu enää kummassakaan lapsuuden perheessään.

Lasten toisista perheistä reilu puolet sijaitsee pääkaupunkiseudulla ja kuudesosa muualla Etelä-Suomessa. Kolmasosa toisista perheistä sijaitsee Lounais-, Länsi-, Sisä-, Itä- tai Pohjois-Suomessa. Lähes kaksi kolmasosaa näistä kodeista sijaitsee suurella, yli 80 000 asukkaan paikkakunnalla.

Niillä viidellä lapsella, joilla on kolmas tai neljäs koti, siihen kuuluu isä joko ilman kumppania tai nais- tai mieskumppanin kanssa, äiti mieskumppaninsa kanssa tai isovanhemmat. Lapsi asuu kuitenkin enimmäkseen tai yksinomaisesti muualla kuin tässä kolmannessa tai neljännessä kodissa.

Taulukko 6. Lapsen perheiden / kotien määrä ja lapsen muiden perheiden taustatiedot (N = 103).

Kuinka monta perhettä tai kotia kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on?	%
Yksi	50 %
Kaksi	46 %
Kolme	4 %
Neljä	1 %
Keitä vanhempia ja muita aikuisia kyselyn kohteena olevan lapsen toiseen perheeseen kuuluu? (n = 51).	
lapsen äiti	16 %
lapsen isä	10 %
lapsen kaksi isää	2 %
lapsen isä ja hänen naiskumppaninsa	43 %
lapsen äiti ja hänen naiskumppaninsa**	24 %
lapsen äiti ja hänen mieskumppaninsa	6 %
Missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu tässä toisessa perheessään? (n = 52)	
Lapsi asuu enimmäkseen tässä perheessä	10 %
Lapsi asuu puolet ajastaan tässä perheessä	42 %
Lapsi asuu enimmäkseen muualla	37 %
Lapsi asuu yksinomaan muualla	10 %
Lapsi asuu itsenäisesti (yksin, kumppanin tai kaverin kanssa, soluasunnossa tms.)	2 %

*Vastausvaihtoehtoja, joita ei valittu kertaakaan, olivat: lapsen kaksi äitiä, lapsen äiti ja isä, lapsen isä ja hänen mieskumppaninsa, lapsen sijaisvanhempi, lapsen kaksi sijaisvanhempaa, joitain muita aikuisia, keitä.

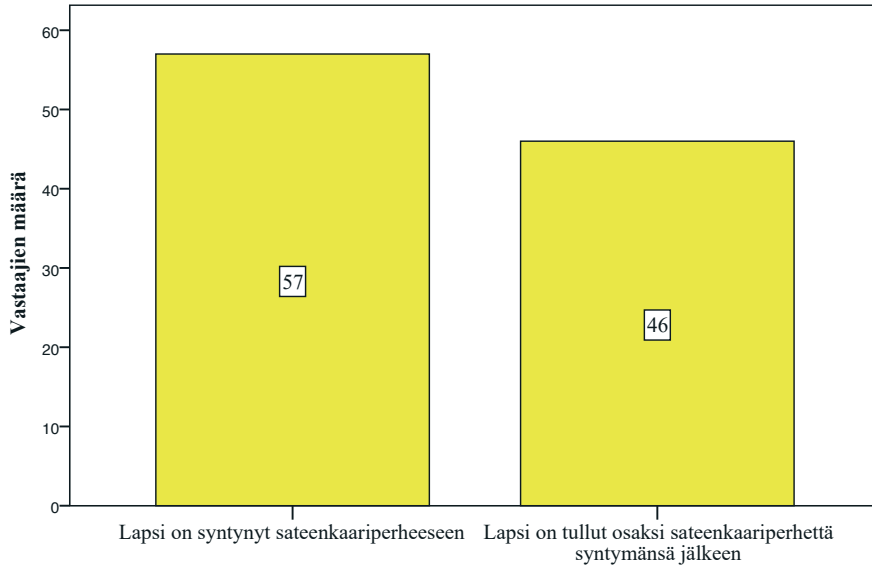
**Naiskumppaniksi oli eräissä tapauksissa merkitty myös entinen puoliso tai vaihtuvia kumppaneita, jotka asuivat lapsen äidin kanssa.

3.5. Lapsen sateenkaariperheen muodostuminen

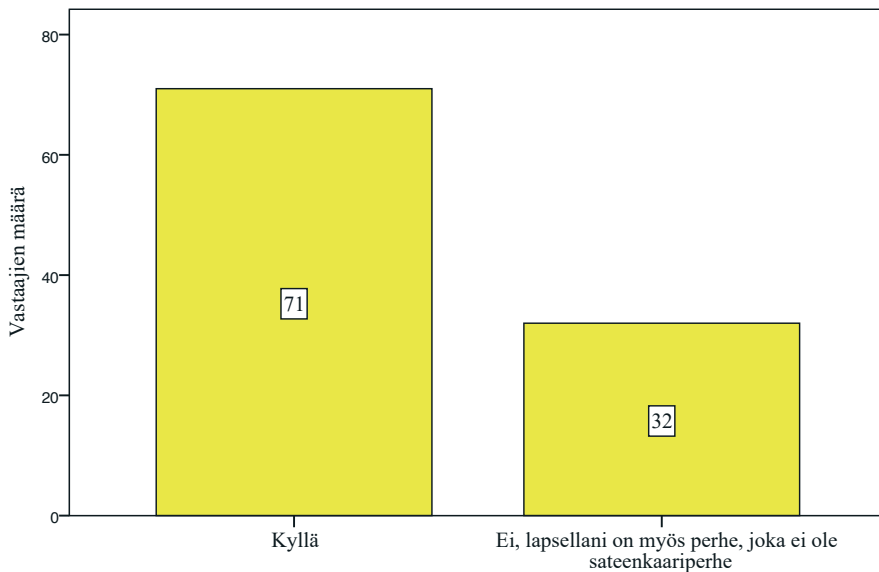
Lapsista 55 prosenttia on syntynyt sateenkaariperheeseen, kun taas 45 prosentin kohdalla sateenkaariperhe on muodostunut vasta kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen (Kuvio 1). Siinä, miten vanhemmat ja lapset ovat raportoineet sateenkaariperheeseen syntymisestä, on eroa muutaman vanhempi-nuori-parin kohdalla. Nuorten kyselyssä viisi nuorta, jotka kertovat liittyneensä sateenkaariperheeseen vasta syntymänsä jälkeen, on vanhempansa mukaan syntynyt sateenkaariperheeseen. Yksi heistä on kokenut vanhemman sukupuolenkorjaamisen, joten nuori voi ajatella, että perhe ei ollut sateenkaareva ennen korjausprosessia, kun taas vanhemman kokemus voi olla erilainen. Neljällä nuorella taas heidän alkuperäiset vanhempansa ovat eronneet, ja nuorten silmissä vanhemman sateenkaari-identiteetti on saattanut tulla esille vasta eron jälkeisessä uudessa suhteessa. Vanhempi voi silti kokea, että hän kuului seksuaalivähemmistöön jo ennen eroa eli kenties jo ennen lapsensa syntymää.

Tilanteissa, joissa sateenkaariperhe on muodostunut vasta kyselyn kohteena olevan lapsen syntymän jälkeen, sateenkaariperheen muodostumisesta on 0–18 vuotta, keskimäärin kuusi vuotta (keskihajonta 4 vuotta; n = 46). Lapsista, jotka

ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, 63 prosenttia on kokenut vastaavan vanhempansa eron, kun taas lapsista, jotka eivät ole syntyneet sateenkaariperheeseen, 80 prosenttia on kokenut vastaavan vanhempansa eron.

Kuvio 1. Onko kyselyn kohteena oleva lapsesi syntynyt sateenkaariperheeseen vai tullut sen jäseneksi myöhemmin? (N = 103).

Kuvio 2. Elätkö kyselyn kohteena oleva lapsesi yksinomaan sateenkaariperheessä tai sateenkaariperheissä? (N = 103).

Yli kaksi kolmasosaa lapsista elää yksinomaan sateenkaariperheessä tai -perheissä, kun taas lähes kolmasosa elää myös perheessä, joka ei ole sateenkaariperhe (Kuvio 2).

Kahdeksalla lapsella (8 %) hänen perheensä on ollut apilaperhe silloin, kun hän on syntynyt. Kahden lapsen osalta kyse on ollut kaksiapilaperheestä, kolmen lapsen osalta kolmi- ja kolmen lapsen osalta neliapilaperheestä. Lapsista 95 ei ole syntynyt apilaperheeseen.

3.6. Tulosten esitysjärjestys

Seuraavassa osassa tulokset esitellään erikseen 7–12-vuotiaiden ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhempien osalta silloin, kun kysymys on esitetty vain toisen ikäryhmän vanhemmille ja silloin, kun kysymyksen vastausvaihtoehdot ovat erilaiset eri ikäryhmien lasten vanhemmilla. Muissa tapauksissa kaiken ikäisten lasten vanhempien vastaukset esitellään yhdessä.

Vastaajien suorista sitaateista on poistettu tunnisteellista tietoa, mikä on merkitty hakasulkeilla. Muutamissa harvoissa kohdissa sitaatteja on muokattu siten, että suoran tunnistamisen riski pienenee mutta asiasisältö pysyy samana.

4. Vanhempien ja lasten väliset suhteet

4.1. Suhde biologiseen äitiin 7–12-vuotiailla lapsilla

Millaisiksi vastaava vanhempi arvioi lapsensa suhteet kuhunkin lapsen vanhempaan? Arvioiko vanhempi lapsellaan olevan läheisemmän suhteen biologiseen tai sosiaaliseen vanhempaan? Vastanneista vanhemmista eli arvion antaneista vanhemmista 69 prosenttia on lapsen biologinen äiti (ks. Taulukko 5 yllä).

Ensin vanhempiä suhteita tarkastellaan 7–12-vuotiaiden lasten osalta. Kolme neljäsosaa vastaajista arvioi, että heidän 7–12-vuotiaalla lapsellaan on erittäin hyvä suhde biologiseen äitiinsä ja neljäsosa vastaajista, että suhde on hyvä (Taulukko 7). Kaksi vanhempaa ei ole arvioinut lapsen suhdetta biologiseen äitiinsä.

Vanhemmat arvioivat niiden lasten, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, suhteen biologiseen äitiin suurin piirtein yhtä hyväksi kuin ne vanhemmat, joiden lapsi ei ole syntynyt sateenkaariperheeseen (Taulukon 7:n alaviite). Keskiarvoero on kuitenkin siihen suuntaan, että sateenkaariperheeseen syntyneillä olisi ennemminkin parempi suhde biologiseen äitiinsä kuin muilla.

Vanhempien eroa kokemattomilla sateenkaariperheiden lapsilla, joita on vain 18, on heidän vanhempiansa arvion mukaan parempi suhde biologiseen äitiinsä kuin vanhempansa eron kokeneilla lapsilla (Taulukon 7:n alaviite).

Taulukko 7. Millainen on kyselyn kohteena olevan lapsen suhde vanhempiinsa? Anna oma arviosi. 7–12-vuotiaat lapset (N = 62).

	Biologinen äiti* (n = 60)	"Sosiaalinen äiti" (n = 47)**	Biologinen isä (n = 32)	Sosiaalinen isä (n = 2)	Muu vanhempi (n = 20)
Erittäin hyvä	73 %	66 %	31 %	100 %	30 %
Hyvä	27 %	30 %	25 %	0 %	60 %
Ei hyvä eikä huono	0 %	2 %	28 %	0 %	10 %
Melko huono	0 %	0 %	4 %	0 %	0 %
Erittäin huono	0 %	2 %	9 %	0 %	0 %
Ka (kh)	1,27 (0,45)	1,43 (0,47)	2,38 (1,26)	1,00 (0,00)	1,80 (0,62)

1 = Erittäin hyvä, 5 = Erittäin huono

Huom! Osa sosiaalisiksi äideiksi merkityistä äideistä ei ole ollut mukana lapsen elämässä alusta alkaen vaan on lapsen elämään myöhemmin tullut äitipuoli.

*Lapset, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen (n = 32), keskiarvo (ka) = 1,22 (0,42), 78 % erittäin hyvä ja 22 % hyvä.

Lapset, jotka eivät ole syntyneet sateenkaariperheeseen (n = 28), ka = 1,32 (0,48), 68 % erittäin hyvä ja 32 % hyvä. Lapset, joiden vanhemmista joku on eronnut (n = 42), ka = 1,31 (0,47), 69 % erittäin hyvä ja 31 % hyvä. Lapset, joiden vanhemmista kukaan ei ole eronnut (n = 18), ka = 1,17 (0,38), 83 % erittäin hyvä ja 17 % hyvä.

**Lapset, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen (n = 30), ka = 1,40 (0,86), 73 % erittäin hyvä, 20 % hyvä, 3 % ei hyvä eikä huono ja 3 % erittäin huono. Lapset, jotka eivät ole syntyneet sateenkaariperheeseen (n = 17), ka = 1,47 (0,51), 53 % erittäin hyvä ja 47 % hyvä. Lapset, joiden vanhemmista joku on eronnut (n = 31), ka = 1,58 (0,85), 55 % erittäin hyvä, 39 % hyvä, 3 % ei hyvä eikä huono ja 3 % erittäin huono. Lapset, joiden vanhemmista kukaan ei ole eronnut (n = 16), ka = 1,13 (0,34), 88 % erittäin hyvä ja 13 % hyvä. Lapset, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen eivätkä heidän vanhempansa ole eronneet (n = 11), ka = 1,09 (0,30), 91 % erittäin hyvä ja 9 % hyvä.

4.2. Suhde sosiaaliseen äitiin 7–12-vuotiailla lapsilla

Viisikymmentä vanhempaa on vastannut kysymykseen, millainen heidän 7–12-vuotiaan lapsensa suhde on sosiaaliseen äitiinsä. Kolme heistä on valinnut vaihtoehdon ”lapsella ei ole sosiaalista äitiä tai hän ei tapaa tätä”. Sosiaalisen äidin määritelmää ei ole tässä kohdassa tarkennettu vastaajille, ja osa sosiaalisiksi äideiksi merkityistä äideistä onkin itse asiassa lapsen elämään myöhemmin tullut äitipuoli tai äidin uusi naiskumppani.

Sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat lapsensa suhteen ”sosiaaliseen äitiin” olevan lähes poikkeuksetta erinomainen tai hyvä, ja arvio on vain hieman huonompi kuin biologisen äitisuhteen arvio (Taulukko 7). Yksi vanhempi on kuitenkin arvioinut lapsensa suhteen sosiaaliseen äitiin olevan ”ei hyvä eikä huono” ja yksi erittäin huono. Nämä jälkimmäiset kaksi vastaajaa ovat kyselyn kohteena olevan lapsen biologisia äitejä, jotka ovat lapsensa yksinhuoltajia. Toinen heistä on arvioinut lapsen suhdetta tämän entiseen äitipuoleen ja toinen lapsen sosiaaliseen äitiin, jonka kanssa biologisella äidillä on hyvin hankala suhde.

Niillä sateenkaariperheiden lapsilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet, on huomattavasti paremmat suhteet sosiaaliseen äitiinsä kuin lapsilla, joiden vanhemmat ovat eronneet (Taulukon 7:n alaviite). Tällöin sosiaalinen äiti on todennäköisesti useimmiten lapsen alkuperäinen äiti. Sateenkaariperheeseen syntyneillä ja vanhempien eroa kokemattomilla lapsilla suhteet biologiseen ja sosiaaliseen äitiin vastaavat täysin toisiaan vanhempien arvion mukaan. Tähän alaryhmään kuuluvia lapsia on kuitenkin vain yksitoista.

4.3. Suhde biologiseen isään 7–12-vuotiailla lapsilla

Kysymykseen 7–12-vuotiaan lapsen suhteesta tämän biologiseen isään on vastannut 51 vanhempaa, mutta 19 heistä on valinnut vaihtoehdon ”lapsella ei ole biologista isää tai lapsi ei häntä tapaa”. Todennäköisesti suurimmalla osalla niistä lapsista, joiden vanhempi ei arvioi heidän isäsuhdettaan, ei myöskään ole isäsuhdetta. Toisin sanoen puolella tämän ikäisistä sateenkaariperheiden lapsista (n = 30) ei ole tiedossa biologista isää tai he eivät ole tämän kanssa tekemisissä tai vastannut vanhempi on muusta syystä jättänyt suhteen arvioimatta.

Vastanneiden vanhempien mukaan vain reilulla puolella niistä sateenkaariperheiden lapsista, jotka tapaavat biologista isäänsä, on erittäin hyvä tai hyvä suhde isäänsä. Reilulla neljäsosalla lapsista suhde biologiseen isään ”ei ole hyvä eikä huono” ja kahdeksasosalla se on melko tai erittäin huono (Taulukko 7).

Kenenkään sateenkaariperheeseen syntyneen lapsen (n = 7) isäsuhde ei ole vanhemman mukaan huono. Sen sijaan kaikilla lapsilla, joilla isäsuhde on melko tai erittäin huono (n = 4), sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin elämässä. Lapsista, joilla on huono suhde biologiseen isäänsä, kolme asuu yksinomaan ja yksi enimmäkseen biologisen äitinsä luona ja arvion suhteesta biologiseen isään

ovat antaneet lasten biologiset äidit. Vastanneista vanhemmista, joiden mukaan heidän lapsellaan on huono isäsuhde, kahdella on hyvin hankalat välit entisen puolisonsa kanssa ja kahdella ei ole lainkaan yhteyttä lapsen vanhempaan.

Niistä yhdeksästä lapsesta, joiden äiti on arvioinut lapsen suhteen biologiseen isään ”ei hyväksi eikä huonoksi”, viidelle sateenkaariperhe on muodostunut vasta heidän alkuperäisten vanhempiensa eron jälkeen. Heistä yksi ja lisäksi loput neljä sateenkaariperheeseen syntyneitä lasta asuvat vain äitiensä luona eli nämä lapset eivät asu isänsä kanssa. Yksi lapsista on syntynyt kolmiapilaperheeseen, mutta lapsi asuu vain äitiensä kanssa. Kenelläkään näiden yhdeksän lapsen vanhemmista ei ole transkokemusta.

Vain kaksi biologista isää on täyttänyt kyselyn 7–12-vuotiaan lapsensa osalta ja he ovat antaneet isä-lapsi-suhteelleen erinomaisen arvion, joten vanhempien kriittiset arviot ovat äitien antamia.

4.4. Suhde sosiaaliseen isään ja muuhun vanhempaan 7–12-vuotiailla lapsilla

Kaksi vanhempaa arvioi lapsensa suhdetta tämän sosiaaliseen isään. Molemmat arviot kuvaavat suhdetta erinomaiseksi. Kolmekymmentä vanhempaa on merkinnyt, ettei lapsella ole sosiaalista isää tai lapsi ei tapaa tätä, ja yhtä moni on jättänyt vastaa-matta kysymykseen – todennäköisesti siksi, ettei heidän lapsellaan ole sosiaalista isää.

Kuusi vanhempaa on arvioinut lapsensa suhteen ”muuhun vanhempaan” erinomaiseksi, 12 hyväksi, ja kaksi ”ei hyväksi eikä huonoksi” (Taulukko 7). Arviot 7–12-vuotiaan lapsen suhteesta tämän ”muuhun vanhempaan” ovat keskimäärin huonompia kuin lapsen biologiseen tai sosiaaliseen äitiin. Enemmistö on merkinnyt, ettei lapsella ole muuta vanhempaa kuin aiemmin arvioidut (n = 26) tai ei ole vastannut kysymykseen (n = 16).

Osa vanhemmista on ilmeisesti valinnut ”muu vanhempi”-kohdan vanhemman transkokemuksen johdosta, kun vanhempi ei ole asettunut äiti- eikä isä-luokitteluun. Osan lapsilla on enemmän kuin kaksi äitiä tilanteissa, joissa alkuperäisillä, eronneilla äideillä on uusi naiskumppani. Muutamit vanhemmat arvioivat vanhemman uuden kumppanin ”muuna vanhempana”, välttämättä täten määrittelemästä tätä sosiaalisesti äidiksi tai isäksi. Yksi näistä arvioista saattaa vaihtoehtoisesti koskea vanhempaa toimivaa isovanhempaa.

4.5. Suhde biologiseen ja sosiaaliseen äitiin 13–18-vuotiailla lapsilla

Seuraavaksi tarkastellaan vanhempien arvioita heidän 13–18-vuotiaiden lastensa vanhempisuhteista. Suurimmalla osalla 13–18-vuotiaista lapsista on vastaavan vanhemman mielestä hyvä suhde biologiseen äitiinsä (Taulukko 8). Yhtä lukuun ottamatta kaikilla tämän ikäisillä lapsilla on yhteys biologiseen äitiinsä.

Kaikilla yhdeksällä nuorella, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa, on hyvä suhde biologiseen äitiinsä. Eron kokeneista nuorista hyvä suhde on 83 prosentilla, kohtalainen 13 prosentilla ja huono yhdellä nuorella eli 3 prosentilla (Taulukon 8 alaviite).

Kahdella kolmasosalla 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista on vastaavan vanhemman mukaan ”sosiaalinen äiti” ja tapaamisyhteys tähän. Lähes puolet sosiaalisiksi äideiksi merkityistä äideistä ei kuitenkaan ole lapsen elämässä alusta asti mukana ollut äiti vaan lapsen elämään myöhemmin tullut äitipuoli tai äidin uusi naiskumppani. Vain puolet niistä lapsista, joille on merkitty ”sosiaalinen äiti”, ovat syntyneet sateenkaariperheeseen.

Suurimmalla osalla 13–18-vuotiaista lapsista suhde sosiaaliseen äitiin on vanhemman mukaan hyvä ja viidesosalla kohtalainen (Taulukko 8). Kenelläkään lapsella ei ole huonoa suhdetta sosiaaliseen äitiin. Kaikkien viiden lapsen osalta, joilla on merkitty kohtalainen suhde sosiaaliseen äitiin, arvion on antanut heidän biologinen äitinsä, joka asuu lapsen äitipuolen kanssa. Näistä viidestä lapsesta kahdella on toisessa kodissaan toinen äiti ja tämän kumppani, kahdella on isä ja tämän kumppani ja yhdellä ei ole muuta perhettä. Tämä osoittaa, että kaikki vain ”kohtalaisiksi” arvioidut suhteet ”sosiaaliseen äitiin” koskettavat joko äitipuolta tai muualla asuvaa sosiaalista äitiä, josta biologinen äiti on eronnut.

Taulukko 8. Millainen on kyselyn kohteena olevan lapsen suhde vanhempiinsa? Anna oma arviosi. 13–18-vuotiaat lapset (N = 41).

	Biologinen äiti (n = 40)*	”Sosiaalinen äiti” (n = 28)**	Biologinen isä (n = 22)***	Sosiaalinen isä (n = 6)	Muu vanhempi (n = 12)****
Hyvä	88 %	82 %	68 %	100 %	33 %
Kohtalainen	10 %	18 %	27 %	0 %	50 %
Huono	3 %	0 %	5 %	0 %	17 %
Ka (kh)	1,15 (0,43)	1,18 (0,39)	1,36 (0,58)	1,00 (0,00)	1,83 (0,72)

1 = Hyvä, 3 = Huono

Huom! Osa sosiaalisiksi äideiksi merkityistä äideistä ei ole ollut mukana lapsen elämässä alusta alkaen vaan on lapsen elämään myöhemmin tullut äitipuoli.

*Vanhempien eroa kokemattomat nuoret (n = 9), ka = 1,00 (0,00) ja vanhempien eron kokeneet nuoret (n = 30), ka = 1,20 (0,48).

**Kaikki vain ”kohtalaisiksi” arvioidut suhteet sosiaaliseen äitiin koskettavat joko äitipuolta tai muualla asuvaa sosiaalista äitiä, josta biologinen äiti on eronnut.

***Kolmea nuorta lukuun ottamatta kaikki nuoret, joilla on yhteys biologiseen isäänsä, ovat kokeneet vanhempiensa eron.

****”Muu vanhempi” on kaikissa selvitettyissä tapauksissa nuoren alkuperäisen vanhemman uusi kumppani.

4.6. Suhde biologiseen ja sosiaaliseen isään sekä muuhun vanhempaan 13–18-vuotiailla lapsilla

Puolella 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista on tapaamisyhteys biologiseen isäänsä. Heistä kahdella kolmasosalla tämä suhde on vanhemman arvion mukaan hyvä, reilulla neljäsosalla kohtalainen ja yhdellä vastaajalla huono (Taulukko 8). Sateenkaariperheeseen syntyneistä nuorista, joilla on isäsuhde,

isäsuhde on kahdeksalla hyvä ja kahdella kohtalainen. Kolme homoseksuaalista vastaajaa on lapsen biologisia tai sosiaalisia isejä, ja he kaikki ovat arvioineet lapsen suhteen biologiseen isään hyväksi. Vanhempien eron on kokenut lähes kaikki lapsista, joilla on yhteys biologiseen isään (n = 19). Vain kolme nuorta, joilla on isäsuhde, ei ole kokenut vanhempiensa eroa.

Vain joka seitsemännellä 13–18-vuotiaalla sateenkaariperheen lapsella on sosiaalinen isä ja tapaamisyhteys tähän. Kaikkien näiden kuuden lapsen suhde sosiaaliseen isään arvioidaan vanhemman toimesta hyväksi (Taulukko 8).

Yli neljäsosalla 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista on merkitty ”muu vanhempi” ja tapaamisyhteys tähän. Suhde tähän vanhempaan on selvästi huonompi kuin biologisiin ja sosiaalisiin äiteihin ja isiin, sillä vain kolmasosalla suhde on vanhemman arvion mukaan hyvä ja puolella kohtalainen (Taulukko 8). Kahdella nuorella (17 %) suhde muuhun vanhempaan on huono. Tämä ”muu vanhempi” on kaikissa selvitettyissä tapauksissa nuoren alkuperäisen vanhemman uusi kumppani. Kenenkään nuoren, jolla on muu vanhempi, vanhemmalle ei ole merkitty transkokemusta.

4.7. Vanhemman arvio 7–18-vuotiaan lapsensa läheisimmästä suhteesta

Vanhemmat arvioivat, että lapsella on yhtä hyvät suhteet kaikkiin alkuperäisiin vanhempiinsa, jotka eivät ole eronneet toisistaan. Ovatko lapsen suhteet biologisiin ja sosiaalisiin vanhempiin myös yhtä läheiset? Lähes puolet vanhemmista on arvioinut, että kyselyn kohteena olevalla lapsella on läheisin suhde yhteen biologiseen vanhempansa (Taulukko 9). Lisäksi joka seitsemännellä lapsella on läheisimmät suhteet biologisiin vanhempiinsa. Yhteensä 60 prosenttia vanhemmista arvioi lapsellaan olevan läheisimmän suhteen pelkästään biologiseen tai biologisiin vanhempiinsa. Yli kolmasosa vanhemmista arvioi, että hänen lapsellaan on läheisimmät suhteet biologiseen / biologisiin ja sosiaaliseen / sosiaalisiin vanhempiin tai molempiin / kaikkiin vanhempiin. Läheisin suhde ainoastaan sosiaaliseen vanhempaan on merkitty vain kahden lapsen kohdalle, eikä vaihtoehtoa ”sosiaalisiin vanhempiin” ole valittu kertaakaan. Kahden lapsen kohdalla läheisimmät suhteet on merkitty biologiseen vanhempaan ja muuhun vanhempaan kuin sosiaaliseen tai biologiseen. Kolme vanhempaa ei ole vastannut kysymykseen. Tulosten tulkintaa vaikeuttaa se, ettei tiedetä tarkasti, keillä lapsista on sosiaalisia vanhempia.

Kun lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen, joka ei ole kaksiapilaperhe, hänellä on varsin todennäköisesti sosiaalinen vanhempi. Tällaisia lapsia on aineistossa 55, ja heidän kohdallaan 49 prosenttia vanhemmista pitää lapsen suhdetta läheisimpänä biologiseen tai biologisiin vanhempiin, 22 prosenttia biologiseen/biologisiin ja sosiaaliseen/sosiaalisiin vanhempiin, 25 prosenttia kaikkiin vanhempiin ja kaksi vastaajaa eli nelisen prosenttia sosiaaliseen vanhempaan. Osa

näistä sateenkaariperheen vanhemmista voi kuitenkin olla lapsen biologisia äitejä, jotka ovat saaneet lapsensa yksinhuoltajana, jolloin heidän lapsellaan ei ole sosiaalista äitiä.

Kyselyn täyttäneistä biologisista äideistä, joiden kumppani on lapsen sosiaalinen eli alusta asti mukana ollut äiti (n = 8), kaksi arvioi lapsen suhteen biologiseen vanhempaan läheisimmäksi, kolme arvioi lapsen suhteen biologiseen ja sosiaaliseen vanhempaan läheisimmäksi ja kolme arvioi lapsen suhteen yhtä läheiseksi molempiin tai kaikkiin vanhempiin.

Taulukko 9. Keihin vanhempiin kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on läheisin suhde? Voit valita useamman vaihtoehdon. (n = 100).

Biologiseen vanhempaan	46 %
Biologisiin vanhempiin	14 %
Sosiaaliseen vanhempaan	2 %
Biologiseen / biologisiin ja sosiaaliseen vanhempaan / sosiaalisiin vanhempiin	20 %
Biologiseen vanhempaan ja johonkin muuhun vanhempaan kuin sosiaalisiin tai biologisiin vanhempiin	2 %
Yhtä läheiset molempiin / kaikki vanhempiin	16 %

4.8. Pohdintaa lapsen suhteesta biologiseen äitiinsä

Miltä sateenkaariperheiden vanhempien antamat arviot siitä, millaiset heidän lastensa suhteet vanhempiinsa ovat, näyttävät verrattaessa niitä valtaväestön vanhempien vastaaviin arvioihin? Entä miten lasten ja nuorten arviot vanhempien suhteistaan vastaavat heidän vanhempiensa käsitystä näistä suhteista?

Kouluterveyskyselyyn vastanneet vanhemmat arvioivat viidesluokkalaisten lapsensa suhteen kyselyn täyttäneeseen vanhempaan yhtä hyväksi kuin sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat 7–12-vuotiaan lapsensa suhteen biologiseen äitiinsä (Kanste & al., 2016, 48). Molemmissa ryhmissä kolme neljästä pitää lapsen suhdetta erittäin hyvänä ja neljäsosa ”hyvänä” (tämän kyselyn vastausvaihtoehto) tai ”melko hyvänä” (Kouluterveyskyselyn vastausvaihtoehto). 86 prosenttia Kouluterveyskyselyn täyttäjistä on lapsen äiti, kahdeksan prosenttia lapsen isä ja kuusi prosenttia äiti ja isä yhdessä, joten vanhemman arvio lapsen ja vanhemman suhteesta koskettaa enimmäkseen lapsen äitiä. Valtaväestön vanhempien arvioita teini-ikäisten lastensa vanhempien suhteista ei ole tutkittu. Tulos, jonka mukaan sateenkaariperheiden lapsilla on yhtä hyvät suhteet äitiinsä kuin muiden perheiden lapsilla, vastaa aiempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan naisparien yhdessä kasvattamien lasten äitiusuhteet ovat vähintään yhtä toimivat kuin heteromuotoisessa liitossa kasvatettujen lasten (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Bos & al., 2015, 2016; Crowl & al., 2008; Wainright & Patterson, 2006, 2008).

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset ovat arvioineet suhdettaan ”ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin” lähes vastaavalla tavalla kuin mitä vanhemmat arvioivat lapsen ja biologisen äidin suhdetta. Lapsista hieman vajaa kaksi kolmasosaa on arvioinut suhteen ”ensimmäiseksi merkittyyä äitiin” erittäin hyväksi ja kolmasosa hyväksi sekä muutama prosentti sitä huonommaksi (Aarnio & al., 2017, 84–85). Ainoa eroavuus lasten ja vanhempien arvioiden välillä on, että kaksi lasta, joiden vanhemmat ovat eronneet hiljattain, ovat arvioineet ”ensimmäiseksi merkityn” äitisuhteensa neutraaliksi tai melko huonoksi, mutta kukaan vanhempi ei ole arvioinut lapsensa suhdetta biologiseen äitiin näin kielteiseksi. Lasten arvioima ”ensimmäiseksi merkitty äiti” ei välttämättä ole kaikissa tapauksissa hänen biologinen äitinsä, joten vertailu ei ole saumaton.

13–18-vuotiaan nuoren arvio hänen suhteestaan ”ensimmäiseksi merkitsemäänsä” äitiin vastaa täysin arviota, jonka vanhempi on antanut tämän ikäisen lapsen ja tämän biologisen äidin suhteesta (Aarnio & al., 2017, 154–155). Neljä viidesosaa pitää suhdetta hyvänä, kymmenesosa kohtalaisena ja yksittäinen vastaaja huonona. Vanhempien arvion mukaan kaikilla eroa kokemattomilla lapsilla on hyvä suhde biologiseen äitiinsä. Nuoret itse vaikuttavat olevan lähes samaa mieltä asiasta.

Eroa kokemattomilla 7–18-vuotiailla lapsilla vaikuttaa vanhempien arvion mukaan olevan keskimäärin parempi suhde biologiseen äitiinsä kuin eron kokeneilla lapsilla. Eron yhteys kielteisempään äitisuhteeseen tulee esille sekä vanhempien että 10–12-vuotiaiden lasten arvioissa (Aarnio & al., 2017, 85), muttei 13–18-vuotiaiden nuorten arvioissa (Aarnio & al., 2017, 154–155).

4.9. Pohdintaa lapsen suhteesta sosiaaliseen äitiinsä

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset ovat omassa kyselyssään arvioineet ”toiseksi merkitsemäänsä” äitisuhdetta vastaavalla tavalla kuin mitä heidän vanhempansa arvioivat lapsensa suhdetta sosiaaliseen äitiin (Aarnio & al., 2017, 86). Kahta lasta lukuun ottamatta kaikki lapset ovat antaneet arvioksi hyvän tai erittäin hyvän.

Vanhempien arvion mukaan 7–12-vuotiaista lapsista paras suhde sosiaaliseen äitiin on niillä, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen ja joiden vanhemmat eivät ole eronneet. Tämä on linjassa sen kanssa, mitä tiedetään lapsen suhteista äiti-/isäpuoliin ja eron vaikutuksesta vanhempisuhteisiin. Suhteet uuteen äiti-puoleen ovat usein ristiriitaisemmat kuin lapsen alkuperäiseen vanhempaan ja samoin vanhempien eron jälkeen lasten suhteet muualla asuvaan vanhempaan kärsivät usein (Jensen & Howard, 2015).

Vanhemmat ovat arvioineet 13–18-vuotiaan lapsensa suhteen biologiseen äitiin ja sosiaaliseen äitiin lähes yhtä hyväksi, vaikka sosiaalinen äiti on puolella nuorista heidän äitipuolensa. Vanhemman antama arvio 13–18-vuotiaan lapsensa ja tämän sosiaalisen äidin suhteesta on suurin piirtein samanlainen

kuin arvio, jonka tämän ikäinen nuori on antanut hänen suhteelleen ”toiseksi merkitsemäänsä” äitiin (Aarnio & al., 2017, 155–156). Nuoret ovat arvioineet suhteen ”ensimmäiseksi merkittyyntä” äitiin hieman paremmaksi kuin ”toiseksi merkittyyntä” äitiin eli he todennäköisesti pitävät suhdettaan biologiseen äitiin parempana kuin äitipuoleen. Vanhemmista kaikki arvioivat lapsensa suhteen alkuperäiseen sosiaaliseen äitiin hyväksi, mutta suhde äitipuoleen on joidenkin kohdalla vain kohtalainen.

4.10. Pohdintaa lapsen suhteesta biologiseen isäänsä

Vastanneiden vanhempien mukaan vain reilulla puolella niistä sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaista lapsista, jotka tapaavat biologista isäänsä, on erittäin hyvä tai hyvä suhde isäänsä. Lopuilla lapsista suhde biologiseen isään ”ei ole hyvä eikä huono” tai se on jopa melko tai erittäin huono. 10–12-vuotiaat lapset ovat antaneet keskimäärin huomattavasti myönteisemmän arvion suhteestaan biologiseen isäänsä kuin mitä heidän puolestaan vastaavat vanhemmat ovat antaneet, sillä lähes kaikki lapset arvioivat isäsuhteensa erinomaiseksi tai hyväksi (Aarnio & al., 2017, 87). Lapset ovat arvioineet suhteensa ensimmäiseksi merkittyyntä äitiin ja isään yhtä hyväksi. Lapsista, joiden biologisen isäsuhteen heidän biologinen äitinsä on arvioinut huonoksi, yksi arvioi tämän suhteen erinomaiseksi ja yksi hyväksi. Heidän ensimmäiseksi merkitsemänsä isä on mitä todennäköisemmin heidän biologinen isänsä, sillä heillä ei ole toista isää. Kahden lapsen osalta ei ole saatavilla lapsen vastausta isäsuhteestaan. Näyttää siis siltä, että biologiset äidit saattavat eron jälkeen aliarvioida lapsensa suhdetta hänen biologiseen isäänsä. On myös mahdollista, että lapset arvioivat isäsuhteensa hyväksi lojaalisuuttaan, vaikka se vanhempien eron jälkeen olisikin aikuisten silmin arvioituna huono tai korkeintaan kohtalainen.

10–12-vuotiaista lapsista 66 prosenttia ja 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 52 prosenttia on arvioinut lapsen suhdetta biologiseen isään. Lapsista siis useampi käsittää itsellään olevan isäsuhteen ja vanhemmista harvempi arvioi lapsellaan olevan isäsuhdetta. Toki on huomioitava, että tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ja lapset eivät muodosta pareja keskenään aukottomasti.

Sekä vanhemmat että lapset ovat yhtä mieltä siitä, että sateenkaariperheeseen syntyneiden 7–12-vuotiaiden lasten suhteet biologiseen isäänsä ovat neutraalit tai hyvät (Aarnio & al., 2017, 87). Ne 7–12-vuotiaat lapset, joiden isäsuhteen heidän äitinsä on arvioinut huonoksi, eivät ole syntyneet sateenkaariperheeseen, eivätkä he enimmältä osin ajastaan asu isänsä luona.

Vanhemmat arvioivat 13–18-vuotiaan lapsensa suhteen tämän biologiseen isään keskimäärin huonommaksi kuin lapsen äiteihin. Kolmasosa vastanneista äideistä on sitä mieltä, että hänen 13–18-vuotiaan lapsensa suhde isään ei ole hyvä. Vanhemman antama arvio 13–18-vuotiaan lapsen ja biologisen isän suhteesta vastaa suurin piirtein arviota, jonka tämän ikäinen nuori on antanut

suhteelleen ”ensimmäiseksi merkitsemäänsä” isään (Aarnio & al., 2017, 156–157). Sateenkaariperheeseen syntyneistä nuorista, joilla on isäsuhde, isäsuhde on suurella enemmistöllä hyvä. Kaikkien kolmen homoseksuaalisen isän suhde lapseensa on hyvä.

4.11. Pohdintaa lapsen suhteesta sosiaaliseen isäänsä

Niillä kahdella 10–12-vuotiaalla lapsella, joiden vanhempi on arvioinut lapsen suhdetta sosiaaliseen isään, lapsen ja vanhemman arviot vaikuttavat vastaavan toisiaan (Aarnio & al., 2017, 88). Toinen lapsista on arvioinut suhteen sukupuoltaan korjanneeseen vanhempaansa äitisuhteena, mutta vanhempi arvioi suhteen isäsuhteena. Näissä tapauksissa sekä vanhemmat että lapset pitävät lapsen suhdetta sosiaaliseen isään erinomaisena. Niiden kahden lapsen, jotka ovat arvioineet suhteensa ”toiseen isään” hyväksi tai melko huonoksi, vanhemmat eivät ole osallistuneet tutkimukseen.

13–18-vuotiaista nuorista kuusi on arvioinut suhdettaan ”toiseksi merkitsemäänsä” isään, ja heistä viisi on antanut saman arvion kuin vanhempikin eli hyvän (Aarnio & al., 2017, 157). Vain yksi nuori on kuvannut suhdetta toiseen isään kohtalaiseksi. Aineistosta muodostuu neljä nuori-vanhempi-paria, ja heidän kohdallaan vanhempien ja nuorten suhdearviot ovat yhtäläiset.

4.12. Pohdintaa lapsen suhteesta muuhun vanhempaan

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat arvioineet lapsensa suhteen tämän ”muuhun vanhempaan” huonommaksi kuin lapsen biologiseen tai sosiaaliseen äitiin. Lapsia ei omassa kyselyssään ole pyydetty arvioimaan ”muuta vanhempaa”, joten vertailukohtaa ei tältä osin ole. Suurin osa näistä muista vanhemmista on lapsen äiti- tai isäpuoli, ja suhteet heihin ovat yleisesti huonommat kuin alkuperäisiin vanhempiin (Jensen & Howard, 2015).

13–18-vuotiaiden sateenkaariperheiden lasten vanhemmista vain kolmasosa pitää lapsen suhdetta muuhun vanhempaan hyvänä, puolet kohtalaisena ja loput huonona. 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden nuorista kuusi seitsemästä pitää suhdettaan ”muuhun vanhempaan” hyvänä ja yksi seitsemästä kohtalaisena (Aarnio & al., 2017, 157). Näin ollen vanhempien arviot lapsensa suhteesta ”muuhun vanhempaan” ovat huomattavasti kielteisemmät kuin lapsella itsellään. Vanhempien ja nuorten välisten tulosten eroa selittää osittain se, että he eivät välttämättä arvioi samaa suhdetta. Nuorista vain 15 prosenttia on arvioinut suhdetta muuhun vanhempaan, kun taas vanhemmista 29 prosenttia on arvioinut nuoren suhdetta muuhun vanhempaan. Kenties nuoret, jotka eivät pidä suhdettaan vanhempipuoleensa hyvänä, eivät edes määrittele tätä vanhemmakseen vaan ainoastaan vanhemman kumppaniksi.

4.13. Pohdintaa lapsen vanhempisuhteista yleisesti

Vanhemmat arvioivat 13–18-vuotiaiden lastensa suhteen biologiseen ja sosiaaliseen äitiin sekä ”muuhun vanhempaan” huonommaksi kuin 7–12-vuotiaiden lastensa vastaavat suhteet, mikä liittyyne murrosiän tuomiin rasitteisiin.

Toisaalta nuorten suhde biologiseen isään arvioidaan vanhempien toimesta hieman paremmaksi kuin lasten suhde biologiseen isäänsä (vanhempien arvion mukaan 68 % nuorista hyvä vs. 56 % lapsista hyvä). Tämä ei vastaa sitä, miten lapset ovat arvioineet suhdettaan biologiseen isäänsä, sillä 10–12-vuotiaista 97 prosenttia on arvioinut isäsuhteensa hyväksi, kun taas 13–18-vuotiaista vain 61 prosenttia on arvioinut isäsuhteensa hyväksi (Aarnio & al., 2017, 87, 157). 13–18-vuotiaiden nuorten ja heidän vanhempiansa arviot ovat hyvin yhteneväisiä, mutta 10–12-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiansa arviot hyvin erilaisia keskenään. Taustalla vaikuttaa olevan 7–12-vuotiaiden lasten biologisten vanhempien hiljattainen ero, joka saa kyselyyn vastanneen biologisen äidin arvioimaan lapsen suhteen tämän biologiseen isään huonommaksi kuin se onkaan. Vaihtoehtoisesti äidin käsitys lapsen ja isän eron jälkeisestä suhteesta voi olla realistinen, mutta lapsella todellisuudesta poikkeavan myönteinen. Lasten ja äitien arviot voivat myös poiketa toisistaan, koska heidän kriteerinsä hyvälle isäsuhteelle ovat erilaiset: lapsi voi esimerkiksi pitää suhdetta isään hyvänä, kun isä leikkii hänen kanssaan, mutta äiti ei pidä lapsen ja tämän isän välistä suhdetta hyvänä, esimerkiksi kun isä ei ota vastuuta lapsen koulunkäynnin tukemisesta.

Kun vanhempien ja heidän 10–18-vuotiaiden lastensa vastauksia tarkasteltiin pareittain, kävi ilmeiseksi, että joissain tapauksessa lapset katsoivat perheeseensä kuuluviksi myös vanhemman, joka ei heidän vanhempansa kertoman mukaan ole läsnä lapsen elämässä. Näitä yksittäistapauksia ei kuitenkaan voida raportoida, jotta vastaajien vastaukset pysyvät tunnistamattomina myös perheen sisäisesti. Samaan ilmiöön viittaa myös se, että vain kolmasosa 10–12-vuotiaista lapsista näkee olevansa vailla isäsuhdetta, kun taas puolet vanhemmista arvioi, ettei lapsella ole isäsuhdetta. Nämä havainnot paljastavat, että lapsen perhekäsityksessä hänen alkuperäisellä vanhemmallaan voi olla suurempi sija kuin hänen vanhempansa käsittää.

4.14. Pohdintaa lapsen vanhempisuhteiden läheisyydestä

Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista reilusti yli puolet arvioi 7–18-vuotiaalla lapsellaan olevan läheisimmän suhteen biologiseen vanhempansa tai biologisiin vanhempiinsa. Juuri kukaan ei arvioi lapsellaan olevan läheisintä suhdetta pelkästään sosiaaliseen vanhempansa. Monien mukaan lapsen suhde on kuitenkin yhtä läheinen molempiin tai kaikkiin vanhempiin. Monilla lapsilla ei kuitenkaan ole sosiaalista vanhempaa, mutta kolmea lukuun ottamatta kaikilla on biologinen vanhempi, mikä on huomioitava tulosten tulkinnassa.

Kuitenkin myös sateenkaariperheeseen syntyneistä lapsista eli niistä, joista useimmilla on sosiaalinen vanhempi, puolella arvioidaan olevan läheisin suhde biologiseen vanhempaan tai biologisiin vanhempiin. Todennäköisesti useimpien kohdalla taustalla on alkuperäisten vanhempien ero ja se seikka, että kyselyn on täyttänyt biologinen äiti, joka voi kokea, ettei lapsella ole niin läheistä suhdetta muualla asuvaan sosiaaliseen vanhempaansa kuin mitä lapsella on häneen itseensä. Tämä voi olla biologisen äidin vääristynyt tulkinta lapsen suhteesta toiseen vanhempaansa tai heijastaa eron jälkeisiä tapaamis- ja asumisjärjestelyjä ja sosiaalisen vanhemman heikkoa asemaa. Kun nämä lapset ovat syntyneet, perheen sisäinen adoptio ei ole ollut vielä mahdollinen, ja jos vanhempien ero on tapahtunut ennen vuotta 2009, ei myöhempäänkään sisäiseen adoptointiin ole ollut mahdollisuuksia, joten sosiaalisen äidin tapaamisoikeudet ovat olleet biologisen äidin päätettävissä. On myös mahdollista, että pariskunnan toinen osapuoli on ollut alkujaankin innokkaampi perheenisäyksestä ja hän on valikoitunut synnyttäväksi äidiksi, ja toinen osapuoli on viimeistään eron jälkeen jäänyt pois läheisimmän vanhemman roolista.

Raskauden, synnytyksen ja imettämisen aikaiset hormonit, jotka edistävät synnyttävän äidin ja lapsen välistä kiintymystä, voivat myös vaikuttaa synnyttävän äidin läheiseen suhteeseen lapsen kanssa (Rotkirch, 2014). Myös kulttuuriset odotukset siitä, että biologinen äiti on lapselleen tärkein vanhempi, voivat vaikuttaa sateenkaariperheissä siinä missä muissakin perheissä.

Yhdessä lapsen saaneiden ja yhdessä pysyneiden äitien lapsista neljäsosalla vaikuttaa biologisen äidin mukaan olevan läheisin suhde biologiseen äitiin ja kolmella neljäsosalla yhtä läheiset suhteet molempiin äiteihin. Tulos perustuu kuitenkin vain kahdeksaan perheeseen, joten sitä on pidettävä suuntaa-antavana.

5. Perheen toiminta

5.1. Yleistä perheen toiminnasta

Kouluterveyskyselyssä kartoitetaan perheen toimintaan liittyviä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä lasten hyvinvointiin. Tässä tutkimuksessa on selvitetty näitä samoja tekijöitä sateenkaariperheen näkökulmasta. Onko 7–12-vuotiaiden lasten perheissä riittävästi yhteistä aikaa, kuinka usein nämä perheet ruokailevat yhdessä ja keskustelevat päivän tapahtumista? Kuinka usein 7–12-vuotiaat lapset osallistuvat kotitöihin, entä kuinka usein heidän vanhempansa auttavat kotitehtävissä / kouluun liittyvissä asioissa? Kuinka usein 7–12-vuotiaiden lasten sateenkaariperheissä vietetään yhdessä aikaa tai tehdään yhdessä asioita? Kuinka paljon muutoksia edeltävän vuoden aikana nämä lapset ovat kokeneet elämässään?

Entä kuinka usein sateenkaariperheiden 7–18-vuotiaat lapset keskustelevat vanhempiensa kanssa koulupäivän sujumisesta, sopivatko he kotiintuloajoista, salaavatko vanhemmiltaan tekemisiään, riitelevätkö vanhempiensa kanssa? Kuinka usein sateenkaariperheiden vanhemmat juttelevat lastensa kavereiden kanssa? Kuinka usein he tukevat ja kannustavat lapsiaan? Entä kuinka usein sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaat lapset keskustelevat vanhempiensa kanssa omista asioistaan?

5.2. Perheen toiminta 7–12-vuotiaiden lasten perheessä

Neljä viidesosaa sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista on täysin tai osittain sitä mieltä, että heidän perheellään on riittävästi yhteistä aikaa (Taulukko 10). Muutama vanhempi ei koe yhteistä aikaa riittäväksi muttei riittämättömäksiään. Kuudesosa vanhemmista kokee perheen yhteisen ajan riittämättömäksi.

Taulukko 10. Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa. (n = 61).

	Prosenttia 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista*
Samaa mieltä	33
Osittain samaa mieltä	48
Ei samaa eikä eri mieltä	3
Osittain eri mieltä	15
Eri mieltä	2

1 = Samaa mieltä, 5 = Eri mieltä; Ka = 2,05 (kh = 1,06)

*Tulos on samanlainen, kun mukaan otetaan vain 10–12-vuotiaiden lasten vanhempien vastaukset (n = 52).

Lähes puolet sateenkaariperheiden vanhemmista ilmoittaa perheensä ruokailevansa yhdessä joka päivä tai lähes joka päivä (Taulukko 11). Kolmannes syö perheensä kanssa 4–5 päivänä viikossa ja kuudesosa parina kolmena päivänä viikossa. Korkeintaan kerran viikossa perheensä kanssa ruokailee vain kolme prosenttia perheistä.

Yli kolme neljäsosaa sateenkaariperheiden vanhemmista on sitä mieltä, että heillä puhutaan päivän tapahtumista 6–7 päivänä viikossa (Taulukko 11). Viidesosa vanhemmista raportoi yhteisiä keskusteluja olevan 4–5 päivänä viikossa. Vain kolme prosenttia vanhemmista puhuu päivän tapahtumista parina kolmena päivänä viikossa eikä kukaan sitä harvemmin.

Vanhempien arvion mukaan päivittäin tai lähes päivittäin perheen töihin osallistuvia lapsia on sateenkaariperheissä kuudesosa (Taulukko 11). Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden lapsista osallistuu vanhempiensa mukaan kotitöihin 2–5 kertaa viikossa ja neljäsosa tätä harvemmin. Sateenkaariperheiden lapset osallistuvat vanhempiensa mukaan kotitöihin yhtä usein riippumatta siitä, asuvatko he yhdessä vai kahdessa kodissa. Vanhemmat arvioivat tyttäriensä osallistuvan kotitöihin huomattavasti useammin kuin poikiensa (taulukon 11 alaviite).

Yli puolet sateenkaariperheiden lasten vanhemmista auttaa lapsiaan kotitehtävissä tai kouluun liittyvissä asioissa 4–7 päivänä viikossa (Taulukko 11). Kolmannes heistä auttaa 2–3 päivänä viikossa ja kuudennes tätä harvemmin.

98 prosenttia sateenkaariperheiden vanhemmista kertoo viettävänsä aikaa perheensä kanssa vähintään kahtena päivänä viikossa: reilu kolmasosa 6–7 päivänä, kolmasosa 4–5 päivänä ja vajaa kolmasosa 2–3 päivänä viikossa (Taulukko 11).

Taulukko 11. Perheen toiminta vanhempien raportoimana (n = 61–62).

	7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat [*] , keskiarvo (keskihajonta)
Syömme yhdessä	1,74 (0,89)
Puhumme päivän tapahtumista	1,25 (0,51)
Kyselyn kohteena oleva lapsi osallistuu kotitöihin ^{**}	2,64 (1,16)
Vanhemmat auttavat lasta kotitehtävissä / kouluun liittyvissä asioissa	2,48 (1,13)
Vietämme muutoin aikaa yhdessä tai teemme yhdessä asioita	2,00 (0,91)

1 = 6–7 päivänä viikossa, 2 = 4–5 päivänä viikossa, 3 = 2–3 päivänä viikossa, 4 = Yhtenä päivänä viikossa, 5 = Harvemmin kuin kerran viikossa

^{*}Tulokset ovat vastaavanlaiset, kun mukaan otetaan vain 10–12-vuotiaiden lasten vanhempien vastaukset (n = 52–53).

^{**}Vanhempien arvion mukaan tytöt (n = 31) ka = 2,39 (kh = 1,12) ja pojat (sis. transpojat) (n = 30) ka = 2,90 (kh = 1,16)

5.3. Muutosten määrä elämässä edeltävän vuoden aikana 7–12-vuotiailla lapsilla

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaista lapsista 45 prosenttia on kokenut vanhempansa mukaan ainakin yhden seuraavista muutoksista elämässään edeltävän vuoden aikana: koulun vaihto, muutto toiseen asuntoon, uusperheen muodostuminen, sisaruksen syntymä tai perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema (Taulukko 12). Lisäksi kyselyyn vastaavista vanhemmista kolme on eronnut viimeisimmän vuoden sisällä, ja seitsemän lasta on kokenut toisessa perheessään vanhemman eron viimeisimmän kolmen vuoden aikana. Kun erot lasketaan mukaan muutoksiin, 48 prosenttia lapsista on kokenut muutoksen viimeisen vuoden aikana (toisten vanhempien erosta voi tosin olla enimmillään lähes kolme vuotta).

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten (N = 62) kokemista muutoksista yleisimpiä ovat heidän vanhempiensa mukaan muutto toiseen asuntoon (12 lasta) ja uusperheen muodostuminen (10 lasta; Taulukko 12). Harvempi on kohdannut viimeisen vuoden aikana koulun vaihdon (6 lasta), sisaruksen syntymän (4 lasta) ja / tai perheenjäsenen vakavan sairastumisen tai kuoleman (3 lasta).

Taulukko 12. Edeltävän vuoden aikana koetut muutokset 7–12-vuotiailla lapsilla (N = 62).

	%
Muutto toiseen asuntoon	19 %
Uusperheen muodostuminen	16 %
Koulun vaihto	10 %
Vanhempien ero*	5–16 %
Sisaruksen syntymä	6 %
Perheenjäsenen vakava sairaus tai kuolema	5 %

*5 prosenttia on kokenut vanhemman eron vuoden sisällä ja lisäksi 16 prosenttia eron toisessa kodissaan viimeisten kolmen vuoden aikana.

19 sateenkaariperheiden lasta on vanhempansa mukaan kokenut yhden elämänmuutoksen, kahdeksan lasta kaksi muutosta ja kolme lasta kolme muutosta viimeisimmän vuoden aikana. Näihin elämänmuutoksiin on laskettu mukaan vanhempien ero, vaikka siitä tiedusteltiin vanhempien kyselyssä eri kohdassa kuin elämänmuutosten yhteydessä.

5.4. Perheen toiminta 7–18-vuotiaiden lasten perheissä

Yhtä nuoren vanhempaa lukuun ottamatta kaikki sateenkaariperheiden vanhemmat keskustelevat 7–18-vuotiaan lapsensa kanssa koulupäivän sujumisesta

usein tai melko usein (Taulukko 13). Alakouluikäisiä lapsia pyydetään kertomaan koulupäivästä useammin kuin nuoruusikäisiä.

Vanhemman arvion mukaan lähes kaikki sateenkaariperheiden lapsista sopivat usein tai melko usein vanhempiensa kanssa kotiintuloajoista lähtiessään ulos. Vain kaksi lasta ja kaksi nuorta sopivat vanhemman mukaan kotiintuloajoista ainoastaan joskus tai sitä harvemmin (Taulukko 13). Alakouluikäisten kanssa kotiintuloajoista sovitaan useammin kuin sitä vanhempien lasten.

Vanhempien arvion mukaan sateenkaariperheiden lapsista suuri enemmistö ei salaa vanhemmiltaan juuri koskaan, mitä he tekevät iltaisin ja viikonloppuisin (Taulukko 13). Kymmenesosa 7–12-vuotiaista salaa menojaan vanhempiensa mukaan joskus, mutta kukaan ei usein tai melko usein. Viidesosa 13–18-vuotiaista nuorista salaa menojaan joskus tai melko usein. Yhden lapsen ja yhden nuoren vanhempi ei ole vastannut kysymykseen. Vanhemmat arvioivat nuorten salaavan tekemisiään hieman useammin kuin alakouluikäisten lasten.

Sateenkaariperheiden vanhemmista kolme neljäsosaa juttelee lastensa ystävien kanssa usein tai melko usein. Parikymmentä prosenttia alakouluikäisten lasten ja nuorten vanhemmista juttelee lastensa ystävien kanssa joskus, ja vain yhden 7–12-vuotiaan lapsen vanhempi ei juuri koskaan (Taulukko 13).

Kolmasosa sateenkaariperheiden vanhemmista kertoo 7–12-vuotiaan lapsensa riitelevän vanhempansa kanssa usein tai melko usein. Enemmistö tämän ikäisistä lapsista riitelee joskus, ja vain muutama lapsi ei juuri koskaan (Taulukko 13). Neljäsosa 13–18-vuotiaista nuorista riitelee vanhempansa mukaan vanhempiensa kanssa usein tai melko usein. Puolet tämän ikäisistä riitelee joskus ja viidesosa ei juuri koskaan. Vanhemmat kokevat siis nuorempien lasten riitelevän kanssaan useammin kuin teini-ikäisten.

7–12-vuotiaista lapsista ne, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa, riitelevät vähemmän vanhempiensa kanssa kuin eron kokeneet lapset (Taulukon 13 alaviite). 13–18-vuotiaiden nuorten kohdalla tulosten suunta on vastaavanlainen, mutta vanhempien eron kokeneiden ja eroa kokemattomien nuorten välisten tulosten ero on pienempi ja vanhempien eroa kokemattomia teini-ikäisiä on vain yhdeksän.

Kaikki sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat tukevansa ja kannustavansa lastaan usein tai melko usein (Taulukko 13). Lapsia tuetaan ja kannustetaan yhtä usein heidän iästään riippumatta.

Vanhemmat ovat sitä mieltä, että lähes kaikki sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaat lapset pystyvät keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa usein tai melko usein. Vain kahden vanhemman mielestä nuori pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa vain silloin tällöin (Taulukko 13). Tätä kysymystä ei esitetty 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille.

Taulukko 13. Kuinka usein kyselyn kohteena olevan lapsesi kohdalla tapahtuu seuraavia asioita? Anna arvio sinun perheesi / teidän perheenne osalta. 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat (N = 62) ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmat (N = 41).

	Usein	Melko usein	Joskus	Ei juuri koskaan	Ka (kh)
Pyydämme lasta kertomaan miten hänen koulupäivänsä sujui: 7–12-vuotiaat (n = 61)	93 %	7 %	0 %	0 %	1,07 (0,25)
Keskustelemme lapsen kanssa hänen koulupäivästään: 13–18-vuotiaat	71 %	27 %	2 %	0 %	1,32 (0,52)
Sovimme kotiintuloajoista, kun lapsi lähtee ulos: 7–12-vuotiaat	87 %	10 %	2 %	2 %	1,18 (0,53)
Sovimme kotiintuloajoista, kun lapsi lähtee ulos: 13–18-vuotiaat (n = 39)	72 %	23 %	5 %	0 %	1,33 (0,58)
Lapsi salaa meiltä, mitä hän tekee iltaisin tai viikonloppuisin: 7–12-vuotiaat (n = 61)	0 %	0 %	12 %	89 %	3,89 (0,32)
Lapsi salaa meiltä, mitä hän tekee iltaisin tai viikonloppuisin: 13–18-vuotiaat (n = 40)	0 %	5 %	15 %	80 %	3,75 (0,54)
Juttelemme lapsen ystävien kanssa heitä tavatessamme: 7–12-vuotiaat (n = 60)	53 %	23 %	20 %	3 %	1,73 (0,90)
Juttelemme lapsen ystävien kanssa heitä tavatessamme: 13–18-vuotiaat (n = 40)	58 %	20 %	23 %	0 %	1,65 (0,83)
Lapsi riitelee kanssamme: 7–12-vuotiaat*	8 %	24 %	63 %	5 %	2,65 (0,70)
Lapsi riitelee meidän kanssamme: 13–18-vuotiaat**	2 %	24 %	51 %	22 %	2,93 (0,76)
Tuemme ja kannustamme lasta: 7–12-vuotiaat (n = 61)	77 %	23 %	0 %	0 %	1,23 (0,42)
Tuemme ja kannustamme lasta: 13–18-vuotiaat	73 %	27%	0 %	0 %	1,27 (0,45)
Pystyykö kyselyn kohteena oleva lapsesi keskustelemaan sinun ja muiden vanhempiensa kanssa omista asioistaan? 13-18-vuotiaat***	49 %	46 %	5 %	0 %	1,56 (0,59)

Asteikko vanhempien kyselyssä: 1 = Usein, 2 = Melko usein, 3 = Joskus, 4 = Ei juuri koskaan

*Vanhempien eroa kokemattomat 7–12-vuotiaat lapset (n = 18), ka = 2,78 (0,81) ja vanhempien eron kokeneet lapset (n = 44), ka = 2,59 (0,66)

**Vanhempien eroa kokemattomat 13–18-vuotiaat lapset (n = 9), ka = 3,00 (0,71) ja vanhempien eron kokeneet lapset (n = 31), ka = 2,90 (0,79)

***1 = Usein, 2 = Melko usein, 3 = Silloin tällöin, 4 = Ei juuri koskaan

5.5. Pohdintaa perheen toiminnasta: vanhempien ja lasten arvioiden välinen vertailu

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten arviot perheen yhteisen ajan riittävydestä ja perheen yhteisen aterioinnin tiheydestä vastaavat heidän vanhempiensa arvioita (Aarnio & al., 2017, 89–91). Myös lasten raportointi siitä, kuinka usein he salaavat tekemisiään vanhemmiltaan vastaa hyvin vanhempien arviota aiheesta: vastaukset noudattavat samanlaista jakaumaa lukuun ottamatta yhden lapsen vastausta, jonka mukaan hän salaa iltamenojaan vanhemmiltaan melko usein (Aarnio & al., 2017, 95–96). Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista ja heidän vanhemmistaan yli 90 prosenttia on sitä mieltä, että heillä puhutaan

päivän tapahtumista vähintään neljänä päivänä viikossa (Aarnio & al., 2017, 94, 96). Sateenkaariperheiden lapset ovat vanhempiensa kanssa hyvin yksimielisiä vanhempien tarjoaman tuen ja kannustuksen määrästä, sillä lapsista 95 prosenttia (Aarnio & al., 2017, 95–96) ja vanhemmista 100 prosenttia kokee vanhempien tarjoavan tukea ja kannustusta vähintään melko usein. Sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien tulosten samankaltaisuus vahvistaa lasten raportoimien tulosten luotettavuutta.

Joidenkin asioiden osalta sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiensa näkemykset perheen toiminnasta eroavat toisistaan. Osa näistä näkemyseroista on pieniä: Vanhemmat raportoivat auttavansa 7–12-vuotiaita lapsiaan kotitehtävissä hieman harvemmin kuin mitä lapset itse kokevat saavansa apua vanhemmiltaan, sillä lapsista noin 60 prosenttia ja vanhemmista noin 50 prosenttia arvioi vanhemman auttavan kotitehtävissä vähintään neljänä päivänä viikossa (Aarnio & al., 2017, 90–91).

Sateenkaariperheissä vanhemmat raportoivat viettävänsä aikaa yhdessä perheensä kanssa tai tekevänsä asioita yhdessä useammin kuin mitä heidän 10–12-vuotiaat lapsensa raportoivat (Aarnio & al., 2017, 90–91). Suuri enemmistö lapsista (90 %) ja vanhemmista (98 %) kokee heidän viettävän aikaa yhdessä vähintään kahtena päivänä viikossa, joten ero näkemyksissä koskee sitä, kuinka monena päivänä viikossa yhteistä tekemistä on.

Sateenkaariperheiden vanhemmista lähes kaikki ja 10–18-vuotiaista lapsistakin jopa neljä viidestä kokee sopivansa kotiintuloajoista usein tai melko usein (Aarnio & al., 2017, 94–96, 160–161). Kuitenkin sateenkaariperheiden lapsista hieman useampi kuin heidän vanhemmistaan on raportoinut sopivansa kotiintuloajoista vain silloin tällöin tai sitä harvemmin.

Vanhemmat arvioivat juttelevansa lastensa kavereiden kanssa hieman useammin kuin mitä lapset itse raportoivat (Aarnio & al., 2017, 95–96, 160–161). Yli 60 prosenttia 10–12-vuotiaista lapsista, noin kolme neljäsosaa 13–18-vuotiaista nuorista ja saman verran 7–18-vuotiaiden vanhemmista on sitä mieltä, että vanhemmat juttelevat lapsen kavereiden kanssa ainakin melko usein. Kymmenesosa 13–18-vuotiaista nuorista on kuitenkin sitä mieltä, että heidän vanhempansa eivät juuri koskaan juttele heidän kavereidensa kanssa, mutta vanhemmista kukaan ei ole tätä mieltä. Nämä pienet näkemyserot voivat johtua siitä, että kyselyihin osallistuneet lapset ja vanhemmat eivät muodosta aukottomasti lapsi-vanhempipareja ja ylipäänsä lasten ja vanhempien näkemykset ja raportointitavat voivat poiketa toisistaan.

Osa lasten ja vanhempien välisistä näkemyseroista on suurempia. Sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat puhuvansa lastensa kanssa koulupäivän tapahtumista keskimäärin useammin kuin heidän 10–18-vuotiaat lapsensa kokevat puhuvansa koulupäivästään vanhempiensa kanssa. Lähes kaikki vanhemmat, mutta vain 75–80 prosenttia lapsista on sitä mieltä, että koulupäivästä keskustellaan heidän perheessään melko usein tai usein (Aarnio & al., 2017,

94, 96, 160–161). Neljäsosa nuorten vanhemmista ja viidesosa alakouluikäisten lasten vanhemmista ajattelee keskustelewansa useammin lapsensa kanssa kuin mitä lapsi arvioi tapahtuvan.

Sateenkaariperheiden vanhemmista lähes kaikki arvioivat 13–18-vuotiaiden lastensa pystyvän keskustelemaan asioistaan vanhempiensa kanssa usein tai melko usein, ja nuorista kolme neljäsosaa kokee näin (Aarnio & al., 2017, 159–160). Vanhempien arvio on siis joka neljännellä liian optimistinen. Nämä näkemuserot voivat johtua siitä, että nuorten raportointitapa ei vastaa täysin aikuisten raportointitapaa ja toisaalta nuorten kokemus voi olla erilainen kuin vanhemman.

Sateenkaariperheiden vanhempien arvion mukaan heidän 7–12-vuotiaat lapsensa osallistuvat kotitöiden tekemiseen harvemmin kuin sateenkaariperheiden lapset itse arvioivat (Aarnio & al., 2017, 90–91). Eniten kotitöihin osallistuvien lasten ja heidän vanhempiensa osalta arviot vastaavat toisiaan, mutta erot arvioinnissa koskevat harvemmin kotitöihin osallistuvia: Vanhemmista neljäsosa kokee lasten osallistuvan kotitöihin korkeintaan kerran viikossa, mutta lapsista vain kymmenesosa on raportoinut osallistuvansa kotitöihin näin harvoin. Lasten lienee helpompaa huomata panoksensa kotitöihin kuin vanhempien on huomata lastensa työpanos. Toisaalta lapset voivat laskea mukaan pienenkin työpanoksen, jota vanhempi ei laske mukaan.

Sateenkaariperheiden vanhemmista useampi raportoi 7–12-vuotiaan lapsensa kokeneen muutoksia edeltävän vuoden aikana verrattuna tämän ikäisten lasten omaan raportointiin (Aarnio & al., 2017, 91–92). Vanhemmista kolmannes, mutta lapsista vain kuudennes, kertoo lapsen kokeneen yhden muutoksen elämässään viimeisen vuoden aikana. Vanhempien raportoimat muutokset ovat kuitenkin yhtäläisiä lasten raportoimien muutosten kanssa. Sekä vanhempien että lasten mukaan yleisin sateenkaariperheiden lasten kokema muutos viimeisen vuoden aikana on ollut muutto toiseen asuntoon. Lasten voi olla aikuisia vaikeampi hahmottaa, mikä elämänmuutos on osunut kyselyn täyttöä edeltäneen vuoden ajanjaksolle.

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset ovat arvioineet riitelevänsä vanhempiensa kanssa huomattavasti harvemmin kuin mitä heidän vanhempansa raportoivat, mutta 13–18-vuotiaat nuoret suurin piirtein saman verran (Aarnio & al., 2017, 95–96, 160–161). Vanhempien mielestä melko usein tai usein vanhempiensa kanssa riiteleviä on kolmasosa 10–12-vuotiaista lapsista, mutta tämän ikäisten lasten mielestä alle kymmenesosa. Yli puolet lapsista on sitä mieltä, että he riitelevät vanhempiensa kanssa vain harvoin tai melko harvoin. Vanhemmista näin raportoi vain muutama prosentti. Vastausten eroihin voi vaikuttaa väittämien sanamuodot: lapsilta kysyttiin, kuinka usein he riitelevät vanhempiensa kanssa, kun taas vanhemmilta kysyttiin, kuinka usein lapsi riitelee vanhempiensa kanssa. Vanhemman lienee helpompaa ajatella, että lapsi riitelee hänen kanssaan kuin lapsen on myöntää, että hän riitelee vanhempansa kanssa. Vanhemman ei

tarvitse ottaa väittämässä kantaa siihen, osallistuuko hän riitaan, kun taas lapsen täytyy myöntää oma osallisuutensa. Voi myös olla, että eniten vanhempansa kanssa riitelevät lapset eivät ole suostuneet osallistumaan tutkimukseen.

5.6. Pohdintaa perheen toiminnasta: sateenkaariperheiden vanhempien ja Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden vanhempien arvioiden välinen vertailu

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhempien arviot perheen yhteisen ajan riittävydestä ja perheen kanssa ruokailun yleisyydestä muistuttavat Kouluterveyskyselyyn viidesluokkalaisten vanhempien käsityksiä näistä asioista (Kanste & al., 2016, 45–47). Myös aiemmassa tutkimuksessa samaa ja eri sukupuolta olevien parien perheissä on osoitettu vietettävän yhtä paljon aikaa (Wainright & Patterson, 2008). Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhempien ja Kouluterveyskyselyyn viidesluokkalaisten vanhempien tulosten mukaan he puhuvat perheensä kanssa yhtä usein päivän tapahtumista, heidän lapsensa osallistuvat kotitöihin yhtä usein, vanhemmat viettävät yhtä paljon aikaa yhdessä perheensä kanssa ja he tekevät asioita yhdessä perheensä kanssa saman verran (Kanste & al., 2016, 46–47). Kouluterveyskyselyyn vastanneet viidesluokkalaisten vanhemmat sopivat kotiintulosta lastensa kanssa täsmälleen yhtä usein kuin sateenkaariperheiden vanhemmat omien 7–12-vuotiaiden lastensa kanssa, ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet vanhemmat ja sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat lastensa salaavan menojaan yhtä harvoin (Kanste & al., 2016, 48–49).

Sateenkaariperheiden vanhempien arvioiden yhdenmukaisuus Kouluterveyskyselyyn vastanneiden vanhempien arvioiden kanssa vahvistaa kuvaa siitä, että elämä sateenkaariperheissä vastaa monilta osin elämää muissa perheissä.

Sekä Kouluterveyskyselyyn vastaajat että sateenkaariperheiden vanhemmat ovat sitä mieltä, että heidän alakouluikäiset tyttärensä osallistuvat kotitöihin saman ikäisiä poikia useammin (Kanste & al., 2016, 46). Tämä voi kertoa perheiden sukupuolittuneesta työnjaosta, jossa tyttöjä kannustetaan enemmän kotitöihin kuin poikia. Toisaalta kyse voi myös olla siitä, että tytöt osallistuvat kotitöihin useampana päivänä viikossa, mutta poikien kotityöt kestävät kerrallaan kauemmin aikaa.

Joitakin eroja löytyy siitä, miten sateenkaariperheiden vanhemmat ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet vanhemmat ovat kuvanneet perheensä toimintaa. Kouluterveyskyselyyn vastanneet vanhemmat auttavat viidesluokkalaisia lapsiaan koulutehtävissä harvemmin kuin sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat: Kouluterveyskyselyyn vastanneista vanhemmista vain reilu kolmannes auttaa lastaan kouluasioissa vähintään neljänä päivänä viikossa (Kanste & al., 2016, 46–47), kun sateenkaariperheiden vanhemmista näin tekee yli puolet vanhemmista. Sateenkaariperheiden nuorten tutkimustulosten mukaan ei vai-

kuta siltä, että sateenkaariperheiden vanhempien korkeampi kouluttautuneisuus selittäisi ainakaan yksinomaisesti tätä eroa vanhempien tuen antamisessa (Aarnio & al., 2017, 160, 162).

Harvempi Kouluterveyskyselyyn vastanneen viidesluokkalaisten lapsen vanhempi pyytää lastaan kertomaan päivän sujumisesta niin usein kuin sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden vanhemmat, sillä Kouluterveyskyselyn vastaajista kolme neljäsosaa kysyy koulupäivästä usein ja viidesosa melko usein (Kanste & al., 2016, 48), kun taas sateenkaariperheiden vanhemmista yli 90 prosenttia kysyy koulupäivästä usein ja loput melko usein.

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista hieman yli puolet ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden viidesluokkalaisten lasten vanhemmista hieman alle puolet juttelee lastensa ystävien kanssa usein (Kanste & al., 2016, 48), joten sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat juttelevan lastensa kavereiden kanssa aavistuksen useammin kuin muut vanhemmat.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista vanhemmista kuutisenkymmentä prosenttia arvioi tukevansa ja kannustavansa lastaan usein ja kolmasosa melko usein (Kanste & al., 2016, 48), mikä on harvempi kuin sateenkaariperheiden vanhemmista, joista kolme neljäsosaa tukee ja kannustaa lastaan usein ja loputkin melko usein. Tulokset, joiden mukaan sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat auttavat useammin läksyissä, kysyvät useammin lapseltaan hänen koulupäivänsä sujumisesta, keskustelevat hieman useammin lastensa kavereiden kanssa sekä tukevat ja kannustavat lapsiaan useammin kuin valtaväestön vanhemmat, kertovat vahvasta paneutumisesta vanhemmuuteen, jota on nostettu aiemminkin esille tutkimuskirjallisuudessa (Aarnio & al., 2017; Baiocco & al., 2015; katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Sateenkaariperheiden vanhempien kouluttautuneisuus voi osaltaan vaikuttaa tulosten taustalla.

Kouluterveyskyselyyn vastanneiden vanhempien raportoimista viidesluokkalaisten lapsen kokemista muutoksista yleisin on sama kuin sateenkaariperheiden 7–12-vuotiailla lapsilla eli muutto toiseen asuntoon, jonka on raportoitu koskettavan viittä prosenttia valtaväestön lapsista (Kanste & al., 2016, 47). Sitä seuraavaksi yleisimmät muutokset ovat Kouluterveyskyselyn lapsilla kuitenkin perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema (4 %), sisaruksen syntymä (3 %) ja vanhempien avo- tai avioero (3 %). Huomionarvoista on, että Kouluterveyskyselyyn vastanneiden vanhempien lapsista hyvin harvan (1 %) perhe on edellisen vuoden aikana muuttanut uusperheeksi, kun taas sateenkaariperheiden lapsista joka kuudennelle on muodostunut uusperhe edeltävän vuoden aikana.

Kouluterveyskyselyn tulosten raportoinnista ei selviä, kuinka moni lapsi on kokenut jonkin muutoksen viimeisen vuoden aikana. Koska sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaat lapset ovat kokeneet enemmän kaikkia yksittäisiä muutoksia, erityisesti uusperheen muodostumisen ja muuton, on kuitenkin oletettavaa, että heistä useampi ylipäänsä on kokenut jonkin muutoksen viimeisimmän vuoden aikana.

Sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat 7–12-vuotiaiden lastensa riitelevän heidän kanssaan keskimäärin huomattavasti useammin kuin Koulu-terveyskyselyyn osallistuneet vanhemmat riitelevät lastensa kanssa (Kanste & al., 2016, 49). Sateenkaariperheiden vanhemmista kolmannes, mutta Koulu-terveyskyselyyn vastanneista vanhemmista vain kymmenesosa, kertoo lapsen ja vanhemman riitelevän usein tai melko usein. Vastaavasti sateenkaariperheiden vanhemmista lähes kaikki arvioivat riitoja olevan ainakin joskus, mutta Koulu-terveyskyselyyn vastanneista vanhemmista lähes puolet sanoo riitoja olevan harvoin. Eroa raportoidussa riitelyn määrässä selittävät osaltaan kyselyissä käytetyt sanamuodot, sillä sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat väitettä ”Lapsi riitelee kanssamme”, kun taas Koulu-terveyskyselyyn vastaajat arvioivat väitettä ”Riitelet lapsesi kanssa”. Sateenkaariperheen vanhempi on siten voinut sisällyttää arvioonsa lapsen kiukuttelun tai muun lapsen riidan haastamisen, joka ei ole ollut vastavuoroista lapsen ja vanhemman välistä riitelyä. Koulu-terveyskyselyyn vastanneet ovat puolestaan ottaneet kantaan väittämään, jossa he joutuvat myöntämään osallisuutensa riitaan.

Kuitenkin myös sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset ovat raportoineet riitelevänsä useammin vanhempiansa kanssa kuin vastaavan ikäiset valtaväestön lapset (Aarnio & al., 2017, 95–96). Vaikuttaa siis siltä, että 7–12-vuotiaiden lasten sateenkaariperheissä riidellään keskimäärin useammin kuin valtaväestön perheissä, ja se näyttäisi vanhempien kyselyn tulosten mukaan liittyvän vanhempien erojen yleisyyteen. Riitaisimmat ihmiset voivat eroavat muita helpommin, ja toisaalta vanhempien eroprosessi ja mahdollinen uusperheen muodostuminen voivat aiheuttaa riitoja perheissä.

6. Lasten terveys, psyykinen hyvinvointi ja huolet

6.1. Terveydentila 7–18-vuotiailla lapsilla

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia on kyseenalaistettu pitkään niin median, kansalaisten kuin joidenkin tutkijoidenkin taholta huolimatta tiedeyhteisön konsensuksesta. Millaiseksi suomalaisten sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat lastensa terveyden ja mielenterveyden? Millaisia huolia heillä on lapsistaan?

Sata prosenttia 7–12-vuotiaiden lasten ja 90 prosenttia 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista arvioi lapsensa terveydentilan erittäin hyväksi, hyväksi tai melko hyväksi (Taulukko 14). Nuorempien lasten osalta kaksi vanhempaa on jättänyt lapsen terveydentilan arvioimatta.

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka elävät parisuhteessa ($n = 48$), 75 prosenttia on arvioinut lapsensa terveydentilan hyväksi ja 25 prosenttia melko hyväksi. Parisuhteessa elävistä vanhemmista monet elävät uudessa liitossa, jonka taustalla on kyselyn kohteena olevan lapsen vanhempien ero. Kun tarkastellaan lasten terveyttä sen mukaan, ovatko hänen vanhempansa eronneet vai eivät, huomataan, että eroa kokemattomilla lapsilla on vanhempiensa arvion mukaan paljon parempi terveys kuin eroa kokemattomilla (Taulukko 14 alaviite). Tämä pätee kaiken ikäisiin lapsiin, tosin 13–18-vuotiaita lapsia, joiden vanhemmat eivät ole eronneet, on niin vähän että ryhmävertailut ovat vain suuntaa-antavia.

13–18-vuotiaiden nuorten vanhemmista ne, jotka ovat suorittaneet yliopistotutkimuksen, arvioivat lapsensa terveydentilan paremmaksi kuin vähemmän kouluttautuneet vanhemmat (Taulukko 14 alaviite). 7–12-vuotiaiden lasten vanhempien arviot lapsensa terveydentilasta ovat varsin samankaltaisia riippumatta vanhempien suorittamasta koulutuksesta, mutta koulutuksen vaikutuksen suunta on ennemminkin päinvastainen kuin nuorten kohdalla.

6.2. Somaattiset ja psyykkiset oireet 13–18-vuotiailla lapsilla

Tiedustelluista somaattisista ja psyykkisistä oireista yleisimpiä sateenkaariperheiden 13–18-vuotiailla lapsilla ovat vanhempien arvion mukaan ärtyneisyys ja kiukunpurkaukset, joita kokee viikoittain lähes 40 prosenttia nuorista (Taulukko 15). Myös jännittyneisyyttä ja hermostuneisuutta koetaan vanhempien mukaan varsin yleisesti. Viidesosalla nuorista on vanhempiensa arvion mukaan viikoittain väsymystä tai heikotusta, kuudesosalla univaikeuksia. Sen sijaan vanhemmat eivät raportoi teini-ikäisillä lapsillaan olevan useinkaan kipuja niskassa, hartioissa, selässä, vatsassa tai päässä.

Taulukko 14. Millainen on kyselyn kohteena olevan lapsesi terveydentila yleensä? (7–12-vuotiaat) / Mitä mieltä olet KYSELYN KOHTEENA OLEVAN LAPSESI terveydentilastasi? Onko se... (13–18-vuotiaat).

	7–12-v. lasten vanhemmat, % (n = 60)	13–18-v. lasten vanhemmat, % (N = 41)
Hyvä / Erittäin hyvä*	70 %	59 %
Melko hyvä	30 %	32 %
Kohtalainen /Keskinkertainen*	0 %	10 %
Melko huono tai huono / Melko tai erittäin huono*	0 %	0 %
Keskiarvo ja -hajonta	1,30 (0,46)**	1,51 (0,68)***

*7–12-vuotiaiden lasten vanhempien arviointiasteikko vastaa lasten kyselyn asteikkoa: 1 = Hyvä, 2 = Melko hyvä, 3 = Kohtalainen, 4 = Melko huono, 5 = Huono. 13–18-vuotiaiden lasten vanhempien arviointiasteikko vastaa nuorten kyselyn asteikkoa: 1 = Erittäin hyvä, 2 = melko hyvä, 3 = keskinkertainen, 4 = melko tai erittäin huono

**7–12-vuotiaat lapset, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa (n = 18) ka = 1,11 (kh = 0,32), 89 % hyvä ja 11 % melko hyvä ja 7–12-vuotiaat lapset, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron (n = 42) ka = 1,38 (kh = 0,49), 62 % hyvä ja 28 % melko hyvä.

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka ovat suorittaneet ylemmän korkeakoulututkinnon (n = 32), 63 prosenttia on arvioinut lapsensa terveydentilan hyväksi ja 38 prosenttia melko hyväksi, ka = 1,38 (kh = 0,49). 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka ovat suorittaneet korkeintaan ammattikorkeakoulututkinnon (n = 24), 75 prosenttia on arvioinut lapsensa terveydentilan hyväksi ja 25 prosenttia melko hyväksi ka = 1,25 (kh = 0,44).

***13–18-vuotiaat lapset, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa (n = 9) ka = 1,33 (kh = 0,71), 78 % erittäin hyvä, 11 % melko hyvä ja 11 % keskinkertainen ja lapset, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron (n = 31) ka = 1,58 (kh = 0,67), 52 % erittäin hyvä, 39 % melko hyvä ja 10 % keskinkertainen. 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka ovat suorittaneet ylemmän korkeakoulututkinnon (n = 24), 71 prosenttia on arvioinut lapsensa terveydentilan erittäin hyväksi, 25 prosenttia melko hyväksi ja 4 % keskinkertaiseksi, ka = 1,33 (kh = 0,57). 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista, jotka ovat suorittaneet korkeintaan ammattikorkeakoulututkinnon (n = 16), 38 prosenttia on arvioinut lapsensa terveydentilan erittäin hyväksi, 44 prosenttia melko hyväksi ja 19 prosenttia keskinkertaiseksi, ka = 1,81 (kh = 0,75).

Taulukko 15. Somaattiset ja psyykkiset oireet sateenkaariperheiden 13–18-vuotiailla nuorilla vanhempien arvion mukaan (% , ka ja kh, N = 41).

	Vähintään viikoittain oireita kokevien prosenttiosuus	Keskiarvo (keskihajonta)
Niska- tai hartiakipuja	10 %	1,50 (0,75)
Selän alaosan kipuja	2 %	1,15 (0,42)
Vatsakipuja	10 %	1,46 (0,75)
Jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta	27 %	1,83 (0,95)
Ärtynyttä tai kiukunpurkauksia	39 %	2,12 (0,87)
Vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin	15 %	1,59 (0,92)
Päänsärkyä	5 %	1,61 (0,59)
Väsymystä tai heikotusta (n = 39)	21 %	1,64 (0,81)

1 = Harvoin tai ei lainkaan, 2 = Noin kerran kuussa, 3 = Noin kerran viikossa, 4 = Lähes joka päivä

6.3. Mieliala koulussa ja kotona 7–12-vuotiailla lapsilla

Suuri enemmistö sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaista lapsista on vanhempiensa arvion mukaan koulussa ja kotona iloisella ja hyvällä tuulla aika usein tai tosi usein (Taulukko 16). Kymmenisellä prosentilla lapsista on vanhempansa arvion mukaan kuitenkin koulussa ja kotona yhtä paljon iloisia ja kurjia hetkiä. Yhdellä lapsella on vanhemman mukaan kotona usein surullinen ja kurja olo.

Niillä lapsilla, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron hiljattain, vaikuttaa olevan keskimäärin aavistuksen surullisempi olo koulussa kuin lapsilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet (Taulukon 16 alaviite). Lapsilla, joiden vanhemmat ovat joskus eronneet, mieliala kotona on keskimäärin hieman surullisempi kuin eroa kokemattomilla. Nämä ryhmäerot ovat kuitenkin pieniä.

Niillä yhdeksällä lapsella, jotka ovat kokeneet koulukiusaamista sateenkaariperheensä johdosta, on keskimäärin huomattavasti kurjempi olo koulussa ja myös kurjempi olo kotona kuin lapsilla, joita on kiusattu koulussa harvoin tai ei lainkaan (Taulukon 16 alaviite). Vastaavalla tavalla lapsien, joita on kiusattu koulussa joskus, usein tai päivittäin (n = 10), on apeampi mieliala koulussa kuin lapsilla, joita on kiusattu koulussa vain harvoin tai ei lainkaan (n = 51). Koulussa useammin kiusatuilla lapsilla on kuitenkin yhtä iloinen mieliala kotona kuin kiusaamisen enimmäkseen tai kokonaan välttäneillä lapsilla. Sateenkaariperheen johdosta kiusatuista lapsista puolet kuuluu enemmän koulukiusaamista kokeneiden joukkoon (n = 5), puolet vähemmän kiusattujen joukkoon (n = 4). Iloisin mieliala kotona ja koulussa on niillä kymmenellä lapsella, jotka eivät ole kokeneet lainkaan kiusaamista koulussa.

Taulukko 16. Millainen on kyselyn kohteena olevan lapsesi mieliala yleensä koulussa / kotona? 7–12-vuotiaat (N = 62).

	KOULUSSA (%)	KOTONA (%)
Lapsella on lähes aina surullinen ja kurja olo	0 %	0 %
Lapsella on usein surullinen ja kurja olo	0 %	2 %
Lapsella on yhtä paljon iloisia ja kurjia hetkiä	13 %	11 %
Lapsi on aika usein iloinen ja hyvällä tuulella	65 %	65 %
Lapsi on tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella	23 %	23 %
Keskiarvo ja -hajonta*	4,10 (0,59)	4,08 (0,64)

1= Lapsella on lähes aina surullinen ja kurja olo, 5 = Lapsi on tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella

*Lapsien, jotka ovat kokeneet hiljattain vanhempiensa eron (n = 7), keskiarvo mielialalle koulussa ja kotona on 4,00 (kh 0,00 ja 0,58, vastaavasti). Lapsien, jotka eivät ole kokeneet hiljattain vanhempiensa eroa (n = 37), keskiarvo mielialalle koulussa ja kotona on 4,11 ja 4,05 (kh 0,61 ja 0,66, vastaavasti). Lapsien, jotka eivät koskaan ole kokeneet vanhempiensa eroa (n = 18), keskiarvo mielialalle koulussa ja kotona on 4,11 ja 4,17 (0,68 ja 0,62 vastaavasti) ja lapsien, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron (n = 44) ka = 4,09 ja 4,05 (0,56 ja 0,65 vastaavasti). Lapsien, joita on kiusattu koulussa sateenkaariperheestä johtuen (n = 9), keskiarvo mielialalle koulussa on 3,44 (kh = 0,53) ja keskiarvo mielialalle kotona on 3,89 (kh = 0,60). Lapsien, joita on kiusattu koulussa joskus, usein tai päivittäin (n = 10), keskiarvo mielialalle koulussa on 3,50 (kh = 0,53) ja keskiarvo mielialalle kotona on 4,10 (kh = 0,57). Lapsien, joita on kiusattu koulussa harvoin tai ei lainkaan (n = 51), keskiarvo mielialalle koulussa on 4,22 (kh = 0,54) ja keskiarvo mielialalle kotona on 4,10 (kh = 0,64). Lapsien, joita ei ole kiusattu koulussa mistään aiheesta johtuen (n = 10), keskiarvo mielialalle koulussa on 4,50 (kh = 0,53) ja keskiarvo mielialalle kotona on 4,20 (kh = 0,63).

6.4. Masennuksen oireet, ahdistuneisuus ja sosiaalisten tilanteiden pelko 13–18-vuotiailla lapsilla

Sateenkaariperheiden vanhemmista vain joka kymmenes arvioi, että heidän 13–18-vuotiasta lastaan on viimeksi kuluneen kuukauden aikana usein vaivannut alakuloinen, masentunut tai toivoton mieliala. Vain kahdesta vanhemmasta eli

viidestä prosentista vanhempia on vaikuttanut viimeksi kuluneen kuukauden aikana siltä, että mikään ei useinkaan kiinnosta hänen lastaan tai tuota hänelle mielihyvää. Kaikki tämän ikäisten nuorten vanhemmat (N = 41) ovat vastanneet masentunutta mielialaa kartoittaneisiin kysymyksiin.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista enemmistö ei ole havainnut lapsellaan edeltäneiden kahden viikon aikana monia ahdistuneisuuden oireita (Taulukko 17). Yleisimpänä ahdistuneisuuteen viittaavana oireena vanhemmat pitivät lapsensa taipumusta harmistua tai ärsyntyä helposti, jota 61 prosenttia vanhemmista arvioi lapsensa kokeneen useana päivänä edeltäneiden kahden viikon aikana. Myös nelisenkymmentä prosenttia teini-ikäisten vanhemmista on havainnut nuorellaan hermostuneisuutta, ahdistuneisuutta tai kireyden tunnetta. Viisitoista prosenttia vanhemmista on sitä mieltä, että heidän lapsensa on ollut liiallisen huolestunut asioista, ja yhtä moni on pitänyt lastaan levottomana tai olettanut lapsensa pelänneen kauheiden asioiden tapahtumista. Niiden yhdeksän nuoren, joiden ketkään vanhemmat eivät ole eronneet, on arvioitu kokeneen ahdistuneisuusoireita yhtä paljon kuin eronkokeneiden nuorten (n = 31; taulukon 17 alaviite).

Taulukko 17. 13–18-vuotiaiden lasten ahdistuneisuusoireet vanhempien arvion mukaan (% , ka ja kh, N = 41).

	Oireita vähintään useana päivänä kokeneista, %	Keskiarvo (keskihajonta)
Ahdistuneisuus (summapistee)*		1,32 (0,37)
Hermostuneisuuden, ahdistuneisuuden tai kireyden tunne	39 %	1,54 (0,81)
Lapsi ei ole voinut lopettaa tai hallita huolestumistaan	12 %	1,12 (0,33)
Liiallinen huolestuneisuus erilaisista asioista	15 %	1,17 (0,44)
Vaikeus rentoutua (n = 40)	22 %	1,30 (0,61)
Niin levoton olo, että lapsen on vaikea pysyä aloillaan (n = 39)	15 %	1,21 (0,52)
Taipumus harmistua tai ärsyntyä helposti	61 %	1,71 (0,64)
Pelko siitä, että jotakin kauheaa saattaisi tapahtua	15 %	1,15 (0,36)

1 = Ei lainkaan, 2 = Useana päivänä, 3 = Suurimpana osana päivistä, 4 = Lähes joka päivä

*Sateenkaariperheiden nuorista vanhempiensa eron kokeneilla (n = 31) on ollut saman verran ahdistuneisuutta kuin vanhempiensa eroa kokemattomilla nuorilla (n = 9), ka = 1,31, kh = 0,34 vs. ka = 1,37, kh = 0,50, vastaavasti.

Vanhempien arvioiden mukaan sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaista lapsista 80 prosenttia ei ole kokenut edeltäneen viikon aikana lainkaan sosiaalisten tilanteiden pelkoon liittyviä oireita tai on kokenut niitä vain lievästi (Taulukko 18). Sateenkaariperheiden nuorista 10–15 prosenttia on vanhempiensa mukaan kokenut ainakin kohtalaisesti kutakin sosiaalisen tilanteen pelon oireita.

Taulukko 18. Sosiaalisten tilanteiden pelon ja sen oireiden määrä sateenkaariperheiden nuorilla (% , ka, kh, N = 41).

	Prosenttiosuudet oireita kohtalaisesti tai paljon kokeneista	Ka (kh)
Sosiaalisten tilanteiden pelko: summamuuttuja		1,64 (0,80)
Nolostumisen pelko saa hänet välttämään joidenkin asioiden suorittamista tai puhumista toisille ihmisille	15 %	1,71 (0,90)
Lapsi välttää tekemisiä, joissa on huomion keskipisteenä	10 %	1,68 (0,96)
Nolostuneeksi tuleminen tai tyhmältä vaikuttaminen kuuluvat lapsen pahimpiin pelkoihin	12 %	1,54 (0,84)

1= Ei yhtään, 2 = Vähän, 3 = Kohtalaisesti, 4 = Hyvin paljon, 5 = Äärimmäisen paljon

6.5. Vanhemman huolet liittyen 7–12-vuotiaan lapsen hyvinvointiin

Vanhemmat ovat raportoineet, kuinka usein he ovat olleet huolissaan kyselyn kohteena olevan 7–12-vuotiaan lapsensa kohdalla yhdestätoista erilaisesta lapsen hyvinvointiin liittyvästä asiasta (Taulukko 19). Tarkasteltu ajanjakso on ollut luokka-aste, jota lapsi on parhaillaan käynyt.

Yleisimmät 7–12-vuotiaan lapsen hyvinvointia koskevat huolet liittyvät lapsen väsymykseen tai nukkumiseen sekä lapsen surulliseen ja kurjaan oloon, joista ovat huolehtineet vähintäänkin joskus yli neljäkymmentä prosenttia vanhemmista. Lisäksi yli kolmasosa vanhemmista on huolehtinut näistä harvoin.

Kolmasosalla vanhemmista on vähintäänkin joskus huolia lapsensa kivuista tai säryistä, koulussa pärjäämisestä, peloista ja yksinäisyydestä. Lisäksi noin kolmasosa vanhemmista huolehtii näistä harvoin. Neljäsosaa vanhemmista huolettavat vähintäänkin joskus lapsen syömiseen liittyvät asiat ja viidesosaa lapsen arkuus. Sen sijaan hyvin harva vanhempi on ollut huolissaan lapsensa ulkonäköön liittyvistä asioista eikä kukaan lapsen tai juuri kukaan hänen kaveriensä päihteiden käytöstä.

6.6. Vanhemman arviointi 7–12-vuotiaan lapsen huolista liittyen kavereihin ja perheeseen

Vanhemmat ovat raportoineet, miten usein he arvelevat tai tietävät kyselyn kohteena olevan 7–12-vuotiaan lapsensa olleen huolissaan tämän luokan aikana yhdeksästä erilaisesta kaverei- ja perhesuhteisiin liittyvästä aiheesta tai jostain muusta aiheesta (Taulukko 20). Eniten huolta sateenkaariperheiden vanhemmat arvelevat tai tietävät lapsiensa kokeneen kavereiden puutteesta tai vaikeuksista kavereisuhteissa. Neljäkymmentä prosenttia vanhemmista arvioi lapsella olleen huolta kavereisuhteista ainakin ”joskus”. Vanhempien kanssa toimeen tuleminen

ja netissä tapahtuneet asiat ovat huolestuttaneet lasta vanhempien mukaan seuraavaksi eniten.

Taulukko 19. Miten usein olet ollut huolissasi seuraavista asioista kyselyn kohteena olevan lapsesi kohdalla tämän luokan aikana? 7–12-vuotiaat lapset. (% , ka ja kh, N = 62).

	En kertaakaan	Harvoin	Joskus	Usein tai koko ajan	Keskiarvo (keskihajonta)
Huolet liittyen lapsen hyvinvointiin (yhteensä)					1,88 (0,44)
Kivut tai säröt (esim. päänsärky, vatsakivut)	34 %	32 %	29 %	5 %	2,05 (0,91)
Väsymys tai nukkuminen	18 %	40 %	27 %	15 %	2,39 (0,95)
Koulussa pärjääminen	37 %	27 %	21 %	14 %	2,15 (1,11)
Ulkonäköön liittyvät asiat	61 %	27 %	10 %	2 %	1,52 (0,74)
Yksinäisyys	42 %	27 %	21 %	10 %	2,02 (1,09)
Pelot (n = 61)	31 %	36 %	31 %	2 %	2,03 (0,84)
Lapsen arkuus	48 %	31 %	16 %	5 %	1,77 (0,90)
Surullinen ja kurja olo	24 %	32 %	36 %	8 %	2,31 (1,00)
Syömiseen liittyvät asiat	41 %	33 %	15 %	12 %	1,97 (1,02)
Lapsen kavereiden tupakointi, alkoholin tai huumeiden käyttö* (n = 48)	96 %	4 %	0 %	0 %	1,04 (0,20)
Lapsen tupakointi, alkoholin tai huumeiden käyttö* (n = 48)	100 %	0 %	0 %	0 %	1,00 (0,00)

1 = En kertaakaan, 2 = Harvoin, 3 = Joskus, 4 = Usein, 5 = Koko ajan

*Näitä huolia ei esitetty haastatteluun osallistuneiden 7–10-vuotiaiden lasten vanhemmille lasten nuoresta iästä johtuen.

Vanhemmat myös arvioivat, että yli puolet lapsista on huolehtinut tällä luokka-asteella ollessaan ihmisten suhtautumisesta heidän perheeseensä. Neljäsosa lapsista on huolehtinut tästä joskus ja kolmasosa harvoin. Kukaan ei ajattele, että lapsella olisi ollut huolta muiden suhtautumisesta hänen perheeseensä usein tai koko ajan.

Rahan riittävyys perheessä ja vanhemman sairaus tai mielenterveysongelma on vanhempien arvioiden mukaan huolestuttanut viidesosaa lapsista vähintäänkin joskus. Kysytyjen huolien joukossa harvinaisia ovat vanhempien mukaan ihastumiseen liittyvät pulmat, joita arvioidaan vain joka kuudennen lapsen kokeneen vähintäänkin joskus. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kukaan vanhemmista ei usko lapsensa huolehtineen läheistensä päihteiden käytöstä tai väkivallasta tai sen uhasta kotona.

Taulukko 20. Miten usein arvelet tai tiedät kyselyn kohteena olevan lapsesi olleen huolissaan seuraavista asioista tämän luokan aikana? Prosenttiosuudet lapsista, joiden vanhempi arvelee kokeneen kutakin huolta sekä keskiarvot ja keskihajonnat (suluissa). 7–12-vuotiaat lapset. (N = 62).

	Ei kertaakaan	Harvoin	Joskus	Usein tai koko ajan	Ka (kh)
Huolet liittyen kavereihin ja perheeseen (yhteensä)					1,71 (0,40)
Ihastumiseen liittyvät pulmat	58 %	26 %	16 %	0 %	1,58 (0,78)
Kavereiden puute tai vaikeudet kaverisuhteissa	26 %	34 %	32 %	8 %	2,24 (0,97)
Vanhempien kanssa toimeen tuleminen	24 %	47 %	24 %	5 %	2,10 (0,82)
Netissä tapahtuneet asiat	37 %	36 %	26 %	2 %	1,92 (0,84)
Rahan riittävyys perheessä	57 %	21 %	19 %	3 %	1,69 (0,90)
Joku muu huoli	46 %	22 %	27 %	5 %	1,92 (0,97)
Ihmisten suhtautuminen teidän perheeseen (n = 59)	44 %	32 %	24 %	0 %	1,80 (0,81)
Vanhemman sairaus, mielenterveysongelma tai muu	58 %	21 %	19 %	2 %	1,65 (0,85)
Vanhempien, sisarusten tai muiden läheisten alkoholin tai huumeiden käyttö	89 %	10 %	2 %	0 %	1,13 (0,38)
Väkivalta tai sen uhka kotona	92 %	5 %	2 %	2 %	1,13 (0,50)

1 = Ei kertaakaan, 2 = Harvoin, 3 = Joskus, 4 = Usein, 5 = Koko ajan

6.7. Vanhemman arviointi 7–12-vuotiaan lapsen muista huolista

Niistä 32:sta sateenkaariperheen vanhemmasta, jotka vastasivat heidän 7–12-vuotiaalla lapsellaan olevan jonkin muun huolen, 25 tarkensi tätä huoltaan avovastauksessa (Taulukko 21). Näiden tarkennusten perusteella lasten muut huolet eivät näytä liittyvän suoraan sateenkaariperheeseen vaan vanhempien eroon, uusperheen muodostumiseen, kahdessa kodissa asumiseen, suhteeseen biologisen isän kanssa, aiemmin koettuun perheväkivaltaan, menetyksiin ja muutoksiin elämässä, pahoinvointiin ja sekalaisiin asioihin, kuten koulumenestykseen ja maapallon tilaan. Yhden vastauksen osalta on mahdollista, että lapsen huoli liittyy suoraan sateenkaariperheeseen, kun vanhempi on arvioinut lapsensa olevan huolissaan ”erilaisuudesta”.

Taulukko 21. Jos vastasit yllä, että lapsesi on ollut huolestunut ”jostakin muusta huolesta”, kerro tässä mistä hän on ollut huolissaan. 7–12-vuotiaat lapset.* Esimerkkejä vastauksista.

VANHEMPIEN ERO / UUSPERHE / KAKSI KOTIA
<p>Vanhempien ero [--]</p> <p>Lasta tuntuu huolestuttavan eronneiden vanhempien välit, jotka ovat välillä tulehtuneet. Ikävä toista vanhempaa.</p> <p>Lapsi on kateellinen ja mustasukkainen sisaruksilleen, joilla on eri lähikoti kuin hänellä. Hänellä huoli siitä, että hänestä välitetään vähemmän. Eikä auta, vaikka asiasta keskustellaan ja tuodaan monin tavoin esille hänen tärkeytensä ja rakastettavuutensa. Kokee, että hänet on lähetetty pois ja häntä ei haluttu samalla tavalla kuin sisaruksiaan. [--] Tämä aihe tulee esiin lähes joka kerta kun hän on tässä kodissa ja vaikuttaa jonkun verran negatiivisesti sisarussuhteisiin ja luultavasti myös luottamukseen minua [sosiaalista äitiä] kohtaan. [--]</p> <p>Huolestumista uusperheen muodostamiseen ja siihen miten se sujuu.</p>
PERHE / VANHEMPI
<p>Isän jatkuvat työmatkat ulkomaille.</p> <p>Suhde biologiseen isään.</p> <p>Isäsuhteesta biologiseen isään, sisarusten kipuilusta saman asian vuoksi, ja siitä miten eri vaiheessa oleva kipuilu ja isäsuhteen laatu vaikuttaa heidän keskinäisiin sisarussuhteisiinsa.</p> <p>[Päiväkoti-ikäisen] pikkusisaruksen käyttäytyminen (välillä aggressiivisuus) saattaa huolestuttaa myös joskus.</p>
PERHEVÄKIVALTA
<p>Pelkää, että syytetään ja torjutaan kotona, jos on riitaa sisarusten kanssa tai biologinen äiti suuttuu. Lapsi on ollut perheväkivallan uhri [--] ja kurjia kokemuksia vanhempien eron ajoilta muutenkin. [--]</p> <p>Entinen [puoliso--] oli väkivaltainen, jonka vuoksi elimme hyvinkin epävakaa tilanteessa [--] vuotta. Asuimme turvakodissa, jonka jälkeen pääsimme muuttamaan omaan asuntoon ja nämä huolen aiheet ovat poistuneet.</p>
MENETYKSET / MUUTOKSET ELÄMÄSSÄ
<p>[--Sisaruksen] kuolema [useampia vuosia sitten--].</p> <p>Koiran kuoleman ja [isovanhemman] kuoleman herättämää surua ja huolta.</p> <p>[--] olemme joutuneet muuttamaan useasti ja paikan kodin vaihtuminen välillä murehuttaa.</p>
PSYKKINEN, SOSIAALINEN JA FYYNINEN PAHOINVOINTI
<p>Lapsella heikko itsetunto ja [--psykiatrinen diagnoosi] ja [-- fyysinen vamma].</p> <p>Yksinäisyys.</p> <p>Terveystuon toimenpidetraumoja, huoli, että täytyisi tehdä näitä kurjia asioita.</p>
MUUT AIHEET
<p>Stressi kokeissa pärjäämisestä.</p> <p>Koulussa jaksaminen. Vähän meinaa pukata kymppityttösyndroomaa ja kokeet jännittivät. Onneksi nyt on paremmin.</p> <p>Lapsi on joskus huolestunut mm. ilmastonmuutoksesta, sodista ja siitä että monet ihmiset syövät eläimiä eivätkä suojele luontoa.</p> <p>Yhteiskunnan rasismi, turvallisuus julkisilla paikoilla.</p> <p>Vanhemman tupakoinnista.</p> <p>Herkkänä poikana huolissaan milloin mistäkin.</p>

*Vanhempia ohjeistettiin näin: ”Huom. Mahdollista kiusaamiskokemuksista kysymme seuraavilla sivuilla”.

6.8. Avun saanti huoliin

Vanhemmista 39 on vastannut kysymykseen siitä, onko hänen 7–12-vuotias lapsensa saanut tukea tai apua lasta tai vanhempaa huolestuttaneisiin asioihin, ja jos on, niin keneltä. Vastauksissa tuen ja avun antajina korostuvat vanhemmat ja muut läheiset, opettajat ja kouluterveydenhuolto sekä muut hoitotahot (Taulukko 22). Kymmenen lapsen kohdalla mainitaan tukea saadun kouluterveydenhuollosta, kuten psykologilta, kuraattorilta tai kouluterveydenhoitajalta. Kolmentoista lapsen kohdalla apua on saatu kouluterveydenhuollon ulkopuoliselta hoitotalolta, kuten psykiatrian poliklinikalta tai perheneuvolasta, ja apu on kohdistunut lapsen psyykkisiin ongelmiin tai vaikeaan perhetilanteeseen. Reilulle kolmasosalle kaikista alakouluikäisistä lapsista on vanhemman avovastauksen perusteella haettu perheen ulkopuolista apua psyykkisiin tai sosiaalisiin ongelmiin. Osalla kyse on yksittäisen kiusaamistilanteen selvittelystä koulussa opettajan kanssa, osalla pitkäkestoisesta psykoterapiasta. Viidesosalle on haettu apua psykiatrian poliklinikalta tai perheneuvolasta. Kysymystä ei ole rajattu ajallisesti, mutta useimmat vastaukset kuvaavat tämän hetkistä tilannetta.

6.9. Muuta huomioitavaa 7–18-vuotiaiden lasten terveydestä, huolenaiheista ja mielenterveydestä

Viisitoista 7–12-vuotiaan lapsen vanhempaa on kuvannut, millaisia muita asioita tutkimuksessa tulisi huomioida koskien heidän lapsensa terveyttä, huolenaiheita ja mielenterveyttä kuin mitä on tullut aiemmin esille kyselyssä (Taulukko 23). Vanhempien kuvaamat aiheet voi karkeasti jakaa psyykkisiin, sosiaalisiin ja fyysisiin oireisiin, mutta kuten vanhemmat itsekin tuovat ilmi, nämä osa-alueet menevät usein päällekkäin. Esimerkiksi lapsi reagoi fyysisillä oireilla vanhempien riitoihin tai vanhemman mielenterveydenongelma heijastuu lapsen käytöshäiriönä. Selkeästi fyysisiä oireita tai sairauksia, kuten allergioita tai astmaa, ovat tuoneet esille neljän lapsen vanhemmat, joista yksi kertoo myös lapsen psyykkisistä oireista.

Kaksitoista 13–18-vuotiaan lapsen vanhempaa on kertonut muita asioita, joita tutkimuksessa on hyvä huomioida hänen lapsensa terveydestä, huolenaiheista tai mielenterveydestä (Taulukko 23). Viisi vanhempaa kuvaa lapsellaan olevan psyykkisiä tai neurologisia oireita, kuten autismin kirjon oireita tai keskittymis- ja tarkkaavaisuushäiriö. Eräs vanhempi tuo esille, että lapsella on psyykkisiä oireita, mutta hän korostaa, että ne eivät johdu vanhempien homoseksuaalisuudesta vaan etäiseksi jääneestä äitisuhteesta:

”[Lapsellani] on sosiaalista ahdistumista koulussa, mutta tämä ei ole hänen itsensä mukaan millään kytköksissä siihen, että hänellä on kaksi isää, vaan juontavat juurensa hänen etäiseen biologiseen äitiinsä muun muassa.”

Taulukko 22. Onko lapsesi saanut tukea tai apua häntä tai sinua huolestuttaneisiin asioihin, ja jos, niin keneltä? 7–12-vuotiaat. Esimerkkejä vastauksista.

KOULUTERVEYDENHUOLTO JA OPETTAJAT
<p>Kuraattori, opettaja, perheneuvola.</p> <p>Koulussa on tosi kiva terveydenhoitaja. Keskustelu hänen kanssaan onnistui laukaisemaan jännityksen ja toi uutta itsevarmuutta tyttöön.</p> <p>Koulukuraattori ja KIVA-koulu-projekti auttaneet kiusatuksi tulemiseen.</p> <p>On saanut paljonkin koulun ja [sairaanhoidon] kautta. Lapsella on [psykiatrinen diagnoosi], joka vaikeuttaa mm. koulunkäyntiä.</p> <p>Kaverien vähäisyys - koulun psykologi ja opettaja.</p> <p>Opettajalta, kouluterveydenhoitajalta.</p> <p>Yhden luokkatoverin kanssa oli riitaa. Opettaja auttoi sen selvittämisessä ja tilanne korjaantui.</p> <p>Koulunkäyntiin on saatu tukea/tukitoimia koulusta.</p>
VANHEMMAT JA MUUT LÄHEISET
<p>Perhe, koulukuraattori.</p> <p>Tukea vain perheen sisältä. Esimerkiksi koulusta ei pyynnöistä huolimatta ole saatu mitään tukea.</p> <p>Lapsen kanssa puhutaan molemmissa kodeissa, mutta yleensä vanhempien väleistä ei voida puhua, varsinkaan jos ne ovat tulehtuneet.</p> <p>Lapseni puhuu minulle usein häntä huolestuttavista isoista ja pienistä asioista.</p> <p>On, keskustelut vanhempien ja läheisen ja rakkaan mummin kanssa. Käynnit syömishäiriökeskuksen työntekijän juttusilla.</p>
MUUT HOITOTAHOT KUIN KOULUTERVEYSHUOLTO
<p>Lapsi on mukana etsivässä nuorisotyössä.</p> <p>Lapsella on hoitosuhde lasten- ja nuorten psykiatrian poliklinikalle. Vanhempien kanssa puhuu myös, ja iso[sisaruksensa].</p> <p>Kyllä. Käy erityiskoulua ja saa terapiaa.</p> <p>Lapsella on erityisen tuen tarpeita. Tukea on saatu koulusta sekä lasten ja nuorten psykiatrisesta työryhmästä.</p> <p>Lapsi käy kaksi kertaa viikossa psykoterapiassa ja vanhemmat 2–3 viikon välein ohjauksesta. Aikaisemmin oli vuoden verran osa-aikaisesti perhekuntoutuksessa [--]. [Väkivaltainen vanhempi] kävi [--] turvakodin [väkivallan vastaisen] -toiminnan puitteissa yksilökäynneillä. Lapsi on ollut syntymästään asti lastensuojelun asiakas omasta pyynnöstäni.</p> <p>Ollaan käyty perheneuvolassa riitelyn takia.</p>

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta.

Eräs vanhempi, joka kuvaa nuorella olleen psyykkisiä oireita, toteaa tämän mielenterveyden olevan vastaamishetkellä varsin hyvä:

”Lapsella on kenties ikäänsä liittyvä ulkonäköön ja itsetuntoon kohdistuva epävarmuus/ahdistus-kausi menossa. Hänellä on myös ollut [--] päihteiden (alkoholi, tupakka) käyttöä. Mielenterveyden osalta asiat ovat kohtalaisesti hallinnassa ja luottamukselliset puhevälit vanhempiin (lähinnä minuun) siis on”.

Yksi psyykkisesti oirehtiva nuori on hahmottanut viimeisten vuosien aikana aktiivisesti seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiään. Kolmen nuoren osalta vanhempi tuo esille lapsen fyysisen sairauden tai vamman:

”[Lapseni] on diabeetikko ja viime aikojen vetämättömyys on ollut huonon hoitotasapainon syytä ja se taas on aiheutunut siitä, että hän välillä yrittää kieltää sairauttaan. Mikä sitten heijastuu kaikkeen”.

Kahden nuoren vanhempi kohdistaa huomiota lapsensa koulunkäyntiin liittyviin vaikeuksiin, joista toisessa on kyse aloitekyvystä ja tavoitteellisuudesta (viitaten joko aloitekyvyttömyyteen tai liian tiukkoihin itse asetettuihin tavoitteisiin) ja toisessa ylitunnollisuudesta ja stressaamisesta, mikä on kuitenkin hellittämässä. Lisäksi yksi vanhempi on kertonut murrosikäisen lapsensa terveys-tottumusten ja minäkuvan olevan hyvät, ja toinen vanhempi kuvaa teini-ikäisen lapsensa olevan väsynyt vaativasta koulutyöstään johtuen. Yksi vanhempi kertoo lapsensa huolenaiheen koskettavan sateenkaariperhettä, jota nuori häpeää ja salailee koulussa.

6.10. Pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten terveydentilasta

Vanhemmat pitävät 7–12-vuotiaan lapsensa terveydentilaa yhtä hyvänä kuin 10–12-vuotiaat lapset itse sen kokevat eli hyvänä tai melko hyvänä (Aarnio & al., 2017, 99). Vanhemmat arvioivat 13–18-vuotiaan lapsensa terveyden keskimäärin paremmaksi kuin nuoret itse, mikä näyttää johtuvan siitä, että kaksi nuorista on arvioinut terveydentilansa melko tai erittäin huonoksi, kun taas vanhemmista kukaan ei ole arvioinut lapsensa terveyttä huonoksi (Aarnio & al., 2017, 164).

Kouluterveyskyselyyn vastanneet viidesluokkalaisten vanhemmat ovat arvioineet lapsensa terveydentilan useammin hyväksi (79,4 %) kuin sateenkaariperheiden vanhemmat (70 %), kun taas ”melko hyvä”-arviointien kohdalla tilanne on käänteinen (19,2 % vrs. 30 %). Toisaalta kukaan sateenkaariperheiden vanhemmista ei ole arvioinut lapsensa terveyttä kohtalaiseksi tai huonoksi, toisin kuin 1,4 prosenttia muista vanhemmista (Kanste & al., 2016, 63).

Kouluterveyskyselyssä on huomattu, että vanhemmat, jotka ovat suorittaneet ylemmän korkeakoulututkinnon ja joiden lapset elävät kahden vanhemman perheissä, ovat arvioineet lapsen terveydentilan keskimääräistä paremmaksi (Kanste & al., 2016, 63). Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat antaneet suurin piirtein samanlaisen arvion lapsensa terveydelle riippumatta nykyisestä parisuhdestatuksestaan. Koska sateenkaarivanhempien parisuhteista enemmistö on kuitenkin lapsen syntymän jälkeen muodostuneita parisuhteita, kun taas Kouluterveyskyselyyn vastanneista enemmistö on parisuhteessa lapsen alkuperäisen vanhemman kanssa, sopivampi vertailukohta sateenkaariperheiden osalta on se, ovatko vanhemmat eronneet. 7–12-vuotiaiden sateenkaariperheiden lasten, joiden vanhemmat eivät ole eronneet, terveys on arvioitu paremmaksi kuin eron kokeneiden sateenkaariperheiden lasten ja paremmaksi kuin Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten (Kanste & al., 2016, 63).

Taulukko 23. Onko muuta mitä tässä tutkimuksessa olisi hyvä huomioida lapsesi terveydestä, huolenaiheista tai mielenterveydestä? 7–18-vuotiaat*

<p>PSYYKKISIÄ TAI NEUROLOGISIA ONGELMIA</p> <p>Lapsella on [psykiatrinen diagnoosi] ja aistiylherkkyyksiä sekä [fyysinen sairaus]. (7–12-vuotias)</p> <p>Poika käy [--]terapiaa ja siirtyy yksilöterapiaan myöhemmin. (7–12-vuotias)</p> <p>Lapsen käytös [päiväkoti-ikäisenä] oli samanlaista kuin hänen [väkivaltaisen vanhempansa] raivokoh- tukset ja tällaisissa tilanteissa edellisessä kohdassa kertomani pahoinpitelyt lasta kohtaan tapahtui- vat. [--] Lapsella on esiintynyt myös psykoottisuutta [--aikaisemmin]. [Nykytilanteen kuvaus---] mikä on tulkittu olevan osa parantumisprosessia. (7–12-vuotias)</p> <p>Lapsella on [--] -lääkitys, [--]. Tällä lapsella ei ole diagnoosia mistään [--] sairaudesta tms., mutta hänel- lä oli [--] eron jälkeen [--] oirehdintaa. Psykiatrisella näkevät oirehdinnan liittyvän lapsen olosuhteisiin, mm. joutunut eroon tärkeistä ihmisistä, rankkoja muutoksia [--]. Lääkitys on auttanut [--].</p> <p>Lapsella voi olla sanottamisen hankaluutta ja saattaa paineistua etenkin tunne-elämään liittyvistä kysymyksistä. Selkokieliisyys helpottaa kommunikointia. Kovin muodollinen lähestymistapa voi lukita lapsen. (7–12-vuotias)</p> <p>Nukkumisessa (unensaanti) ollut vaikeutta.</p> <p>Lapsi käy lasten ja nuorten psykiatrisella poliklinikalla [autismin kirjo] -epäilyn takia. (13–18-vuotias)</p> <p>Lapsella ollut adhd-diagnoosi ja lääkitys, jota ei enää tarvita, mutta ylivilkkauksen ja tarkkaamatto- muuden oireita toki joskus vieläkin näkyy. (13–18-vuotias)</p> <p>Lapsella on [--] autismin kirjo diagnoosi [--] ja lievä LuKi-vaikeus. (13–18-vuotias)</p>
<p>PERHESUHTEISIIN LIITTYVIÄ ONGELMIA / SOSIAALISIA ONGELMIA</p> <p>[Vanhemman] syömisen problematiikka heijastuu lapseen; salasyömistä, varastelua yms. Nyt tilanne rauhallinen, mutta aiheuttanut paljon huolta. (7–12-vuotias)</p> <p>Isän luona oleminen ollut välillä vaikeaa. Isä myös juuri eronnut naisystävästään, mikä mietityttää lasta. (7–12-vuotias)</p> <p>No, hänellä usein jännitys ja paha mieli ns. ”menevät kehoon” eli ei herkästi näytä tunteitaan, mutta sitten on pää tai vatsa kipeä tai pahoinvoiva olo. Nyt sitä on ollut selvästi vähemmän kuin aikaisempi- na vuosina. Meillä on ollut aikamoista vuoristorataa; uusperheyryitys [--] ei onnistunut, isovanhemmat kuolivat [--], minä sairastuin [fyysiseen sairauteen --]. Joten ymmärrettävästi aina ei ole ollut iloinen olo. Mutta olosuhteisiin nähden hämmästyttävän paljon hyviä asioita on elämään mahtunut. Ja nyt on hyvä. (7–12-vuotias)</p> <p>Epäilen lapsen reagoivan fyysisesti sairastamalla vanhempien riitoihin ja toisessa kodissa oleviin huoliin. (7–12-vuotias)</p> <p>Olen ollut pitkään sairauslomalla [psykiatrinen diagnoosi] vuoksi, palannut töihin täysiaikaiseksi työntekijäksi [--]. [--] voin uudestaan todella huonosti, mistä lapsi on ollut huolissaan, itkenyt ja pe- lännyt. Saimme apua lastensuojelun kautta kotipalvelusta [--], kunnes tulin taas toimintakykyiseksi. Lapsi pelännyt. Lapsi huolestuu ja kantaa vastuuta minun voinnistani herkästi [--]. (7–12-vuotias)</p>
<p>KOULUNKÄYNTIPAINEEET</p> <p>Lapsi stressaa ajoittain. Haluaa suoriutua asioista hyvin. Hänen on ollut vaikea hyväksyä, jos ei jotakin asiaa ymmärrä heti tai joku suoritus ei mennyt aivan nappiin. Nyt yhdeksännellä luokalla alkanut kyllä hellittää tämä ongelma. Liittynyt sitten kasvamiseen vai siihen, että tästä paljon puhuttu, sitä en osaa sanoa. (13–18-vuotias)</p>
<p>SEKSUAALI- JA SUKUPUOLI-IDENTITEETIN POHDINTA</p> <p>Lapsi tunnisti itsensä [seksuaalivähemmistöön kuuluvaksi] ja [sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi]. Sukupuoli-identiteetti näyttää vakiintuvan [tiettyyn sukupuoleen]. [--] (13–18-vuotias)</p>
<p>SATEENKAARIPERHEESEEN LIITTYVÄ VAIKEUS</p> <p>Lapsi häpeää sitä, että elää sateenkaariperheessä, eikä yleensä kerro siitä vaikkapa koulussa. (13–18-vuotias)</p>
<p>MYÖNTEISIÄ TAI MUITA ASIOITA</p> <p>Lapsella on murrosikäiseksi hyvät terveystottumukset ja minäkuva. (13–18-vuotias)</p> <p>Se, että omasta aloitteestaan vaativaa lukiota käyvä kunnianhimoinen teini on ajoittain väsynyt tai ärtynyt, ei ole minusta mitenkään yllättävää, eikä liity hänen terveydentilaansa. (13–18-vuotias)</p>

*Vanhempia ohjeistettiin näin: ”Huom. Mahdollista kiusaamiskokemuksista kysymme seuraavilla sivuilla”.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden nuorten vanhemmista ne, jotka ovat suorittaneet yliopistotutkinnon, arvioivat lapsensa terveydentilan paremmaksi kuin vähemmän kouluttautuneet vanhemmat, mikä vastaa Kouluterveyskyselyn tuloksia vanhemman koulutuksen ja lapsen terveydentilan yhteydestä (Kanste & al., 2016, 63). Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmilla heidän koulutuksensa ei vaikuta olevan yhteydessä lasten terveyteen. Kenties lasten ja nuorten tulosten välinen ero johtuu vastausvaihtoehdoista, joissa on nuorten osalta enemmän vaihtelua: lasten kyselyssä paras mahdollinen vaihtoehto on hyvä terveys, kun taas nuorten kyselyssä paras vaihtoehto on erittäin hyvä terveys. Pienet ryhmäkoot tarkoittavat myös sitä, että yksittäisten vastaajien vastaukset muokkaavat keskiarvoa huomattavastikin. Valtaväestön vanhempien arvioita teini-ikäisten nuorten terveydestä ei ole kerätty, joten vertailukohtaa ei ole niiltä osin saatavilla.

6.11. Pohdintaa 13–18-vuotiaiden lasten somaattisista ja psyykkisistä oireista

Vanhemmat ovat raportoineet nuorillaan olevan vähemmän niska- ja hartiakipuja, selän alaosan kipuja, vatsakipuja, päänsärkyä, vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin sekä väsymystä tai heikotusta kuin mitä heidän 13–18-vuotiaat lapsensa raportoivat kokevansa (Aarnio & al., 2017, 164–165). Sen sijaan vanhemmat arvioivat lapsillaan olevan useammin ärtyneisyyttä ja kiukunpurkauksia kuin mitä lapset itse kokevat. Jännittyneisyyden ja hermostuneisuuden osalta vanhempien ja heidän lastensa arviot vastaavat toisiaan.

Vaikuttaa siltä, että sateenkaariperheiden vanhemmat eivät tiedä kaikista teini-ikäisten lastensa fyysisistä oireista, mutta ärtyneisyys ja kiukunpurkaukset sekä jännittyneisyys ja hermostuneisuus eivät jää heiltä havaitsematta. Myös Kouluterveyskyselyyn vastanneet viidesluokkalaisten vanhemmat ovat raportoineet eniten lastensa ärtyneisyydestä ja kiukunpuuskista ja selvästi vähemmän lastensa kivuista (Kanste & al., 2016, 64). Tulokset voivat heijastaa toisaalta kiukunpuuskien yleisyyttä lapsilla ja nuorilla verrattuna niskasärkyihin ja vatsakipuihin, ja toisaalta sitä, että kiukunpuuskat osuvat useammin vanhemman silmään kuin lapsen kokemat kivun tuntemukset.

6.12. Pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten mielialasta

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiansa arviot lapsen koulussa ja kotona kokemasta mielialasta vastaavat toisiaan (Aarnio & al., 2017, 99–100). Suuri enemmistö lapsista on kotona iloisella ja hyvällä tuulella aika usein tai tosi usein.

Kouluterveyskyselyn vanhemmat ovat arvioineet useammin viidesluokkalaisten lapsensa mielialan olevan koulussa ja kotona ”tosi iloisin ja hyvän” (44,4 %

koulussa ja 40,3 % kotona; Kanste & al., 2016, 63) kuin sateenkaariperheiden vanhemmat (23 % koulussa ja kotona). Sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat lapsensa mielialan useammin ”aika usein” iloiseksi ja hyväksi (65 % koulussa ja kotona) kuin Kouluterveyskyselyn vanhemmat (47,4 % koulussa ja 49,2 % kotona). Lapsia, jotka eivät ole koulussa ja kotona iloisia ja hyväntuulisia, on molemmissa ryhmissä yhtä paljon. Keskimäärin sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat arvioivan 7–12-vuotiaan lapsensa mielialan kotona ja koulussa vähemmän iloiseksi kuin muut vanhemmat. Yksi mahdollinen selittävä tekijä saattaa olla sateenkaariperheiden lasten kokemat lukuisat viimeaikaiset elämänmuutokset. Vanhempiensa hiljattaisen eron kokeneista seitsemästä lapsesta kukaan ei ole koulussa tai kotona tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella. Koulussa koettu sateenkaariperheestä johtuva kiusaaminen vaikuttaa vanhempien arvioinnin mukaan olevan yhteydessä heikentyneeseen mielialaan sateenkaariperheiden lapsilla. Kiusaaminen ylipäänsä on yhteydessä huonompaan mielialaan koulussa, mutta sateenkaariperheestä johtuva kiusaaminen on yhteydessä vielä huomattavasti huonompaan mielialaan.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaista nuorista reilua neljännessä (28 %) on oman arvionsa mukaan vaivannut masentunut mieliala ja viidennes (21 %) on kokenut mielenkiinnon tai mielihyvän puutetta (Aarnio & al., 2017, 165–166). Sateenkaariperheiden vanhemmista vain 5–10 prosenttia arvioi tämän ikäisellä lapsellaan olleen masennuksen oireita, joten nuorten oma arvio mielialastaan on synkempi kuin heidän vanhempiensa arvio. Vanhempien voi olla vaikea arvioida teini-ikäisten lastensa mielialaa, varsinkin jos nuoret ovat vetäytyneitä, kuten masentuneeseen mielialaan kuuluu. Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten vanhempien arviot lapsensa mielialasta vastaavat sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden lasten vanhempien arvioita nuorensa mielialasta, sillä molemmissa ryhmissä noin 90 prosenttia vanhemmista arvioi lapsensa mielialan enimmäkseen hyväksi (Kanste & al., 2016, 63). Vertailua vaikeuttaa se, että kyselyiden kohteena olevat lapset ovat eri-ikäisiä.

6.13. Pohdintaa 13–18-vuotiaiden lasten ahdistuneisuudesta ja sosiaalisten tilanteiden peloista

Harva sateenkaariperheiden vanhemmista arvioi 13–18-vuotiaan lapsensa kokeneen ahdistuneisuusoireita edeltäneen kahden viikon aikana. Sateenkaariperheiden vanhempien ja 13–18-vuotiaiden nuorten arviot nuorten ahdistuneisuusoireista vastaavat toisiaan varsin hyvin (Aarnio & al., 2017, 166–167). Vanhemmat tosin arvioivat lapsensa olevan vähemmän huolestunut ja levoton ja toisaalta harmistuvansa ja ärsyyntyvänsä helpommin kuin lapsi itse arvioi kokevansa.

Sateenkaariperheiden nuorten tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että lähes kaikki ahdistuneisuusoireita kokeneet nuoret ovat kokeneet vanhempiensa eron,

kun taas vanhempiensa eroa kokemattomilla ei ole juurikaan ahdistuneisuusoireita (Aarnio & al., 2017, 166–167). Vanhempien vastauksissa tällaista yhteyttä ei tule esille. Tosin vanhempien eroa kokemattomia nuoria on vain yhdeksän, joten tulokset ovat vain suuntaa-antavia. Tässä tutkimushankkeessa alakouluikäisiltä ja heidän vanhemmiltaan ei ole kysytty ahdistuneisuusoireista, sillä myös Kouluterveyskyselyssä nämä kysymykset on rajattu nuoruusikäisille.

Sosiaalisten tilanteiden pelot ovat vaivanneet sateenkaariperheiden nuoria useammin kuin heidän vanhempansa ovat havainneet (Aarnio & al., 2017, 167). Erityisesti vanhemmat eivät vaikuta huomaavan, kuinka voimakkaasti nuori välttää tekemisiä, joissa on huomion keskipisteenä tai kuinka voimakkaasti nolostuneeksi tuleminen tai tyhmältä vaikuttaminen kuuluu nuoren pahimpiin pelkoihin. Kuitenkin vastaava osuus nuorista (85 %) ja vanhemmista (80 %) on sitä mieltä, että nuorella ei ole ollut sosiaalisten tilanteiden pelkoja edeltäneen viikon aikana tai niitä on ollut vain vähän. Tässä tutkimushankkeessa alakouluikäisiltä ja heidän vanhemmiltaan ei ole kysytty sosiaalisten tilanteiden peloista, koska ne on Kouluterveyskyselyssäkin rajattu nuoruusikäisille.

6.14. Pohdintaa vanhempien huolista liittyen 7–12-vuotiaiden lasten hyvinvointiin

Vanhempien huolestuneisuus 7–12-vuotiaan lapsensa hyvinvoinnista vastaa lasten omia arviota siitä, kuinka paljon heillä on huolta hyvinvoinnistaan (Aarnio & al., 2017, 101–103). Eroa on kuitenkin siinä, mistä asioista vanhemmat ja lapset ovat huolissaan. Vanhemmat huolehtivat 10–12-vuotiaita lapsiaan huomattavasti enemmän siitä, että lapsella on surullinen ja kurja olo. Vanhemmat myös huolehtivat lapsiaan enemmän tämän syömiseen liittyvistä asioista, peloista, yksinäisyydestä ja väsymyksestä tai nukkumisesta. Sen sijaan lapset huolehtivat vanhempiaan enemmän omista kivuistaan ja säryistään ja ulkonäköönsä liittyvistä asioista. Vanhemmat ja lapset ovat yhtä huolestuneita lapsen koulussa pärjäämisestä ja lapsen arkuudesta. Kummatkaan eivät ole lainkaan huolissaan lapsensa tai hänen kavereidensa päihteiden käytöstä.

Kouluterveyskyselyssä on tiedusteltu viidesluokkalaisten lasten vanhemmilta, ovatko he olleet huolissaan lapsensa oppimisesta tai koulussa pärjäämisestä, johon on vastannut myönteisesti 35 prosenttia vanhemmista (Kanste & al., 2016, 66). Vastausvaihtoehtoina on ollut ”ei huolta”, ”lievä huoli” ja ”selvä huoli”, ja tuloksissa on yhdistetty kaksi jälkimmäistä vastausta. Sateenkaariperheiden vanhemmista sen sijaan 62 prosenttia on kokenut huolta lapsensa koulussa pärjäämisestä vähintäänkin harvoin. Vertailu ryhmien välillä on monella tavalla epätarkka. Ensinnäkin vastaajien lapset ovat eri-ikäisiä ja huolet saattavat olla erilaisia eri ikävaiheissa, toisekseen sateenkaariperheiden lasten osalta aikarajaus ”tämän luokan aikana” on tarkoittanut kulunutta syksyä ja Kouluterveyskyselyn vastaajilla kulunutta lukuvuotta kevääseen asti, ja kolmanneksen kysymykset

ja vastausvaihtoehdot poikkeavat hieman toisistaan. Suunta vaikuttaa kuitenkin siltä, että useampi sateenkaariperheen vanhempi huolehtii lapsensa koulussa pärjäämisestä kuin muiden perheiden vanhemmat, mikä saattaa heijastaa vanhempien huolta lapsen koulukiusatuksi tulemisesta.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista viidesluokkalaisten vanhemmista kolme prosenttia on ollut huolissaan lapsensa päihteiden kokeilusta tai käytöstä (Kansante & al., 2016, 66), mutta sateenkaariperheiden vanhemmista ei kukaan. Näin ollen hyvin harva tämän ikäisen vanhempi missään perhemuodossa huolehtii lapsensa päihteiden käytöstä. Tässä tutkimushankkeessa teini-ikäisiltä ja heidän vanhemmiltaan ei ole kysytty nuorten huolista, joten niistä ei ole tietoa.

6.15. Pohdintaa vanhempien arvioinneista koskien 7–12-vuotiaan lapsen kaveri- ja perheaiheisia huolia

Keskimäärin vanhemmat ovat arvioineet lastensa kokevan enemmän huolta kavereihin ja perheeseen liittyen kuin mitä lapset itse kokevat huolehtivansa (Aarnio & al., 2017, 101–103). Vanhemmat ovat arvioineet lapsensa olleen huomattavasti huolestuneempi kavereiden puutteesta tai vaikeuksista kaverisuhteissa, vanhempien kanssa toimeen tulemisesta, netissä tapahtuneista asioista, ihmisten suhtautumisesta lapsen perheeseen, vanhemman sairaudesta tai mielenterveysongelmasta tai ”jostain muusta huolesta” käynnissä olevan luokka-asteen aikana kuin mitä lapset ovat raportoineet. Myös rahan riittävyys perheessä huolestuttaa lapsia vähemmän kuin mitä heidän vanhempansa arvelevat. Sen sijaan vanhemmat tietävät varsin tarkkaan, että ihastumiseen liittyvät pulmat, vanhempien, sisarusten tai muiden läheisten alkoholin tai huumeiden käyttö ja väkivalta tai sen uhka kotona eivät juurikaan huolestuta heidän lapsiaan.

Vanhemmista yli puolet arvelee tai tietää lapsensa olleen huolissaan muiden suhtautumisesta heidän perheeseensä käynnissä olevan luokka-asteen aikana, kun lapsista tällaista huolta on raportoinut vain neljännes (Aarnio & al., 2017, 102–103). Lapsista vain alle kymmenesosa (kolme lasta) on ollut huolissaan muiden suhtautumisesta perheeseensä joskus tai usein, kun vanhemmista neljännes arvelee lapsensa huolehtineen asiasta usein. Vanhempien ja lasten erilaisiin käsityksiin aiheesta voivat vaikuttaa lukuisat asiat, kuten se, millaisena lapset ja vanhemmat hahmottavat kuluneen lukukauden ajanjakson ja kuinka vakava huolen täytyy olla, jotta se raportoidaan. Yhtäältä lapset voivat häivyttää huoltaan, koska he haluavat olla lojaaleja vanhemmilleen ja vähätellä perheeseen liittyviä kielteisiä tunteita tai kokemuksia. Toisaalta vanhemmat voivat pelätä ja huolehtia lapsensa puolesta enemmän kuin objektiivisesti tarkasteltuna olisi tarpeellista.

6.16. Muuta pohdintaa 7–18-vuotiaiden lasten terveydestä, huolenaiheista ja mielenterveydestä

Neljäsosa vanhemmista on kertonut muita asioita, jotka olisi hyvä huomioida tässä tutkimuksessa koskien lapsen terveyttä, huolenaiheita ja mielenterveyttä. Lapsilla kuvaillaan psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia ongelmia, jotka kietoutuvat usein toisiinsa. Useiden oireiden ja ongelmien taustalla vaikuttaa olevan vanhempien ero, eronneiden vanhempien väliset tulehtuneet suhteet, lapsen ristiriitainen suhde muualla asuvaan biologiseen isään ja vakavimmassa tapauksessa lapsen nuorempana kokema perheväkivalta vastaavan vanhemman aiemmassa suhteessa. Sateenkaariperhe itsessään aiheuttaa huolta yhdelle nuorelle, joka häpeää sateenkaariperhettä ja salaa sitä koulussa. Osa vanhemmista on raportoinut lapsensa allergioista, astmasta tai fyysisistä vammoista.

Viidesosa alakouluikäisistä lapsista on saanut tukea perheneuvolasta, lasten- ja nuorten psykiatrian poliklinikalta, etsivästä nuorisotyöstä tai psykoterapiasta. Valtaväestön viidesluokkalaisista 5,3 prosenttia on viimeisimmän vuoden aikana käyttänyt kasvatus- ja perheneuvolan palveluja, 2,6 prosenttia lasten- ja nuorten psykiatrian palveluja ja 2,7 prosenttia lastensuojelua, mutta ei ole tiedossa, ovatko näiden palvelujen käyttäjät päällekkäisiä (Kanste & al., 2016, 77). Kouluterveyskyselyssä ei kysytty lasten psykoterapian käytöstä. Voi olla, että sateenkaariperheissä lasten avun saanti kouluterveyshuollon ulkopuolisesta terveyspalvelusta on yleisempää kuin valtaväestössä, mitä voisivat selittää lasten vanhempien erot ja niistä kumpuava tuen tarve. Tämä vaatii kuitenkin tarkempia tutkimuksia.

Vanhempien kuvailut lastensa psyykkisistä, sosiaalisista ja fyysisistä oireista ja ongelmista kertovat yhtäältä siitä, että koulu- ja nuoruusikäisten sateenkaariperheiden lapset kärsivät monista samoista ongelmista kuin muidenkin suomalaisten perheiden lapset ja nuoret. Monet tutkituista lapsista ovat kokeneet vanhempiensa eron ja monet huolenaiheet liittyvät eroon, uusperhekuvioihin tai kahdessa kodissa asumiseen. Toisaalta tämän kyselytutkimuksen tulosten luotettavuutta vahvistaa se havainto, että sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat kertoneen avoimesti kaikenlaisista huolenaiheista ja terveyden ja mielenterveyden pulmista. Toisin sanoen ei vaikuta todennäköiseltä, että vanhemmat olisivat yrittäneet salata lapsiensa ongelmia pelätessään sateenkaariperheen leimautumista. Kaksi vanhempaa on tosin korostanut vastauksessaan, että lapsen ongelmat eivät johdu perhemuodosta vaan esimerkiksi vanhempien erosta. Vastaavalla tavalla eräs sateenkaariperheen nuori toi esille omassa kyselyssään, etteivät hänen fyysisestä sairaudestaan liikkeelle lähteneet ongelmat johdu sateenkaariperheessä elämisestä (Aarnio & al., 2017, 213).

7. Kiusaaminen

7.1. Kiusatuksi tuleminen

Sateenkaariperheiden lasten yksi mahdollinen haavoittuvuus on kiusatuksi tuleminen. Millaisena sateenkaariperheiden vanhemmat näkevät lastensa tilanteen kiusaamisen suhteen? 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista puolet arvioi muiden oppilaiden kiusaavan heidän lastaan koulussa harvoin (Taulukko 24). Lisäksi kuudesosa vanhemmista arvioi lapsensa tulevan kiusatuksi joskus, usein tai päivittäin. Kolmasosa tämän ikäisistä sateenkaariperheiden lapsista ei vanhempien mukaan kiusata koulussa koskaan.

13–18-vuotiaista sateenkaariperheen lapsista vain kahta on kiusattu vanhemman arvion mukaan kyselyä edeltäneen vuoden aikana viikoittain (Taulukko 24). Reilua neljäsosaa on kiusattu sitä harvemmin. Kaksi kolmasosa sateenkaariperheiden nuorista on vanhempien mukaan välttynyt kiusaamiselta edeltäneen vuoden aikana. Yksi kouluikäisten lasten ja yksi nuoruusikäisten lasten vanhemmista ei ole vastannut kysymykseen lapsensa kiusatuksi tulemisesta.

Eräs 10-vuotiaan lapsen vanhempi vähättelee myöhemmin kyselyssä lapsensa kokemaa nimittelyä:

”Vastasin ei koskaan [kiusattu koulussa tai vapaa-ajalla tai opettajan tai harrastuksen vetäjän taholta], mutta totta kai lastani on joskus nimitelty koulussa, tai joku kaveri on tehnyt jotain muuta kiusaamiseksi kutsuttavaa. Nämä ovat mielestäni asioita, joita elämässä joskus tapahtuu. Että joku käyttäekin haukkumasanonoja. On lastani joskus haukuttu koulussa ja harrastuksessa. Koskaan se ei ole liittynyt perhetilanteeseen”.

Taulukko 24. Kiusaavatko muut oppilaat kyselyn kohteena olevaa lastasi koulussa? Jos kiusaavat, niin kuinka usein?* (7–12-vuotiaat) / Kuinka usein lastasi on kiusattu koulussa tai oppilaitoksessa tämän VUODEN aikana? Tässä tarkoitetaan vuotta 2015.** (13–18-vuotiaat)

	7–12-vuotiaat, % (n = 61)		13–18-vuotiaat, % (n = 40)
Päivittäin	2	-	-
Usein, ei joka päivä	3	Useita kertoja viikossa	0
Joskus	12	Noin kerran viikossa	5
Harvoin	49	Harvemmin	28
Ei koskaan	34	Ei lainkaan	68
Keskiarvo ja -hajonta	4,11 (0,86)		3,63 (0,59)

*1 = Päivittäin, 5 = Ei koskaan

**1 = Useita kertoja viikossa, 4 = Ei lainkaan

7.2. Muiden oppilaiden kiusaaminen

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista lähes kaksi kolmasosaa raportoi, ettei hänen lapsensa kiusaa muita oppilaita koulussa (Taulukko 25). Niistä sateenkaariperheen vanhemmista, jotka arvioivat lapsensa kiusaavan toisia lapsia, enemmistö kertoo niin tapahtuvan harvoin.

Niistä 23:sta sateenkaariperheen 7–12-vuotiaasta lapsesta, jotka ovat osallistuneet muiden oppilaiden kiusaamiseen, 14:ta on itseään kiusattu koulussa harvoin ja kolmea ei lainkaan. Kuutta sateenkaariperheen lasta, jotka kiusaavat muita lapsia, kiusataan itseään joskus, usein tai jopa päivittäin. Yhteensä 20 sateenkaariperheen 7–12-vuotiaasta lasta kiusataan ilman, että hän kiusaa muita. Yhteensä kolme sateenkaariperheen 7–12-vuotiaasta lasta kiusaa ilman, että häntä itseään kiusataan. Päivittäin kiusatuksi tuleva sateenkaariperheen lapsi kiusaa itse vain harvoin ja usein kiusatuksi tulevat kaksi lasta eivät kiusaa muita.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista neljä viidesosaa raportoi, ettei hänen lapsensa ole kiusannut muita oppilaita tai opiskelijoita edeltäneen vuoden aikana (Taulukko 25). Niistä sateenkaariperheen vanhemmista, jotka arvioivat lapsensa kiusanneen toisia oppilaita tai opiskelijoita, kaikki kertovat niin tapahtuneen harvemmin kuin kerran viikossa.

Niistä kahdeksasta sateenkaariperheen 13–18-vuotiaasta lapsesta, jotka ovat osallistuneet muiden oppilaiden kiusaamiseen, seitsemää on itseään kiusattu koulussa harvoin ja yhtä ei lainkaan. Useimmin kiusatuksi tulleista 13–18-vuotiaista lapsista kumpikaan ei ole itse kiusannut muita.

Taulukko 25. Onko lapsesi osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen? Jos, niin kuinka usein? (7–12-vuotiaat)* / Kuinka usein lapsesi on osallistunut muiden oppilaiden tai opiskelijoiden kiusaamiseen tämän VUODEN aikana?** (13–18-vuotiaat)

	7–12-vuotiaat, % (N = 62)		13–18-vuotiaat, % (N = 41)
Päivittäin	0	-	-
Usein, ei joka päivä	2	Useita kertoja viikossa	0
Joskus	5	Noin kerran viikossa	0
Harvoin	32	Harvemmin	20
Ei koskaan	61	Ei lainkaan	81
Keskiarvo ja -hajonta	4,53 (0,67)		3,80 (0,40)

*1 = Päivittäin, 5 = Ei koskaan

**1 = Useita kertoja viikossa, 4 = Ei lainkaan

7.3. Kiusaamisen muodot

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista kaksi kolmasosaa ($n = 42$) on valinnut jonkun vaihtoehtoisen tavan, jolla hänen lastaan on kiusattu. Viisitoista vanhempaa on valinnut yhden vaihtoehdon ja yhtä moni kaksi vaihtoehtoa. Kahdeksan vanhempaa on kertonut lapsensa tulleen kiusatuksi kolmella erilaisella tavalla ja neljä vanhempaa neljällä tai viidellä tavalla.

Yleisimmät kiusatuksi tulon muodot, joista 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat raportoivat, ovat huomiotta jättäminen ja ilkeä nimittely, joita ovat kokeneet lähes puolet lapsista (Taulukko 26). Viidesosa lapsista on tullut tönityksi, lyödyksi tai potkituksi. Vanhemman mukaan joka kahdeksatta lasta on kiusattu netin tai kännykän kautta ja joka kymmenennestä on levitetty valheita. Vain muutamien lasten tavaroita on rikottu tai varastettu tai heidät on pakotettu tekemään jotakin. Viisi vanhempaa on kertonut kiusaamisen tapahtuneen jollakin valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolisella tavalla, joista kolme vanhempaa tarkentaa vastaustaan avovastauksella. Yksi ei tiedä tarkalleen, millä tavalla lasta on kiusattu. Toinen luokittelee kiusaamisen lieväksi: *”Lievempää kiusaamista, johon tytär on osannut vastata napakasti takaisin. Kerran sanomisen syynä on ollut äitien seksuaalinen orientaatio”* ja kolmas kuvaa lapsen ihonväriin liittyvää kiusaamista: *”Rasistinen herjaaminen ja rasistisella väkivallalla uhkaaminen. Myös vieraat aikuiset julkisilla paikoilla”*.

13–18-vuotiaiden lasten vanhempia on pyydetty kertomaan, miten hänen lastaan on kiusattu tai miten hänen lapsensa on osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen edeltäneen vuoden aikana. Kysymys koskettaa siis nuorten osalta myös heidän omaa osallistumistaan kiusaamiseen, toisin kuin alakouluikäisten lasten kiusaamisen muotoja kartoittaneessa kysymyksessä. Lasten kokemaa kiusaamista ei myöskään ole rajattu tiettyyn aikaan, toisin kuin nuorten kokemaa tai harjoittamaa kiusaamista.

13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista reilu neljännes ($n = 11$) on valinnut jonkun vaihtoehtoisen tavan, jolla hänen lastaan on kiusattu tai jolla hänen lapsensa on kiusannut muita edellisen vuoden aikana. Viisi vanhempaa on valinnut yhden vaihtoehdon ja neljä vanhempaa kaksi vaihtoehtoa. Kaksi vanhempaa on valinnut kolme tai neljä erilaista kiusaamisen muotoa.

Nuoruusikäisten sateenkaariperheiden lasten kokemaa tai harjoittamaa kiusaamista on yleisimmin ollut ilkeää nimittelyä, naurunalaiseksi tekemistä tai loukkaavaa kiusoittelua (Taulukko 26). Joka viides on jätetty tai jättänyt huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle. Ketään nuoruusikäistä ei ole tönitytty, lyöty tai potkittu.

Taulukko 26. Jos lastasi on kiusattu, miten se on tapahtunut? Voit valita useampia vaihtoehtoja. (7–12-vuotiaat) / Jos lastasi on kiusattu tai hän on osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen tämän VUODEN aikana, miten se on tapahtunut (13–18-vuotiaat).

	7–12 -vuotiaat, % (N = 62)		13–18 -vuotiaat, % (N = 41)
Lasta on nimitelty ilkeästi, tehty naurunalaiseksi tai uhkailtu	44 %	Nimitelty ilkeästi, tehty naurunalaiseksi tai kiusoiteltu loukkaavasti	24 %
Lapsi on pakotettu tekemään asioita	2 %	Uhkailtu tai pakotettu tekemään asioita vastentahtoisesti	0 %
Lapsi on jätetty huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle	44 %	Jätetty huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle	19 %
Lapsesta on levitetty valheita	10 %	Levitetty valheita toisille oppilaille loukkaamistarkoituksessa	8 %
Lasta on lyöty, potkittu tai tönitty	21 %	Lyöty, potkittu tai tönitty	0 %
Lapselta on viety rahaa tai tavaraa tai häneltä on rikottu tavaroita	7 %	Viety rahaa tai tavaraa tai rikottu tavaroita	4 %
Lasta on kiusattu kännykän tai netin kautta, esim. viestit, soitot tai kuvat	13 %	Loukattu kännykän tai internetin kautta; viestit, soitot tai kuvat	8 %
Jollain muulla tavalla	5 %	Jollain muulla tavalla	4 %

7.4. Kiusaaminen sateenkaariperheen vuoksi

Neljänkymmenen sateenkaariperheen vanhemman arvion mukaan koulussa ”kiusataan” (aktiivisesti, preesensissä) heidän 7–12-vuotiasta lastaan, mutta peräti 52 vanhempaa on vastannut kysymykseen siitä, onko heidän 7–12-vuotiaan lapsensa kiusaaminen liittynyt sateenkaariperheeseen silloin kun lasta ”on kiusattu” koulussa (perfektissä). Toisin sanoen jälkimmäiseen kysymykseen ovat saattaneet vastata ne vanhemmat, joiden lasta on kiusattu vain aiemmin tai kertaluontoisesti, mutta kiusaaminen on loppunut.

Kiusaamisen kohteena olevien 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista lähes neljännes (n = 9) on sitä mieltä, että heidän lastaan on kiusattu koulussa sateenkaariperheen vuoksi. Yli joka kymmenes koulukiusatun lapsen vanhempi ei osaa sanoa, onko kiusaaminen liittynyt sateenkaariperheeseen (n = 5). Loppuja kahta kolmasosaa koulukiusatuista lapsista ei vanhemman mukaan ole kiusattu sateenkaariperheeseen liittyen (n = 26). Eräs vanhempi kirjoittaa myöhemmin kyselyssä näin: ”Edellä vastaus kysymykseen onko kiusaaminen liittynyt sateenkaariperheeseen vastaus ”kyllä” tarkoittaa: kiusaaminen liittyy lapsen ulkonäköön, jota ei ole pakotettu heteronormeihin”.

13–18-vuotiaiden lasten vanhemmilta on kysytty, onko kiusaaminen kulu-
neen vuoden aikana joskus liittynyt sateenkaariperheeseen, mikäli kiusaamista on koettu. Myöntävästi on vastannut kolme vanhempaa, joiden nuorta on kou-

lukiusattu (23 % kiusatuista nuorista). Kieltävästi on vastannut kuusi koulukiusatun nuoren vanhempaa (46 %), ja neljän koulukiusatun nuoren vanhempi on valinnut vaihtoehdon ”En osaa sanoa” (31 %).

7.5. Kiusaaminen vapaa-ajalla

Koulun ulkopuolella kiusaaminen on harvinaisempaa kuin koulussa kiusaaminen, sillä sateenkaariperheen 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 75 prosenttia ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista 84 prosenttia kertoo, ettei heidän lapsensa tule kiusatuksi vapaa-ajallaan. Niistä viidestätoista 7–12-vuotiaasta lapsesta (25 %), joita kiusataan vapaa-ajalla, neljäätoista kiusataan harvoin ja yhtä usein. Vastaavasti kuudesta 13–18-vuotiaasta lapsesta, joita kiusataan vapaa-ajalla, viittä kiusataan harvoin ja yhtä joskus. Kolme alakouluikäisten ja kolme nuoruusikäisten vanhempaa ei ole vastannut kysymykseen lapsensa vapaa-ajalla kiusatuksi tulemisesta.

Kolme 7–12-vuotiaan lapsen vanhempaa on vastannut, että heidän lapsensa vapaa-ajalla kiusatuksi tuleminen on liittynyt sateenkaariperheeseen. 34 vanhempaa, joilla on 7–12-vuotias lapsi, on sitä mieltä, ettei kiusaaminen ole liittynyt sateenkaariperheeseen, ja neljä tämän ikäisen vanhempaa ei ole osannut sanoa, onko kiusaaminen liittynyt lapsen perheeseen. Tosin vapaa-ajalla kiusatuksi tulee vain viisitoista alakouluikäistä lasta, joten osa vanhemmista on vastannut kysymykseen kielteisesti, vaikkei heidän lastaan kiusata vapaa-ajalla ylipäänsä.

Vapaa-ajalla tulee kiusatuksi kuusi 13–18-vuotiaista lasta, joista neljän vanhempi ei osaa sanoa, onko kiusaaminen liittynyt lapsen perheeseen, ja loput kaksi ovat sitä mieltä, että kiusaaminen ei ole liittynyt sateenkaariperheeseen.

7.6. Kiusatuksi tuleminen opettajan taholta

7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista (N = 62) kymmenen on kertonut, kuinka opettaja on kiusannut tai on ainakin ollut puolustamatta kyselyn kohteena olevaa lasta (Taulukko 27). Tapauksista kolme nimetään suoraan sateenkaariperheestä johtuviksi, kolmessa tapauksessa opettaja ei ole puuttunut lapsen kiusaamiseen, ja neljässä tapauksessa opettaja on nolannut, mitätöinyt tai jättänyt lapsen huomiotta. Lisäksi tämän ikäisten lasten vanhemmista kymmenen on antanut vastauksen, jonka mukaan opettaja ei ole kiusannut lasta, ja näistä vastauksista yhtä on täsmennetty näin: ”*Ei ole, on auttanut ja tukenut*”.

13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista (N = 41) kolme on kertonut, kuinka opettaja on kiusannut kyselyn kohteena olevaa lasta (Taulukko 27). Nämä kaikki kolme tapausta liittyvät transsukupuolisuuteen, joka koskettaa joko perheen vanhempaa tai nuorta itseään, ja kahdessa tapauksessa lisäksi myös muihin asioihin.

Taulukko 27. Onko opettaja kiusannut kyselyn kohteena olevaa lastasi? Jos, niin kerro siitä tässä tarkemmin. Esimerkkejä vastauksista.

SATEENKAARIPERHEESEEN LIITTYVÄ KIUSAAMINEN
Alakoulun opettaja ainakin meille vanhemmille kertoi, että lapsemme oli toittanut luokassa meidän perhemuodosta. Opettaja siihen totesi, ettei lapset ainakaan vielä ole reagoineet asiaan. Eli opettajalle se oli ongelma. (7–12-vuotias)
Opettaja ei huomioi perhemallia yleisenä perhemallina. Hiljaisuus ja puhumattomuus tuntuu usein painostavammalta kuin avoin ”syrjintä”. (7–12-vuotias)
Opettajan suhtautuminen lapsen perheeseen on lapsen oman tulkinnan mukaan hieman vähättelevä. (7–12-vuotias)
Ei ehkä kiusannut, mutta kertonut transsukupuolisuudesta väärää informaatiota, mikä on johtanut ahdistuneisuuteen kouluaikana. (13–18-vuotias)
KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN TAI PUUTTUMATTOMUUS
Opettaja ei ole kiusannut, mutta ei ole suostunut näkemään, että lasta kiusataan eikä puuttunut asiaan riittävästi. (7–12-vuotias)
MUITA KIUSAAMISEN MUOTOJA
Nolannut kysymällä luokan muilta oppilailta mitä mieltä ovat lapseni käsialasta. (7–12-vuotias)
Opettaja on mitätöinyt ja kohdellut epäreilusti. (7–12-vuotias)
[--]. 1) Yhdeltä opettajalta lapsi ei saa tukea genderqueer-identiteetille, ilmeisesti ”hälläväliä” -asenteen vuoksi [--]. Yksi opettaja suhtautuu ilmeisen vihamielisesti [--]. Näiden opettajien esimies ei puutu asiaan ainakaan niin, että lapsi itse tai me vanhemmat huomaisimme. Esimies itse on oppinut sanomaan [--] uuden nimen, samoin [--] luokanopettaja (vähän takellellin) [--]. 2) Opettaja [--], joka vaikuttaa vihamieliseltä sukupuolen moninaisuutta kohtaan, jättää myös huomiotta lapsen [--] johtuvat [--] tarpeet [--] ja lapsen [--] vaikeudet. [--] (13–18-vuotias)

7.7. Kiusatuksi tuleminen vapaa-ajan ohjaajan taholta

Vapaa-ajalla ei juurikaan ole koettu kiusaamista harrastuksen vetäjän, kuten valmentajan tai ohjaajan, taholta, sillä vain kolme 7–12-vuotiaan lapsen vanhempaa ja yksi 13–18-vuotiaan lapsen vanhempi on vastannut tätä kartoittaneeseen kysymykseen myönteisesti. Näistä vastauksista yhdessä käsitellään suoraan sateenkaariperheeseen liittyviä syrjiviä käytäntöjä:

”Urheiluseuratoiminta on usein melko heteronormatiivista ja siellä olevien aikuisten on ajoittain vaikea suhtautua sateenkaariperheisiin. Puhutaan paljon isän ja äidin tuesta harrastusten osalta ja jätetään huomioimatta perheen muut vanhemmat”.

Yhdessä vastauksessa nousee esille äidin sukupuoli:

”[Kamppailulajin] ohjaaja on puhunut lapselle alentavaan sävyyn, pilkatun ja kaatanut tämän kipeästi maahan, astunut käsivarren päälle. Ottaessani asiasta yhteyttä hän ohitti asian ”äidin liiallisen herkkänä reagoimisena” ja muilla yhtä löyhällä syillä. Ärsyttää, etten osannut jatkaa keskustelua sen jälkeen”.

Kahdessa muussa vastauksessa mainitaan rasismi ja valmentajan piittaamattomuus. Lisäksi kymmenen 7–12-vuotiaan lapsen vanhempaa ja neljä 13–18-vuotiaan lapsen vanhempaa on kirjoittanut, että vapaa-ajan ohjaaja ei ole kiusannut lasta: *”Ei tietääkseni”* ja *”Harrastusympäristöt ovat aina olleet turvallisia”*.

7.8. Loukkaavien kommenttien kuuleminen

Puolet sateenkaariperheiden lapsista on vanhempiensa arvion mukaan kuullut loukkaavia kommentteja sateenkaariperheestään, kun taas puolet lapsista on säästynyt niiltä. Kysymyksessä pyydettiin huomioimaan tilanteet koulussa ja sen ulkopuolella. 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 48 prosenttia sanoo lapsensa kuulleen loukkaavia kommentteja joskus ja lisäksi yksi vanhempi sanoo niitä kuullun jatkuvasti (2 %). 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista 51 prosenttia sanoo lapsensa kuulleen loukkaavia kommentteja joskus. Nuorempien lasten vanhemmista kaikki 62 ovat vastanneet kysymykseen, nuorten vanhemmista kahta lukuun ottamatta kaikki (n = 39).

7.9. Pelko lapsen tulemista kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen

Vanhemmat voivat pelätä lapsensa kiusatuksi tulemista riippumatta siitä, tuleeko lapsi kiusatuksi tai kuinka usein niin tapahtuu. Jopa 79–85 prosenttia sateenkaariperheiden vanhemmista on pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen. 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 77 prosenttia on pelännyt tätä joskus ja lisäksi yksi vastaaja (2 %) jatkuvasti. 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista 83 prosenttia on joskus pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen ja lisäksi yksi vastaaja (2 %) jatkuvasti. Kaikki vanhemmat ovat vastanneet kysymykseen. Kyselyn lopussa eräs homo-seksuaalinen isä on kirjoittanut peloistaan, miten teini-ikä saattaa muuttaa kiusaamistilannetta:

”Kaikesta huolimatta olen nyt onnellinen ja näen sen myös pääosin lapsista. Tuleva teini-ikä asian suhteen kovasti huolestuttaa. Tuleeko lapsi kiusatuksi? Häpeääkö tilannetta? Haluaako muuttaa kokonaan äitinsä luo?”

7.10. Sateenkaariperheestä johtuvan kiusaamisen ajoittuminen lapsen elämässä

Jos lapsi on tullut kiusatuksi sateenkaariperheensä johdosta, mihin vaiheeseen hänen elämässään kiusaaminen on ajoittunut? Kaksitoista 7–12-vuotiaan lapsen vanhempaa ja kymmenen 13–18-vuotiaan lapsen vanhempaa on kertonut tästä (Taulukko 28). Näistä 22:sta vastauksesta 16 koskettaa tiettyä kouluun liittyvää aikaa, useimmiten alakouluvuosia. Lisäksi yksi äiti kertoo eronsa jälkeisestä tilanteesta, jossa lapsen isä ei uuden kumppaninsa kanssa hyväksy lapsen äidin suhdetta samaa sukupuolta olevaan kumppaniin, ja yksi vastaaja kertoo lapsen tulleen kiusauksi julkisuudessa esiintymisen jälkeen.

Kolmessa vastauksessa todetaan, että lapsi ei ole pystynyt olemaan niin avoin perheestään kuin ehkä muuten olisi voinut olla, jotta on välttänyt per-

heestään johtuvan kiusatuksi tulon. Yhdessä vastauksessa kerrotaan, ettei lapsi itse koe tulleen kiusatuksi, vaikka vanhempi on kokenut perheen tulleen mitätöidyksi muiden taholta. Lisäksi yhdessä vastauksessa kerrotaan kiusaamista pelätyn:

”Koska kiusaamista oli esiintynyt, pelkäsin että [puolison] transprosessi kiinnittäisi kiusaajien huomion ja lapsi saisi siitä kuulla. Ilmi ei ole tullut mitään kiusaamista siihen tai perhemuotoon liittyen. Joskus joku kysellyt hänen perheistään, mutta ei ikävään sävyyn”.

7.11. Opastaminen kiusaamisen varalta

Valtaosa sateenkaariperheiden vanhemmista on pelännyt lapsensa kiusatuksi tulemista, joten ovatko he opastaneet lapsiaan sen varalta? Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 80 prosenttia ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista 71 prosenttia kertoo opastaneensa lastaan sellaisen tilanteen varalta, että lapsi kuulee sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tai kokee siihen liittyvää kiusaamista. Vastaavasti 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista 20 prosenttia ja 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmista 29 prosenttia ei ole opastanut lastaan. Alakouluikäisten vanhemmista kaksi ei ole vastannut kysymykseen.

Niistä 48:sta vanhemmista, jotka ovat opastaneet 7–12-vuotiaista lastaan, 46 on kertonut tarkemmin, mitä hän on opastanut. Niistä 41:sta vanhemmista, jotka ovat opastaneet 13–18-vuotiaista lastaan, 28 on kertonut tarkemmin, mitä hän on opastanut. Yhteensä 74 vanhempaa on kirjoittanut avovastauksen aiheesta.

Joka toisessa vastauksessa (n = 38) kerrotaan lapselle opetetun, että kiusaamisesta pitää kertoa vanhemmille tai joissain tapauksissa opettajille (Taulukko 29). Lähes yhtä moni, 32 vanhempaa, kertoo opastaneensa, kuinka lapsi voi informoida kiusaajaa. Monet heistä ovat selittäneet lapselleen, että kaikki eivät tunne sateenkaari-ihmisiä ja siksi he voivat olla homoudesta, lesboudesta ja sateenkaariperheistä tietämättömiä tai niitä kohtaan ennakkoluuloisia tai pelokkaita. Kaksikymmentä vanhempaa kuvaa, miten on kasvattanut lastaan olemaan avoin ja ymmärtämään moninaisuutta. Pari vanhempaa kertoo uskovansa, että avoimuudella voi välttää kiusaamisen. Useat vanhemmat ovat miettineet lastensa kanssa heidän tunteidensa perheiden moninaisuutta ja sitä kautta ihmisten yhdenvertaisuutta. Neljäntoista vanhemman mielestä lapsen kannattaa ohittaa kiusaaminen tai loukkaavat puheet, ja esimerkiksi vain kertoa vanhemmalle, joka huolehtii jatkotoimenpiteistä. Joissain vastauksissa toistuu useita erilaisia tapoja, joita lapselle on opastettu kiusaamisen varalta. Muita vastauksia annettiin lisäksi kolme kappaletta, joista esimerkiksi yhdessä sanottiin, että vanhempi on opastanut yleisesti suhtautumisesta kiusaamiseen, ei erityisesti liittyen sateenkaariperheeseen.

Niistä seitsemästätoista vanhemmista, jotka eivät ole pelänneet lapsensa tulevan kiusatuksi, 13 on silti opastanut lastaan kiusaamisen varalta. Niistä 75:stä

Taulukko 28. Jos lastasi on kiusattu sateenkaariperheen vuoksi, onko hän kokenut kiusaamista enemmän jossakin ikävaiheessa tai elämänvaiheessa (esim. vanhempien ero, vanhemman transprosessi, koulun tai luokan vaihtaminen)? Esimerkkejä vastauksista.

ERO JA TOISEN VANHEMMAN UUSI KUMPPANI
Toisessa perheessä (isän ja naisystävän muodostama perhe) ei äidin luona muodostunut sateenkaariperhettä hyväksyt. Erityisesti heti biologisten vanhempien (äiti ja isä) erottua lapsi saanut kuulla ikäviä kommentteja. (7–12-vuotias)
KOULU
Ei varsinaista kiusaamista, mutta alemmilla luokilla toisessa koulussa kiusallisia kysymyksiä ja sitkeää tinkaamista. "Miten niin ei oo isää? Kaikilla on! Miten niin et tiä kuka? Kyllä sun äiti tietää!" Ei muuten tiä, ei ne [hedelmöityshoitoklinikalla] kertoneet... Nykyisessä koulussa ei tällaista ole ollut. On niin tuttuja lapsia ja vanhempia. (7–12-vuotias)
Uudessa koulussa lasta hämmensi oppilaiden tapa käyttää "lesbo"-sanaa haukkumasana, ja tämä herätti kovasti huolta; miksi äiti on haukkumasana. (7–12-vuotias)
Alakoulussa, kun lapset olivat vielä hyvin nuoria ja ymmärtämättömiä. Alakoulu oli myös pienemmällä paikkakunnalla, jossa ei ollut paljon sateenkaariperheitä. (13–18-vuotias)
Eniten yläkoulun alkuaikoina. (13–18-vuotias)
Ala-asteelta yläasteelle meno - uudet tollot opettajat, eivät tunne perhettä, perheen taustaa tms. (13–18-vuotias)
Ala-asteella ja ensimmäisen koulun vaihtamisen yhteydessä [alakouluikäisenä] jonkinlaista kiusaamista esiintyi. Se oli osin naureskelua ja ulossulkemista, toisaalta myös melko hyväntahtoista ihmettelyä/kyselyä. Siihen puututtiin opettajan toimesta kyllä. Yläasteelle mennessä oli myös lyhyt kiusaamisvaihe, mutta en koskaan saanut selvää, liittyikö se sateenkaariperheisyyteen vai ei, ja oliko se mahdollisesti molemminpuolista. (13–18-vuotias)
Ala-asteella kiusaaminen tuli enemmän esille. Nykyään vain yksittäistilanteissa. (13–18-vuotias)
Koulua vaihtaessa kolmannella luokalla joutui muutaman luokkansa pojan silmätikuksi. Tavaroiden levittämistä, nimittelyä, selän takana puhumista, syyttelyä vailla perusteita... Ko. poikajoukko kiusasi myös muita lapsia, eikä porukkaa saatu kuriin ennen kuudetta luokkaa. Aluksi kiusaamisjutut liittyivät osittain sateenkaariperheyteen, myöhemmin perhetausta ei tullut enää esiin kiusaamistilanteissa ja tuskin oli siihen syynä. (13–18-vuotias)
Pienempänä häntä saatettiin homotella isänsä seksuaalisuuden vuoksi. (7–12-vuotias)
6.–7. luokalla, mutta ei mihinkään muuhun elämänvaiheeseen liittyen kuin luokkatoverien murrosikäen. Koulukin pysyi samana ala- ja yläasteella. (13–18-vuotias)
Ei näyttäisi tässä vaiheessa olevan yhteyttä ikään tai elämänvaiheeseen. Toivottavasti kiusaaminen vähenee peruskoulun jälkeen. (7–12-vuotias)
JULKISUUDESSA ESIINTYMISEN JÄLKEEN
Oltuaan julkisuudessa, nettikeskustelussa, kerran. (13–18-vuotias)
PIILOITTELU, JOTTA SÄÄSTYISI KIUUSAAMISELTA
Lapsella ei muuttaessamme ollut ehkä kovin hyviä työkaluja perheestämme kertoakseen. Varsinaista kiusaamista ei liiaksi ole ilmeisesti ollut, mutta lapsi itse löi perheestä kertomisen hiukan läskiksi. (7–12-vuotias)
Ei ole ollut tiettyä vaihetta. Muistan vain yhden kerran, jolloin häntä oli pilkattu äidistä, jolla on naisystävä. En muista tapausta tarkkaan. Tiedän kuitenkin lapsen mieluummin esittelevän naisystäväni ystävinäni kuin kumppaneinani ja vaivaantuvan siitä, kun halaamme, suutelemme tai kävelemme käsikkäin julkisesti. (7–12-vuotias)
Kumpikaan lapsistani ei ole kertonut kuulleensa loukkaavia kommentteja sateenkaariperheestään. Molemmat ovat valinneet olla yläasteella pääosin kaapissa perheestään, minä en. Molemmat ovat pidättäytyneet [–] leirillä kertomasta perheestään - eivät halunneet erottua joukosta. "Ne luulee, että kaikki on koeputkilapsia". (13–18-vuotias)
HOMOFOBINEN / HETERONORMATIIVINEN YMPÄRISTÖ
Luokkakavereiden homo -huutelut ja opettajien heteronormatiiviset oppilasjärjestelyt mitätöivät perhettämme. Mutta lapsi ei ole koskaan kokenut henkilökohtaista kiusaamista siitä, että hänellä on kaksi äitiä. (7–12-vuotias)

vanhemmasta, jotka ovat pelänneet lapsensa kiusatuksi tuloa, yksitoista ei ole opastanut lastaan sen varalta. Vain neljä vanhempaa ei ole pelännyt lapsensa kiusatuksi tulemista eikä opastanut kiusaamisen varalta. Yleisimmin vanhempi on sekä pelännyt lapsensa tulevan joskus kiusatuksi että opastanut, mitä sellaisessa tilanteessa kannattaa tehdä (n = 64).

Taulukko 29. Oletko opastanut lastasi sen suhteen, mitä hänen kannattaa tehdä, jos hän kuulee sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tai kokee sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista? Jos vastasit yllä ”kyllä”, niin mitä olet opastanut? Esimerkkejä vastauksista.

VANHEMMILLE TAI MUILLE KERTOMINEN (yhteensä 38 mainintaa)
Kertoo aikuisille, ei itse osallistu ”homotteluun” tai toisia halventavaan keskusteluun. (13–18-vuotias)****
Kertomaan sekä meille kotona että koulussa opettajille. Lisäksi olemme opettaneet arvostamaan itseä ja omaa perhettä. (13–18-vuotias)****
Yrittänyt aina opettaa lapsia suvaitsevaisiksi. Pyytänyt kertomaan heti minulle, jos kuulee/ tapahtuu asiasta perhettämme kohtaan. Tai muita kohtaan. (7–12-vuotias)****
Kertomaan asiasta heti aikuiselle. Kysymään kiusaajalta tietääkö hän mitä homo tai lesbo tarkoittaa. Pyyttää perustelemaan miksi siitä aiheesta kannattaa kiusata. Ei saa jäädä yksin asian kanssa. (7–12-vuotias)**
Vanhempien tekeminen/oleminen on vanhempien juttu, ei hänen - jos se häiritsee, niin kannattaa kääntyä suoraan vanhemman puoleen. Plus asiasta kertominen opettajalle. (7–12-vuotias)
Enpä nyt muista... tarkkaan, mutta asia taisi olla niin, että pyysin tyttärentäni kertomaan kotona ja koulussa, jos niin käy, ja kävin tapaamassa luokanvalvojaa, kun sukupuolenkorjausprosessini alkoi ja kerroin hänelle elämäntilanteestamme ja tulevista mahd. kiusaamisista. Ja että niihin pitää puuttua yms. yms. Näin toimittiin molempien lapsien kohdalla. (13–18-vuotias)
Kertonut, että usein kyse on toisten ihmisten tietämättömyydestä ja siitä, että eivät ole henkilökohtaisesti tunteneet sateenkaari-ihmisiä. Ja kehottanut olla liikaa kuuntelematta ikäviä juttuja ja kertomaan minulle tai koulussa opettajalle. (7–12-vuotias)*
Kertoa vanhemmille tai opettajalle. Keskustella asiasta, jos keskustelulle on tilaa. Ajatella, että ei se liity oikeastaan minun perheeseeni, vaan toisen tietämättömyyteen ja pelokkuuteen. (13–18-vuotias)**
MUIDEN INFORMOIMINEN (yhteensä 32 mainintaa)
Olemme yleisesti puhuneet, että avoimesti voi kertoa perheestä ja kertoa että on kaksi äitiä. Että silloin harvemmin tulee kiusaamista. On myös sanottu, että äidiltä saa tulla kaveritkin kysymään, jos on jotain epäselvää. (7–12-vuotias)
Olen todennut, että lapsi voi puolustaa itseään sanallisesti ja oikaista esim. vääriä käsityksiä, jos haluaa/pystyy. Joka tapauksessa olen aina kehottanut kertomaan kiusaamisesta aikuisille. (7–12-vuotias)**
Kaverin puolustaminen ja rohkaisu kaverille, jota kiusataan tai joka pitää perheensä kaapissa. ”Se on ihan tavallista, että on tyttö- tai poikaperhe, meilläkin on.” (7–12-vuotias)
Kertonut miten hän voi reagoida, mitä sanoa ym. Esimerkiksi että toivottaa ko. lapset tervetulleeksi meille kylään tutustumaan, tämä kitkenee ENNAKKOLUULOJA. (7–12-vuotias)
Olemme keskustelleet siitä, miten itse voi käsitellä mielipahan ja toisaalta myös siitä, mitä voi vastata kiusaajille. Lapsi on tässä ottanut itse linjan, että vastaa mahdollisille perhemuotomme ihmettelijöille: ”Entä sitten, mitä väliä.” Teiniltä tuo näyttää luonnistuvan helposti. (13–18-vuotias)
Kaikki perheet, lapset ja aikuiset ovat jollain tapaa erilaisia. Kaikki ovat yhtä hyviä ja arvokkaita. Jos joku sanoo/tekee jotain ikävää, kerro heti. Se voi johtua vaikka tietämättömyydestä. Asia pitää korjata saman tien. (13–18-vuotias) ** ***
Vastaamaan faktoilla: sateenkaariperheitä on ja ne ovat yhdenvertaisia muiden perheiden kanssa. (13–18-vuotias)

Olemme yhdessä mietineet mitä voi sanoa ja opastanut kertomaan kotona, jos tulee jotain kiusaamistilanteita. Tyttären oma avoin ja sateenkaariperheen itsestään selvänä pitävä asenne on auttanut ja ollut paras ennaltaehkäisy. Kiusaamista on pohtinut itse, kun on ollut ihastunut tyttöön. Jotkut luokan pojat kuulemma kiusaisivat, jos tietäisivät - joten tytär ei ole tätä ihastumistaan heille kertonut. (7–12-vuotias)

Olemme kannustaneet käyttämään termejä sateenkaariperhe, äiti ja äidin puoliso, äitipuoli, kaksi äitiä. (7–12-vuotias)

Voit kertoa, että isäsi on homo, ja kysyä että haluaako tämä kiusaaja, että isi soittaa kiusaajan isälle ja selittää asian, jos perheessä ei ole vielä sen vertaa ymmärretty sivistää jälkikasvuun! (13–18-vuotias)**

Jos joku sanoisi, että äitisi on lesbo, niin sanoa takaisin, että sun äitisi on hetero. Että mitä sitten, samanlaisia asioita molemmat. (7–12-vuotias)

Olen selittänyt mitä eri termit, kuten homo ja lesbo, tarkoittavat ja kertonut, että lapset jotka puhuvat näistä termeistä halveksien eivät ymmärrä mistä puhuvat. Olen antanut esimerkkejä lähimpiä ”hyvistä tyypeistä” jotka ovat esim. homoja ja selittänyt, että se on normaalia. Olen sanonut lapsille, että on ok selittää asiat oikeiksi tai olla selittämättä. (7–12-vuotias)***

Kun lapsi tuonut esiin tilanteen, jossa joku on homotellut / lesbotellut tai puhunut ikävään sävyyn sateenkaariperheistä / -ihmisistä on juteltu, mitä niihin voi sanoa. Lapsi ollut kyllä aina hyvin sanavalmis tämän asian suhteen, mutta yhdessä mietitty vaihtoehtoja. Lisäksi välillä pohdittu, että jos joku sanoo jotakin ikävää, niin mitä siihen voi sanoa tai mitä kannattaa tehdä. Puhuttu siitä, että lapsi saa itse päättää kuinka paljon perheestään ja sen jäsenistä puhuu, ja missä tilanteissa. Ei ole velvollisuutta selittää kaikille ihmisille kaikkea, vaikka joku kysyisikin, eikä ole velvollisuutta puuttua jokaiseen tilanteeseen, jossa sateenkaariperheistä tai seksuaalivähemmistöistä puhutaan ei-mukavasti. Joissain tilanteissa voi halutessaan kertoa oman näkemyksensä asiaan. On tilanteita, joista voi myös vain häipyä paikalta tai sanoa, ettei jaksa tästä aiheesta väentää. Kohdalle tulleet tilanteet ovat olleet niin moninaisia, että useimpiin on ollut ihan yksilöllinen ja siihen tilanteeseen sopiva toimintamalli/vastaus, joka ei sinällään moneenkaan muuhun tilanteeseen sovi. Ärsyttävimmäksi sateenkaariperheyteen liittyväksi puheeksi lapsi ehkä kokenut sen, että ihmiset väittävät, ettei voi olla kahta äitiä tai muuta perustavanlaatuisia, joka sotii täysin lapsen omaa perhekäsitystä, tietoa ja kokemusta vastaan. (13–18-vuotias)

LAPSEN KASVATTAMINEN AVOIMEKSI JA TIEDOSTAVAKSI (yhteensä 20 mainintaa)

Olemme puhuneet avoimuudesta ja siitä, että maailmaan mahtuu niin paljon erilaisia perheitä ja tilanteita. (7–12-vuotias)

Kahden äidin perhe on aivan samanlainen perhe kuin muutkin. Ei ole yhtä ainoaa ja oikeaa perhe-muotoa - sitten kerrottu monista eri mahdollisuuksista ja muistuteltu ystävien ja tuttavien perhemuodoista. (7–12-vuotias)

Olemme keskustelleet tunteista ja miltä se tuntuu sekä mitä hän voi vastata trans-aiheisiin kysymyksiin. Ja olemme myös käyneet Setassa keskustelemassa lasten kanssa yhdessä. (7–12-vuotias)***

Jutteleamalla ja valmistaamalla kohtaamaan erilaisia mielipiteitä. (13–18-vuotias)

KOMMENTTIEN OHITTAMINEN (yhteensä 14 mainintaa)

Sanonut ettei kannata välittää, eikä minua tarvitse puolustaa. Aikuisena minua eivät loukkaa tuommoisten sanojen käyttö, eivätkä luultavasti edes tiedä mitä se tarkoittaa. Ja kertonut ottavani yhteyttä kouluun, jotta asiasta puhutaan yleisellä tasolla (ja näin teinkin ja tämä haukkumasana väheni). (7–12-vuotias)

Shake it off! Tyttäreni on erittäin (!) sanavalmis ja omaa paljon mielipiteitä LGBTQ -ihmisistä eli ei oikeastaan tarvitse paljoa ohjausta. (13–18-vuotias)

Olen neuvonut suhtautumaan mahdollisiin ilkeisiin kommentteihin neutraalisti, silloin jos kommentti koskee omaa perhettä. Yleisiin rasismi- / suvaitsemattomuus-keskusteluihin saavat ottaa kantaa reilusti haluamallaan tavalla. (13–18-vuotias)****

Olen sanonut, ettei kannata jäädä kuuntelemaan sellaista. Loukkaava puhe paljastaa tyypin oman ongelmallisuuden ja se kannattaa ohittaa. Joskus joku sanominen liittyy tietämättömyyteen ja silloin voi, jos haluaa, kertoa miten asia oikeasti on. (13–18-vuotias)*****

*Kommenttien ohittaminen ja vanhemmalle kertominen yhdistyvät vanhemman vastauksessa.

**Muiden informoiminen ja vanhemmalle kertominen yhdistyvät vanhemman vastauksessa.

***Muiden informoiminen ja lapsen kasvattaminen avoimeksi ja tiedostavaksi yhdistyvät vanhemman vastauksessa.

****Vanhemmalle kertominen ja lapsen kasvattaminen avoimeksi ja tiedostavaksi yhdistyvät vanhemman vastauksessa.

*****Kommenttien ohittaminen ja muiden informoiminen yhdistyvät vanhemman vastauksessa.

7.12. Muut kiusaamiskokemukset

Kaksikymmentäneljä vanhempaa on kertonut avovastauksessa muita asioita lapsen kokemasta kiusaamisesta, joita ei ollut muuten tullut esille kysymyksissä ja vastauksissa. Kymmenen näistä vastauksista koskettaa suoraan sateenkaariperheestä johtuvaa kiusaamista (Taulukko 30). Muissa vastauksissa kerrotaan kiusaamiskokemuksista, joiden liittymisestä sateenkaariperheeseen ei ole varmuutta tai joiden arvellaan liittyvän kokonaan muihin asioihin. Esimerkiksi kerrotaan, että lasta on kiusattu netissä, mutta ei sen syytä tai aihetta. Eräässä vastauksessa tuodaan esille kiusaaminen, kun lapsi kuuluu kahteen vähemmistöön.

Taulukko 30. Tässä voit kertoa lapsesi mahdollisesti kokemasta kiusaamisesta sellaista, mikä ei ole vielä tullut ilmi yllä. Esimerkkejä vastauksista.

SATEENKAARIPERHEESTÄ JOHTUVA KIUZAAMINEN TAI KIUZAAMISEN PELKO
<p>Talossamme yksi lapsi uhkaili lastamme, että yritämme tehdä hänestä homoa. (7–12-vuotias)</p> <p>Pojan kaverit ovat joskus homotelleet, mutta se loppui siihen, kun selostin pojille mitä se tarkoittaa ja kerroin, että poikani perheessä on kaksi naista pariskuntana, eikä siinä ole mitään ihmeellistä. (7–12-vuotias)</p> <p>Lapsi itse kokee, että ala-asteella yksi luokan tytöistä ei oikein enää saanut tulla meille, koska hänen äitinsä ei pitänyt siitä ajatuksesta, että hän on syntynyt kahden äidin perheeseen ja [yksi vanhemmista] on korjannut sukupuolensa. [-] Lapsi oli puhunut ala-asteella aika avoimesti [vanhempansa] sukupuolenkorjausprosessista. Kun [- vanhempi] aloitti transhoidot, hän puhui asiasta vain lähimmille ystävilleen. Oli kyllästynyt selittämään ja pelkäsi luokan poikien ilkkuvan asiasta. Kun hän siirtyi tuon vanhemman kohdalla äitipuheesta isäpuheeseen, joku luokkalainen totesi, että eihän sulla ole isää (kaikille oli tuttu hänen perheellistymistarinsa kaksine äiteineen ja klinikalta saatuine sperman lahjoittajineen). Lapsi kertoi vastanneensa vain: "No se nyt löytyikin". Sen enempää ei kai kukaan eikaveri myöhemmin kysellyt. (13–18-vuotias)</p> <p>Lapsi kertoi uudella paikkakunnalla railakkaasti uusille kavereilleen, että äiti on lesbo ja keräsi huvitusta sillä. Tämän jälkeen ilmeisesti jonkinlaista sanailua on ollut kavereiden taholta. (7–12-vuotias)</p> <p>Kiusaaminen oli tapahtunut noin 3 vuoden ajan, kunnes lapsi oli siirretty toiseen kouluun. Perheestä on tehty myös useita perättömiä lastensuojeluilmoituksia eli on kiusattu koko perhettä. (7–12-vuotias)</p> <p>Sateenkaariperheiden lapset joutuvat kohtaamaan melko paljon julkista kiusaamista, ääriyhmiä poliitikkojen ja heidän pienen piirin kommenttejaan toistavan median taholta. Viimeisin esimerkki on avioliittolain vastainen ryhmittymä, joka levittäytyi Helsinkiin keräämään nimiä aloitteeseensa. Myös median harrastamat "suuret homoillat", joissa ihmisoikeudet ja mielipiteet asetetaan vastakkain, ovat julkista kiusaamista. Kenenkään olemassaolo ei ole mielipidekysymys. (13–18-vuotias)</p> <p>Julkisuutta seuraavassa internetkeskustelussa, yhden kerran on törmätty asiattomaan kommentointiin. (13–18-vuotias)</p> <p>Päiväkodissa oli yksi tyttö, jolle oli vaikea hyväksyä useamman äidin ajatusta ja hän jumitti jankkaamaan siitä, että kaksi äitiä ei voi olla mahdollista monta kuukautta, se ei varsinaisesti ollut kiusaamista, mutta häiritsevää lapseni mielestä. He olivat silloin 3–4-vuotiaita. (7–12-vuotias)</p> <p>Ainoat ilkeät kommentit lapseni on kuullut biologisen isänsä suusta. (13–18-vuotias)</p>
SATEENKAARIPERHEEN PIILOTTELU KIUZAAMISEN PELON VUOKSI
<p>Jonkinlainen "itsensensuuri"/ "suojautuminen" iski 3. luokalla, juuri uudessa koulussa. Kun piti tehdä uskonnon yms. tehtäviä, joissa kyseltiin perheestä ja kodeista jne., lapsi oli aika ahdistunut ja halusi jättää ne tekemättä. Eronnut, kahdessa osoitteessa asuva sateenkaariperhe, jossa äideillä ei siinä vaiheessa ollut uusia kumppaneita, oli ilmeisesti liian "outo" koulun normatiiviseen maailmaan (tai siis lapsi tulkitsi sen niin). (13–18-vuotias)</p>

Lasta on kiusattu koulussa usein. Aina tilanne on kyllä saatu opettajan kanssa hallintaan. Kiusaaminen ei ole liittynyt sateenkaariperheeseen, mutta kaapissa eläminen tuo oman raskaan lisänsä lapsen elämään. Joskus hän on valehdellut kavereille elävänsä vain äidin kanssa kahdestaan. Hän ei kutsu mielellään kavereita kotiin, ettei tilanne paljastuisi. (13–18-vuotias)
KIUSAAMINEN, JOKA EI JOHDU SATEENKAARIPERHEESTÄ TAI JONKA SYYSTÄ EI OLLA VARMOJA
Lapsi oli rankan koulukiusaamisen (pahoinpitelyä, tavaroiden varastamista ym.) kohteena luokat 1.–5. Nyt [-- luokka] koostuu samoista oppilaista. (13–18-vuotias)
[--] Lapsi on innokas toimimaan poliisina ja maailman pelastajana, minkä takia kahnauksilta ei voi täysin välttyä. Pihalla joukko poikia käynyt hänen kimppuunsa muutaman kerran, kun huomauttanut sanallisesti jostakin väärin toimimisesta. (7–12-vuotias)
Muutama vuosi sitten joutui kiusatuksi, muttei perheen takia. [Poika] viihtyy paremmin tyttöjen seurassa, ja ilmeisesti siitä syystä kiusattu ja homoteltu. (13–18-vuotias)
MUITA ASIOITA
Olen lapsen äidin kanssa monta kertaa kysellyt lapselta, kiusataanko häntä koulussa / sen ulkopuolella, lapsi ei oikein suostu puhumaan asiasta tai sanoo olkiaan kohauttaen, ettei kiusata. Voi siis hyvinkin olla, että kiusaamista tapahtuu paljon enemmän, mutta me emme tiedä sitä. Kuitenkin meillä kotona käy aika usein lapsen kavereita ja he vaikuttavat suhtautuvan koko juttuun välinpitämättömästi. Lisäksi poikaa kiusattiin ENNEN koko sateenkaariperhejuttua paljon enemmän ja hänellä meni koulussa huonosti, oli mm. erityisluokalla. Nyt kun perhe-elämä on vakiintunutta (asuu vakituisesti äidin ja minun kanssa), koulukin sujuu paljon paremmin. (13–18-vuotias)
Poika ei ole juuri koskaan joutunut kohtaamaan perheeseen liittyvää kiusaamista, koska me vanhemmat olemme olleet miesparina mukana kaikessa koulun / harrastusten ja kodin välisessä toiminnassa, ja lastemme kaverit ovat tunteneet meidät henkilökohtaisesti. (13–18-vuotias)
Lapsella on ajoittain ollut voimakkaitakin depressiivisiä oireita. (13–18-vuotias)

7.13. Pohdintaa kiusatuksi tulemisesta ja sen muodoista

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat arvioivat lapsiaan useammin, että heidän lastaan kiusataan koulussa (Aarnio & al., 2017, 110–111). Lapsista puolet arvioi, ettei tule koulussa kiusatuksi lainkaan ja kolmasosa arvioi tulevansa kiusatuksi harvoin, kun taas heidän vanhemmistaan kolmasosa arvioi, ettei lapsi tule kiusatuksi lainkaan ja puolet arvioi, että lapsi tulee kiusatuksi harvoin. Tämän ikäiset lapset ja heidän vanhempansa ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että noin 20 prosenttia lapsista tulee kiusatuksi ”joskus” tai ”usein”.

Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat arvioineet lastensa kokeneen enemmän nimittelyä ja naurunalaiseksi tekemistä, tulleen useammin jätetyksi porukan ulkopuolelle ja useamman tulleen kohdelluksi väkivaltaisesti kuin mitä lapset itse ovat raportoineet (Aarnio & al., 2017, 113–114). Vanhemmista 44 prosenttia raportoi lapsensa tulleen nimitellyksi ilkeästi, kun lapsista näin raportoi kokeneensa 17 prosenttia. Vastaava ero on myös kaveriporukan ulkopuolelle jättämisen suhteen. Sen sijaan vanhemmat eivät juurikaan ole raportoineet lastaan pakotetun tekemään jotakin tai lapsensa olleen omaisuusrikoksen kohteena, ja näiltä osin vanhempien arviot vastaavat lasten arvioita.

Lasten ja vanhempien näkemykset voivat erota siksi, että vanhemmat saattavat kokea kaikenlaisen hännämisen tai nimittelyn kiusaamisena, kun taas lapset

eivät välttämättä halua sitä sellaiseksi määritellä. Lasten tutkimuksessa kävi ilmi, että monet lapset eivät merkinneet loukkaavia kommentteja kiusaamiseksi. Lapset voivat vähätellä kokemaansa kiusaamista suojellakseen itseään tai perhettään.

Eräästä vanhemman vastauksesta voi päätellä, että joskus myös vanhemmalla on halu olla leimaamatta sateenkaariperheen lasta kiusaamisen kohteeksi, jotta perhemuoto ei asettuisi kyseenalaiseksi. Eräs vanhempi kuvaa, että lasta on nimitelty, haukuttu ja ”*tehty jotain muuta kiusaamiseksi kutsuttavaa*”, mutta vanhempi on silti merkinnyt, ettei lasta ole kiusattu, koska ”*nämä ovat [--] asioita, joita elämässä joskus tapahtuu*” eikä kiusaaminen ole liittynyt sateenkaariperheeseen. Vastaavanlaisen ajatuksen siitä, että lapset kiusaavat ”joka tapauksessa” eivätkä sateenkaariperheiden lapset eroa muista lapsista kiusatuksi tulemisen määrän suhteen, ovat esittäneet myös sateenkaariperheiden vanhemmat ja aikuistuneet lapset brittiläisissä tutkimuksissa (Clarke & Demetriou, 2016; Clarke, Kitzinger, & Potter, 2004).

Sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat lastensa tulevan kiusatuksi useammin kuin mitä Kouluterveyskyselyyn vastanneet vanhemmat ovat raportoineet viidesluokkalaisten lastensa tulevan kiusatuksi: sateenkaariperheiden vanhemmista vain kolmannes, mutta valtaväestön vanhemmista yli puolet on sitä mieltä, että heidän lastaan ei kiusata koulussa (Kanste & al., 2016, 86–87). Sateenkaariperheiden vanhemmista puolet arvioi lastaan kiusattavan harvoin, kun taas valtaväestön vanhemmista näin arvioi vajaa neljännes. ”Joskus, usein tai päivittäin” kiusatuksi tulleiden osalta ryhmien välillä ei ole eroa. Kyselyiden aikarajaus on erilainen, sillä sateenkaariperheiden lasten kiusaamiskokemuksia on kysytty preesensissä ja Kouluterveyskyselyssä kiusaamiskokemuksia on karotoitettu edeltäneeltä vuodelta.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden nuorten ja heidän vanhempiensa arviot nuorten kiusatuksi tulemisen tiheydestä ja kiusaamisen muodoista edeltäneen vuoden aikana vastaavat toisiaan (Aarnio & al., 2017, 171–174). Kolmasosa nuorista on tullut kiusatuksi, mutta lähes kaikki heistä vain harvoin. Vanhempien ja nuorten mukaan yleisin kiusaamisen muoto on ilkeä nimitely, naurunalaiseksi tekeminen tai loukkaava kiusoittelu, joita raportoi neljäsosa vanhemmista ja nuorista. Nuoret ovat ikänsä puolesta alakouluikäisiä lapsia kykenevämpiä raportoimaan kokemuksistaan, mikä saattaa selittää, että nuorten ja vanhempien arviot osuvat paremmin yhteen kuin lasten ja vanhempien. Yli 12-vuotiaat suomalaiset sateenkaariperheiden nuoret myös kokevat kiusaamistilanteita harvemmin kuin alakouluikäiset sateenkaariperheiden lapset, ja vastaava kiusaamisen väheneminen nuoruutta kohti siirryttäessä on havaittu muiden maiden tutkimuksissa (Clarke & Demetriou, 2016; van Gelderen & al., 2012; Welsh, 2011). Tässä kyselyssä alakouluikäisten lasten koulukiusaamiskokemuksia ei ole rajattu ajallisesti, mutta nuorilta ja heidän vanhemmiltaan koulukiusaamisesta kysyttiin vain edeltäneen vuoden ajalta, mikä voi osaltaan selittää kiusaamisen tiheydestä annettuja arvioita.

Vanhempien arvion mukaan opettajat ovat kiusanneet, syrjineet tai muuten toimineet lapsen tilannetta hankaloittavasti joka kuudennen 7–12-vuotiaan sateenkaariperheen lapsen kohdalla. Tulos vastaa tämän ikäisten sateenkaariperheiden lasten omaa raportointia (Aarnio & al., 2017, 106–107, 110). Osa näistä kielteisistä tapauksista on liittynyt vanhempien mukaan sateenkaariperheeseen. Kaikki opettajat eivät ole osanneet suhtautua sateenkaariperheeseen mutkattomasti ja jotkut opettajista ovat olleet huomioimatta transnuoren erityistilannetta. Valtaväestön viidesluokkalaisten vanhemmista joka kymmenes ei pidä opettajan kohtelua reiluna ja tasa-arvoisena (Kanste & al., 2016, 83), joten hieman useampi sateenkaariperheen vanhempi vaikuttaa pitävän alakoulun opettajan toimintaa epäreiluna. Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden nuorten kohdalla opettajien kiusaamaksi tulemista on sattunut vanhempien mukaan alle joka kymmenenelle. Nuorten omia vastauksia tai verrattavissa olevia valtaväestön vanhempien tuloksia aiheesta ei ole.

Vapaa-ajalla tulee harvoin muiden lasten kiusaamaksi vanhempien arvion mukaan neljännes 7–12-vuotiaista lapsista ja viidennes 13–18-vuotiaista nuorista, mikä vastaa suurin piirtein 10–12-vuotiaiden lasten raportointia (Aarnio & al., 2017, 116). Myös muissa suomalaistutkimuksissa on osoitettu, että kiusatuksi tuleminen on yleisempää koulussa kuin vapaa-ajalla (Alanko, 2014; Myllyniemi, 2015). Sateenkaariperheiden lapsilla ei enimmäkseen vaikuta olevan sateenkaariperheeseen liittyviä vaikeuksia harrastustoimintaan osallistumisessa, vaikkakin yksittäinen vanhempi on tuonut harrastustoiminnan heteronormatiivisuuden näkyväksi. Näihin kyselytutkimuksiin osallistuneet lapset ja vanhemmat ovat samaa mieltä siitä, että harrastukset ovat enimmäkseen turvallisia sateenkaariperheen näkökulmasta.

7.14. Pohdintaa kiusaajana toimimisesta

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat raportoineet lapsensa osallistuneen muiden oppilaiden kiusaamiseen useammin kuin mitä tämän ikäiset lapset itse ovat raportoineet (Aarnio & al., 2017, 112–113). Vanhempien mielestä 39 prosenttia lapsista kiusaa muita, kun taas lasten tulosten mukaan vain 19 prosenttia lapsista kiusaa muita. Lapset ja vanhemmat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että useimmat sateenkaariperheiden kiusaajina toimivat lapset kiusaavat vain harvoin.

Suurin piirtein yhtä moni, kaksi kolmasosaa, sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmista ja Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten vanhemmista on raportoinut, että heidän lapsensa ei osallistu muiden oppilaiden kiusaamiseen (Kanste & al., 2016, 86–87). Sen sijaan reilu kolmasosa sateenkaariperheiden vanhemmista, mutta alle joka kymmenes Kouluterveyskyselyyn vastanneista vanhemmista on arvioinut lapsensa kiusanneen koulussa muita lapsia. Kouluterveyskyselyssä vanhemmille on tarjottu vain kolme vaihtoehtoa:

”kyllä”, ”ei” ja ”en tiedä”, joista jälkimmäisen on valinnut viidesosa vastaajista. Sateenkaariperheiden vanhemmilla ei ollut vaihtoehtoa ”en tiedä”, vaan kiusaamista arvioitiin viisiportaisella asteikolla. On eri asia vastata, että ”kyllä, lapsi kiusaa muita” kuin vastata ”lapsi kiusaa muita harvoin”. Kouluterveyskyselyn kysymys on lisäksi rajattu ajallisesti vain edeltävään vuoteen toisin kuin sateenkaariperhekyselyssä. Mikäli vastausvaihtoehdot olisi muotoiltu molemmissa kyselyissä vastaavalla tavalla ja kysymys koskisi samaa ajanjaksoa, tuloksetkin muistuttaisivat todennäköisesti enemmän toisiaan. Toisaalta sekä sateenkaariperheiden lasten että Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden perheiden lasten kohdalla kiusatuksi tulevat ja kiusaamiseen osallistuvat lapset ovat monesti samoja. Sateenkaariperheiden lasten kiusatuksi tulemisen ja kiusaajana toimimisen välillä voi olla yhteys, sillä yksi tapa reagoida kiusaamiseen tai sen uhkaan on siirtyä itse kiusaajien puolelle.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat raportoineet lapsensa osallistuneen muiden oppilaiden kiusaamiseen viimeisen vuoden aikana suurin piirtein yhtä usein kuin mitä tämän ikäiset lapset itse ovat raportoineet (Aarnio & al., 2017, 173). Vanhempien mielestä 19 prosenttia ja nuorten mielestä 11 prosenttia nuoruusikäisistä lapsista on kiusannut muita. Kiusaajina toimineet sateenkaariperheiden nuoret ovat kiusanneet vain harvoin sekä vanhempien että nuorten mukaan.

7.15. Pohdintaa sateenkaariperheestä johtuvasta kiusaamisesta

Koulussa kiusattujen 7–18-vuotiaiden lasten vanhemmista lähes neljäsosa arvioi lapsensa kiusatuksi tulon johtuneen sateenkaariperheestä. Alakouluikäisten kohdalla kiusaaminen koskettaa kaikkea koettua kiusaamista, nuorten kohdalla viimeisen vuoden aikana koettua. Lasten vanhemmista vain kymmenesosa ei osaa arvioida, johtuuko koulukiusaaminen sateenkaariperheestä, mutta nuorten vanhemmista kolmasosalla on vaikeuksia arvioida tätä asiaa. Nuoremmat lapset todennäköisemmin selvittelevät koulukiusaamistapauksia vanhempien ja opettajien kanssa, kun taas teini-ikäiset selvittelevät todennäköisemmin tilanteensa itsenäisesti, eivätkä syyt välttämättä ole vanhempien tiedossa.

13–18-vuotiaiden nuorten ja heidän vanhempiansa arviot ovat samansuuntaisia, sillä nuorista vajaa kolmannes on arvioinut kiusaamisen syyksi sateenkaariperheen (Aarnio & al., 2017, 175). Alakouluikäisistä lapsista harvempi kuin heidän vanhemmistaan tietää kiusaamisen syyksi sateenkaariperheen, sillä vain kaksi lasta (11 % kiusaamista kokeneista) on raportoinut tullessa koulukiusatuksi sateenkaariperheen johdosta (Aarnio & al., 2017, 116).

Tässä tutkimuksessa kaksikymmentäkaksi vanhempaa ja nuorten kyselyssä viisitoista nuorta kertoo avovastauksessa siitä, missä elämänvaiheessa hänen lapsensa tai nuori itse on tullut kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen (Aarnio

& al., 2017, 179). Koska nämä arviot eivät rajoitu edeltäneeseen vuoteen ja koska vastausten mukaan kriittisintä aikaa kiusatuksi tulolle on alakoulu ja siirtymä yläkouluun, sateenkaariperheestä johtuvaa kiusaamista raportoidaan avovastauksissa enemmän kuin monivalintakysymyksissä, joilla kartoitetaan vain edeltäneen vuoden koulukiusaamista. Vanhempien ja 13–18-vuotiaiden nuorten kertomat elämänvaiheet, joihin kiusaaminen on keskittynyt, ovat saman suuntaisia: erityisesti tietyt kouluun tai kouluvaihdoksiin liittyvät ajankohdat nousevat esille. Osa sekä vanhemmista että nuorista kertoo, että nuori on vältellyt kiusaamista salaamalla perhettään.

Vapaa-ajalla kiusatuksi tuleminen on ylipäänsä varsin harvinaista, ja silloin kun sitä koetaan, sen ei koeta yleisesti liittyvän sateenkaariperheeseen. Näin arvioivat sekä vanhemmat että alakouluikäiset lapset (Aarnio & al., 2017, 116). Kaikista yli sadasta lapsesta vain yhden kohdalla vanhempi kertoo vapaa-ajan harrastuksesta, jonka käytännöt ovat olleet sateenkaariperhettä syrjiviä, joten suuri enemmistö sateenkaariperheiden lapsista saa harrastaa rauhassa ilman valmentajan tai ohjaajan kiusaamaksi tuleamista.

7.16. Pohdintaa loukkaavien kommenttien kuulemisesta ja kiusatuksi tulemisen pelosta

Puolet sateenkaariperheiden vanhemmista raportoi 7–18-vuotiaan lapsensa kuulleen loukkaavia kommentteja sateenkaariperheestään, mikä vaikuttaa vastaavan lasten ja nuorten omaa kokemusta (Aarnio & al., 2017, 117–118, 175–176). Niistä 10–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista, joiden kaverit tietävät heidän perheestään, noin puolet on kohdannut muiden kielteistä suhtautumista perhettään kohtaan. Koska vain kaksitoista vanhempaa on kuvannut 7–18-vuotiaista lastaan kiusatun koulussa sateenkaariperheen johdosta muiden oppilaiden taholta, mutta 52 vanhempaa kertoo tämän ikäisen lapsensa kuulleen loukkaavia kommentteja sateenkaariperheen johdosta, vaikuttaa vahvasti siltä, että ajoittain kuultavia loukkauksia ei yleisesti lasketa kiusaamiseksi. Toisaalta vanhemmat ovat arvioineet 13–18-vuotiaiden lastensa kiusatuksi tuloa vain edeltäneen vuoden ajalta ja kaikenikäisten lasten kiusatuksi tuloa vain muiden lasten taholta, mutta nuoret ovat voineet kuulla loukkaavia kommentteja aiempina vuosina ja niitä ovat voineet esittää myös aikuiset. Loukkaavien kommenttien jättämisen liittämättä kiusaamiseen ovat tuoneet esille myös suomalaista pro gradu -työtä varten haastatellut homoseksuaalisten isien lapset, jotka ovat kertoneet, ettei heitä kiusattu alakoulussa, mutta muut homottelivat, mikä tuntui ikävältä (Salow, 2017, 72, 76).

Kaksikymmentäkaksi vanhempaa kertoo avovastauksessa siitä, missä elämänvaiheessa hänen lapsensa on tullut kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen, joten se, että lapsi ei parhaillaan tule kiusatuksi tai että nuori ei ole edeltävän vuoden aikana tullut kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen ei tarkoita, etteikö näin olisi käynyt aiempina vuosina. Osa lapsista on voinut myös välttää kiusaamisen

sillä, ettei ole kertonut perhemuodostaan muille, kuten muutama vanhempi tässä tutkimuksessa ja jotkut lapset ja nuoret omassa kyselyssään ovat tuoneet ilmi (Aarnio & al., 2017, 124, 179, 186). Salailulla voi kuitenkin olla muita raskaita seurauksia.

Sateenkaariperheiden vanhemmista vähintään neljä viidesosaa on pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi sateenkaariperheestä johtuen. Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden alakouluikäisistä lapsista tulee vanhempiensa arvion mukaan koulussa kiusatuksi ainakin harvoin ja puolet kaikenikäisistä lapsista on kuullut loukkaavia kommentteja perheestään, joten pelko kiusaamisesta on valitettavan usein aiheellinen. Tulos tarkoittaa myös sitä, että viidesosa sateenkaariperheiden vanhemmista kokee lapsensa elävän niin turvallisessa ympäristössä, ettei vanhemman tarvitse pelätä hänen tulevan kiusatuksi. Sateenkaariperheet ry:n jäsenkyselyssä, jonka vastaajista lähes 90 prosentilla on alle 6-vuotias lapsi ja vain 6 prosentilla 7–18-vuotias lapsi, 52 prosenttia vanhemmista ilmoittaa, ettei ole viimeisimmän vuoden aikana pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi, kun taas 46 prosenttia on viimeisimmän vuoden aikana pelännyt ainakin jonkun lapsensa tulevan kiusatuksi 'joskus' ja kaksi prosenttia 'usein' (N = 234; Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely 2016–2017). Näin ollen vaikuttaa siltä, että nuorempien lasten vanhemmilla ja kenties myös uuteen sateenkaariperheiden sukupolveen kuuluvilla vanhemmilla ei ole yhtä paljon pelkoja kuin nykyisten alakouluikäisten ja teini-ikäisten vanhemmilla. Tämä on oletuksen mukaista, sillä vauvat, taaperot ja päiväkotikiikaiset elävät vielä vanhempiensa valitsemisissa ympäristöissä enemmän kuin koulu- ja teini-ikäiset ja lisäksi asenneympäristö on muokkaantunut vuosien myötä myönteisemmäksi.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista vanhemmista kolmasosa on ollut lapsensa viidennen luokan aikana huolissaan lapsensa kiusatuksi tulemisesta tai kiusaajana toimimisesta (Kanste & al., 2016, 66). Kysymysten aikarajaus selittää osan erosta sateenkaariperheiden vanhempien pelkojen ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden vanhempien huolten määrässä. Kouluterveyskyselyn kysymys sisältää kuitenkin myös vanhempien huolet heidän lapsensa osallistumisesta kiusaamiseen. Vaikuttaa vahvasti siltä, että sateenkaariperheiden vanhemmat pelkäävät lastensa tulevan kiusatuksi huomattavasti useammin kuin muiden perheiden vanhemmat.

7.17. Pohdintaa kiusaamisen varalta opastamisesta

Jopa neljä viidestä vanhemmasta on opastanut lastaan sen varalta, että lapsi kuulee loukkaavia puheita tai kokee kiusaamista liittyen sateenkaariperheeseen. 7–12-vuotiaista lapsista vain neljä kymmenestä ja 13–18-vuotiaista kolme kymmenestä muistaa tällaista opastusta kuululleensa, tosin joka kolmas lapsi ja joka toinen nuori ei ole osannut vastata, onko häntä opastettu (Aarnio & al., 2017, 118, 177–178). Joka neljäs vanhempi, lapsi ja nuori on sitä mieltä, että heidän

perheessään ei ole opastettu asiasta. Tämä luku vastaa sitä prosenttiosuutta vanhemmista, jotka eivät ole pelänneet lapsensa tulevan kiusatuksi, mutta luvut eivät ole päällekkäisiä: useimmat niistä vanhemmista, jotka eivät ole kiusaamista pelänneet, ovat lastaan sen varalta opastaneet ja toisaalta ne vanhemmat, jotka eivät ole opastaneet lastaan, ovat kuitenkin pelänneet tämän kiusatuksi tuloa. Valtaväestön viidesluokkalaisten vanhemmista 78 prosenttia on miettinyt lapsensa kanssa, miten toimia kiusaamistilanteessa (Kanste & al., 2016, 87–88), joten sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat opastavan lastaan sateenkaariperheestä johtuvan kiusaamisen varalta yhtä usein kuin muut vanhemmat kiusaamisen varalta ylipäänsä.

Vanhempien kirjoittamat vastaukset siitä, miten he ovat opastaneet lastaan kiusaamisen varalta, muistuttavat tämän tutkimuksen nuorten vastaavia vastauksia (Aarnio & al., 2017, 177–178) ja myös yhdysvaltalaisen homoseksuaalisten isien lapsilleen tarjoamia opastuksia (Perrin & al., 2016). Vanhemmat ovat opastaneet, että lapsen on syytä kertoa kiusaamisesta vanhemmalle tai muulle luotettavalle aikuiselle, ja he ovat usein myös kannustaneet lastaan informoimaan niitä, joilla on sateenkaariperheistä väärää tietoa tai ennakkoluuloja. Osa vanhemmista on opastanut lastaan ohjaamaan ennakkoluuloiset tai tietämättömät kaverinsa vanhemman puoleen, joka voi tutustuttaa aihepiiriin. Vastaavasti nuoret ovat vastanneet, että kiusaamisesta on kerrottava aikuisille ja että nuori voi informoida niitä, jotka esittävät loukkaavia kommentteja. Osa vanhemmista on myös opastanut ja monet nuorista ovat oppineet, että loukkaavat kommentit voi ohittaa olan kohautuksella. Lisäksi monet vanhemmat ovat kuvanneet kasvattaneensa lastaan avoimeksi ja tiedostavaksi, jotta lapsi on valmis kohtaamaan erilaisia näkemyksiä. Lapset ja nuoret eivät tuoneet tällaista esille siinä kohdassa kyselyä, jossa kiusaamisen varalta opastamisesta kysyttiin, mutta sama teema toistui heillä muuten heidän kertoessaan perheestään ja vanhempiensa antamasta kasvatuksesta.

Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat kirjoittaneet tässä kyselyssä eniten avovastauksia tähän kysymykseen, joka liittyy kiusaamisen varalta opastamiseen. Tämä osoittaa aiheen olevan heille tärkeä.

8. Kokemukset transihmisten, sosiaalisten äitien ja sijaisvanhempien perheistä

8.1. Lapsen suhtautuminen vanhemman transkokemukseen ja sukupuolen korjaamiseen

Miten vanhemman tai tämän puolison transkokemus näyttäytyy lapsen elämässä vanhemman arvion mukaan? Kahdeksantoista vanhempaa on kertonut, että jollakin kyselyn kohteena olevan lapsen vanhemmista tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai vanhempi tai vanhemman puoliso on korjannut sukupuoltaan. Yksi vanhempi on kuitenkin raportoinut vain entisellä kumppanillaan olleen transkokemuksen, josta lapsi ei tiennyt, ja hänen vastauksensa jätettiin pois analyysistä. Mukaan otetuista seitsemästätoista vanhemmasta ja vanhemman puolisoista 11 on käynyt tai käymässä läpi sukupuolenkorjausprosessia. Lapset ovat kyselyyn vastaamisen hetkellä 8–17-vuotiaita (keskimäärin 12-vuotiaita) ja he ovat olleet 2–12-vuotiaita vanhemman sukupuolenkorjausprosessin aikoihin (keskimäärin 8-vuotiaita). Korjausprossista on 1–15 vuotta aikaa, tyypillisimmillään neljä vuotta. Kolmentoista lapsen on merkitty syntyneen sateenkaariperheeseen, neljällä lapsella sateenkaariperhe on muodostunut hänen syntymänsä jälkeen.

Vanhempien arvion mukaan suurin osa lapsista suhtautuu vanhemman transkokemukseen tai sukupuolen korjaamiseen myönteisesti ja kukaan ei suhtaudu kielteisesti (Taulukko 31). Enemmistö vanhemmista ei ole samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa, joka koskettaa heidän lapsensa ylpeyttä vanhemman transkokemuksesta ja/tai sukupuolen korjaamisesta. Kaksi lasta ei ole vanhempansa arvion mukaan ylpeitä asiasta ja neljä on. Neljä lasta on vanhempansa mukaan ollut hämmäntynyt aiheesta, kun taas kahdeksan lasta ei ole ollut hämmäntynyt.

Viiden lapsen on vanhemman mielestä ollut vaikea puhua aiheesta joillekin läheisille ihmisille, kun taas seitsemän lapsen ei ole ollut. Kahdeksan lapsen on ollut vaikea puhua joillekin muille ihmisille mutta neljän ei ole. Vain kolmesta lapsesta on vanhemman arvion mukaan tuntunut hankalalta, jos vanhempi on keskustellut asiasta jonkun kanssa lapsen läsnä ollessa.

Taulukko 31. Lasten suhtautuminen vanhemman tai hänen puolisonsa transkokemukseen ja / tai sukupuolen korjaamiseen vanhemman arvion mukaan (n = 16).

Väittäjä	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Lapseni suhtautuu asiaan myönteisesti	0	0	4	7	5
Lapseni on ylpeä minun / puolisoni / muun vanhempansa transkokemuksesta ja/ tai transprosessista	1	1	10	4	0
Lapseni on ollut hämmentynyt aiheesta	4	4	4	2	2
Lapseni on kokenut vaikeaksi puhua aiheesta joillekin läheisille ihmisille	1	6	4	3	2
Lapseni on kokenut vaikeaksi puhua aiheesta joillekin muille ihmisille	1	3	4	6	2
Lapsestani on tuntunut hankalalta, jos olen keskustellut asiasta jonkun kanssa hänen läsnä ollessaan	5	4	4	3	0

8.2. Vanhemman transkokemuksen vaikutukset lapsen elämään

Viisitoista vanhempaa on kirjoittanut, mitkä ovat vanhemman tai hänen puolisonsa transkokemuksen keskeisimmät vaikutukset kyselyn kohteena olevan lapsen elämään (Taulukko 32). Vaikutukset lapsen elämään ovat yksilöllisiä. Neljässä vastauksessa mainitaan kielteisinä tunteina tai asioina lapsen pelko vanhemman menettämisestä ja vanhemman läpikäymistä leikkauksista sekä transprosessista seurannut vanhempien ero. Kahdessa vastauksessa tuodaan esille hämmennys, joka on liittynyt sellaisiin käytännön tilanteisiin kuten uimahallin pukuhuoneiden käyttämiseen. Neljässä vastauksessa kerrotaan lapsen maailmankuvan avartuneen ja hänen saaneen roolimallin moninaisuudesta. Kahdessa vastauksessa tuodaan esille muita asioita, kuten avataan lapsen käsitystä vanhemman sukupuolen kokemuksesta: ”Lapsi on tiennyt toisen äidin olevan jollain tavalla enemmän mies. Hän ei ole käynyt sukupuolen korjausta”. Kaksi lasta ei ole yhteyksissä siihen vanhempaan, jolla on transkokemus:

”Ko. lapsen alkuperäinen vanhempi ei ole ollut lapsen kanssa missään tekemisissä vuosiin. Tästä syystä koko transasia tai muukaan ko. vanhempaan liittyvä asia ei ole lapsen puheissa / elämässä läsnä”.

Yhden lapsen kanssa aiheita ei ole käsitelty: ”Ei ole tiedossa vaikutuksia. En puhu yksityiskohtaisesti identiteetistäni tai sen puutteesta, koska lapsella on menossa oma terapia”.

Lisäksi kyselyn lopussa eräs vastaaja on kertonut vanhemman transprosessin huomioimisesta lapsen koulussa:

”Lapsen koulussa henkilökunta (ne, joiden kanssa ollaan oltu tekemisissä) ottanut oikein hyvin [lapsen vanhemman] prosessiin lähdön, ja lapsen oma opet-

taja on luvannut pitää korvat höröllä sen suhteen, jos aiheesta syntyy keskustelua. Oma ope on ollut tosi tukeva ja kannustava lasta ja [lapsen vanhempaa] kohtaan”.

Toinen vastaaja puolestaan on kirjoittanut transprosessin yllättävästä helpoudesta: ”*Transprosessi perheellisenä oli paljon helpompi ’rasti’ kuin etukäteen pelkäsin. Ei ongelmaton, mutta aika hyvin on pärjätty”.*

Taulukko 32. Mitkä ovat vanhemman tai hänen puolisonsa transkokemuksen keskeisimmät vaikutukset kyselyn kohteena olevan lapsen elämään? Esimerkkejä vastauksista.

KIELTEISIÄ TUNTEITA
<p>Lapsi koki aluksi menettäneensä isän ja oli asiasta todella peloissaan ja surullinen. Nykyisin hänen näkemyksensä on, että hänellä on kaksi äitiä ja perhe-elämä on paljon mukavampaa kuin ennen. Nykyisin vanhemman transhistoria ei vaivaa häntä.</p> <p>Suurimmat vaikutukset varmaan siinä, että ex:äni on ollut prosessiinsa liittyen monessa leikkauksessa ja nyt viimeisen [--] aikana tosi monessa leikkauksessa ja koko ajan joku asia menee pieleen. Ollut [--] yhteensä noin 2 kk sairaalassa. Lasta selvästi tämä huolestuttaa. Lapselle vanhemman korjausprosessi muuten tuntunut olevan aika luonnollinen juttu, monikaan konkreettinen asia lapsen elämässä ei ole muuttunut sen myötä. Mutta joku ehkä mietityttää, koska ei kauheasti halua aiheesta puhua, vaikka esim. leikkaukset ovat alkaneet huolettaa.</p> <p>Lapsi joutui vaihtamaan ”äiti”-sanan ”isä”-sanaan, ilman että hänen oma kokemuksensa otettiin huomioon. Lapsi menetti ”ensin erossa perheen” ja sitten [vähän] myöhemmin ”äidin”. Tämä oli rankkaa, 2 isoa muutosta. Minulla ei ollut voimavaroja näin yksinhuoltajana tukea lasta riittävästi ex-puolisoni muutosprosessissa.</p> <p>Vanhempien ero, joka tuli suurimmaksi osaksi juuri transprosessin takia.</p>
KÄYTÄNNÖN ASIAT HÄMMENTÄVÄT
<p>Ei oikeastaan muuta kuin, että lapseni ei aina muista, että sosiaalisessa tilassa ei ole sopivaa sanoa minua isäksi ja hämmentäviä hetkiä on ollut esim. pukuhuoneet, hissit yms.</p> <p>Eipä oikeastaan minkäänlaiset, hän saa edelleen kutsua minua isäksi nimestäni tai sukupuolestani huolimatta. Isoimmaksi ongelmaksi on muodostumassa uimahalliin meno, kun oman (pukukoppi) puoleni valinta muodostui ongelmaksi.</p>
LAAJENTUNUT MAAILMANKUVA
<p>Roolimalli moninaisuudesta.</p> <p>Roolimalli, mutta ehkä hieman hämmentävä.</p> <p>Lapsen maailmankuva on ehkä avartunut transasioista puhumisen myötä.</p> <p>Transasioista puhuminen on ehkä laajentanut lapsen kokemusmaailmaa ja lisännyt ymmärrystä monenlaisia ihmisiä kohtaan.</p>

8.3. Lapsen käyttämä nimitys transprosessin läpi käyneestä vanhemmasta

Yksitoista vanhempaa on kertonut, mitä nimitystä lapsi nykyään käyttää vanhemmastaan, joka on käynyt tai on käymässä läpi transprosessia (Taulukko 33). Viisi lasta käyttää vanhemmastaan tämän uutta etunimeä ja neljä lasta on vaihtanut nimitystä isästä äidiksi tai toisin päin. Kaksi lasta ei ole muuttanut äiti- / isä-nimitystä vanhemman sukupuolenkorjauksen myötä: ”*Ei, saa edelleen*

käyttää minusta isä-kutsunimeä. Ulkopuolisille kuuntelijoille tosin kyseinen tilanne aiheuttaa kulmien kohotuksia :)” Joissain tapauksissa kotona on käytössä eri nimitys kuin yleisillä paikoilla ja eräiden sisarusten kohdalla tähän on päädytty vanhemman määräyksestä.

Taulukko 33. Onko lapsesi käyttämä nimitys transprosessin läpi käyneestä vanhemmastaan muuttunut? Jos, niin miten?

ETUNIMI KÄYTÖSSÄ
<p>Vanhemmuuteen liittyvästä nimityksestä pelkkään etunimeen.</p> <p>[--] Nyt kutsuu häntä hänen nykyisellä nimellä. Muutos sujui aivan täysin ilman ongelmia, tosi sujuvasti. Vähemmän tutuille lapsi puhui aiemmin äideistä. Nyt puhuu [toisen vanhemman] kohdalla isästä. ”Mun täytyy kysyä mun isältä”, ”mun isä on töissä...”, ”mä oon sen viikonlopun mun isällä”..</p> <p>Naisetunimestä miesetunimeksi. Ja puhuu hänestä tuntemattomammille isänä äidin sijaan.</p> <p>Yleensä minua puhutellaan uudella etunimellä, mutta välillä tulee se vanha kunnon [Isä]... mut mut mitä tehdä.</p> <p>Kutsuu nykyään enimmäkseen etunimellä.</p>
ISÄSTÄ ÄIDIKSI TAI ÄIDISTÄ ISÄKSI
<p>On. Ilmoitin lapsille, että minua saa kutsua isäksi edelleen. Näin mentiin aluksi, mutta kun isäksi kutsuminen alkoi tuntumaan sivullisista kummaksi, siirtyi käyttelynimeksi itsestään äiti. Kehitimme tosin lapsien kanssa vaihtoehtonimen [--], jolla kutsua, jos haluaa erotella kumpaa äitiä tarkoittavat. Isä -sanaa ole kuullut viimeksi lasten suusta olisiko kaksi vuotta sitten. Sen sijaan isovanhemmat käyttävät nimitystä ’isä’ ajoittain ja se on lapsista ”tosi outoa”.</p> <p>Olen nyt äiti-puoli... aikaisemmin se oli vastakkainen.</p> <p>”Äiti” -> ”Isä”, joka tapahtui toisen vanhemman määräyksestä.</p> <p>Ei saa sanoa yleisillä paikoilla enää ”äiti”, toinen vanhempi kieltänyt. Kotona saa sanoa edelleen näin.</p>

8.4. Pohdintaa transihmisen perheessä elämisen kokemuksista

Vanhemmat kuvittelevat lapsensa suhtautuvan vähemmän myönteisesti ja ylepeästi vanhempansa tai vanhempansa puolison transkokemukseen tai transtautaan kuin mitä lapset suhtautuvat (Aarnio & al., 2017, 204–206). Transihmisten perheissä elävistä 13–18-vuotiaista lapsista seitsemän kahdeksasta suhtautuu vanhempansa tai tämän puolison transkokemukseen tai sukupuolenkorjaamiseen erittäin myönteisesti ja yksi kahdeksasta myönteisesti, kun taas vanhemmista joka neljäs uskoo lapsensa suhtautumisen olevan myönteisen ja kielteisen välimaastossa. Lapsista kolme neljäsosaa on ilmaissut olevansa ylpeä tai erittäin ylpeä vanhempanaan olevasta transihmisestä, kun taas vanhemmista vain yksi neljäsosaa uskoo lapsensa kokevan ylpeyttä. Sen sijaan lapsista lähes 40 prosenttia on ollut oman arvionsa mukaan hämmäntynyt vanhemman transkokemuksesta tai sukupuolenkorjaamisesta, kun taas vain joka neljäs vanhempi on arvioinut lapsen olleen hämmäntynyt. Kenestäkään lapsesta ei ole oman arvionsa mukaan

tuntunut hankalalta, jos vanhempi on keskustellut asiasta jonkun kanssa lapsen läsnä ollessa, mutta joka viides vanhempi on tulkinnut lapsen olon hankalaksi. On huomattava, että vastaukset perustuvat pieneen osallistujajoukkoon, sillä transihmisen perheessä elävistä 13–18-vuotiaista lapsista on vastannut kyselyyn vain kahdeksan lasta ja transihmisen perheessä elävien 8–17-vuotiaiden lasten vanhemmista vain seitsemäntoista vanhempaa. Tämä voi selittää osan lasten ja vanhempien vastausten eroista.

Vanhempien ja lasten arviot ovat samansuuntaiset, kun he ovat arvioineet lapsen vaikeutta puhua transkokemukseen tai sukupuolenkorjaamiseen liittyvistä asioista. Noin joka kolmas lapsi on kokenut puhumisen vaikeaksi läheisten keskuudessa ja yli puolet muiden ihmisten keskuudessa, ja nämä arviot ovat samankaltaiset vanhempien ja lasten antamina (Aarnio & al., 2017, 204–206). Sateenkaariperheet ry on koonnut kyselyllä yhteen 54 lapsiperheellisen transihmisen kokemuksia. Eräs vanhempi, joka on vastannut tuohon kyselyyn, on kertonut äärimmäisen esimerkin lapsen vaikeudesta puhua transsukupuolisesta vanhemmastaan ja millaiseen itsetsyrjintään se on vanhemman kohdalla johtanut:

”Nuorin lapseni (yläaste) ei halua kertoa koulussaan transsukupuolisuudestani, koska pelkää että tämä aiheuttaisi hänelle ikävyyksiä. Olemme entisen puolisoni (lapsen äidin) kanssa sopineet, että luovun lapsen huoltajuudesta ennen kuin vaihdan nimeäni, jotta lapsen ei tarvitsisi tuoda transsukupuolisuuttani esiin tilanteissa, joissa ilmoitetaan huoltajien nimet” (Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely, 2016).

Avovastauksissa, joissa kuvataan lapsen kokemuksia transihmisen perheessä elämisestä ja transkokemuksen vaikutuksesta lapsen elämään, sekä lapset että vanhemmat tuovat esille myönteisiä, kielteisiä ja neutraaleja kokemuksia sekä käytännön asioiden muutoksia (Aarnio & al., 2017, 204–206). Kielteisinä puolina lapset tuovat esille hämmennystä ja yksittäiset vastaajat häpeää, kiusaamisen pelkoa ja katkenneita suhteita isovanhempiin. Kielteisistä tunteista, peloista ja katkenneista isovanhempisuhteista on kertonut myös pro gradu -työtä varten haastateltu 19-vuotias suomalaisnainen, jonka vanhempi on korjannut sukupuoltaan (Salow, 2017, 66–68). Niitä on pelännyt etukäteen myös eräs vanhempi Sateenkaariperheet ry:n kyselyssä: *”Ainoa mitä toivon on, että lapseni saa elää rauhassa ilman että joutuisi kärsimään identiteetistään”* (Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely, 2016).

Tähän tutkimukseen osallistuneista lapsista kukaan ei tuo esille, että olisi pelännyt vanhempansa menettämistä tai sukupuolenkorjausleikkauksien vaikeuksia, toisin kuin muutama vanhempi on arvioinut lapsensa pelänneen. Jälkijättöisessä muistelussa asioita voi unohtua ja aiemmin lapsuudessa koetut ikävät tunteet on voitu haudata, kun tilanne on muuttunut myönteiseksi.

Aiempien tutkimusten kuvailujen mukaan vanhemman sukupuolenkorjausprosessi on lapselle haastavaa aikaa (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 33–34; katsaus:

Stotzer & al., 2014), mutta tämän tutkimuksen tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että muutaman vuoden kuluttua vanhemman sukupuolenkorjausprosessin jälkeen lapset suhtautuvat asiaan pääsääntöisesti myönteisesti sekä lasten että vanhempien arvioiden mukaan. Eräs Sateenkaariperheet ry:n transihmisille kohdentaman kyselyn vastaaja on kirjoittanut osuvasti lasten sopeutuvuudesta: ”Lapset ovat uskomattoman joustavia ja viisaita vaikeissakin asioissa, kunhan heille antaa turvalliset ja hyvät olosuhteet” (Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely, 2016).

Useat vanhemmat kuvaavat lapsensa maailmankuvan avartuneen transi-heen käsittelyn myötä (ks. myös Kuosmanen & Jämsä, 2007, 33). Lapsista kukaan ei mainitse monimuotoisuuden ymmärtämistä siinä kohdassa, jossa heiltä on kysytty vanhemman transkokemuksen vaikutuksista, mutta he tuovat sen esille kertoessaan sateenkaariperheessä elämisen parhaista puolista, joista muut voisivat ottaa oppia (Aarnio & al., 2017, 208–211).

Vanhemmasta käytetty nimitys on useimmilla lapsilla muuttunut joko etunimeksi tai korjattua sukupuolta vastaavaksi vanhempinimitykseksi. Muutaman vanhemman vastauksessa ilmenee, että nimityksen muutos on aiheuttanut päänvaivaa tai harmitusta lapsille, kuten on käynyt myös pro gradu -työhön haastattelulle nuorelle aikuiselle, jonka vanhempi on korjannut sukupuoltaan (Salow, 2017, 68–69). Lapsilta ja nuorilta ei ole kysytty erikseen heidän vanhemmastaan käyttämästään nimityksestä, mutta yksi nuori on oma-aloitteisesti kuvannut opetelleensa vanhemman uuden nimen ja kokeneeksi sen helpoksi (Aarnio & al., 2017, 205).

Muutama vanhempi tuo esille vanhemmuusnimityksen problematisointia eli kertoo tilanteista, joissa lapsi tai perheen isovanhemmat käyttävät vahingossa tai tahallaan entistä nimitystä tai lapsi ei ole halunnut vapaaehtoisesti siirtyä uuteen nimitykseen. Eräs Sateenkaariperheet ry:n kyselyn vastaaja kertoo, ettei häntä haittaa syntymässä määritellyn nimityksen käyttäminen itsestään: ”Minulla ei ole ongelmaa sen kanssa, jos joku kutsuu minua äidiksi. Koen sanan enemmän sosiaaliseksi suhteeksi kuin sukupuolirooliksi” (Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely, 2016). Toisaalta toinen tuon kyselyn vastaaja kuvailee päinvastaista reagointia: ”Raskauden ja imetyksen aikana koin olevani normaalia vahvemmin omassa kehossani, mutta sosiaalisen sukupuolen ristiriita korostui entisestään, kun yhtäkkiä sukupuolittavien termien joukkoon tuli äiti-sana”. Kolmas tuohon kyselyyn vastannut vanhempi on kokenut, että syntymässä määritellyn sukupuolen mukainen vanhempinimitys on tuntunut huonolta: ”Sukupuoliristiriita voimistui raskauden aikana, lisäksi päiväkodista kotiutunut äidittely on tuntunut pahalta”. Sateenkaariperheet ry:n kyselyn vastaukset laajentavat tämän tutkimuksen antamaa kuvaa siitä, millaista lapsen on elää transihmisen perheessä. Nämä ovat ensimmäisiä tutkimuksellisia tietoja aiheesta Suomessa.

8.5. Sosiaalisen vanhemman kateus ja epävarma juridinen asema

Synnyttävä äiti voi näyttäytyä yhteiskunnan, neuvolan työntekijöiden ja sukulaisten silmissä ”enemmän äidiltä” kuin ei-synnyttävä äiti. Ovatko sosiaaliset äidit kokeneet kateutta synnyttävää äitiä kohtaan? Tulokset näyttävät, että kolmasosa sosiaalisista äideistä eli lapsen alkuperäisistä, ei-synnyttäneistä äideistä on joskus kokenut kateutta siitä johtuen, ettei hän ole kyselyn kohteena olevan lapsen synnyttänyt äiti (n = 5). Näistä viidestä sosiaalisesta äidistä, jotka ovat kokeneet kateutta, kahdella ei ole muita kuin kyseinen lapsi. Kaksi kolmasosaa ei ole kokenut kateutta (n = 11). Kaikki kyselyyn vastanneet sosiaaliset äidit ovat vastanneet kysymykseen. Kaikki viisi sosiaalista äitiä, jotka ovat kokeneet kateutta lapsensa biologista äitiä kohtaan, ovat eronneet lapsen alkuperäisestä vanhemmasta. Eronneista sosiaalisista äideistä neljä ei ole kokenut kateutta.

Synnyttävällä äidillä on laillisesti turvattu asema lapsen suhteen, mutta sosiaalisella äidillä ei tällaista asemaa ole automaattisesti lapsen syntyessä. Tulosten mukaan kuudestatoista sosiaalisesta äidistä reilu puolet (n = 9) on kärsinyt siitä, että sosiaalisen vanhemman laillinen asema on epävarmempi kuin biologisen vanhemman. Neljä äitiä on kärsinyt asiasta paljon ja viisi jonkin verran. Seitsemälle äidille asia ei ole aiheuttanut kärsimystä. Sosiaalisista äideistä yhdeksän on eronnut kyselyn kohteena olevan lapsensa alkuperäisestä vanhemmasta, ja heistä seitsemän on kärsinyt laillisen aseman epävarmuudesta. Sosiaalisista äideistä, jotka eivät ole eronneet (n = 7), vain yksi on kärsinyt laillisen asemansa epävarmuudesta.

Niistä yhdeksästä sosiaalisesta äidistä, jotka ovat kärsineet juridisen asemansa epävarmuudesta, kaksi arvioi lapsellaan olevan läheisimmän suhteen biologiseen vanhempaan, yksi sosiaaliseen vanhempaan ja loput kuusi arvioi lapsellaan olevan yhtä läheiset suhteet molempiin tai kaikkiin vanhempiinsa. Yksi vastaaja kertoo kyselyn lopussa, että jälkimmäinen vastaus tarkoittaa lapsella olevan läheisimmän suhteen biologiseen vanhempaan ja tämän uuteen puolisoon.

Kaikilla niillä yhdeksällä sosiaalisella äidillä, jotka ovat kärsineet laillisen asemansa epävarmuudesta, on erittäin hyvä tai hyvä suhde kyselyn kohteena olevaan lapseen. Heistä seitsemän on eronnut sateenkaariparisuhteestaan lapsensa syntymän jälkeen vähintään kolmea vuotta ennen kyselyn täyttämistä. Neljällä sosiaalisella äidillä on sujuvat välit entisen puolisonsa eli todennäköisesti lapsensa biologisen äidin kanssa, kolmella vähän hankalat välit. Viidellä heistä kyselyn kohteena oleva lapsi asuu heidän luonaan vähintään puolet ajastaan, mutta neljän heistä kohdalla lapsi asuu enimmäkseen muualla.

Eräs sosiaalinen äiti on kirjoittanut kyselyn lopussa pitkällisesti siitä, kuinka hän on joutunut lapsestaan väliaikaisesti kokonaan eroon puutteellisen juridisen asemansa takia ja miksi hän kokee kateutta lapsen synnyttänyttä vanhempaa kohtaan:

”[--] silloin kun asuimme yhdessä, en ollut lainkaan kateellinen biologisesta vanhemmuudesta. [--] Lapsi oli meidän, en kokenut sosiaalisena äitinä jääväni mitenkään vähemmälle tai vähempiarvoiseksi. Mieleenikään ei tullut, ettei lapsi olisi täysin minun ihan kuten isoveljensäkin. Vasta ero muutti asioita. Tajusin biologisen vanhemman vallan ja myöskin sen, ettei hän ollutkaan sitä mieltä mitä olin luullut. Käsitykseni mukaan lapset oli yhtä lailla meidän molempien ja molemmat yhtä tärkeitä ja rakkaita. Kun lapsi [--] vuoden iässä muutti luotani pois, koin järkyttävää vihaa ja katkeruutta siitä, että olin [suostunut siihen, että] ex:äni synnyttää. [--] itse yritin koko ajan säilyttää lasten suhteen ex:ääni ja käännyin vaikka mille korkkiruuveille, jotta sopimuksista pidettiin kiinni ja lapset saivat pitää molemmat vanhempansa [--]. En antanut oman vihani vaikuttaa, vaan tuin ex:äni vanhemmuutta ja selittelin lapsille hänen tekemisiään hyväksi. Olin tosi kateellinen hänelle, mutta etenkin hänen kumppaneilleen siitä, että he saivat elää lapsen kanssa. Lapsen, jonka me olimme tehneet, jonka minä olin täysillä halunnut ja tähän maailmaan saattanut. He saivat lapsen elämänsä ja minä vain hippusia hänen kanssaan.

[--]se miten lasten kanssa on käynyt, sitä en kykene antamaan anteeksi, vaikka elänkin suht sujuvasti sen kanssa. Kun tuon lapsen menetin, päätin, että missä suhteessa ikinä olenkin, niin siihen ei ikinä tule syntymään lapsia muiden kuin minun synnyttämänäni. Sitä riskiä en voi enää ottaa.

Tämä sosiaalinen lapseni on minulle yhtä rakas kuin [biologinen lapseni], mutta suhde häneen kaiken tapahtuman jälkeen eri tavalla kipeä ja myös muuten erilainen. On eri asia olla lapsen kanssa joka toinen viikonloppu ja yksittäisiä iltoja kuin viettää hänen kanssaan arkea. [--] Meillä on hyvä suhde, mutta ihan erilainen kuin jos asuisimme yhdessä emmekä olisi joutuneet välillä totaalisesti eroon toisistamme.

[--] Yhteiskunta jättää sateenkaariperheiden lapset heitteille kriisitilanteissa. Vanhemmat voivat hetken mielijohteesta tehdä mitä vain ilman, että kukaan niihin puuttuu. Mitään suojaa ei monilla ole”.

8.6. Pohdintaa sosiaalisen vanhemman tilanteesta

Viisi sosiaalista äitiä kuudestatoista on kokenut kateutta lapsensa biologista äitiä kohtaan, ja he kaikki ovat eronneet lapsen alkuperäisestä vanhemmasta. Voi olla, että perhetilanne, jossa sosiaalinen äiti on jäänyt lapsensa suhteen pienempään rooliin kuin synnyttänyt äiti, on altistanut sekä kateudelle että erolle. Todennäköisempää kuitenkin on, että sosiaalisen äidin kateus on noussut eron jälkeen, kun biologinen vanhempi on saanut vahvemman aseman lapsen elämässä juridisesti turvatumman asemansa johdosta.

Yli puolet sosiaalisista äideistä on kärsinyt laillisen asemansa epävarmuudesta. Erityisesti sosiaaliset äidit, jotka ovat eronneet lapsen biologisesta äidistä, ovat joutuneet kärsimään. Myös opinnäytetyössä analysoitujen kyselyvastausten

mukaan osa sosiaalisista vanhemmista kohtaa juridisia esteitä, joista he kärsivät (Takala, 2017, 23). Esimerkiksi eräs vanhempi on kirjoittanut lapsen menettämisen pelosta: ”*Pelkäsin, että puolisolleni käy jotain paha ja joutuisin taistelemaan oikeudestani lapseen*”.

Kuitenkin näiden yhdeksän tähän tutkimukseen osallistuneen, laillisen asemansa epävarmuudesta kärsineen sosiaalisen äidin suhde lapseensa vaikuttaa vähintään yhtä hyvältä kuin muiden vanhempien. Nämä sosiaaliset äidit ovat pysyneet lapsensa elämässä aktiivisesti, vaikkakin joidenkin lapset asuvat enimmäkseen muualla kuin heidän luonaan. Vanhemmuuden aktiivisuudesta on osoituksena se, että nämä sosiaaliset äidit ovat vastanneet lapsensa hyvinvointia kartoittaneeseen kyselyyn. Kenties ne sosiaaliset äidit, jotka ovat kärsineet pahiten laillisen asemansa epävarmuudesta, eivät ole pystyneet olemaan yhteydessä lapseensa, eivätkä välien katkeamisen vuoksi voi vastata lapsen hyvinvointia kartoittavaan kyselyyn. Lapsen hyvinvoinnille voi olla haitallista, mikäli vanhempien välillä on kateutta tai jos sosiaalinen äiti ei pysty lainsäädännön puutteiden takia pysymään lapsensa elämässä mukana. Sosiaalisen äidin asemaa perheessä ja hänen laillisen asemansa vaikutusta sosiaaliseen äitiin ja hänen lapseensa tulisi tutkia lisää. Helmikuussa 2018 hyväksytty äitiyslaki mahdollistaa jatkossa sosiaalisen äidin juridisen aseman tunnustamisen jo ennen lapsen syntymää niissä tapauksissa, joissa lapsi saa alkunsa hedelmöityshoitoklinikalla tuntemattoman luovuttajan siittiöillä, mutta muissa tilanteissa sosiaalisen äidin juridinen asema on edelleen epävarma.

8.7. Sijaisvanhempana toimiminen

Sijaisvanhemmuus on yksi keino tulla vanhemmaksi tilanteessa, jossa vanhempi tai vanhemmat kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Vain yksi tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kertoi olevansa sijaisvanhempi. Pyydetessä kertomaan sateenkaariperheen näkökulmasta, millaista oli, kun sijaislapsi tuli perheeseen, hän on selittänyt, ettei siinä ole eroa muiden sijaisperheiden tilanteeseen, mutta on kertonut sijoitusprosessissa olleen homofobisia piirteitä:

”[---]En sanoisi, että asiaan liittyi erityisesti juuri sateenkaariperheen näkökulmasta sellaista, joka ei koskisi mitä tahansa perhettä, johon saapuu sijaislapsi. Sen sijaan sosiaalityön sijoituksen prosessi ennen lapsen tuloa meille oli mielenkiintoinen ja uskaltaisin sanoa, että siihen liittyi homofobisia piirteitä. Lapsi oli siis meille tuttu, olimme toimineet tukiperheenä [---] juuri meidän perheellämme oli erityisen hyvät edellytykset vastata tämän lapsen tarpeisiin. Kun lapsi tarvitsi koko-aikaista sijaisperhettä, ilmoitimme siihen halukkuutemme ja tukiperheasioita hoitanut sosiaalityöntekijä kannatti ajatusta. Sijoitusta hoitanut eri sosiaalityöntekijä kuitenkin päätyi erilaiseen ratkaisuun ja lapselle etsittiin uusi, ennestään tuntematon perhe. Olen asiaa miettinyt ja on vaikea keksiä muuta syytä tälle episodille kuin tämän toisen sosiaalityöntekijän homofobisuus. Kokemus oli epä-

miellyttävä. Tämä toinen perhe jaksoi [lyhyen ajanjakson], lapsi palautui uudelleen sijoitettavaksi ja tuli sitten siinä vaiheessa meille asumaan. [--]”

Toisessa kyselyn kohdassa pyydettiin kertomaan, millaisia vahvuuksia ja haavoittuvuuksia vastaajan omalla sateenkaariperheellä on toimia sijaisperheenä. Tämä vastaaja on kirjoittanut lapsen mahdollisuudesta tulla kiusatuksi ja biologisten vanhempien mahdollisesta vastustuksesta:

”[--] Periaatteessa voisi ajatella, että esimerkiksi kiusaamisalttius voisi olla suurempi sateenkaarivanhempien perheessä, ja että jo haastavassa elämäntilanteissa elänyt lapsi ei enää tällaisia lisäriskejä tarvitse. Toisaalta kiusaaminenhan ei tarvitse mitään erityistä syytä ja se pitää voida nyky maailmassa olla kitkettävissä. Samalla logiikalla voisi vaikka sanoa, ettei hörökorvaisille vanhemmille tule antaa mahdollisuutta toimia sijaisvanhempiana. Biologisten vanhempien vahva vastustus sateenkaarisijoitukselle voisi käytännössä nousta ongelmaksi. Asiaista on kuitenkin kyetty sopimaan.”

8.8 Pohdintaa sijaisvanhempiana toimimisesta

Sateenkaariperheet toimivat Suomessa sijaisvanhempina toistaiseksi vähän, vaikka sijaisperheitä kaipaavia lapsia ja lapsia kaipaavia sateenkaari-ihmisiä on paljon. Ainoa tähän tutkimukseen osallistunut sijaisvanhempi tuo vastauksissaan esille niitä vaikeuksia, joita sateenkaariperheiden toimimiseen sijaisvanhempina voi liittyä. Sijoitusprosessissa mukana olevat työntekijät voivat olla asenteellisia, sijoituslasten vanhemmat voivat vastustaa sijoitusta sateenkaariperheeseen ja perheet voivat pelätä lapsen kiusatuksi tuloa. Kuten ainoa tutkimukseen osallistunut sijaisvanhempi on kirjoittanut, homofobiset asenteet tulee kitkeä sosiaalityöstä, sijoitettavan lapsen vanhempien kanssa on toimittava vuorovaikutuksessa ja kiusaamista on ennaltaehkäistävä. Sateenkaariperheiden toimimista sijaisperheinä on tutkittava lisää, jotta mahdolliset haavoittuvuudet ja vahvuudet tulevat monipuolisemmin esille.

9. Sateenkaariperheen muodostuminen ja sateenkaari-identiteetistä kertominen

9.1. Kokemukset sateenkaariperheen muodostumisesta

Millainen kokemus sateenkaariperheen muodostuminen on ollut niille lapsille ja nuorille, jotka ovat ennen eläneet toisenlaisessa perheessä: joko yksinhuoltajan tai eri sukupuolta olevien vanhempien kanssa tai perheessä, jossa vanhemman transkokemus ei ole vielä tullut ilmi? 44 vanhempaa kertoo, miten kyselyn kohteena oleva lapsi koki tilanteen, jossa hänen perheestään tuli sateenkaariperhe (Taulukko 34). Seitsemässä vastauksessa kuvaillaan, kuinka lapsi koki tilanteen myönteisenä. 23 vastauksessa kerrotaan, että tilanne oli lapsen mielestä neutraali tai tuntui luontevalta ja luonnolliselta. Kahdeksan vanhempaa kertoo, että lapsi on ollut sateenkaariperheen muodostumisen aikoihin niin pieni, ettei ole ymmärtänyt tilannetta tai ei muista aikaa ennen sitä. Kuusi vanhempaa tuo ilmi, että lapsi on suhtautunut sateenkaariperheen muodostumiseen aluksi hämmästyksellä tai kielteisillä tunteilla: lapsella on ollut epäluuloja ja pelkoja siitä, miten kaverit suhtautuvat.

Taulukko 34. Miten kyselyn kohteena oleva lapsesi koki tilanteen, jossa perheestänne tuli sateenkaariperhe? Kerro kokemuksiasi. Esimerkkejä vastauksista.

	Lapsen nykyinen ikä	Vuotia sateenkaari-perheen muodostumisesta
MYÖNTEINEN SUHTAUTUMINEN		
Lapsi oli innoissaan, kun saa mukavan ihmisen perheeseemme. Toisaalta surullinen, kun isä muutti pois. Lyhyt keskustelu kahdesta äidistä riitti, lapsi ei ihmetellyt järjestelyä sen enempää. Ylpeili koulussa äitien määrällä.	12 v	6
Lapsi on ollut iloinen ja suhtautunut sateenkaariperhe-statukseen aina positiivisesti.	12 v	2
Herätti lähinnä kiinnostunutta keskustelua aihepiiristä yleisemminkin. Tuli alusta hyvin juttuun uuden puolisoni kanssa.	10 v	3
Todella luonnollisesti suhtautui, joskin edellinen suhde päättyi melko kaaosmaisesti. Uusi tilanne oli kuitenkin alusta asti hyvin hyväksytty ja kaikki olivat helpottuneita.	13 v	4
NEUTRAALI SUHTAUTUMINEN		
Ihan normaalina. Kotona on keskusteltu asioista paljon.	12 v	4
Hän oli 8-vuotias tällöin ja tuntui suhtautuvan asiaan olan kohautuksella. Olemme yrittäneet välillä tivata hänen tuntojaan, mutta hän ei oikein halua keskustella asiasta syvällisesti. Pojan isä on suhtautunut asiaan erittäin hienosti, eikä ole tehnyt jutusta numeroa, tämä on varmasti auttanut paljon. Poika ihailee isäänsä yli kaiken. Voimme myös juhlia kaikki yhdessä pojan syntymäpäiviä yms., mikä on mahtavaa. Myös isovanhemmat suhtautuvat todella hyvin. Luulen, että ympäristön hyvä esimerkki on auttanut meitä kaikkia (rakastuminen naiseen oli ainakin itselleni iso kriisi ja järkytys).	12 v	4

Sateenkaariperheiden vanhemmat

Ei kokenut negatiivisena. Ei ainakaan kertonut niin. Äitipuoli tuli luonnollisesti mukaan kuvioihin.	13 v	4
Hyvin luonnollinen asia, ja lapsi vain kyseli ja varmisteli että äiti siis rakastaa tätä naista ja he seurustelevat...	10 v	1
Kuin luonnollisen asian yleensäkin: pari kysymystä, myöhemmin muutama tarkentava ja pari toivetta.	12 v	2
Avioero lasteni äidistä oli vaikea tilanne lapsille. Erilleen asumisen vakiinnuttua ei mieskumppanini mukaan tulo kuvioon ja kotiimme tuottanut vaikeuksia, hyväksyivät nopeasti osaksi elämäänsä. Heille asia tuntuu olevan hyvin luonnollinen ja ongelmaton.	11 v	2
Asia ei ole herättänyt lapsessa ajatuksia, perheemme on ollut hyvin luontainen yksikkö jäsenilleen aina.	9 v	3
Samoin kuin jos äiti olisi alkanut suhteeseen kenen tahansa toisen aikuisen kanssa.	8 v	3
[--] Hänelle on aina ollut itsestään selvää, että perheemme on "tyttöperhe". Itse hän kuitenkin on kertonut haluavansa isona "sekaperheen" eli perheen jossa tyttöjä ja poikia sekaisin.	10 v	-
Jokseenkin häkeltynyt, mutta hyväksyvä. En usko, että hän edes kykeni heti ymmärtämään merkitystä. Lapsen [sukulainen] on homo, joten asia sinänsä ei ollut aivan uusi.	12 v	7
Olen seurustellut jo ennen nykyistä vaimoani muiden kuin miesten kanssa. Siitä saakka, kun lapsi oli 4-vuotias. Alussa hihitteli, miten naiset voivat pussailla keskenään. Ei vuosiin ole enää reagoanut asiaan.	11 v	4
Kysyin lapselta haittaisiko häntä, jos löydän jonkun toisen. Vastasi että ei. Kysyin haittaisiko, jos uusi olisikin nainen ja siihen silloin 11-vuotias vastasi, ihan sama äiti, kunhan olet onnellinen. Ja rakkaus nykyiseen toiseen äitiin on syvä ja ehdoton.	14 v	3
Lapsi oli alle 5- vuotias ja hänellä oli kokemusta ainoastaan yksinhuoltajaperheessä olemisesta, joten kaikki sujui luontevasti.	10 v	6
Lapsi oli silloin vasta kuusi vuotta. Hänen mielestään tilanteessa ei ollut mitään outoa. Äidin silloinen naisystävä oli hänestä tosi kiva. Hän oli kasvanut "heteroperheessä", jossa eivät kuitenkaan vallinneet heteronormit, ja kun jollekin syntyi vauva, kysyttiin, onko se tyttö, poika vai intersukupuolinen. :-)	13 v	7
NIIN NUORI ETTEI YMMÄRTÄNYT		
Hän oli niin nuori (alle 3v), ettei ymmärtänyt sellaista asiaa.	12 v	10
Hyvin luonnollisesti. Oli vielä sen verran pieni, että ei ole ollut mitään ongelmia. Lapselle meidän perhe on oikea ja kokonainen, vaikka on erilainen kuin muilla.	10 v	10
Yllättävän hyvin, oli toki niin pieni, että ei ehkä osannut ihmetellä.	11v	7
Oli niin pieni, ettei ymmärtänyt. Hän on suhtautunut sateenkaariperheiteemme luontevasti.	12 v	7
Poika oli [vauva], kun nainen astui kuvioihin. Joten hän ei tiedä muusta perhe-elämästä. Se on hänelle normaalia elämää. Kaikesta ollaan aina puhuttu avoimesti.	12 v	12
KIELTEINEN SUHTAUTUMINEN (tai hämmennys)		
Lapsen omien sanojen mukaan minun suhde naiseen ei ole mikään ihmejuttu. Ainut huoli lapsilla ollut miten kaverit reagoivat. Muuten asiassa ei ole mitään ihmeellistä.	12 v	1
Edellinen suhde päättyi hyvin levottomaan tilanteeseen, lapsella oli alussa hänelle kerrottuja epäluuloja, jotka ajan mittaan hälväivät. Uusi tilanne [--] olivat rauhallisempia kuin edellinen perhe-elämä.	18 v	4
Tilanne oli pojalleni varmasti hämmentävä, koska hän oli asunut sitä ennen vain minun kanssani, enkä ollut elänyt oman suuntautumiseni suhteen avointa elämää.	12 v	4

Arvelen, että sisällä myllerrystä, hämmennys, ahdistus, masennus, epävarmuus.	17 v	6
Toivoi aluksi kovasti vanhan perhemallin palauttamista. Mutta myöhemmin oli hyvinkin tyytyväinen. Tosin tyytyväisyyteen vaikutti nopeasti silloisen puolison väkivaltaisuus, josta tuli todella hankala elämäntilanne pitkäksi aikaa.	11 v	6
No se piti sisällään paljon pelkoja, joita lapset ajattelivat ympäristön reagoivan minuun transnaisena ja heihin transvanhemman lapsina. Sitä sitten itkettiin ja käytiin Setassakin juttelemassa koko porukka. Paljon pelkoja, jotka sitten hävisivät, kun sosiaalinen paine katosi. Ehkä pojallamme oli pidempään sellaista salailua tai hän ei halunnut kiusaamisen pelossa kertoa kavereilleen perheestään.	13 v	4

Tunnistettavuuden välttämiseksi joidenkin lasten ikä ja / tai perheen muodostumisesta kulunut aika on muokattu, kuitenkin niin, että oleellinen informaatio on säilynyt.

9.2. Pohdintaa sateenkaariperheen muodostumisen kokemuksista

Sateenkaariperheiden vanhempien kuvaukset lapsensa suhtautumisesta tilanteessa, jossa perheestä on muodostunut sateenkaariperhe, vastaavat pitkälti heidän lastensa kuvauksia. Sateenkaariperheiden vanhemmista ja 13–18-vuotiaista lapsista yli puolet kertoo neutraalista suhtautumisesta, 7–16 prosenttia kertoo myönteisestä suhtautumisesta ja 14–24 prosenttia alkujärkytyksestä tai pitempikestoista kielteisistä tunteista sateenkaariperheen muodostumisesta johtuen (Aarnio & al., 2017, 207–208). Vanhemmista hieman useampi on maininnut lapsen myönteisyydestä ja lapsista hieman useampi on maininnut kielteisistä tuntemuksista. Alkuhämmennys on liittynyt ainakin jonkun lapsen ja jonkun vanhemman mukaan vanhemman sukupuolenkorjaamiseen, ja kielteiset tunteet ovat aiheutuneet ainakin joidenkin lasten ja vanhempien mukaan kiusaamisen pelosta. Lisäksi 14–18 prosenttia lapsista on vanhemman ja lapsen kertoman mukaan ollut niin nuori, etteivät he muista muunlaista perhemuotoa.

Sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaat lapset eivät haastattelussa nostaneet juurikaan esille sateenkaariperheessä elämisen teemoja, sillä perhemuoto näyttäytyi heille neutraalisti perheenä muiden joukossa (Aarnio & al., 2017, 35–36, 54). Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset puolestaan ovat kirjoittaneet kyselyssä lähinnä myönteisiä ja neutraaleja kokemuksia sateenkaariperheessä elämisestä, vaikkakin osa on toivonut kiusaamisen vähenemistä ja sateenkaari-ihmisten hyväksymistä (Aarnio & al., 2017, 134–138). Myös näiden nuorempien lasten suhtautuminen sateenkaariperheen muodostumiseen vaikuttaa siis vastaavan varsin hyvin vanhempien käsitystä. Tulokset osoittavat, että sateenkaariperheiden vanhemmat ovat varsin hyvin perillä lastensa ajatuksista ja tunteista, joita sateenkaariperheen muodostuminen on heissä herättänyt, ja että lapset osaavat raportoida näistä asioista kyselyssä. Vastaavanlaisia pääosin myönteisiä ja neutraaleja suhtautumistapoja sateenkaariperheen muodostumiseen ovat tuoneet esille myös aikuistuneet sateenkaariperheiden lapset ja nuoret, jotka ovat

kokeneet, ettei heidän vanhempansa seksuaalinen suuntautuminen vaikuttanut heihin itseensä lapsuudessa tai nuoruudessa paljoakaan (Fairtlough, 2008; Salow, 2017). Tosin myös alkujärkytystä ja kiusaamisen pelkoa on koettu, kun vanhemman transkokemus tai isän homoseksuaalisuus on tullut ilmi.

Sateenkaariperhe on muodostunut osalle tähän tutkimukseen osallistuneista lapsista pian alkuperäisten vanhempien eron jälkeen, jolloin tunteet muuttunutta perhetilannetta kohtaan ovat liittyneet sekä eroon että uusperheeseen. Irlantilaiset ja suomalaiset aikuiset, jotka ovat eläneet lapsuudessaan sateenkaariperheessä, ovat kertoneet, että alkuperäisten vanhempien ero on lapselle suurempi asia käsiteltäväksi kuin vanhemman eron jälkeinen sateenkaarisuhde (Daly, MacNeela & Sarma, 2015; Salow, 2017). Vastaavasti tässä tutkimuksessa kukaan vanhempi, jonka lapselle on muodostunut sateenkaariuusperhe, ei kerro lapsensa suhtautuneen kielteisesti vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen tai uuden puolison sukupuoleen, mutta ero alkuperäisestä vanhemmasta on aiheuttanut lapsille surua.

9.3. Kertominen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta lapsen elinympäristössä

Lapsen hyvinvointiin saattaa vaikuttaa se, joutuuko hän piilottelemaan vanhempansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöidentiteettiä vai onko sen esilletulo mahdollista. Neljä viidesosaa vastanneista vanhemmista on aina tai usein avoin omasta ja / tai puolisonsa kuulumisesta seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön lapsensa opettajan kanssa ja kouluterveydenhuollossa asioidessaan (Taulukko 35). Lähes yhtä moni, kolme neljäsosaa, on aina tai usein avoin lapsensa kavereiden vanhempien kanssa. Vain yksi tai kaksi vastaajaa ei ole koskaan avoin näiden tahojen kanssa. Yksi vanhempi ei ole vastannut avoimuutta kartoittaneisiin kysymyksiin.

Taulukko 35. Kuinka usein olet avoin sinun ja/tai puolisisi seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta? Prosenttia vastanneista ja keskiarvot ja -hajonnat. (n = 79).

	Lapsesi opettajien kanssa	Lapsesi kavereiden vanhempien kanssa	Kouluterveydenhuollossa asioidessasi (terveydenhoitaja, lääkäri, kuraattori, psykologi)
Aina	67	42	66
Usein	13	32	17
Harvoin	18	25	15
En koskaan	3	1	3
Keskiarvo ja -hajonta	1,56 (0,87)*	1,86 (0,84)**	1,54 (0,84)***

1 = Aina, 2 = Usein, 3 = Harvoin, 4 = Ei koskaan

*Vanhemmat, joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen ka = 1,42 (0,76) ja vanhemmat, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin ka = 1,72 (0,97).

**Vanhemmat, joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen ka = 1,74 (0,76) ja vanhemmat, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin ka = 2,00 (0,93).

***Vanhemmat, joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen ka = 1,40 (0,76) ja vanhemmat, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin ka = 1,72 (0,91).

Ne vanhemmat, joiden kyselyn kohteena oleva lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen (n = 43), vaikuttavat olevan useammin avoimia sateenkaari-identiteetistään kuin ne vanhemmat, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta lapsen syntymän jälkeen (n = 36) (Taulukko 35:n alaviite). Esimerkiksi vanhemmista, joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen, 81 prosenttia on aina tai usein avoin lapsensa kavereiden vanhempien seurassa, kun taas vanhemmista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin, vain 64 prosenttia on aina tai usein avoin vastaavissa tilanteissa.

Kyselyn lopussa useat vanhemmat palasivat vapaa-aiheisessa kommentoinnissa sateenkaariperheestä kertomisen teemaan (Taulukko 36).

Taulukko 36. Muuta pohdintaa sateenkaariperheestä kertomisesta.

<p>Sateenkaariperheemme on jäänyt melko näkymättömäksi esim. koulussa. Perhemuoto ei lyhyissä tapaamisissa vaikkapa opettajan kanssa ole koskaan tullut puheeksi. Puolisoni on kyllä ollut mukana mm. koulun juhlissa ja lapsen harrastuksissa. Toisaalta lapsi itse on tyytyväinen, ettei hänen perhemuotonsa ole tiedossa, ja esittää usein toiveita, ettei puoliso osallistuisi joihinkin tilaisuuksiin.</p>
<p>[--] Kun lapsella oli kaksi äitiä, oltiin kaikkialla avoimesti naispari / kaksi äitiä ja myöhemmin eronnut naispari / kaksi äitiä. Kaikkialla [--] palveluissa yms. tehtiin selväksi heti alkuun, että lapsilla on kaksi äitiä eikä yhtään isää. Leikkipuistoissa, työpaikoilla ym. ei sitä toivotettu, mutta ei yhtään piiloteltu, puhuttiin vaimosta siinä missä muut naiset miehistään. Nykyisessä suhteessani ollaan ihmisten silmissä heteroparikunta. Puolison ulkonäkö ei tule juurikaan enää muuttumaan. Ei nähdä tarpeelliseksi selittää transtaustaa kaikkialla. Toisaalta siinä missä en jännittänyt mitä ihmiset ajattelevat siitä, että minulla on naispuoliso, niin jännitän joskus hiukan sitä, että muuttuuko ihmisten suhtautuinen meihin ja etenkin puolisooni, jos puolitutuille esim. lasten luokkakavereiden (ei läheisten ystävien) vanhemmille selviää, että puoliso on syntynyt naisen kropallisena. Toisaalta perheemme erilaisuutta ei muista arjessa samalla tavalla kuin kahden äidin perheessä. Kaikki ystävämme ja sukulaisemme ovat tietoisia ja heidän kanssaan asioista puhutaan. Transasia ei kauheasti lasten elämään vaikuta näin prosessin ollessa aika lailla läpikäyty. Toki [kuopus] välillä selittää ihmisille, kuinka hänen isänsä on synnyttänyt lapsen ja joillekin miehille se on mahdollista :). Oli siis hiukan vaikea vastata siihen, kuinka avoimesti puhumme asiasta koulussa, koska tällä hetkellä aika vähän. [--]</p>
<p>Laajemmissa sosiaalisissa piireissä (koulu, päiväkotiki, lapsen harrastukset) on vaikeaa tuoda omaa perhetilannetta julki, koska oletamus on AINA, että kaikki perheet ovat heteroperheitä. Emme tuo asiaa julki, jos emme koe sitä millään lailla tarpeelliseksi (eli asia ei tule puheeksi). Emme juurikaan piittaa mitä muut ihmiset ajattelevat tai ovat ajattelematta meidän perheestämme, tärkeintä on, että me itse olemme onnellisia perheessämme.</p>
<p>[Toisella] lapsellani on [useampia vanhempia], tällä [lapsella] vain kaksi, me biologiset vanhemmuuskumppaneina. Koska hänellä on yksi isä ja yksi äiti, perheen sateenkaarevuus ei käy ilmi ilman erillistä selitystä, eikä lapsi itse ole (ymmärtääkseni) juuri tuonut sitä esiin kaveri- tai kouluympäristössä. Olen toisinaan kertonut perhemallistamme esimerkiksi hänen opettajilleen, jos se on tuntunut tarpeelliselta, mutta en mitenkään säännönmukaisesti.</p>
<p>En erityisesti pidä siitä, että meitä luullaan (eronneeksi) heteroparikunnaksi, ja korjaan tällaisen oletuksen, jos se ilmenee esimerkiksi keskustelussa. Kaikissa tilanteissa vain ei maksa vaivaa ryhtyä rautalangan vääntöön.</p>
<p>En tiedä, kuinka julkisuudessa asiasta avoimesti kertominen on vaikuttanut siihen, että asia on selkeä ja helppo kaikille osapuolille, eikä tarvitse arvuutella...</p>
<p>Olemme alusta asti kertoneet avoimesti perheestämme. [Lapsi] on itse myös hyvin avoin perheen suhteen ja jos joku on kysynyt isästä, on hän aina itse kertonut kahdesta äidistään.</p>

9.4. Pohdintaa avoimuudesta lapsen elinympäristössä

Seksuuali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat vanhemmat eivät välttämättä halua tuoda palveluita tarjoaville ammattilaisille ilmi seksuaalista suuntautumistaan, sukupuolen kokemustaan tai transtaustaansa, jotta he eivät tulisi syrjityiksi tai joutuisi selittelemään ammattilaiselle perhemuotoaan (Perlesz & al., 2006; katsaus: Wells & Lang, 2016). Esimerkiksi sosiaaliset äidit eivät välttämättä halua tuoda esille, etteivät he ole synnyttäneet lastaan, jotta heidän äitiyttään ei vähäteltäisi tai pidettäisi toisarvoisena. Tämän tutkimuksen osallistujista vain pari yksittäistapausta ei ole koskaan avoin omasta tai puolisonsa seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta lapsensa opettajan kanssa tai kouluterveydenhuollossa asioidessaan ja vain joka seitsemäs vastaaja on ”harvoin” avoin perhemuodostaan. Tämä tarkoittaa, että suuri enemmistö suomalaisista sateenkaariperheiden vanhemmista pystyy olemaan usein tai aina avoin perhemuodostaan.

Vanhemmat kertovat koulussa sateenkaariperheestä yleisemmin kuin vuosikymmenen takaisessa suomalaisessa tutkimuksessa, jossa hieman alle viidesosa vanhemmista ei halunnut kertoa koulussa sateenkaariperheestään tai epäröi siitä kertomista (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 68). Kertomiseen katsotaan vaikuttavan sen, kuinka turvalliseksi ympäristö koetaan (mm. Bos & al., 2008; Gustavson & Schmitt, 2011; Patterson & Goldberg, 2016). Esimerkiksi Yhdysvalloissa vapaamielisessä Kalifornian osavaltiossa noin yhdeksänkymmentä prosenttia homoseksuaalisista isistä on avoimia lapsensa opettajan ja lääkärin kanssa, kun taas konservatiivisessa Tennesseen osavaltiossa vain nelisenkymmentä prosenttia homoseksuaalisista isistä on avoin opettajalle ja lääkärille (Perrin & al., 2016). Erään tutkimuksen mukaan ne seksuaalivähemmistöön kuuluvat pariskunnat, jotka ovat voineet virallistaa suhteensa, kokevat vähemmän tarvetta piilotella identiteettiään (Riggle, Wickham, Rostosky, Rothblum & Balsam, 2016) – ilmeisesti näkyvyys saa heidät kokemaan vanhemmuutensa hyväksytyiksi. Suomessa enemmistö sateenkaariperheiden vanhemmista vaikuttaa luottavan opettajien asialliseen suhtautumiseen ja kouluterveyspalveluiden turvallisuuteen. Vastaajista suurempi osa on katsonut tärkeäksi kertoa perhemuodostaan koulussa ja terveydenhuollossa kuin lapsensa kavereiden vanhemmille, joille asian tietäminen ei lienekään yhtä olennaista kuin opettajalle tai vaikkapa koulupsykologille.

Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat olevan avoimempia perhemuodostaan lapsensa koulussa kuin lapset itse. Vanhemmista neljä viidesosaa on usein tai aina avoin lapsensa opettajan kanssa ja kouluterveydenhuollossa asioidessaan, kun taas 10–12-vuotiaista lapsista vain kuudesosa puhuu näin usein perheestään avoimesti koulussa ja terveystalveissa ja 13–18-vuotiaista neljäsosa puhuu näin usein koulussa ja kolmasosa terveystalveissa (Aarnio & al., 2017, 121, 182–183). Vastaavasti vain pari vanhempaa ei koskaan ole avoin perhemuodostaan lapsensa opettajalle tai kouluterveydenhuollossa, kun taas

10–12-vuotiaista lapsista kolmasosa ja 13–18-vuotiaista nuorista viidesosa ei koskaan puhu avoimesti sateenkaariperheestään koulussa / opiskelupaikassa ja terveystilanteissa.

Vanhemmille ja lapsille esitetyt kysymykset ja vastausvaihtoehdot ovat eri tavalla muotoiltuja, mikä voi osaltaan vaikuttaa tulosten eroihin: lapsilta ja nuorilta on kysytty, *”kuinka usein hän puhuu avoimesti sateenkaariperheestään”* ja vanhemmilta *”kuinka usein hän on avoin omasta ja/tai puolisonsa seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoliyhteisyyteen kuulumisesta”*. Vanhempia on ohjeistettu vastaamisessa näin: *”Esimerkiksi otat puheeksi vähemmistöryhmään kuulumisen, osoitat sen muilla tavoin tai korjaat muiden henkilöiden virheellisen oletuksen asiasta”*. Lapsille ja nuorille osoitetun kysymyksen voi tulkita niin, että vastaamalla ”aina” lapsi puhuisi jatkuvasti sateenkaariperheestään. Vanhemmilta on myös puuttunut vastausvaihtoehto ”joskus”, mikä lapsille on esitetty ”harvoin” ja ”usein” välisenä vaihtoehtona. Lisäksi lapsilta ja nuorilta on kysytty avoimuudesta ”koulussa”, mikä sisältää opettajan lisäksi myös muut oppilaat. Nämä erot eivät silti selittäne kokonaan sitä suurta eroa, mikä lasten ja vanhempien vastausten välillä on.

Seksuaali- ja sukupuoliyhteisyyteen kuuluvilla ihmisillä on oikeus päättää, milloin he kertovat identiteetistään, parisuhteestaan tai transtaustastaan. Avoimuus omasta tai puolison seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoliyhteisyyteen kuulumisesta ei ole aina tarpeellista, kun asioi lapsensa opettajan kanssa tai kouluterveyshuollossa tai on yhteydessä lapsensa kavereiden vanhempiin. Samoin lapsen ei tarvitse puhua vanhempiensa asioista koulussa tai kavereidensa kanssa. Sateenkaariperheiden lapset ovat raportoineet, että yleisin syy kertomatta jättämiselle on se, etteivät muutkaan puhu niissä tilanteissa perheistään (Aarnio & al., 2017, 124, 186; ks. myös Salow, 2017, 75–76). Yhtä moni lapsista on väsynyt selittämään perheestään muille. Osa vanhemmista kirjoittaa, että lyhyissä tapaamisissa esimerkiksi opettajan kanssa sateenkaariperhe ei tule esille. Sateenkaariperhe ei vanhempien mukaan myöskään välttämättä ole perheenjäsenille erityisesti läsnä arjessa esimerkiksi tilanteissa, jossa toinen vanhempi on korjannut sukupuolensa ja pariskunta elää eri sukupuolta olevan parin arkea.

Kääntöpuoli avoimuuden puutteelle on kuitenkin se, että vanhempi tai lapsi voi joutua kantamaan raskasta salailun taakkaa ja kärsimään itseensä tai perheeseensä sopimattomista oletuksista. Niistä sateenkaariperheiden lapsista, jotka ovat jossain tilanteessa jättäneet kertomatta perheestään, kolmannes on pelännyt, että suhtautuminen häneen muuttuisi kertomisen myötä, ja joka seitsemäs on pelännyt kertomisen johtavan kiusaamiseen (Aarnio & al., 2017, 124, 186–187; ks. myös Salow, 2017, 67–68, 71). Puolet sateenkaariperheiden lapsista on ollut kertomatta perheestään, kun siitä ei ole kysytty, ja jopa viidesosa on aktiivisesti piilotellut perhettään tai valehdellut vanhemmistaan.

Harvempi vanhemmista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta lapsen syntymän jälkeen, on ollut avoin sateenkaariperheestään kuin niistä van-

hemmistä, joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen. Tämä vastaa lasten ja nuorten tuloksia aiheesta (Aarnio & al., 2017, 122–124, 183–185). Muut tutkijat ovat esittäneet näkemyksen, että sateenkaariperheeseen syntyneiden lasten on kenties helpompi puhua perheestään kuin niiden, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, koska sateenkaariperheeseen syntyneille lapsille on kehittynyt kyky kertoa vanhemmistaan oikeilla sanoilla (Perlesz & al., 2006). Kenties vanhempien kohdalla on kyse siitä, että monilla heidän lapsistaan on huoltajinaan äiti ja isä, eikä nykyistä perhemuotoa siksi tarvitse nostaa esille esimerkiksi silloin, kun opettaja pyytää huoltajilta lupaa kouluun liittyvään asiaan tai kun kouluterveydenhoitaja kysyy vanhempien pituutta arvioidakseen lapsen tulevaa pituutta.

10. Palvelukokemukset

10.1. Tuki lapselle sateenkaariperheeseen ja perheidentiteettiin liittyen

Ovatko sateenkaariperheiden lapset kohdanneet tilanteita, joissa he olisivat tarvinneet tukea sateenkaariperheeseen liittyvään asiaan, ja jos, ovatko he silloin saaneet riittävästi tukea? Sateenkaariperheissä elävistä 7–18-vuotiaista lapsista alle puolet on vanhempansa mukaan tarvinnut tukea johonkin asiaan, joka liittyy vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen tai vanhemman sukupuolen ilmentämiseen tai korjaamiseen. Niistä sateenkaariperheiden lapsista, jotka ovat vanhempansa arvion mukaan tarvinneet tukea, kaksi kolmasosaa on saanut sitä riittävästi (Taulukko 37). Reilu neljännes tukea tarvinneista lapsista ei ole saanut sitä riittävästi. Täysin ilman tarvitsemaansa tukea on jäänyt 7 prosenttia tuen tarvitsijoista.

Transihmisten perheessä elävistä 17 lapsesta neljännestä (82 %) on arveltu tarvinneen tukea vanhemman seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen liittyen. Näistä tukea tarvinneista lapsista 42 prosenttia ei ole saanut tukea riittävästi ja yksi lapsi (7 %) ei ole saanut sitä lainkaan.

Niistä sateenkaariperheiden lapsista, jotka eivät elä transihmisen perheessä, 34 prosenttia on vanhempansa arvion mukaan tarvinnut tukea. Kolmasosa näistä tukea tarvinneista lapsista ei ole saanut sitä riittävästi.

Uusperheen muodostuminen voi aiheuttaa tuen tarvetta. Niistä lapsista, joilla on transihminen vanhempana, 13 on syntynyt sateenkaariperheeseen ja neljällä sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin lapsen elämässä. Transihmisen perheessä elävät lapset jätettiin pois tarkastelusta, kun selvitettiin sateenkaariperheen muodostumisen yhteyttä avun tarpeeseen, jotta heidän tuen tarvettaan ei laskettaisi osaksi sateenkaariperheeseen syntyneiden avun tarvetta. Ne seksuaalivähemmistöön kuuluvat vanhemmat (n = 38), joiden lapsi on syntynyt sateenkaariperheeseen, raportoivat 40 prosentin lapsistaan tarvinneen tukea, kun taas ne seksuaalivähemmistöön kuuluvat vanhemmat (n = 37), joiden lapsen sateenkaariperhe on muodostunut vasta myöhemmin lapsen elämässä, raportoivat vain 27 prosentin lapsistaan tarvinneen tukea. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan vanhemman perheeseen syntyneistä lapsista kuusi kymmenestä on saanut riittävästi tarvitsemaansa tukea sateenkaariperheeseen liittyvään asiaan ja lapsista, joiden seksuaalivähemmistöön kuuluvan vanhemman perustama sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin hänen elämässään, kahdeksan kymmenestä on saanut riittävästi tarvitsemaansa apua.

Koulu on tukenut riittävästi lapsen perheidentiteettiä alle kolmasosalla sateenkaariperheen lapsista ja lisäksi tukenut jonkin verran kymmenesosalla

lapsista. Yli puolella koulu ei ole tukenut eikä horjuttanut lapsen perheidentiteettiä. Viiden lapsen vanhemmat kokevat, että koulu on horjuttanut lapsen perheidentiteettiä (5 %). Yksi niistä kolmesta vastaajasta, joka ei ole valinnut mitään vaihtoehtoa, on kirjoittanut kyselyn lopussa: ”Kysymykseen: ”Onko koulu tukenut sateenkaariperheyttä?”, jätin vastaamatta, koska ei ollut vaihtoehtoa: ”En tiedä””.

Taulukko 37. Tuki lapselle sateenkaariperheeseen ja perheidentiteettiin liittyen. (n = 100).

Onko lapsesi saanut mahdollisesti tarvitsemaansa tukea siihen liittyen, että vanhempi tai vanhemmat kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön?		Onko lapsen koulu tukenut lapsen perheidentiteettiä?	
Kyllä, riittävästi	27 %	Kyllä, on tukenut riittävästi	31 %
Kyllä, mutta riittämättömästi	12 %	Kyllä, on tukenut mutta riittämättömästi	10 %
Ei ole saanut tarvitsemaansa tukea lainkaan	3 %	Ei ole tukenut, muttei myöskään ole horjuttanut perheidentiteettiä	54 %
Ei ole tarvinnut tukea	58 %	Ei ole tukenut, vaan on päinvastoin horjuttanut perheidentiteettiä	5 %

*Perheidentiteetillä tarkoitetaan tässä sitä osaa lapsen identiteetistä, joka liittyy hänen jäsenyyteensä omassa perheessään - ”kuulun tällaiseen perheeseen, olen tällainen”.

10.2. Lapsen tai vanhemmuuden ongelmien pitäminen aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina

Niistä vanhemmista, joiden lasten tai vanhemmuuden ongelmia on käsitelty koulussa opettajan kanssa tai kouluterveydenhuollossa, yhdeksän kymmenestä on sitä mieltä, että lapsen tai vanhemmuuden ongelmia ei ole pidetty aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina, mutta joka kymmenes vanhempi kokee, että niitä on pidetty aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina (Taulukko 38). Kaikista vanhemmista kolmasosa on sitä mieltä, että lapsella tai vanhemmuudessa ei ole ollut sellaisia ongelmia, joita koulussa olisi käsitelty ja joita olisi voitu pitää perheestä johtuvina. Kyselyn lopussa eräs vanhempi on kirjoittanut siitä, miten lapsen ongelmia on pidetty sateenkaarivanhemmasta johtuvina:

”Lapsellani on ollut masennusta ja hän on käynyt terapiassa. Siellä hän on kokenut muutaman terapeutin – ne ovat vaihtuneet usein – pitäneen sukupuolenkorjausprosessiani hänelle ongelmallisena. Hän on sanonut, että ongelmat eivät johdu siitä, mutta ei ole tullut kuulluksi”.

Taulukko 38. Lapsen tai vanhemmuuden ongelmien pitäminen aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina. (N = 103).

Oletko joskus kokenut, että koulun henkilökunta on pitänyt lapsesi ongelmia aiheettomasti sateenkaariperheestäsi johtuvina?*		Oletko joskus kokenut, että koulun henkilökunta on pitänyt vanhemmuuteesi liittyviä ongelmia aiheettomasti sateenkaariperheestäsi johtuvina?*	
En	63 %	En	59 %
Kyllä	7 %	Kyllä	7 %
Ei koske minua (esim. lapsella ei ole ollut sellaisia ongelmia, joita olisi voitu pitää perheestä johtuvina)	30 %	Ei koske minua (ei vanhemmuuteen liittyviä ongelmia tai niitä ei ole otettu esille koulussa)	34 %

*esimerkiksi opettaja, lääkäri, terveydenhoitaja, kuraattori tai psykologi

10.3. Palveluiden käyttämättä jättäminen

Lasten hyvinvointiin voi vaikuttaa, mikäli vanhempi ei apua tarvitessaan syystä tai toisesta pysty käyttämään tarvitsemaansa palvelua. Kun sateenkaariperheiden vanhempia (N = 80) pyydettiin rastittamaan vaihtoehtojen joukosta ne palvelut, joita he ovat jättäneet käyttämättä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta, 20 vanhempaa kertoi jättäneensä käyttämättä tarvitsemiaan julkisen hedelmöityshoitoklinikan palveluita ja 10 parisuhdepalvelua, kuten kirkon parisuhdeneuvontaa. Lisäksi kaksi vanhempaa raportoi jättäneensä käyttämättä tarvitsemiaan perheneuvolan palveluita, kaksi kouluterveydenhuollon palveluita, kaksi yksityisen hedelmöityshoitoklinikan palveluita ja yksi mielenterveyspalveluita.

Erillisiä mainintoja saivat avovastauksissa lastenvalvoja (2 mainintaa: ”Ei voitu käyttää lainsäädännön puutteiden takia”), julkiset adoptiopalvelut sekä perhe-/avioliittoleirit, ja eräs vanhempi kertoi neuvolaa vaihdetun. Lisäksi kerrottiin palveluita jätetyn käyttämättä niiden heteronormatiivisuuden tai uskontoon sidoksissa olon vuoksi:

”Joidenkin järjestöjen perhehommelit ovat niin heteronormatiivisia ja niiden miesten keskustelut on sijoitettu saunaan, jolloin puolisoni ei halua/voi olla mukana” ja

”[--] lapsen koulu mainosti [--] kriisissä olevien lasten vanhemmille tukiryhmää, jonka taustajärjestö on uskonnollinen. Emme kuulu kirkkoon ja lapsen kriisi on sukupuoli-identiteettiin liittyvä, joten en lähde edes ehdottamaan [puolisolleni], turha mennä sinne tuijotettavaksi ja pettymään”.

Suurin osa niistä, jotka ovat jättäneet käyttämättä jotain palvelua (n = 22), on jättänyt käyttämättä yhtä palvelua, mutta osa kahta (n = 6) tai kolmea palvelua (n = 3). Näin ollen 39 prosenttia vanhemmista on jättänyt käyttämättä ainakin yhtä palvelua. Kun julkiset hedelmöityshoidot, joihin naispareilla ei ole pääsyä, jätetään pois tarkastelusta, palvelua käyttämättä jättäneitä on 14 prosenttia.

Kukaan vastaajista ei ollut jättänyt käyttämättä tarvitsemiaan äitiys- tai lastenneuvolan, terveysaseman tai erikoissairaanhoidon palveluja vähemmistöryhmään kuulumisensa johdosta.

Kaksikymmentä vastaajaa on kirjoittanut avovastaukseen tarkemmin palvelun käyttämisestä tai sen käyttämättä jättämisestä. Seitsemän vanhempaa kuvaa, kuinka julkiset hedelmöityshoidot eivät ole olleet saatavilla naisparille (Taulukko 39). Lisäksi yksi vanhempi kertoo, ettei ole voinut käyttää lastenvalvojan palvelua juridisten esteiden vuoksi:

”Emme erossa voineet tehdä virallista tapaamissopimusta exäni kanssa, koska emme ole toistemme synnyttämien lasten juridisia vanhempia (koska lapsilla on lapset tunnustanut isä)”.

Viidessä vastauksessa kerrotaan saadusta huonosta palvelusta tai epäasiallisesta kohtelusta. Lisäksi kaksi vastaajaa kuvaa pelkoaan, ettei tulisi palvelussa kohdatuksi. Heistä toinen pohtii paikkaa, minne mennä parisuhdeneuvontaan, ja toinen kuvaa käyttävänsä palveluja mutta jännittävänsä uusia palvelutilanteita etukäteen.

Lisäksi neljä vastauksista kuvaa sitä, kuinka vastaaja on käyttänyt palveluja ”ilman ongelmia” tai ”normaalisti tarpeen mukaan”, ja yksi kertoo, ettei ”usko, että olisimme hyötyneet parisuhdeavusta”. Yksi vastaaja antaa kehuja läheisten ryhmälle:

”Jottei jäisi kertomatta: Transtukipisteen läheisten ryhmä on ollut aivan mahtavan ihana. Ei sitä ilman oltaisi jaksettu tähän asti ja taas ensi kuussa mennään. Lapsikin on kerran pystynyt käymään transnuorten vertaisryhmässä [--]”.

10.4. Muuta palveluiden käytöstä

Kyselyn lopussa, kun vanhemmilla on ollut mahdollisuus kertoa tarkemmin sellaisia asioita sateenkaarivanhemmuudesta, jotka eivät muuten olleet nousseet esille kyselyssä, muutama vanhempi on nostanut palvelukokemuksensa esille. Osa valittaa palveluiden heteronormatiivisuudesta ja siitä johtuvasta kohtaamattomuudesta:

”Neuvolassa koin ahdistavaksi, kun aina kysyttiin, onko miestä löytynyt. Sitten kun olin alkanut seurustelemaan, sanoin että ei ole, kun nainen. Terveystenhoitaja ja opiskelija eivät osanneet suhtautua asiaan, vaan purskahtivat nauruun”.

Toinen vanhempi kirjoittaa ammattilaisten opastamisesta: ”Koulupsykologi halusi kutsua meitä vanhempia äidiksi ja isäksi, usein oli tunne, että piti opastaa ammattilaisia kohtaamaan sateenkaariperhe, vaikka he saattoivat itse esiintyä perheemme asiantuntijana”.

Taulukko 39. Tässä voit kertoa tarkemmin palvelun käyttämisestä tai sen käyttämättä jättämisestä. Esimerkkejä vastauksista.

<p>JULKINEN HEDELMÖITYSHOITO</p> <p>Kun aikoinaan halusimme lasta, julkinen hedelmöityshoitoklinikka ei ottanut vastaan sateenkaariperheitä. Ainoa vaihtoehto meille hedelmöityshoitoihin oli yksityinen klinikka, joka oli tietenkin hyvin paljon kalliimpi kuin julkinen.</p> <p>Lapset ovat saaneet alkunsa hedelmöityshoidoilla. Asioimme yksityisellä tietäen, ettei julkinen puoli hoida naispareja. (Minulla [---] on myös terveyspsychohoitoihin.)</p> <p>Olemme parhaillaan hedelmöityshoidoissa yksityisellä klinikalla, koska olemme naispari, emmekä saa palvelua julkiselta puolelta.</p> <p>Oli selvää, että hakeudumme hedelmöityshoitoihin yksityiselle puolelle – vaikutti siltä, että julkiselle puolelle on turha edes yrittääkään. Perheneuvolan palvelua olen käyttänyt ennen lasten syntymää ja kokemus oli niin negatiivinen (nimenomaan liittyen naisen kanssa seurusteluun, omaan identiteettiin ja maailmantuskaan), että en todellakaan halua olla paikallisen perheneuvolan kanssa missään tekemisissä.</p>
<p>HUONO PALVELU</p> <p>Kävimme [paikkakunnan] perheneuvolassa, saimme siellä huonoa palvelua, meitä ei kohdeltu perheenä eikä puolisololleni puhuttu käynnin aikana. Emme menneet uudelleen.</p> <p>Yhdessä välissä tuntui, että kaikki nähtiin sen syyksi, että lasten isä on homo, jopa minun työuupumus.... johon EN TODELLAKAAN hakenut apua, kun ”homous aiheuttaa stressiä etenkin pikkulapsiperheissä” tuumasi työterveyshuolto!</p> <p>Emme varsinaisesti ole jättäneet, mutta neuvolapalvelujen käyttö meni hoitajan asenneongelman takia niin vaikeaksi, että pyysimme neuvolan vaihtoa. Hoitaja ei voinut uskoa, että perheemme ei ole kriisissä vaan vietämme mukavaa arkea. Hän soitteli perheneuvolaan ja urkki potilastietoja vastoin suostumustamme. Perheneuvolassa kävimme lapsen asperger-piirteiden vuoksi.</p>
<p>PALVELUN KÄYTTÄMINEN EPÄASIAALLISESTA KOHTELUSTA HUOLIMATTA</p> <p>Olen tarvinnut/olemme tarvinneet viime vuosina todella vähän tällaisia palveluja, mutta mieleeni ei kyllä ole edes tullut, että niitä voisi jättää käyttämättä ”homouden” takia. Tämä siitähän huolimatta, että olen itse henkilökohtaisesti kohdannut asiatonta käytöstä nimenomaan seksuaalisen suuntautumiseni takia terveydenhuollossa. No, ehkä kirkon parisuhdeneuvonnan kohdalla mietitsin muutaman kerran, mutta syynä lähinnä se, että en kuulu kirkkoon.</p>
<p>PELKO KOHTAAMATTOMUUDESTA</p> <p>Olen harkinnut parisuhdeneuvontaa, mutta en menisi kirkon ylläpitämään, koska koen että kirkko ei meitä hyväksy ja olisi vaivaantunut puhua parisuhhteesta ihmisen kanssa, joka luultavasti pitää heterosuhtetta ainoana oikeana.</p> <p>Emme jätä palveluita käyttämättä, mutta jos vastassa on esim. täysin uusi lääkäri, ensimmäinen tapaaminen hiukan jännittää. Nykyisin jännittää selvästi vähemmän kuin 10 vuotta sitten, mutta silti uusissa kohtaamisissa on tietty pieni epämääräinen tunne. Jännitämme sitä, kuinka uusi henkilö suhtautuu perheeseemme.</p>

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta.

Kolmas on edellisten kanssa samoilla linjoilla: ”*Heteronormatiivisuuden olettamuksesta (esim. erilaisissa palveluissa ja muissa kohtaamisissa) olisi jo aika päästä neutraalimpaan suhtautumiseen; lähtökohtana pitäisi olla yhtä lailla mahdollisuus yhden tai useampien vanhempien perheeseen, jotka voivat olla erilaisia sukupuolten yhdistelmiä. Tästähan toki esim. Seta ja Sateenkaariperheet ovat jo paljon puhuneet ja kouluttaneet*”.

Jotkut kuvaavat tulleen kohdatuiksi useimmissa palveluissa neutraalisti:

”*Emme ole kokeneet syrjintää tai sitä, että meitä olisi pidetty jotenkin erilaisena perheenä minkään viranomaisen kanssa, paitsi kirkon toiminnassa. Monella taholla,*

kuten neuvolassa, meitä on pyydetty kertomaan perheestämme ja toiveistamme palvelun suhteen, koska työntekijä ei ole tuntenut sateenkaariperheiden erityiskysymyksiä”.

Eräs vastaaja myös kuvaa palvelukokemusta moninaisuuden huomioivana: ”Yllätyksekseni, kun olin synnyttämässä lastani ja mukani oli naispuolinen ystäväni, meitä luultiin pariiksi ja lapsen vanhemmiksi! Yhden naispuolisen kumppanini kanssa häntä luultiin sairaalassa oitis lapseni toiseksi vanhemmaksi. Olen ollut positiivisesti yllättynyt näistä kokemuksista”.

10.5. Pohdintaa lapsen tarvitsemasta tuesta sateenkaariperheeseen liittyen

Yli puolet sateenkaariperheiden lapsista ei vanhempiansa mukaan ole tarvinnut tukea liittyen siihen, että hänen vanhempansa kuuluu seksuaalivähemmistöön. Sen sijaan neljän viidesosan lapsista, joiden vanhemmalla on transkokemus, arvioidaan tarvinneen tukea sateenkaariperheeseen liittyvään asiaan. Tämä on linjassa sen kanssa, että asenteet transihmisiä kohtaan ovat yleisesti kielteisempiä kuin homo- ja biseksuaaleja (Apperson & al., 2015). Lapsista, joiden vanhempi kuuluu seksuaalivähemmistöön ja jotka ovat tarvinneet tukea sateenkaariperheeseen liittyen, kolmasosa ei ole saanut tukea riittävästi. Lapsista, joiden vanhempi kuuluu sukupuoli-vähemmistöön ja jotka ovat tarvinneet tukea sateenkaariperheeseen liittyen, puolet ei ole saanut tukea riittävästi.

Tulokset eivät kerro, mitkä asiat ovat sellaisia, joihin vanhempi arvioi lapsensa tarvinneen tukea. Muualla vastauksissa ja lasten omissa vastauksissa (Aarnio & al., 2017, 128) tuodaan esille ainakin lapsen tarve saada tukea koulusta silloin, kun häntä on kiusattu sateenkaariperheensä johdosta. Lapsi, jonka vanhempi korjaa sukupuoltaan, tarvitsee usein tukea muutoksen käsittelyyn (Veldorale-Griffin, 2014), sillä vanhemman sukupuolenkorjausprosessi asettaa monenlaisia haasteita lapselle (katsaus: Stotzer & al., 2014). Muutamat tähän tutkimukseen osallistuneet vanhemmat toivat vastauksissaan esille, että lapsilla on ollut pelkoja ja huolia korjausprosessin aikana. Eräs transihmisen perheessä elävä nuori on kertonut hakeneensa tukea koulupsykologilta siihen, miten kertoa muille vanhemman sukupuolenkorjaamisesta (Aarnio & al., 2017, 192). Sen sijaan sateenkaariuusperheen muodostuminen ei vaikuta olevan kovin yleinen aihe, johon vanhemmat olisivat toivoneet lapselleen tukea.

Jatkotutkimuksissa olisi hyvä tarkentaa, mistä vanhemmat ovat hakeneet tukea lapselleen sateenkaariperheeseen liittyvän asian käsittelyyn, mutta jääneet tukea vaille, tai mistä he olisivat toivoneet tukea tarjotun sekä millaisia nämä tuen tarpeet ovat tarkemmin olleet. Näiden tulosten perusteella on selvää, että suuri osa erityisesti transihmisten lapsista jää vaille riittävästi tukea, jota he tarvitsevat liittyen sateenkaariperheeseensä. Tuen tarvetta lienee eniten korjausprosessin käynnissä ollessa, sillä vuosien myötä lasten pelot ja huolet vaikuttavat kaikkoavan ja suhde sukupuoltaan korjanneeseen vanhempaan tasaantuvan.

10.6. Pohdintaa perheidentiteetin tukemisesta ja ongelmien pitämisestä aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina

Suomalainen peruskoulu ja lukio näyttävät tulosten perusteella paikkoina, jotka eivät enimmäkseen tue mutta eivät myöskään horjuta lapsen sateenkaariperheidentiteettiä. Näin kokee puolet vastaajista. Perheidentiteetillä tarkoitetaan sitä osaa lapsen identiteetistä, joka liittyy hänen jäsenyyteensä omassa perheessään. Huomattavasti suurempi osuus vanhemmista kuitenkin kokee koulun tukeneen kuin horjuttaneen perheidentiteettiä. Nämä vanhempien arviot ovat samansuuntaisia kuin sateenkaariperheiden lasten ja nuorten etupäässä myönteiset kuvailut opettajistaan: noin 90 prosenttia lapsista ja nuorista kokee tulevansa hyvin tai melko hyvin toimeen opettajiensa kanssa ja tulevansa oikeudenmukaisesti kohdelluksi ja usein myös kannustetuksi opettajien taholta (Aarnio & al., 2017, 105–109, 169–170). Perheidentiteetin tukemisessa on kyse hieman eri asiasta kuin oppilaan yleisessä tukemisessa ja kannustamisessa, mutta oletettavasti esimerkiksi opettajien kielteinen suhtautuminen oppilaan perheeseen olisi näkynyt lasten ja nuorten antamissa arvioissa ja näin ei ollut. Myös vuosikymmenen takaisessa suomalaistutkimuksessa vain kymmenesosa vanhemmista piti opettajien suhtautumista sateenkaariperheeseen ”muuna kuin pääosin myönteisenä” (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 70). Samoin Sateenkaariperheet ry:n transihmisille kohdistamassa kyselyssä monet vanhemmat kertovat neutraaleista ja myönteisistä kokemuksista lapsensa koulusta, esimerkiksi näin: ”*Tarvittaessa ovat keskeyttäneet kiusaustilanteet tai käyneet kysymyksiä lasten kanssa läpi niin, ettei lapseni ole tarvinnut olla se selittäjä*” (Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely, 2016). Osa transihmisistä on tuon kyselyn perusteella kuitenkin kohdannut lapsensa koulussa huonoa kohtelua: ”*Vanhemman poikani opettaja luulee minua joksikin ristiinpukeutujaksi selvästi. Se loukkaa.*”. Eräs tuon kyselyn vastaajista kertoo henkilökunnan huolestuneen lapsen hyvinvoinnista vanhemman sukupuolen moninaisuuden ilmentämisen johdosta.

Joka kymmenes sateenkaariperheen vanhempi arvioi, että hänen lapsensa tai vanhemmuutensa ongelmia, joita on käsitelty koulun henkilökunnan kanssa, on pidetty aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina. Tuloksista ei suoraan käy ilmi, millaisia ongelmia on liitetty aiheettomasti sateenkaariperheeseen ja minkä sateenkaarivanhemmuudessa on koettu ne aiheuttavan, mutta erään nuoren vastauksen (Aarnio & al., 2017, 192–193) ja erään vanhemman vastauksen perusteella ainakin lapsen tai nuoren mielenterveydenongelmaa on pidetty aiheettomasti vanhemman sukupuolenkorjausprosessista johtuvana. Eräs nuori on myös pelännyt kyselyyn vastatessaan, että hänen mielenterveysongelmansa syyksi katsottaisiin sateenkaariperhe, vaikkei niin hänen mukaansa ole asian laita (Aarnio & al., 2017, 213), joten pelkoa lapsen mielenterveysongelmien aiheettomasta yhdistämisestä vanhemman seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen ilmenee ainakin joillakin sateenkaariperheessä elävillä ihmisillä.

10.7. Pohdintaa palveluiden käyttämisestä ja käyttämättä jättämisestä

Joka neljäs vanhempi on jättänyt käyttämättä julkista hedelmöityshoitoa, sillä se ei ole ollut saatavilla naispareille. Tästä on koitunut sateenkaarivanhemmalle taloudellisia menetyksiä, sillä yksityiset palvelut ovat huomattavasti kalliimpia kuin julkiset. Samalla heiltä jää saamatta henkistä tukea vanhemmuudelleen, kun yhteiskunta ei vaikuta kiinnostuneelta edistämään heidän perheellistymistään (Rozenal & Malmqvist, 2015), millä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia vanhemmuudelle.

Julkisten hedelmöityshoitojen lisäksi joka kahdeksas vanhempi on jättänyt käyttämättä jotakin tarvitsemaansa palvelua. Joka kahdeksas vanhempi on jättänyt käyttämättä parisuhdepalvelua, jota kirkko yleisesti Suomessa järjestää. Eräs vastaaja on tarkentanut asiaa kertomalla, ettei hän halua käyttää kirkon palveluita, koska hän kokee, ettei kirkko hyväksy häntä ja hänen puolisoaan. Sateenkaari-ihmiset huomioiville pari- ja monisuhdepalveluille on selkeästi tarvetta. Parisuhdepalveluiden lisäksi yksittäiset vanhemmat ovat jättäneet käyttämättä muun muassa tarvitsemiaan kouluterveydenhuollon ja perheneuvolan palveluita. Se, että sateenkaariperheen vanhempi ei koe kykenevänsä käyttämään tällaisia palveluita, voi heijastua hänen ja hänen lapsensa hyvinvointiin (Wells & Lang, 2016).

Niistä sateenkaariperheen vanhemmista, jotka ovat käyttäneet tarvitsemaansa palvelua, osa on kertonut kohdanneensa huonoa palvelua ja epäasiallista kohtelua. Tällaisia kokemuksia tuo kuitenkin esille vain kuusi prosenttia vastaajista. Vaikka prosenttiosuus ei kerro tarkasti syrjintäkokemusten yleisyydestä, koska se on laskettu avovastausten mainintojen perusteella, palveluissa syrjityksi tulleiden määrä vaikuttaa pienemmältä kuin vuosikymmenen takaisessa suomalaisessa tutkimuksessa, jossa jonkin sosiaali- tai terveyspalvelun oli kokenut syrjiväksi joka viides sateenkaariperheen vanhempi (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 109). Syrjintä onkin todennäköisesti vähentynyt, kun yleinen asenneilmapiiri on muuttunut myönteisemmäksi ja ammattilaisten tiedon määrä on lisääntynyt seksuaalivähemmistöjä ja sukupuolen moninaisuutta kohtaan. Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat raportoineet vain myönteisistä ja neutraaleista kokemuksista kouluterveydenhuollossa ja paria poikkeusta lukuun ottamatta myös muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa, tosin lapsen ja nuoren sateenkaariperhe on ollut ammattilaisen tiedossa vain noin joka toisen kohdalla (Aarnio & al., 2017, 127–129, 190–193).

Tämän tutkimuksen osallistujista osa niistä, jotka eivät ole kohdanneet huonoa palvelua, ovat pelänneet kohtaamattomuutta tai epäasiallista kohtelua. Vaikuttaa todennäköiseltä, että sateenkaari-ihmiset ovat oppineet selvittämään ennakoita palvelun sateenkaariturvallisuutta. Tästä kertoo se, että neljäsosa vastaajista ei ole hakeutunut julkiseen hedelmöityshoitoon, johon heillä yhdenver-

taisuuslain mukaan tulisi olla oikeus, ja joka kahdeksas on jättänyt käyttämättä parisuhdepalvelua. Eräs vastaaja ilmentää tätä ennakoita suojautumista kirjoittaessaan, etteivät he halunneet puolisonsa kanssa mennä koulun tarjoamaan tukiryhmään, sillä on ”*turha mennä sinne tuijotettavaksi ja pettymään*”. Tällaisesta tavasta olla hakeutumatta potentiaalisiin syrjintätilanteisiin ja sitä kautta syrjinnän ennaltaehkäisystä on esimerkkejä muualta maailmasta (Perrin & al., 2016). On mahdollista, että pitkälle kouluttautuneet sateenkaariperheiden vanhemmat kykenevät valitsemaan itselleen sopivimman palveluntarjoajan tai pitämään oikeuksistaan kiinni paremmin kuin vähemmän kouluttautuneet vanhemmat (Shields & al., 2012). Ilmeisesti ainakin yksittäiset sateenkaariperheiden nuoret ovat jättäneet hakeutumatta palvelun piiriin tai ovat olleet kertomatta perheestään, jotta he suojautuisivat mahdollisilta kielteisiltä kokemuksilta (Aarnio & al., 2017, 192–193). Näin toimimalla vanhemmat ja heidän lapsensa välttävät kielteiset palvelukokemukset, mutta jäävät vaille tarvittua tukea. Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaista nuorista joka seitsemäs on kokenut, että hän on jäänyt vaille tarvitsemaansa tukea liittyen perheensä tilanteeseen, kuten vanhempien eroon tai riitelyyn, mikä vaikuttaa olevan suurempi osuus kuin valtaväestön nuorten kohdalla (Aarnio & al., 2017, 194).

Aiempien tutkimusten mukaan pohjoismaalaiset naisparit kokevat yleisesti tulevansa terveystalvuiden piirissä hyväksytyiksi, mutta he törmäävät heteronormatiivisiin oletuksiin, kankeisiin käytäntöihin sekä ammattilaisten tiedon puutteeseen ja pelkäävät ammattilaisten suhtautuvan ennakkoluuloisesti (Andersen, Moberg, Bengtsson Tops & Garmy, 2017; katsaus: Wells & Lang, 2016). Heteronormatiivisuus ilmenee puheessa, virallisten lomakkeiden vaihtoehtoisissa ja tarjotuissa palveluissa niin tämän kuin muiden pohjoismaisten tutkimusten mukaan (katsaus: Wells & Lang, 2016). Se voi johtaa siihen, että sateenkaari-ihmiselle ei tarjota hänen tarvitsemaa palvelua tai hän jättää hakematta tarvitsemaansa apua. Tämän tutkimuksen vanhempien mukaan palveluiden heteroja cis-normatiivisuutta tulisi purkaa, yhdenvertaista kielenkäyttöä edistää ja ammattilaisia kouluttaa kohtaamaan sateenkaari-ihmisiä. Vastaavat ehdotukset nousevat myös muiden saman aihepiirin tutkimusten pohjalta (Andersen & al., 2017; katsaus: Wells & Lang, 2016).

Eräs tähän tutkimukseen osallistunut vanhempi kuvaa positiivista yllättyneisyyttä, kun hänet ja hänen kumppaninsa onkin huomioitu palvelussa, mikä vastaa joidenkin aiempiin tutkimuksiin osallistuneiden reagoitua (katsaus: Shields & al., 2012). Kun ensin on pelännyt tulevansa epäyhdenvertaisesti kohdatuksi, mutta tilanne ei vastaakaan pelkoa, tuloksena on positiivinen yllätys. Jos palveluiden käyttöä ei tarvitsisi epäröidä, oltaisiin aidosti yhdenvertaisessa tilanteessa, eikä huomioon ottavasta kohtelusta yllättyttäisi positiivisesti. Jotkut naisparit myös kokevat, että heidän tulee kiitollisia kaikesta saamastaan palvelusta, vaikka se ei heidän perhemuotoaan huomioisikaan, ja ymmärtäväisiä henkilökunnan tietämättömyyttä kohtaan (Rozenal & Malmqvist, 2015). Tällainen ajattelutapa

voi osaltaan selittää sitä, miksi niin harva vastaajista raportoi omasanaisesti huonoista palvelukokemuksista. Ruotsalaiset tutkijat ovat esittäneet, että myönteisten puolien korostaminen naisparien palvelukokemuksissa voi johtua osittain siitä, että naisparit haluavat tulla kohdelluiksi ”kuin kuka tahansa vanhempi”, ja siksi he haluavat enimmäkseen ummistaa silmänsä epäyhdenvertaiselta kohtelulta (Malmqvist & Zetterqvist Nelson, 2014). Tällaista onnistumisen pakkoa ja esimerkillisen vanhemman roolia ei voida poissulkea tämänkään tutkimuksen osallistujien osalta.

Kukaan tutkimukseen osallistuneista vanhemmista ei tuonut vastauksissaan esille positiivista erityiskohtelua, jota jotkut aiempiin tutkimuksiin osallistuneet ovat saaneet osakseen, kun esimerkiksi sosiaalinen äiti on saanut jäädä synnytyssairaalaan yön yli, vaikka isät eivät ole saaneet (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 69; katsaus: Wells & Lang, 2016). Positiivisesta erityiskohtelusta ei kuitenkaan erikseen kysytty tämän tutkimuksen osallistujilta.

11. Suhteet puolisoon, entiseen puolisoon, sukulaisiin ja ystäviin

11.1. Parisuhteen kesto ja parisuhdetyytyväisyys

Kuinka tyytyväisiä sateenkaariperheiden vanhemmat ovat parisuhteeseensa ja onko parisuhdetyytyväisyys yhteydessä parisuhteen keston? Parisuhteessa olevista 66 vastaajasta 56 on merkinnyt nykyisen parisuhteensa keston, joka on keskimäärin 7,5 vuotta. Tuoreimmat kaksi paria ovat muodostuneet kuluneen vuoden sisällä, 16 vastaajan nykyinen parisuhde on kestänyt 1–5 vuotta, 14 vastaajan parisuhde 6–10 vuotta, 11 vastaajan parisuhde 11–19 vuotta ja neljällä vastaajalla parisuhde on kestänyt 21–27 vuotta.

53 vanhempaa on antanut arvion parisuhteensa nykyiselle tilalle käyttämällä arviointiasteikkoa 0–10. Keskimäärin vanhemmat ovat hyvin tyytyväisiä nykyiseen parisuhteeseensa, jolle he antavat keskimäärin arvioksi 8,74 (kh = 1,18). Reilusti yli puolet on valinnut arvosanaksi yhdeksikön tai kymppin, joten he ovat lähes täysin tai täysin tyytyväisiä parisuhteeseensa (Taulukko 40). Kukaan ei ole valinnut tyytymättömyyttä vastaavia arvosanoja 0–5.

Parisuhteen keston ja parisuhdetyytyväsyyden korrelaatio on $r = -0.36$, $p < 0.013$ eli tuoreimmissa liitoissa on annettu keskimäärin paremmat arviot parisuhdetyytyväsyydelle kuin pitempään kestäneissä liitoissa.

Vanhemmat, joiden kyselyn kohteena oleva lapsi asuu vain yhdessä kodissa (n = 30), antavat parisuhdetyytyväsyydelleen arvosanaksi 8,50 (kh = 1,36), kun taas vanhemmat, joiden lapsi asuu vähintään kahdessa kodissa (n = 23), antavat hieman korkeamman arvosanan 9,04 (kh = 0,83). Vanhemmat, joiden lapsi asuu vain yhdessä kodissa, ovat olleet yhdessä keskimäärin 12 vuotta, kun taas vanhemmat, joiden lapsi asuu myös muualla, ovat olleet yhdessä kumppaninsa kanssa keskimäärin 4 vuotta.

Taulukko 40. Tyytyväisyys nykyiseen parisuhteeseen asteikolla 0–10 (n = 53).

Parisuhdearvio	%
6	6 %
7	8 %
8	28 %
9	25 %
10	34 %

11.2. Pohdintaa parisuhteen kestosta ja parisuhdetyytyväisyydestä

Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat keskimäärin hyvin tyytyväisiltä nykyiseen parisuhteeseensa – ja tyytyväisemmiltä kuin väestö keskimäärin (Kanste & al., 2016, 45–46; Kontula, 2016, 57–61). FINSEX-tutkimuksen mukaan valtaväestön 35–54-vuotiaista avo- tai avioliitossa elävistä miehistä ja naisista kolmasosa on hyvin onnellisia parisuhteessaan, kun taas kuutisenkymmentä prosenttia sateenkaariperheiden vanhemmista on hyvin onnellisia suhteessaan (Kontula, 2016, 57–61). Vastaavasti FINSEX-tutkimuksen mukaan valtaväestöstä puolet on melko onnellisia parisuhteessaan, ja tässä tutkimuksessa sateenkaariperheiden vanhemmista nelisenkymmentä prosenttia. Valtaväestön parisuhteissa onnellisuus puuttuu viidesosalta, mutta sateenkaariperheiden vanhemmista vain muutama prosentti ei ole tyytyväinen eikä tyytymätön parisuhteeseensa. Sateenkaariperheiden vanhempien vastauksista puuttuvat täysin ne, jotka ovat suhteeseensa tyytymättömiä, mitä voi kenties selittää se, että suhteeseensa tyytymättömät ovat eronneet.

Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten vanhemmista puolet on suhteeseensa tyytyväisiä (Kanste & al., 2016, 45–46). Kun sateenkaariperhetutkimuksessa annetun arvosanan 8–10 katsotaan tarkoittavan tyytyväisyyttä suhteeseen, sateenkaariperheiden vanhemmista tyytyväisiä on jopa 87 prosenttia. Kouluterveyskyselyn vanhemmista kolmasosa on suhteeseensa melko tyytyväisiä, kun taas ”melko tyytyväistä” vastaavan arvosanan 6 tai 7 antaa vain 14 prosenttia sateenkaarivanhemmista. Kouluterveyskyselyn vanhemmista 9 prosenttia on jotakin tyytyväisen ja tyytymättömän välistä ja viisi prosenttia tyytymättömiä. Näin huonoja parisuhdearvioita ei anna kukaan sateenkaarivanhemmista.

Kouluterveyskyselyssä 14 prosenttia vastaajista ei ole arvioinut parisuhteen tilaa, mutta ei ole tiedossa, kuinka monella vastaamattomista on parisuhde (Kanste & al., 2016, 45–46). Viidesosa tähän tutkimukseen osallistuneista, parisuhteessa olevista sateenkaariperheen vanhemmista on jättänyt parisuhteensa tilan arvioimatta – kenties tyytymättömät eivät ole syystä tai toisesta halunneet miettiä suhteensa tilaa. Arviointi annettiin pitkän kyselyn lähes viimeisenä kohtana. Vastaamattomia on tässä tutkimuksessa jonkin verran enemmän kuin Kouluterveyskyselyssä (Kanste & al., 2016, 45–46) ja huomattavasti enemmän kuin FINSEX-tutkimuksessa (Kontula, 2016, 57–61).

Eräässä yhdysvaltalaisutkimuksessa adoptiota hakevien lapsettomien naisparien ja heteroseksuaalisten parien, jotka olivat keskenään yhtä korkeasti kouluttautuneita, parisuhdearviot vastasivat toisiaan (Goldberg & Smith, 2008). Sateenkaariperheiden äitien korkea kouluttautuneisuus voi osaltaan selittää heidän kokemaansa erittäin voimakasta parisuhdetyytyväisyyttä, sillä pisimmälle kouluttautuneet naiset ovat keskimäärin kaikkein tyytyväisimpiä parisuhteisiinsa (Kontula, 2016, 74).

Valtaväestön tutkimuksessa on myös havaittu, että naisilla heidän toinen avioliittonsa on onnellisempi kuin ensimmäinen (Kontula, 2016, 90), ja tämän tutkimuksen osallistujista enemmistö oli eron jälkeisessä uudessa suhteessa. Lisäksi naisparien on todettu jakavan kotityöt keskenään tasaisemmin kuin eri sukupuolta olevien parien ja olevan tyytyväisempiä puolisonsa vanhemmuuteen (Bos, van Balen & van den Boom, 2007; katsaus: Brewster, 2017), ja tällaiset tekijät voivat olla yhteydessä voimakkaampaan parisuhdetyytyväisyyteen.

Suhteen tuoreus on tässä tutkimuksessa yhteydessä parisuhdetyytyväisyyteen, mikä on linjassa aiempien tulosten kanssa (Kontula, 2016, 61–64). Suhteen alun mahdollisesti intohimoisen rakastumisvaiheen jälkeen saattaa seurata pikkulapsiperhearkea yövalvomisineen ja / tai seksuaalisen halukkuuden laantumista, mitkä verottavat parisuhdetyytyväisyyttä.

Sateenkaariperheiden vanhempien tyytyväisyys parisuhteeseensa on yhteydessä vanhempien ja lasten hyvinvointiin (Goldberg & Smith, 2011; Patterson, 2009). Myös Suomessa on todettu, että onnellinen parisuhde ja mahdollisuus viettää aikaa puolison kanssa antavat voimavaroja vanhemmille (Lapsiperhekeskus, 2012). Puolet tämän tutkimuksen kohteena olleista lapsista asuu kahdessa kodissa ja heidän vanhempansa ovat vielä muitakin vanhempia tyytyväisempiä parisuhteeseensa. Näissä sateenkaariperheissä vanhemmilla voi olla lapsetonta aikaa, jota voi viettää kahdestaan uuden puolison kanssa, mikä on yhteydessä tyytyväisyyteen. Toisaalta nämä samat parit ovat myös tuoreempia pariskuntia kuin ne, joissa lapsi on yhdessä saatu, ja suhteen alkuvuosina tyytyväisyys on voimakkaampaa, joten yhteyksien syyt kaipaavat lisää tutkimusta.

11.3. Puolisoiden kasvatuskäytännöiden yhdenmukaisuus

Lapsen hyvinvoinnin kannalta vanhempien parisuhdetyytyväisyyden lisäksi tärkeää voi olla se, kuinka yhdenmukaisesti vanhemmat kasvattavat lastaan tai kuinka paljon ristiriitoja kasvatusta nostattaa puolisoitten välillä. Vastaajista 80 prosenttia pitää omia kasvatuskäytännöksiään varsin tai hyvin yhdenmukaisina puolisonsa kasvatuskäytännöiden kanssa. Viidentoista prosenttia mukaan näkemykset eivät ole kovin yhdenmukaisia, mutta eivät myöskään kovin erilaisia. Eräs näin vastanneista kommentoi kyselyn lopussa, että kasvatuskäytännöiden erilaisuus voi olla myös rikkaus:

”Erilaisuus kasvattajana uuden puolison kanssa vahvistaa taitoja kasvattajana, ei heikennä, näin lapsi saa rikkaamman tuen elämässä, sokeus itseä kohtaan ja kasvatustapojaan kohtaan vähenee”.

Vain nelisen prosenttia vastaajista eli kaksi vanhempaa pitää puolisonsa näkemyksiä varsin erilaisina kuin omiaan. 52 vanhempaa on vastannut kysymykseen (N = 80, joista 66:lla on puoliso). Kasvatuskäytännöiden yhdenmukaisuus ja parisuhdetyytyväisyys ovat yhteydessä toisiinsa siten, että mitä tyytyväisempi vastaaja on parisuhteeseensa, sitä yhdenmukaisemmiksi hän arvioi kasvatuskäytännönsä puolisonsa kanssa, $r = -.43, p < 0.01$.

11.4. Eronneiden vanhempien väliset suhteet ja kasvatuskäytännöiden yhdenmukaisuus

Vanhempien eron vaikutus lapsen hyvinvointiin riippuu monista asioista, joista yksi olennainen on vanhempien välisten suhteiden sujuvuus. Kuutisenkymmentä prosenttia eronneista vanhemmista on sitä mieltä, että heillä on sujuvat suhteet eronneiden vanhempien kesken (Taulukko 41). Lähes neljälläkymmenellä prosentilla eronneista vanhemmista on kuitenkin vähintäänkin vähän hankala suhde entisen puolisonsa kanssa tai yhteys on katkennut kokonaan.

Puolet vanhemmista arvioi, että heidän kasvatuskäytännönsä entisen puolisonsa kanssa ovat yhdenmukaisia (Taulukko 41). Neljäsosa on sitä mieltä, että kasvatuskäytännöt eivät ole kovin yhdenmukaisia, mutta eivät kovin erilaisiakaan. Viidesosan mielestä eronneiden vanhempien kasvatuskäytännöt ovat varsin tai hyvin erilaisia. Tulokset on raportoitu jokaiselta vanhemmalta vain yhden lapsen osalta, mutta eronneiden vanhempien väliset suhteet ja kasvatuskäytännöt ovat hyvin samanlaisia myös silloin, kun niitä tarkastellaan kaikkien kyselyiden kohteena olleiden lasten osalta ($n = 66$).

Eronneiden vanhempien ($n = 66$) välisen suhteen sujuvuus ja heidän kasvatuskäytännönsä yhdenmukaisuus ovat yhteydessä toisiinsa, $r = .72, p < 0.001$. Sen sijaan erosta kuluneen ajan ja vanhempien välisen suhteen sujuvuuden välillä ei ole yhteyttä, $r = -.23, ns$.

Taulukko 41. Eronneiden vanhempien väliset suhteet ja kasvatuskäytännöt.

Millaisiksi kuvailisit teidän eronneiden vanhempien välistä suhdetta VIIMEISEN VUODEN AIKANA? Anna arviosi ($n = 49$) [*]	
Hyvin sujuva	22 %
Sujuva	39 %
Vähän hankala	16 %
Hyvin hankala	12 %
Vanhempien välillä ei ole yhteyttä (emme hoida lapsen asioita yhdessä)	10 %
Kuinka yhdenmukaisia kasvatuskäytännöksenne ovat entisen puolisoni kanssa? Anna arviosi. $n = 50$ ^{**}	
Hyvin yhdenmukaisia	10 %
Varsin yhdenmukaisia	44 %
Ei kovin yhdenmukaisia muttei kovin erilaisiakaan	24 %
Varsin erilaisia	12 %
Hyvin erilaisia	10 %

^{*}1 = Hyvin sujuva, 5 = Vanhempien välillä ei ole yhteyttä (emme hoida lapsen asioita yhdessä)

^{**}1 = Hyvin yhdenmukaisia, 5 = Hyvin erilaisia

11.5. Pohdintaa sateenkaariperheiden vanhempien parisuhde-eroista ja kasvatuskäytännöiden yhdenmukaisuudesta

Kyselyyn vastanneista vanhemmista huomattavan suuri osuus, kaksi kolmasosaa, on eronnut lapsensa vanhemmasta. Osa vanhemmista on eronnut eri sukupuolta olevasta puolisoista ennen suhdettaan samaa sukupuolta olevaan kumppaniin, mutta jopa 60 prosenttia eroista koskettaa niin sanottuja sateenkaarisuhteita. Sateenkaariperheiden erojen yleisyydestä on esitetty monia näkemyksiä. Naisparit näyttävät useiden tutkimusten mukaan eroavan todennäköisemmin kuin heteroparit (Aarskaug Wiik & al., 2014; Andersson & al., 2006; Farr, 2017a; Gartrell & al., 2011; MacCallum & Golombok, 2004), vaikka joissakin tutkimuksissa tällaista eroa ei ole löydetty (Goldberg & Garcia, 2015; Gartrell & al., 2006).

Yksi selitys sille, miksi tässä tutkimuksessa niinkin moni kuin 63 prosenttia sateenkaariperheeseen syntyneiden lasten vanhemmista on eronnut, voi liittyä stressiin, jota urauurtavat sateenkaariperheiden vanhemmat ovat kokeneet yhteiskunnan syrjivien asenteiden, epäyhdentertaisen lainsäädännön ja sukulaisten homofobian takia. Tähän kyselyyn osallistuneiden vanhempien lapset ovat syntyneet enimmäkseen vuosien 1997 ja 2005 välillä, ja siten heidän vanhempansa ovat olleet Suomessa ensimmäisiä, jotka ovat perustaneet sateenkaariperheen yhdessä puolisonsa kanssa. Kun yhteiskunnallista ja sukulaisten tukea parisuhteelle, sosiaaliselle vanhemmalle ja perheelle ei ole saatavilla tai sitä saadaan vain niukasti, parisuhde on koetuksella ja voi päättyä eroon (Biblarz & Stacey, 2010; Goldberg & Garcia, 2015). Kun sateenkaariperhettä täytyy puolustaa epäilyksiä ja ennakkoluuloja vastaan, tulee vanhemmalle herkästi pakottava tarve onnistua, mikä voi estää sateenkaariperheiden vanhempia hakemasta apua ajoissa. Samoin tarvittaviin palveluihin hakeutumisen voi estää saatavilla olevien palveluiden asenteellisuus ja syrjivyyt, kuten muualla kyselyssä on tullut esille. Myöskään järjestöissä ei oltu vielä aiempina vuosina herätty eroauttamiseen, kun ensimmäisiä sateenkaariperheitä oli vasta muodostettu ja niiden olemassaoloa jouduttiin puolustamaan, minkä osa vastaajista tuo esille avovastauksessaan.

Toisaalta on myös mahdollista, että sateenkaariperä ei koe muutenkaan sopivansa normatiiviseen perhekäsitykseen samalla tavalla kuin yhdessä lapset saanut heteroseksuaalinen pari, jolloin heidän kynnyksensä erota voi olla matalampi kuin eri sukupuolta olevalla parilla (Andersson & al., 2006). Lisäksi jos naisparien keskuudessa eroaminen on yleisempää, se voi myös olla heidän alakulttuurinsa sisällä hyväksytympää. Naisparin eroon voi myös vaikuttaa se, että naiset vaativat keskimäärin miehiä enemmän laatua suhteeltaan ja eroamisaloitteen tekee yleisemmin nainen kuin mies, joten naisparissa on kaksi keskimäärin todennäköisempää eroaloitteen tekijää (Farr, 2017b). Tämä selittäisi nyt saadun tutkimustuloksen, jonka mukaan vain parisuhteeseensa tyytyväiset vanhemmat ovat edelleen yhdessä.

Kymmenisen prosenttia vanhemmista on eronnut lapsensa syntymän jälkeen muusta puoliosasta kuin lapsen alkuperäisestä vanhemmasta. Yhdessä saatujen lasten katsotaan toimivan yhdessä pysymistä edistävänä ”liimana” puoliosoiden välillä, kun taas aiemmissa liitoissa saadut lapset lisäävät eron riskiä kaikilla pariskunnilla (Aarskaug Wiik & al., 2014), mikä voi osaltaan selittää näitä parisuhde-eroja.

Eronneet naisparit, joilla on lapsia, ovat kertoneet aiemmissa tutkimuksissa eronsa syyksi muun muassa kasvatuskäytösten eroavaisuudet, seksuaalisen läheisyyden vähäisyyden sekä rahaa koskevat erimielisyydet (Gartrell & al., 2006; Goldberg & al., 2015; Goldberg & Garcia, 2015), jotka ovat pitkälti samoja kuin eri sukupuolta olevien pariin erojen syyt (Farr, 2017b). Tässä tutkimuksessa yhdessä lasta kasvattavien pariin kasvatuskäytökset olivat varsin tai hyvin yhdenmukaisia neljällä viidesosalla pareista, kun taas eronneilla vanhemmilla kasvatuskäytökset olivat varsin tai hyvin yhdenmukaisia vain noin puolella vanhemmista. Kasvatuskäytösten yhdenmukaisuus vaikuttaa myös tässä tutkimuksessa olevan yhteydessä parisuhdetyytyväisyyteen. Näin ollen voi olla, että ne parit, joiden kasvatuskäytökset ovat keskenään erilaisia, ovat herkempiä eroamaan. Erot kasvatuskäytöksissä saattavat myös syntyä tai syventyä parisuhteen eron jälkeen. Myös aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että yhdessä pysyneillä naispareilla on parempi kasvatusyhteistyö kuin eronneilla naispareilla (Farr, 2017b).

Vanhempien ero heikentää psykologisen tiedon perusteella keskimäärin lapsen hyvinvointia, mutta eron vaikutukset riippuvat monesta tekijästä (Crouch & al., 2016). Tässä tutkimuksessa eronneiden vanhempien lapsilla vaikuttaa olevan keskimäärin hieman huonommat suhteet vanhempiinsa, hieman huonompi terveys, ja eronneiden vanhempien 10–12-vuotiaat lapset vaikuttavat riitelevän enemmän vanhempiansa kanssa kuin eroa kokemattomat lapset. Muutama vanhempi on myös nostanut avovastauksessaan esille sen, että lasta huolestuttaa vanhempien eroon liittyvät asiat tai lapsi ikävöi muualla asuvaa vanhempaansa. Lisäksi sateenkaariperheiden nuorten tulosten mukaan 13–18-vuotiaat nuoret, joiden vanhemmat ovat eronneet, kokevat enemmän mieliala- ja ahdistuneisuusoireita kuin yhdessä pysyneiden vanhempien nuoret (Aarnio & al., 2017, 165–167). Toisaalta vanhempien arvioiden mukaan lapsilla on mielialaoireita ja nuorilla ahdistuneisuusoireita suurin piirtein yhtä paljon riippumatta siitä, ovatko heidän vanhempansa eronneet vai pysyneet yhdessä.

Vaikka sateenkaariperheiden lasten vanhemmista useimmat ovat eronneet kuin valtaväestön lasten vanhemmista, sateenkaariperheiden lasten ja valtaväestön lasten hyvinvoinnissa ei silti ole juurikaan eroa (Aarnio & al., 2017). Sateenkaariperheiden eronneiden vanhempien lapset saattavat voida näinkin hyvin, koska 60 prosentilla heistä vanhempien väliset suhteet ovat toimivat ja puolella vanhempien kasvatuskäytökset ovat yhteneväiset. Jos vanhemmat pystyvät jakamaan eron jälkeen kasvatustuun toimivalla tavalla ja heidän välinen suhteensa toimii, niin myös lapsen ja vanhemman välinen suhde toimii

hyvin ja lapsi voi hyvin (Gartrell & al., 2011; Hakvoort & al., 2012; Rotkirch, 2014). Todennäköisesti myös erosta kuluneella ajalla, lapsen iällä ja sillä, asuuko lapsi eron jälkeen molempien / kaikkien vanhempiansa luona, on vaikutusta lapsen eron jälkeiseen hyvinvointiin. Erään tutkimuksen mukaan ne 17-vuotiaat sateenkaariperheiden nuoret, joiden äidit ovat eronneet toisistaan keskimäärin kymmentä vuotta aiemmin, eivät poikkea yhdessä pysyneiden äitien nuorista psyykkisen hyvinvointinsa suhteen (Gartrell & Bos, 2010). Lasten hyvinvointia heidän vanhempiansa eron jälkeen tulisi kuitenkin selvittää tarkemmilla tutkimuksilla ja suuremmalla osallistujamäärällä vertaillen, millaista eronneiden vanhempien lasten hyvinvointi on sateenkaariperheissä ja muissa perheissä.

11.6. Yhteydenpito omiin ja puolison vanhempiin

Isovanhemmat ovat parhaimmillaan lapsiperheen voimavara, joka heijastuu vanhempien parisuhdetyytyväisyyteen ja lasten hyvinvointiin. Millainen rooli isovanhemmilla on sateenkaariperheissä?

Vastaajat kuvaavat olevansa eniten yhteydessä äitiinsä, toiseksi eniten isäänsä ja puolisonsa äitiin ja vähiten puolisonsa isään (Taulukko 42). Kolme neljäsosaa vastaajista on vähintään viikoittaisessa yhteydessä äitiinsä, kun taas iseihin vain kolmasosa vastaajista on näin tiheässä yhteydessä. Anoppiin on vähintään viikoittaisessa yhteydessä neljäsosa, appiukkoon kuudesosa. Yhteys on useimmin katkennut kokonaan tai ainakin viimeisimmän vuoden ajaksi iseihin ja puolison iseihin, joista viidesosaan ja neljäsosaan ei ole pidetty yhteyttä lainkaan (vastaavasti).

14 vastaajaa ei ole vastannut kysymykseen yhteydenpidosta äitinsä kanssa ja 23 vastaajaa yhteydenpidosta isänsä kanssa, koska tämä vanhempi on edesmennyt tai heillä ei ole alun perin ollut tätä vanhempaa tai jostain muusta syystä. Niistä vastaajista, joilla on puoliso (n = 66), 7 puolison äiti ja 19 puolison isä on edesmennyt tai tätä vanhempaa ei ole alun perin ollut tai hänestä ei ole muusta syystä vastattu.

Taulukko 42. Kuinka usein olette keskimäärin olleet yhteydessä toisiinne viimeisten 12 kuukauden aikana...?

	Äiti (n = 66)	Isä (n = 57)	Puolison äiti (n = 59)	Puolison isä (n = 47)
Ei kertaakaan	3 %	21 %	11 %	25 %
Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	8 %	23 %	31 %	34 %
Noin 1–3 kertaa kuukaudessa	17 %	25 %	35 %	23 %
Noin kerran viikossa	47 %	18 %	15 %	18 %
Päivittäin tai useita kertoja viikossa	26 %	14 %	9 %	0 %
Keskiarvo ja -hajonta	2,85 (1,00)	1,81 (1,34)	1,71 (1,13)	1,26 (1,07)

0 = Ei kertaakaan, 4 = Päivittäin tai useita kertoja viikossa

11.7. Läheisyys omien ja puolison vanhempien kanssa

Vastaajilla on läheisin suhde omaan äitiinsä, toiseksi läheisin suhde omaan isäänsä ja puolisonsa äitiin ja etäisin suhde puolisonsa isään (Taulukko 43). Kaksi kolmasosaa vastanneista vanhemmista pitää suhdettaan omaan äitiinsä läheisenä tai erittäin läheisenä. Nelisenkymmentä prosenttia kokee suhteen isäänsä tai anoppiinsa läheiseksi tai erittäin läheiseksi, mutta vain kolmisenkymmentä prosenttia kokee suhteen appiukkoon läheiseksi.

Taulukko 43. Kuinka läheiseksi koet hänet?

	Äiti (n = 66)	Isä (n = 55)	Puolison äiti (n = 60)	Puolison isä (n = 48)
Erittäin läheiseksi	29 %	16 %	7 %	4 %
Läheiseksi	35 %	27 %	33 %	27 %
En läheiseksi enkä etäiseksi	15 %	22 %	35 %	24 %
Etäiseksi	17 %	24 %	15 %	18 %
Erittäin etäiseksi	5 %	11 %	11 %	27 %
Keskiarvo ja -hajonta	2,33 (1,19)	2,85 (1,27)	2,97 (1,12)	3,46 (1,29)

1 = Erittäin läheiseksi, 5 = Erittäin etäiseksi

11.8. Omien ja puolison vanhempien tieto sateenkaariperheestä

Valtaosa niistä isovanhemmista, jotka ovat elossa ja yhteydessä aikuiseen lapseensa, tietävät lapsensa ja tämän lapsien muodostamasta sateenkaariperheestä. Niistä vastaajista, jotka ovat valinneet jonkin vaihtoehdon kysyttäessä heidän yhteydenpidostaan äitinsä kanssa, 99 prosenttia kertoo äitinsä tietävän hänen sateenkaariperheestään (n = 65). Yksi vastaaja, joka on vastannut yhteydenpidosta äitiinsä, kertoo, että kukaan hänen tai hänen puolisonsa vanhemmista ei tiedä hänen sateenkaariperheestään. Hänellä on vain vähän yhteyksiä näihin etäiseksi kokemiinsa vanhempiin ja appivanhempiin.

Niistä vastaajista, jotka ovat valinneet jonkin vaihtoehdon kysyttäessä heidän yhteydenpidostaan isänsä kanssa, 91 prosenttia kertoo heidän isänsä tietävän heidän sateenkaariperheestään (n = 52). Viisi vastaajaa, jotka ovat vastanneet yhteydenpidosta isäänsä, eivät ole vastanneet kysymykseen siitä, tietääkö isä heidän sateenkaariperheestään.

Niistä vastaajista, jotka ovat vastanneet puolisonsa äidin osalta yhteydenpitokysymykseen (n = 59), kahdella puolison äiti ei tiedä vastaajan sateenkaariperheestä (3 %). Molemmat näistä puolison äideistä ovat vastaajalle etäisiä ja heitä tavataan harvoin. Toisen heistä on kuitenkin merkitty suhtautuvan vastaajan

sateenkaariperheeseen myönteisesti, joten täysin tietämätön sateenkaariperheestä hän ei voi olla.

Niistä vastaajista, jotka ovat vastanneet puolisonsa isän osalta yhteydenpito-kysymykseen ($n = 47$), kolmella puolison isä ei tiedä vastaajan sateenkaariperheestä (6 %). Kahteen näistä puolisoitten isistä ei ole pidetty mitään yhteyttä viimeisen vuoden aikana ja kolmanteenkin harvemmin kuin kuukausittain.

11.9. Omien ja puolison vanhempien suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Isovanhemmista keskimäärin joka neljäs suhtautuu kielteisesti siihen sateenkaariperheeseen, jossa hänen lapsenlapsensa elää. Vastaajien äidit suhtautuvat lapsensa ja lastenlastensa muodostamaan sateenkaariperheeseen myönteisimmin, vastaajien appivanhemmat toiseksi myönteisimmin ja vastaajien isät kielteisimmin (Taulukko 44). Äideistä suhtautuu sateenkaariperheeseen myönteisesti tai erittäin myönteisesti yli 70 prosenttia, appivanhemmista kuutisenkymmentä prosenttia ja isistä puolet. Sen sijaan neljännos vastaajien omista vanhemmista ja heidän anopeistaan suhtautuu vastaajien sateenkaariperheeseen kielteisesti tai erittäin kielteisesti. Joka kymmenes appiukoista suhtautuu sateenkaariperheeseen kielteisesti. Mitä läheisempi puolison isä on vastaajalle ($n = 44$), sitä myönteisemmin tämän arvioidaan suhtautuvan sateenkaariperheeseen, $r = 0.62$, $p < 0.001$. Kielteisesti sateenkaariperheeseen suhtautuvat puolisoitten isät ovat siis keskimäärin etäisempiä kuin myönteisesti suhtautuvat.

Taulukko 44. Miten vanhempasi tai puolisisi vanhemmat ovat suhtautuneet sateenkaariperheeseen?

	Äiti ($n = 66$)	Isä ($n = 50$)	Puolison äiti ($n = 54$)	Puolison isä ($n = 45$)
Erittäin myönteisesti	38 %	28 %	28 %	23 %
Myönteisesti	33 %	24 %	33 %	33 %
Ei myönteisesti eikä kielteisesti	7 %	20 %	35 %	35 %
Kielteisesti	7 %	12 %	15 %	3 %
Erittäin kielteisesti	15 %	16 %	11 %	8 %
Keskiarvo ja -hajonta	2,27 (1,43)	2,64 (1,43)	2,44 (1,33)	2,40 (1,11)

1 = Erittäin myönteisesti, 5 = Erittäin kielteisesti

11.10. Välien katkaiseminen sateenkaariperheen vuoksi

Kymmenen vastaajaa (14 %) kertoo, että joku hänen tai hänen puolisonsa vanhemmista on katkaissut välinsä häneen tai hänen puolisoonsa johtuen siitä, että hän ja / tai hänen puolisonsa kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.

Heistä kaksi on transihmisiä tai parisuhteessa transihmisen kanssa. Enemmistö vastaajista (n = 63; 86 %) ei ole kokenut välien katkaisemista. Seitsemän vanhempaa ei ole vastannut kysymykseen. Eräs vastaaja, jonka välit vanhempiin eivät ole katkenneet, kuvaa kuitenkin tilannettaan kyselyn lopussa näin: ”*Omien vanhempien läsnäolo väheni radikaalisti sukupuolen korjaukseni alettua... ja isääni katkesi hetkeksi kokonaan... Suhde on aika pinnallinen nykyään...*”

Näistä kymmenestä vastaajasta, joiden perheen joku isovanhempi on katkaisut välit, yhdeksän tapaa äitiään, kahdeksan isäänsä ja kuusi appivanhempiaan vähintään kerran vuodessa. Heistä viidellä on läheinen suhde äitiinsä, kahdella isäänsä ja kolmella appivanhempiaansa. Toisin sanoen niillä vastaajilla, joiden jokin vanhempisuhte on katkennut, on useimmiten läheinen suhde johonkin toiseen vanhempaan. Kukaan näistä kymmenestä vastaajasta ei ole raportoinut, että välit kaikkiin omiin ja puolison vanhempiin olisivat etäiset tai olemattomat.

11.11. Läheisten aikuisten sukulaisten ja ystävien määrä

Isovanhempien lisäksi myös muut sukulaiset ja ystävät voivat olla perheen voimavaroja. Vastaajat raportoivat itsellään olevan 0–30 sellaista aikuista sukulaista, jotka hän kokee läheiseksi, ja 0–20 läheistä ystävää (Taulukko 45). Keskimäärin vastaajalla on läheisiä sukulaisia hieman alle viisi ja läheisiä ystäviä hieman yli viisi. Ilman läheisiä sukulaisia on viisi vastaajaa, ilman läheistä ystävää yksi vastaaja. Kolme vanhempaa on jättänyt vastaamatta sukulaisten määrää ja kaksi ystävien määrää kartoittaneeseen kysymykseen.

Taulukko 45. Läheisten aikuisten sukulaisten ja ystävien määrä

	Sukulaiset (n = 77)	Ystävät (n = 78)
0	7 %	1 %
1–2	24 %	12 %
3–5	40 %	59 %
6–10	22 %	18 %
Yli 10	7 %	10 %
Keskiarvo	4,9	5,2

11.12. Ystävien rooli

Suurin osa vastaajista, 70 vanhempaa kahdeksastakymmenestä, on kirjoittanut ystävien roolista perheessään. Valtaosa heistä kuvaa ystävien tärkeyttä (Taulukko 46). Tärkeys mainitaan sanana 22 vastauksessa ja lisäksi se tulee ilmi suurimmassa osassa vastauksista, joissa ystäviä kuvataan läheisinä tai esimerkiksi perheenjäseninä, tuenantajina ja lasten kummeina. Kolmessatoista vastauksessa

ystävät nimetään perheeksi, ”kuin perheeksi”, suvuksi, ”kuin suvuksi” tai sukulaisia tärkeämmiksi. Näin vastanneista kahdella ainakin joku omista tai puolison vanhemmista on katkaissut suhteen lapsensa sateenkaariperheeseen. Yhteensä viidesosa sateenkaariperheiden vanhemmista tuo esille ajatuksen, että ystävien rooli perheen elämässä on hahmotettavissa perheen tai suvun laajennuksena.

Osa vanhempien vastauksista keskittyy raportoimaan ystävien tapaamisen tiheydestä, oli se sitten ”liian vähäistä”, ”vuorovierailuin” tapahtuvaa tai ”jatkuvaa yhteyttä” ja osa kertoo ystävien kanssa tehtävistä asioista: ”Vietämme paljon aikaa yhdessä, käymme elokuvissa ja ravintolassa syömässä”. Osa kuvaa ystäviä tuen antajina: ”Saan ystäviltä paljon tukea arjen hankalissa tilanteissa, ja voin jakaa omia ja lapsen iloisia asioita heidän kanssaan”.

Yhdeksässä vastauksessa kerrotaan vastaajan omien ystävien olevan erillisiä perhe-elämästä tai että ystävien lapset ovat omien lasten ystäviä, joten heitä tavataan usein yhdessä: ”Joidenkin kanssa voi olla koko perheellä, mutta yleensä ystävät ovat joko lasten omia tai vanhempien omia”. Vain kolme vastaajaa luonnehtii ystävien roolia perheessään ”vähäiseksi”. Näin vastaa myös vanhempi, jolla ei ole yhtään läheistä ystävää.

11.13. Pohdintaa isovanhempien ja ystävien roolista

Sateenkaariperheiden vanhemmilla vaikuttaa olevan hieman harvemmin yhteyksiä omaan äitiinsä ja huomattavasti harvemmin yhteyksiä isäänsä ja puolisonsa vanhempiin kuin vastaavan ikäisillä valtaväestön naisilla, joita on tutkittu Sukupolvien ketju -tutkimuksessa (Danielsbacka & al., 2013, 55–56). Valtaväestön naiseen vertaileminen on osuvampaa kuin naiseen ja miehiin, koska tämän tutkimuksen osallistujista 93 prosentilla on naisen henkilötunnus. Niin sateenkaariperheissä kuin valtaväestössä naiset pitävät erittäin tiiviisti yhteyttä omaan äitiinsä: kolme neljäsosaa sateenkaariperheiden vanhemmista ja valtaväestön naisista on yhteydessä äitiinsä vähintään viikoittain. Valtaväestössä äitiin ollaan yleisimmin yhteydessä jopa päivittäin tai useita kertoja viikossa, kun taas sateenkaariperheissä tyypillisimmillään kerran viikossa. Siinä missä valtaväestössä yli puolet naisista ja miehistä on yhteydessä isäänsä vähintään viikoittain (Danielsbacka & al., 2013, 55–56), sateenkaariperheiden vanhemmista vain kolmasosa on näin tiiviisti yhteydessä isäänsä. Sateenkaariperheissä on valtaväestöä tyypillisempää, että vanhemman omaan isään tai puolison isään ei olla oltu lainkaan yhteydessä viimeisen vuoden aikana. Valtaväestöstä löytyy kymmenisen prosenttia aikuisia, jotka ovat yhteydessä puolison isään useita kertoja viikossa tai päivittäin, mutta sateenkaariperheissä kenelläkään ei ole näin tiiviitä yhteyksiä appen. Valtaväestön naisilla vaikuttaa myös olevan useammin yhteyksiä puolison äitiin kuin sateenkaariperheiden vanhemmilla.

Taulukko 46. Mikä on ystävien rooli perheessänne? Esimerkkejä vastauksista.

<p>YSTÄVÄT OVAT TÄRKEITÄ (22 suoraa mainintaa)</p> <p>Ystävillä on suuri rooli perheessämme. Käymme perheittäin vierailuilla toistemme luona ja juhlimme yhdessä esim. pikkujouluja, vappua, uuttavuotta jne. Meillä on enemmän heteroperheitä ystäväpiirissä, mutta myös muutamia sateenkaariperheitä. Haluan, että lapset näkisivät kaikenlaisia perheitä. Erittäin tärkeä. Tapaamme usein ja keskustelemme asioista avoimesti.</p> <p>Merkitävää. Olemme viettäneet hyvin paljon aikaa ystävien kanssa arkena ja lomilla. Kaikkien perheenjäsenen ystäviä on ollut mukana ja kaikki perheenjäsenet tuntevat toistensa ystäviä. Ystävillä on ollut myös lapsenvahdin tehtäviä, kun lapset ovat olleet pienempiä. Sukuni on kuitenkin suuri ja lapsilla on kolme vanhempaa, joten lapsenhoidosta ovat kuitenkin vastanneet pääasiassa vanhemmat ja sukulaiset. Kun taas ystävien kanssa on vietetty yhteistä aikaa.</p>
<p>YSTÄVÄT KUIN PERHETTÄ TAI SUKUA (13 mainintaa)</p> <p>Yksi läheisistä osallistuu perheen arkeen vähän kuin perheen jäsenenä. Eli leivomme, kokkailemme yhdessä ja puuhaamme lasten kanssa viikoittain - lomilla lähes päivittäin. Romanttista suhdetta kummallakaan ei ole kyseiseen henkilöön vaan ystävyys vain on hyvin läheistä. Muut ystävät ovat keskustelukumppaneita, joiden kanssa voi elämän eri osa-alueita puntaroida ja jakaa kokemuksia sekä kysyä neuvoa. Ystävät ovat itselleni tärkeämmässä asemassa kuin yksikään sukulaista. Ystäväni ovat uusi sukuni.</p> <p>Kaukaisemmat ystävät, naapurit ja sateenkaariperheleirien tutut ovat korvanneet sukulaiset. Pidämme ystäviä tärkeimpinä kuin sukulaisia. Haluaisin, että ystävät olisivat vieläkin suurempi ja kiinteämpi osa perheemme elämää.</p> <p>Ystäväni kanssa jaan tunteitani ja ajatuksiani. Toisinaan pyydän ja saan lastenhoitoapua, jos minulla on myöhäinen iltameno esimerkiksi. Pohdin valintojani myös ystävien kanssa. Parisuhteen päättämisen jälkeen ystävien merkitys on laajentunut. Ystävät muodostavat perheemme kahden hengen ydinperheemme ympärille. Ystäväni on suuri siunaus perheellemme.</p> <p>Tosi tärkeä, kuin perhe! Yövyimme ja lapset yöpyvät useamman kerran kuussa toistemme luona. He ovat itsevalittu perheemme ja läsnä arjessamme. Lapsella on ihmissuhteita aikuisiin ihmisiin kymmenen vuoden ajalta, kuten joillain on suhteita serkkuihin, setiin, täteihin (joita meillä ei ole).</p>
<p>YSTÄVÄT TUEN ANTAJINA (16 mainintaa)</p> <p>Sateenkaariystävät ovat tärkeitä paitsi puolisolle ja minulle, myös erilaisina roolimalleina lapselle. Sama pätee kyllä muihinkin ystäviin.</p> <p>Tällä hetkellä lähimmät ystäväni pitävät minua henkisesti kasassa, kun painin [ongelmallisen tilanteen kuvailua] kanssa.</p> <p>Paras ystävä on puoliso. Kaikki ystävät ovat yhteisiä ja tärkeitä tuen antajia.</p> <p>Hän on ollut aina tuki ja turva varsinkin minulle. Auttaa tarvittaessa asiassa kuin asiassa.</p> <p>Tärkeä! Sukulaiset asuvat kaukana. Auttavat lasten kuljetuksissa ja hoidoissa, (kuten me heitäkin).</p>
<p>TAPAAMISEN TIHEYS JA /TAI YHDESSÄ TEHTÄVIEN ASIOIDEN KUVAUS (19 mainintaa)</p> <p>Tavataan lomilla ja puhutaan kaikesta mikä mielessä liikkuu.</p> <p>Ystävät käyvät kylässä, osallistuvat elämäämme, tuntevat meidät.</p> <p>Ystäviin lasken muut läheiset ihmiset kuin perheen "sisärenkaaseen" kuuluvat (= kaikki lasten vanhemmat + omat vanhempani). Heidän kanssaan voin jakaa asioita aikuisten kesken ja olla muussa roolissa kuin äitinä tai työkaverina, omana itsenäni. Koska perheeseen kuuluu jo niin monta aikuista, ystävien apua tarvitaan aika harvoin käytännön asioissa tai lasten asioissa.</p>
<p>YSTÄVÄT OVAT AINOASTAAN VANHEMMAN OMIA YSTÄVIÄ JA / TAI MYÖS YSTÄVIEN LAPSET OVAT OMIEN LASTEN YSTÄVIÄ (9 mainintaa)</p> <p>Erillisiä perheestä.</p> <p>Minulla on henkilökohtaiset suhteet mainittuihin ystäviin, mutta vietämme usein aikaa myös lastemme kanssa. Lapsemme ovat ystäviä keskenään.</p>
<p>VÄHÄINEN (3 mainintaa)</p> <p>Ystävät eri elämäntilanteessa ja tuntuvat etäisiltä ajoittain, koska heillä ei lapsia ja lapsiperhearki ei heitä kiinnosta.</p>

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta. Koska osassa vastauksista käsitellään useampaa kuin yhtä aihetta, vastausten yhteenlaskettu määrä ylittää vastanneiden (n = 70) määrän.

Sukupolvien ketju -tutkimuksen osallistajat ovat yhtä usein työelämässä ja he ovat yhtä varakkaita kuin tämän tutkimuksen osallistajat, mutta vain 58 prosentilla heistä on lapsia ja he ovat keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin tämän tutkimuksen osallistajat (Danielsbacka & al., 2013, 35–36). Lapsiperheiden vanhempien yhteydet sukulaisiin voivat olla erilaisia kuin lapsettomien ihmisten, mutta oletus on, että vaikutus olisi siihen suuntaan, että lapsiperheillä olisi useammin yhteyksiä lasten isovanhempiin kuin mitä lapsettomilla aikuisilla on vanhempiinsa. Nyt saadut tulokset kuitenkin näyttävät siihen suuntaan, että sateenkaarivanhempien lapsiperheissä on vähemmän yhteyksiä perheen isovanhempiin kuin valtaväestön saman ikäisillä aikuisilla, joista vain reilulla puolella asuu lapsia samassa taloudessa.

Sateenkaariperheiden vanhemmilla vaikuttaa olevan myös etäisemmät suhteet omiin ja puolisonsa vanhempiin kuin valtaväestön aikuisilla (Danielsbacka & al., 2013, 57). Valtaväestön keskimäärin 36-vuotiaat vastaajat kokevat keskimäärin omat vanhempansa erittäin läheisiksi tai läheisiksi ja puolisonsa vanhemmat läheisiksi tai ”ei läheisiksi eikä etäisiksi”. Anoppia pidetään läheisempänä kuin appiukkoa. Myös saman ikäiset sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat omat vanhempansa läheisempinä kuin puolisonsa vanhemmat ja anopin läheisempänä kuin appiukon. Suurimmat erot valtaväestön naisten ja sateenkaariperheiden vanhempien välillä ovat siinä, että valtaväestön naisista lähes puolet kokee äitinsä erittäin läheiseksi, kun taas sateenkaariperheiden vanhemmista vajaa kolmannes (Danielsbacka & al., 2013, 57). Vastaavasti valtaväestössä vain viitisen prosenttia naisista ja miehistä kokee äitinsä etäisenä tai erittäin etäisenä, kun taas lähes neljännes sateenkaariperheiden vanhemmista kokee näin. Siinä missä valtaväestön naisista reilut neljäkymmentä prosenttia kokee isänsä ja puolisonsa äidin läheisenä, jopa parikymmentä prosenttia harvempi sateenkaariperheiden vanhemmista kokee näin. Valtaväestön naiset ja miehet ovat tyypillisimmillään arvioineet suhteensa appiukkoon neutraaliksi, kun taas sateenkaariperheiden vanhemmat ovat tyypillisimmin arvioineet suhteensa appeen etäiseksi tai erittäin etäiseksi.

On oletettavaa, että osa sateenkaariperheiden vanhempien omista vanhemmista ja heidän puolisonsa vanhemmista asennoituvat trans- ja homofobisesti, mikä vähentää yhteydenpitoa ja läheisyyden tunnetta. Tätä oletusta tukevat tulokset, joiden mukaan neljännes perheen isovanhemmista suhtautuu vastaajan sateenkaariperheeseen kielteisesti tai erittäin kielteisesti, ja joka seitsemäs vanhemmista on kertonut vähintään jonkun perheen isovanhemmista katkaisseensa välit perheeseen vanhemman seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta. Opinnäytetyössä analysoitujen kyselyvastausten mukaan yhtä moni sateenkaariperheiden sosiaalisista vanhemmista kuin tämän tutkimuksen sateenkaariperheiden vanhemmista on kokenut välien katkenneen johonkin perheen isovanhempaan (Takala, 2017, 28).

Yksi tärkeä huomio on myös se, että vastaajista 18 prosenttia ei ilmoittanut mitään yhteydestään äitiinsä, 11 prosenttia ei ilmoittanut mitään yhteydestään

anoppiinsa, ja peräti 29 prosenttia vastaajista ei ilmoittanut mitään yhteydestään isäänsä tai puolisonsa isään. Osa näistä vanhemmista on kuollut, mutta valtaväestön tutkimuksen mukaan tämän ikäisten aikuisten äideistä vain kolme prosenttia, anopeista 9 prosenttia, iseistä 10 prosenttia ja puolison iseistä 21 prosenttia ei ole elossa (Danielsbacka & al., 2013). Voi olla, että osa sateenkaariperheiden vanhemmista ei ole raportoinut yhteyksistään vanhempinsa, koska nämä yhteydet ovat olemattomat tai herättävät liikaa kielteisiä tunteita.

Tämän tutkimuksen osallistujilla on keskimäärin vähemmän läheisiä sukulaisia mutta enemmän ystäviä kuin saman ikäisillä valtaväestön aikuisilla (Danielsbacka & al., 2013, 37). Siinä missä valtaväestön naisilla on keskimäärin 5,5 läheistä sukulaista (naisilla ja miehillä yhteenlaskettuna keskimäärin 5,4), sateenkaariperheiden vanhemmilla niitä on 4,9. Vastaavasti valtaväestön naisilla on keskimäärin 4,7 läheistä ystävää (naisilla ja miehillä yhteenlaskettuna keskimäärin 4,9) ja tämän tutkimuksen sateenkaariperheiden vanhemmilla on keskimäärin 5,2 läheistä ystävää. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden viidesluokkalaisten vanhemmilla on tyypillisimmillään 2–5 hyvää ystävää, joihin he voivat luottaa ja jotka voivat tarvittaessa auttaa (Kanste & al., 2016, 55).

Tulos on samansuuntainen ulkomaisen tutkimuksen kanssa: esimerkiksi australialaiset ja uusiseelantilaiset sateenkaariperheiden vanhemmat kokevat läheisempää yhteyttä ystäviinsä mutta ovat etäisempiä sukulaistensa kanssa kuin eri sukupuolta olevien pariskuntien vanhemmat (Power & al., 2015). Tätä selitetään siten, että monilla sateenkaari-ihmisillä on sukulaisissaan homo- tai transfobisia ihmisiä ja yhteys heihin on saattanut tämän vuoksi katketa. Israelilaisissa ja yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa nais- ja miesparit ovat saaneet vähemmän tukea perheiltään kuin eri sukupuolta olevat pariskunnat, mutta he eivät ole eronneet ystäviltä saamansa tuen suhteen (Goldberg & Smith, 2008; Kindle & Erich, 2005; Shechner & al., 2010). Tuen saanti on vastaajilla yhteydessä siihen, kuinka tyytyväisiä he ovat elämäänsä (Shechner & al., 2010). Vaikka etäinen yhteys sukulaisiin on yhteydessä heikompaan mielenterveyteen ja australialaisilla ja uusiseelantilaisilla sateenkaariperheiden vanhemmilla on etäisemmät yhteydet sukulaisiin kuin eri sukupuolta olevilla vanhemmilla, ryhmät eivät eroa toisistaan mielenterveydeltään, sillä sateenkaariperheiden vanhempien läheinen yhteys ystäviin on heidän mielenterveydelleen eduksi (Power & al., 2015). Katkenneita tai tulehtuneita välejä sukulaisiin voidaan sateenkaariperheissä korvata vahvoilla ystävyyksillä, ”itse valitulla laajennetulla perheellä”, kuten viidesosa tämän tutkimuksen osallistujista kuvasi perhettään.

Sateenkaariperheiden lasten oletetaan hyötyvän lämpimistä suhteista isovanhempiinsa siinä missä muidenkin perheiden lasten (Patterson & Goldberg, 2016), ja perheen isovanhempien kielteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen ja välien katkaiseminen voivat heikentää aikuisen lapsen ja tämän lasten hyvinvointia. On kuitenkin todennäköistä, että lasten lämpimät suhteet vanhempiensa ystäviin, jotka saattavat olla vaikkapa lasten kummeja, voivat korvata sukulais-

suhteita. Joidenkin perheiden kohdalla katkenneita sukulaissuhteita saatetaan korvata muulla tavoin kuin ystävien avulla: joillain esimerkiksi vanhempien parisuhde voi korostua (Kindle & Erich, 2005).

Lopuksi voi todeta, että enemmistöllä sateenkaariperheiden vanhemmista on tiivis yhteys ja läheiset suhteet omaan äitiinsä, lähes puolella omaan isäänsä ja varsin monella myös puolisonsa vanhempiin. Kaksi kolmasosaa vastaajista kokee äitinsä läheisenä tai erittäin läheisenä ja nelisenkymmentä prosenttia kokee samoin isänsä suhteen. Suuri enemmistö sateenkaariperheiden vanhempien omista ja puolison vanhemmista tietää sateenkaariperheestä. Yli kaksi kolmasosaa vastaajien äideistä ja puolet isistä suhtautuu sateenkaariperheeseen myönteisesti tai erittäin myönteisesti. Monessa perheessä isovanhempisuhteet ovat siis toimivat ja ne saattavat edesauttaa vanhempien ja lasten hyvinvointia. Lapsen elämässä voi kolmi- tai nelipilaperheen myötä tai vanhempien eron jälkeen olla myös toimivat isovanhempisuhteet muualla asuvan vanhemman omiin vanhempiin, joista ei tässä tutkimuksessa kysytty.

12. Tuki vanhemmuudelle ja muita kokemuksia sateenkaariperheestä

12.1. Tuki isovanhemmilta

Vastaajista 39 on kertonut avovastauksessa vanhemmiltaan tai puolisonsa vanhemmilta saamastaan avusta, joista esimerkkeinä mainittiin lastenhoidollinen, taloudellinen ja käytännöllinen apu (Taulukko 47). Suurin osa heistä, 28 vastaajaa, kuvaa isovanhempien tarjoamaa lastenhoitoapua. Osalla isovanhempi tai isovanhemmat ovat viikoittaisessa tai jopa päivittäisessä hoitovastuussa, mutta muutama vastaaja kertoo saaneensa lastenhoitoapua harvoin, kenties vain pari kertaa vuodessa. Jotkut saavat apua ainoastaan yhdeltä isovanhemmalta, mutta parhaimmillaan vastauksessa kuvataan kuuden isovanhemman aktiivista osallistumista lapsenlapsen elämään.

Viisitoista vastaajaa mainitsee saaneensa taloudellista tukea isovanhemmilta. Usein taloudellinen tuki mainitaan muun avunsaannin yhteydessä:

”Lapsen biologisen äidin vanhemmilta saatiin jonkin verran hoitoapua, minun vanhoilta ja eri puolella Suomea asuvilta vanhemmiltani ei niinkään. Taloudellista apua on saatu molemmista suunnista välillä vähän”.

Yhdeksässä vastauksessa mainitaan muu käytännön apu kuin lastenhoidollinen tai taloudellinen, esimerkiksi näin: *”[-] Mun vanhemmat tukee mm. asioissa, joita he hyvin osaavat, kuten tietotekniset jutut ja lasten kyyditsemiset joskus”.* Samoin yhdeksässä vastauksessa tuodaan esille henkinen tuki, puhuminen ja myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen: *”Edesmenneiden vanhempien ja sisarteni tuki erilaisia kohtaan elää ajatusten tasolla”.* Eräs vastaaja tosin toteaa, ettei henkinen tuki ihan tavoita häntä: *”Henkistä tsemppiä [kaukana asuva äitini] yrittää antaa, muttei ole siinä kovinkaan taitava”.*

Kolme vastaajaa kertoo avunsaannista määrittelemättä sitä: *”He auttavat, jos tarvitsemme apua”.* Lisäksi neljä vastaajaa kirjoittaa, ettei saa isovanhemmilta apua lainkaan tai juuri lainkaan, ja kolme heistä mainitsee syyksi isovanhempien sairastelun, oman avun tarpeen tai kuoleman: *”Meidän molempien vanhemmat ovat kuolleet, ennen kuin tämä lapsi tuli perheeseemme”.*

Kukaan vastaajista ei kirjoita, että olisi jäänyt vaille tukea tai apua sateenkaariperheensä vuoksi. Niistä kymmenestä vastaajasta, joiden perheen isovanhemmista ainakin joku on katkaissut välit sateenkaariperheen vuoksi, yhdeksän ei ole kirjoittanut mitään saamastaan avusta ja yksi kertoo saavansa lastenhoitoapua satunnaisesti. Todennäköisesti siis monet niistä, jotka eivät saa apua, eivät ole kirjoittaneet saadun avun määrää ja tarvetta koskettaneeseen kohtaan.

Taulukko 47. ”Saadun avun määrä ja tarve saattavat vaihdella paljon. Jos haluat kertoa omilta ja puolisosi vanhemmilta saamastasi avusta, kuten lastenhoidollisesta, taloudellisesta ja käytännöllisestä avusta, voit tehdä sen tässä.” Esimerkkejä vastauksista.

LASTENHOITOAPU
<p>Tärkeintä on, että oma äiti (isä on kuollut) ja puolison vanhemmat haluavat hoitaa isovanhemmuutta antamalla lapselle aikaa, jotta lapsella on muitakin turvallisia aikuisia kuin omat vanhempansa.</p> <p>Äitini on auttanut todella tiiviisti. [--] Isäni ryhtyi hoitamaan lasta [taaperona], ja hän vie lapsia urheilemaan ym. useamman kerran kuussa, kuskaa meitä ja auttaa muutenkin. [--] Entisen puolisoni vanhemmat ovat läheisiä kyselyn lapsen kanssa ja tapaavat tätä monta kertaa vuodessa, ostavat hänelle asioita ja vievät mökille. Nykyisen puolison isä antaa satunnaisesti apua ja tapaa meitä harvakseltaan, puolison äiti viettää aikaa lapsen kanssa useasti vuodessa. Emme pääsääntöisesti saa rahaa, mutta yhdessä vietetyt lomamatkani vanhempieni mökeillä ovat ylipäättensä mahdollistaneet lomailun ja vapaa-ajan vieton. [--]</p> <p>Äidiltäni olen saanut lastenhoitoapua, vaikka välimme ovatkin olleet todella hankalat suhteeni vuoksi, vaikka nyt tilanne helpottanut huomattavasti äitini suhtautumisen muuttuessa parempaan suuntaan. Puolison isä auttanut esim. autonkorjausjutuissa. Isältä saanut taloudellista tukea.</p> <p>Lapset on otettu molempiin sukuihin hyvin vastaan. Puolison äiti kohtelee tasavertaisesti omina lapsenlapsinaan. Taloudellista ja hoitoapua molempien vanhemmilta.</p> <p>Vanhempani ovat eronneet ja asuvat eri kaupunkeissa keskenään sekä suhteessa meidän perheeseemme. Saan äitini nykyiseltä perheeltä joskus sellaista apua, että lapsi voi matkustaa heidän luokseen esimerkiksi viikonlopuksi (ehkä 2–3 kertaa vuodessa). Äitini saattaa lainata minulle rahaa. Isältäni en saa enää minkäänlaista apua. Joskus yllättävää taloudellista apua (kerran kahdessa vuodessa).</p>
TALOUDELLINEN APU
<p>Vanhempani ovat aina auttaneet meitä taloudellisesti ja lastenhoidollisesti. Olemme myös saaneet puolisoni vanhemmilta taloudellista apua, koska olemme laajentamassa perhettämme sijaissynnyttäjä käyttäen ulkomailla.</p> <p>Oman äitini taloudellinen apu on tärkeä, sillä [--] lapseni isä [ei] osallistu mitenkään lapsen elatukseen.</p>
KÄYTÄNNÖN APU
<p>Vanhempani ovat olleet alusta asti paljon tekemisissä lasten kanssa. Muutamia vuosia sitten tarvitsin pitkän sairauden vuoksi paljon tukea ja käytännön apua, ja heiltä sitä riitti. Taloudellista apua olisin varmasti saanut, jos olisin tarvinnut.</p>
HENKINEN TUKEA
<p>Myönteinen suhtautuminen perheeseemme.</p>
MÄÄRITTELEMÄTÖN APU
<p>Paljon tukea, monilta ihmisiltä. Hyvin harvoin olen kokenut olevani ”yksinhuoltaja”.</p>
EI APUA
<p>Yksinhuoltajana tarvitsisin edellisen sukupolven apua kyllä. Ennemmin joudun itse auttamaan heitä. Isäni on joskus lainannut minulle rahaa.</p>

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta.

12.2. Tuki vanhemmuudelle yleisesti

Vastaajista 51 on kertonut omin sanoin, millaista tukea hän on saanut vanhemmuuteensa yleisesti (Taulukko 48). Heistä 34 on maininnut vastauksessaan vertaistuen, henkisen tuen tai keskusteluavun. Kymmenen vastaajaa kertoo saamastaan lastenhoitoavusta tai käytännön avusta. Osa näistä vastauksista viittaa edellä kuvattuun apuun, jota perheen isovanhemmat ovat perheelle antaneet:

”Käytännöllistä, hyvässä yhteistyössä. Välimme ovat parantuneet lasten synnyttyä”. Lisäksi seitsemässä vastauksessa on mahdollisesti kyse vertaistuesta ja / tai käytännön avusta, mutta avun laatua ei ole kirjoitettu auki: ”... muu tavanomainen tuki läheisiltä lasten pieniä ollessa”. Näissä vastauksissa kirjoitetaan, että tukea vanhemmuuteen ovat antaneet erityisesti ystävät (20 suoraa mainintaa ja lisäksi kuusi mainintaa ”vertaistuesta”), omat vanhemmat (kaksi mainintaa) sekä muut sukulaiset (seitsemän mainintaa). Lisäksi tukea vanhemmuuteen ovat tarjonneet Facebook-yhteisö, työkaverit ja seurustelukumppani.

Palveluista saadun tuen vanhemmuudelle mainitsee kymmenen vastaajaa. Palveluista mainitaan lastenneuvola, perheneuvola, kouluterveydenhoitaja, perhetyö ja perhetyöntekijä, perheasiain sovittelu, terapeutti, lasten ja nuorten psykiatrinen työryhmä sekä *”ihan perus kodin ja päiväkodin välinen tai kodin ja koulun välinen yhteistyö”*. Lisäksi kaksi vanhempaa on kuvannut saaneensa tukea vanhemmuuteensa sateenkaariperhemateriaalista ja sateenkaariperheille järjestetystä toiminnasta.

Kolme vastaajaa tuo esille ainoastaan sen, että heidän vanhemmuuteensa yleisesti saamansa tuki on samanlaista kuin mitä he olettavat saavansa, jos olisivat heteroseksuaalisia. Eräs vastaaja sen sijaan epäilee, että on saanut sateenkaariperheensä vuoksi vähemmän tukea kuin olisi saanut heterosuhteessa:

”Jos olisin tehnyt lapsen heterosuhteessa, olisi ollut varmaan helpompaa saada tukea ja apua myös omassa suvussa ja ystäväpiirissä. Olimme vanhoja vanhempia, muiden [--] sateenkaariperheihmisten kanssa oli yhteistä lähinnä vain perhetilanne, omat heteroystävät olivat tehneet lapsensa jo aiemmin. Mutta toki olen saanut tukea, varsinkin sisareltani ja muutamilta ystäviltä, lapsen kummeilta esimerkiksi”

Neljä vastaajaa on kirjoittanut, etteivät he saa mitään tai juurikaan mitään tukea vanhemmuuteensa ja yksi täsmentää tämän johtuvan sukulaisten elämäntilanteista: *”En paljoakaan, ei johdu sateenkaariperheestä vaan sukulaisten elämäntilanteista”*.

12.3. Tuki sateenkaarivanhemmuudelle

Ovatko sateenkaariperheiden vanhemmat saaneet tukea sateenkaarivanhemmuudelleen, ja jos, niin keneltä ja millaista? Kaikki vastanneet vanhemmat ovat saaneet tukea sateenkaarivanhemmuutensa jostakin tai joltakulta (n = 73). Seitsemän vastaajaa ei ole valinnut vaihtoehtojen joukosta yhtään tuen antajaa, mutta he eivät myöskään ole valinneet kohtaa ”En keneltäkään”.

Yleisimmin tukea sateenkaarivanhemmuuteen on saatu puolisolta ja ystävil-
tä, joilla ei ole sateenkaariperhettä (Taulukko 49). Näiltä on saanut tukea yli 80 prosenttia vastanneista vanhemmista. Myös ystävät, joilla on sateenkaariperhe, ovat tukeneet monia sateenkaarivanhemmuudessa. Omista ja puolison vanhemmista eniten tukea on antanut vastaajan äiti, seuraavaksi eniten vastaajan

Taulukko 48. Millaista tukea olet saanut vanhemmuuteesi yleensä? Esimerkkejä vastauksista.

<p>VERTAISTUKI</p> <p>Perheellisiltä sukulaisilta ja ystäviltä saa hyvää vertaistukea, kun huomaa että samanlaisten asioiden parissa pyöritään, ollaan sateenkaarevia tai ei.</p> <p>Suurimmalla osalla ystäväistäni on lapsia ja voimme jakaa yhdessä vanhemmuuskokemuksia, pohtia kasvatustapioita yms. Ystäväistäni on edustettuna hyvin monia eri perheyyksiä, erilaisia lhbt- perheitä, heteroydinperheitä, eroperheitä, leskiä yms.</p> <p>Ystävää ja puolison sukulaiset nähtävät minut edelleen hyvänä äitinä, vaikka olenkin naisuhteessa.</p> <p>Ystäviltä keskustelutukea, sateenkaariperheellisiltä ystäviltä tukea lapsen koulussa kohtaamaan nimeäytymään ja asian ratkaisemiseen koulun kanssa. Ystäviltä myös rahallista tukea (lainaa joskus) ja lastenhoitoapua.</p> <p>Minua ovat kannatelleet eniten keuhut vanhemmuudestani. Työkaverini [--], jotkut ystäväni, vanhempani, veljeni ovat kehuneet vanhemmuuttani, samoin terapeutini. Olen usein ylpeä lapsestani, mikä antaa voimia vanhemmuuteeni myös. Käytännöllistä tukea olen saanut - varsinkin näin jälkikäteen ajateltuna - surullisen vähän.</p>
<p>HOITOAPU, KÄYTÄNNÖN APU, MUU MÄÄRITTELEMÄTÖN APU</p> <p>Lastenhoitoa, rohkaisua, vertaistukea, apua käytännön asioissa (lasten hammaslääkäriin tai harrastuksiin kuljettamista, kotitöitä).</p> <p>Tarvitsin eniten tukea, kun lapset olivat pieniä. Silloin elin vielä heteroperheessä. Tukea sain ystäviltä, toisilta vanhemmilta, sukulaisilta, internetistä, kirjoista.</p>
<p>PALVELUT</p> <p>Neuvolan ja myöhemmin kouluterveydenhoitajan kautta saanut tukea tai lähinnä vahvistusta omiin ajatuksiin.</p> <p>Joskus muutama vuosi sitten lapsen kasvatukseen perheneuvolasta.</p> <p>Eniten olen tarvinnut apua ja tukea eron jälkeen, kun lapsista on pitänyt riidellä. Henkistä tukea olen saanut sukulaisilta ja ystäviltä. Julkisella puolella kävimme perheasiain sovittelussa. Olen myös käynyt terapeutilla käsittelemässä lasten menettämistä ja kuinka tukea lapsia eron jälkeen, kun eivät tapaa sosiaalista vanhempaa.</p>
<p>SATEENKAARIPERHEILLE JÄRJESTETTÄVÄ PALVELUT</p> <p>[--] Sateenkaariperheiden leirit ja yksinhuoltajatapaamiset ennen nykyistä suhdetta ovat olleet tärkeitä.</p>
<p>SAMANLAISTA KUIN MUISSAKIN PERHEISSÄ SAADAAN</p> <p>Saamamme tuki on ollut mielestäni samanlaista kuin mitä heteroperheessä saisi.</p>

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta.

isä, sitten anoppi ja vähiten appiukko. Järjestöiltä, kuten Setalta ja Sateenkaariperheet ry:stä, ja sisaruksilta on koettu saadun tukea sateenkaarivanhemmuuteen enemmän kuin esimerkiksi omalta isältä, appivanhemmilta tai sosiaali- ja terveystalvuluista. Kaikki niistä kahdeksasta vanhemmasta, jotka ovat saaneet lapsen apilaperheeseen, ovat saaneet tukea sateenkaarivanhemmuuteensa vanhemmuuskumppaniltaan.

Kymmenen vastaajaa on lisäksi kirjoittanut jonkin muun tahon, jolta on saanut tukea sateenkaarivanhemmuuteen. Heistä kolme mainitsee tuen antajiksi työkaverit, ja yksittäiset vastaajat mainitsevat entisen puolison vanhemmat, lasten kavereiden vanhemmat, sateenkaariyhdistyksen Facebook-sivuston kaverit ja ”työterveysluonnon, lasten päiväkotien ja koulujen henkilökunnan”. Lisäksi eräs vastaaja

kirjoittaa saaneensa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa ”täysin satunnaisilta ihmisiltä”, mutta samalla hän toteaa muiden olettavan, että ”sateenkaariperheessä asiat ovat paljon paremmin, kun ei ole miestä. Tai kun nyt on, niin se mies on sitten varsinainen supermies, kun liittyi vapaaehtoisesti osaksi sateenkaariperhettä”. Eräs vastaaja korostaa avovastauksessa ystävältä saamaansa tukea:

”Rakkaalta eksältäni/ystävältäni, jonka kanssa seurustelin, kun raskaus alkoi. Hän ei ole [lapseni] toinen vanhempi, mutta todella, todella tärkeä ihminen meille molemmille”.

Taulukko 49. Keneltä koet saaneesi tukea sateenkaarivanhemmuuteesi? Tuki voi olla sosiaalista, emotionaalista, taloudellista, tiedollista tai muuta. Valitse kaikki, jotka koet tuen lähteeksi (n = 73).

Tuen antajataho	%
Puolisolta	81 %
Ystäviltä, joilla ei ole sateenkaariperhettä	81 %
Ystäviltä, joilla on sateenkaariperhe	64 %
Omalta äidiltä	62 %
Järjestöiltä, kuten Sateenkaariperheet ry tai Seta ry	55 %
Sisaruksilta	55 %
Muilta sukulaisilta	37 %
Omalta isältä	34 %
Entiseltä puolisolta	26 %
Puolison äidiltä	26 %
Puolison sisaruksilta	26 %
Julkisen puolen sosiaali- ja terveyspalveluista	22 %
Vanhemmuskumppanilta*	11 %
Yksityisen puolen terveydenhoidosta	11 %
Puolison isältä	10 %
En keneltäkään	0 %

*Niistä vanhemmista, jotka ovat saaneet lapsen apilaperheessä, 100 % katsoo saaneensa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa vanhemmuskumppaniltaan (n = 8).

Vastaajista 45 on kertonut omin sanoin, millaista tukea hän on saanut erityisesti sateenkaarivanhemmuuteensa (Taulukko 50). Heistä 19 mainitsee vastauksessaan vertaistuen muilta, joilla on sateenkaariperhe, tai sateenkaariperhetapaamiset: ”Perheellisten sateenkaarivanhempien vertaistuki on ollut tärkeää, vaikkakin vain sen osoittamiseen, että ihan tavallisia perheitä tässä kuitenkin ollaan”.

Viisi vanhempaa kuvailee saaneensa ennemminkin hyväksyntää ja kannustusta kuin muunlaista tukea: ”Kannustusta, ihailua, ihmisiä on kiinnostanut, arvostusta rohkeasta ja avoimesta sateenkaarivanhemmuudesta”. Yksitoista

vanhempaa kertoo saaneensa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa erityisesti Sateenkaariperheet ry:stä tai muusta sateenkaariperhetoiminnasta: ”*Sateenkaariperheet ry:n tapahtumat ovat olleet hyviä vertaisryhmän tapaamistilanteita*”. Tuki on ollut sekä tiedollista että liittänyt yhteen muiden sateenkaariperheiden kanssa. Kahdessa vastauksessa tuodaan esille, että sateenkaarivanhemmuuteen on saatu tukea ammattilaisen palvelusta, joka ei ole sateenkaarijärjestön järjestämä. Yksittäinen vastaaja nostaa esille, että hänen sateenkaarivanhemmuuttaan on tukenut perheen sisäisen adoption mahdollistuminen:

”En koe, että tuki olisi koskenut muuten erityisesti sateenkaarivanhemmuutta, muuten kuin että sosiaalisella äidillä ei ennen adoptiota ollut mitään oikeuksia. Siten suurin osa vaikeuksista liittyi sateenkaariperheyteen, joten siten siis apukin liittyi siihen”.

Kaksi vastaajaa kertoo saaneensa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa, mutta avaa vastauksessaan vain sitä, kuka sellaista on tarjonnut, eikä millaista tuki on ollut luonteeltaan. Yksitoista vastaajaa toteaa, että he eivät ole tarvinneet sateenkaarivanhemmuuteen mitään erityistä tukea: ”*En ole kokenut tarvitsevani erityistä tukea sen takia että olen sateenkaarivanhempi. Olen samanlailla vanhempi kuin ketä tahansa ja näin minua on kohdeltu*”. Näin vastanneista kaksi kertoo käyneensä jonkun kerran sateenkaariperhetapaamisessa ja lueskelleensa ajoittain aihetta käsitteleviä juttuja netistä, joten jossain määrin vertaistuki on aiemmin kiinnostanut.

Viisi vanhempaa kirjoittaa, ettei ole saanut tukea sateenkaarivanhemmuuteen. Heistä kaikki ovat kuitenkin valinneet aiemmassa monivalintakysymyksessä 1–9 ihmistä tai tahoa, jotka ovat tukeneet heitä sateenkaariperhevanhemmuudessa. Yksi näistä vastaajista on kokenut saaneensa tukea vain omalta puolisoiltaan ja olisi ilmeisesti kaivannut sitä muualtakin. Vain yksi vastaaja on tarkentanut selkeästi, että on jäänyt vaille tarvitsemaansa tukea sateenkaariperheen vanhemmuuteen.

12.4. Kaivattu tuki sateenkaarivanhemmuuteen

Kaksikymmentäyhdeksän vanhempaa on kirjoittanut tuesta, jota he kokevat tarvitsevansa tai tarvitseensa sateenkaarivanhemmuuteen, mutta jota he eivät ole saaneet (Taulukko 51). Seitsemässä vastauksessa esitettiin toiveita palveluiden suuntaan. Niiden toivottiin olevan inklusiivisempia ja sateenkaariystävällisempiä ja tarjoavan enemmän tietoa. Eräs vanhempi kirjoittaa näin: ”*Neuvolassa jne. terveyspalveluissa puhutaan aina äidistä ja isästä eikä vanhemmista, ja se ärsyttää. Minut sosiaalisena äitinä tehdään virallisesti näkymättömäksi*”. Äärimmäisenä esimerkkinä palvelun osaamattomuudesta tulee esille terapeutin ehdottama eheytyshoito.

Taulukko 50. Millaista tukea olet saanut erityisesti sateenkaarivanhemmuuteesi? Esimerkkejä vastauksista.

VERTAISTUKI YSTÄVILTÄ JA MUILTA SATEENKAARIPERHEILTÄ (19 vastausta)
Ehkä erityisesti sateenkaarivanhemmuuteen liittyvä tuki on ollut lähinnä vertaistukea ilman isompaa tuen tarpeen kokemusta. Mutta vertaistuki ihan varmasti auttanut jaksamaan ja tuonut iloa ja oivalluksia, ollut iso voimavara. Sitä kautta löytynyt myös ystäviä. Eron jälkeinen tuki oli ehkä just sateenkaarivanhemmuuteen, koska se toi eron lisätuskaa. Myös kun lapsi [--] muutti pois luotani, hain perheneuvolasta apua asian kestämiseen, ja auttoivat resurssiensa mukaan eli toimivat kuuntelijoina ja keskustelijoina, ja hyvin kyllä toimivatkin.
Toiset sateenkaariperheet, aluksi vauvan odottajat ja sitten pikkulapsiperheet ja muut olivat kyllä tärkeitä aluksi. Varmasti myös lapselle. Myöhemmin eron aikaan toisista sateenkaariperheistä (joilla oli kenties itsellään vaikeaa), oli usein enemmän taakkaa kuin tukea, ikään kuin joutui terapoimaan eropäätöksen tehtyään myös heitä, jotka halusivat jaksaa jatkaa hankalissa suhteissaan.
HYVÄKSYNTÄÄ, KANNUSTUSTA, ROOLIMALLI (5 vastausta)
Omat vanhempani jakoivat jo vuonna 1970 vauvanhoidosta lähtien kaiken puoliksi, joten minulla oli malli vauvanhoidosta ei-biologisena äitinä. Ajattelen, että isäni oli tässä mielessä roolimalli minulle, että sosiaalinen vanhemmuus tuntui luonnolliselta.
Terapeutini kanssa olen pohtinut seksuaalisen suuntautumiseni mahdollista merkitystä lapsen maailmassa. Se mielestäni myös tukee sateenkaarivanhemmuuttani, että heterotkin ystäväni keskustelivat kanssani luontevasti ihastuksistani ja seurustelukumppaneistani myös lapseni kuullen. Asian suhteen ollaan niin avoimia, ettei lapsi ehkä edes miellä meitä sateenkaariperheeksi. En tiedä.
SATEENKAARIPERHEET RY:LTÄ TAI MUUSTA SATEENKAARITOIMINNASTA (11 vastausta)
Sateenkaariperheet ry:stä ja siihen kuuluvilta monilta tutuilta olen saanut todella paljon tukea. Tuo tuki on ollut minulle erittäin merkityksellinen asia ja ilman saamaani tukea sateenkaarivanhemmuuteni olisi ollut selkeästi työläämpää ja raskaampaa.
Varsinkin perheen perustamisvaiheessa ja perheen ensimmäisinä yhteisinä vuosina Sateenkaariperheet ry:n leirit ja tapaamiset olivat tärkeitä ihan vaan siksi että näki muita kutakuinkin samanlaisia perheitä. Toisaalta on saanut huomata, että sateenkaariperheet ovat keskenään ihan yhtä erilaisia tai samanlaisia kuin perheet yleensä - ei siis ole tullut oman perheen kloonina vielä vastaan. Toisaalta on kuitenkin ollut tärkeää, että meillä on [--] suvussa toinen sateenkaariperhe [--].
En ole tarvinnut tukea sateenkaarivanhemmuuteen erikseen, lähinnä hyväksyntää (jota olen saanut) sekä yleistä tukea vanhemmuuteen. Sen sijaan sateenkaariyksinhuoltajana olen tarvinnut tukea liittyen vaikeaan eroon sekä siihen, että oma nykyinen perhemuotoni on yhteiskunnassa näkymätön ja käsittämätön. Tätä tukea olen saanut tuttavapiirini sateenkaariyksinhuoltajilta sekä ryhmätoiminnan kautta ([--] Sateenkaariyksinhuoltajat-ryhmä).
MÄÄRITTELEMÄTÖN TUKI (1 vastaus)
Sateenkaarivanhemmuuteen olen saanut tukea melko vähän. Sitä on tullut kumppaneilta, ystäviltä ja toisilta sateenkaariperheiden äideiltä.
EI KOE TARVINNEENSA TUKEA (11 vastausta)
En ole kokenut tarvitsevani siihen liittyen mitenkään erityisemmin tukea. Se on niin itsestäänselvä asia, en edes ajattele itseäni sateenkaarivanhempana. Olen äiti, sillä piste.
Melko vähän, koska tämä ei ole niin erityistä. Kävin muutamia kertoja sateenkaariperhetapahtumassa, mutten ole ehtinyt vuosiin osallistumaan, enkä ole nähnyt sitä tarpeelliseksi. Netissä joskus luen aiheita koskevia kirjoituksia.
EI TUKEA (5 vastausta)
En juuri mitään, olisin tarvinnut kyllä.

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös toisen otsikon alle sopivaa aihetta. Tukea sateenkaarivanhemmuuteen ammattilaiselta, joka ei edusta sateenkaarijärjestöä.

Neljä vastaajaa esittää toiveita koulun ja päiväkodin suuntaan heteronormatiivisuuden ja cis-normatiivisuuden purkamisesta:

”Lähinnä haluaisin nähdä, että alakoulussa ja päiväkodissa näkyisi seksuaa-

lisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus enemmän, jotta ei oltaisi ainoa paikka lapsen kasvuympäristössä, jossa hlbt-asiat näkyvät ja kuuluvat”.

Yleisimmin mainittu tuki, jota kaippaa sateenkaarivanhemmuuteen, on vertaistuki, jota kaivataan muilta samassa elämäntilanteessa eläviltä. Sitä on kaivannut seitsemän vastaajaa, joista osa pitää vertaistuen puutetta oman aktiivisuuden, osa asuinpaikkakuntansa sijainnista johtavana. Osa toivoo erityisesti ”vertaistukea järkeviltä aikuisilta totaaliyksinhuoltajilta” tai keskustelua aiheesta oman puolison ja lapsen kanssa. Lisäksi kolmella vastaajalla on toiveita, joita Sateenkaariperheet ry olisi voinut aikoinaan tai voisi nyt toteuttaa. Kolme vanhempaa kokee, että parhaiten häntä tukisi sateenkaarivanhemmuudessa hyväksyntä ja yhdenvertaisuus: ”Yhdenvertaisuus olisi paras tuki”.

Kaksi vastaajaa kaippaa tukea sateenkaarivanhemmuuteen omilta vanhemmiltaan: ”Ehkä omien vanhempien läsnäolo olisi ollut hienoa” ja yksi taloudellista tukea. Yksi vastaaja kirjoittaa, ettei ymmärrä kysymystä, ja neljä vastaajaa, etteivät he koe tarvitsevansa tukea sateenkaarivanhemmuuteensa. 64 prosenttia vanhemmista ei ole kirjoittanut kysymykseen vastausta (N = 80).

Kyselyn lopussa pari vastaajaa on palannut tähän aiheeseen avovastauksessaan ja kirjoittanut vertaistuen tarpeesta:

”Eniten toivoisin tukea perheelle siinä mielessä, etteivät lapset kokisi olevansa ainoita sateenkaariperheessä asuvia. Vertaistukea on tarjolla vähän, samoin tietoa lapsille lapsen tasoisesti. Kaipaisin kovasti neuvoja miten asiasta lapsille kertoa ja heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan kysyä ja kuunnella ja kestää etenkin tulevaisuudessa eteen tulevat kriittiset ja kapinoivat tilanteet. Jotenkin tilanne on perheessä luonnollinen mutta toisaalta puhumaton asia. Lapset eivät siitä puhu tai kysele ja mietin, että tarvitseeko minunkaan puhua, kun se ei luonnollisesti tule keskusteluissa esiin”.

Toinen heistä kirjoittaa vertaistuesta erotilanteessa:

”Vertaistuen saamista erotilanteissa vaikeuttaa se, että saattaa olla sama ystäväpiiri. Itse en halunnut asettaa ystäviä vaikeaan tilanteeseen, vaan olin hiljaa ja etäännyin useimmista yhteisistä ystäväistä”.

Taulukko 51. Millaista tukea koet tarvitsevasi tai tarvitseesisi sateenkaarivanhemmuuteesi, jota et ole saanut? Esimerkkejä vastauksista.

TOIVEET PALVELUILLE
<p>Ensimmäistä lasta odottaessa ja hänen synnyttyään olisin toivonut neuvolalta ehkä vielä vähän enemmän rohkaisua. Esimerkiksi perhevalmennukseen osallistuminen jännitti, kun pelkasimme miten muut osallistuvat perheet suhtautuvat meihin. Neuvolantäti kyllä kertoi meille, että ihan tavallisia perheitä sinne on tulossa (verraten siis siihen, että peloissamme odotimme paikalle jotakin skinien yhteisöä).</p> <p>Perheen sisäisestä adoptiosta ja tuista ja perhevapaista kaipasin tietoa.</p> <p>Puolueeton suhtautuminen sosiaaliviraston työntekijöiltä, kun huoltajuuskäsittelyyn tehtiin olosuhdeselvitys.</p>

Kun olin eronnut lasteni isästä ja ryhtynyt elämään sateenkaariäitinä, olin kriisissä. Etsin apua mielenlinterveyteeni. Tuki, jota silloin sain, aiheutti lisää kriisejä. Esim. psykologi kehotti minua jättämään naisystäväni ja palaamaan aviomieheni luokse, koska ”lapsetkin tuollaisesta kärsivät”. Pääsin lopulta Kelan korvaamaan terapiaan, ja terapian edetessä kävi ilmi, että terapeutti oli sen kaltainen kristitty, joka uskoi homouden johtuvan lapsuuden deprivatiokokemuksista. Hän suositteli minulle Elävät vedet -eheytysohjelmaa ja lainasi kirjan, jossa homouden syyksi esitettiin demonit. Olisin tarvinnut tukea eheän ”lesboäidin” identiteetin rakentamiseen, mutta se oli ihan mahdotonta. Onneksi minulla oli kontakteja lesboysteisöön ja muihin sateenkaariäiteihin. Ilman heitä en olisi sellaisesta terapiasta selvinnyt. [sateenkaariperheen muodostumisesta noin 7 vuotta]

TOIVEET KOULULLE JA PÄIVÄKODILLE

Kouluissa ollut tosi vaihteleva meininki. [Kunnan peruskoulun] opettajien kanssa puhuttiin paljon sateenkaariperheydestä ja miten sen ottaa huomioon opetuksessa ym. [Steiner-koulun] opettaja taas puhui niistä meidän vanhempien kanssa sen mitä tuotiin esiin, mutta ei saanut vaikuttaa luokassa mitenkään, esimerkiksi kun transasiat silloin kovasti puhututti oppilaita, [me tarjouduimme] järjestämään jonkun käsittelemään niitä lasten kanssa, tuli ehdoton kieltäytyminen, ei voi puhua lapsille sellaista, parempi että spekuloiivat vain. [-]

TOIVEET SATEENKAARIPERHEET RY:LLE

Olemme olleet lasten teossa hieman edellä ”suurta vauvabuumia”. Olisin hyötynyt monista sellaisista (yhdistyksen) palveluista, joita nyt on jo onneksi tarjolla. (Esim. perhesuunnittelu, perhevalmennus, tuki parisuhteelle pikkulapsiaikana, tuki parisuhteelle erotilanteessa.)

Kun [yli 10] vuotta sitten erosimme, sateenkaariperheiden agendalle ei todellakaan vielä mahtunut eroperheiden/-lasten ongelmien käsitteleminen. Kun osallistuimme sateenkaariperheleirille eroperheenä, se herätti lähinnä ihmetystä. Ja tietenkin se ”pioneeriroolikin” oli raskas: olla neuvolan/päiväkodin/hiekkalaatikon/muskarin/koulun jne. ensimmäinen sateenkaariperhe oli ajoittain uuvuttavaa. Mutta en tiedä, olisiko siinä joku/kuka osannut tukea. Ehkä ainakin nämä nykyiset valmennukset ja kokemuskouluttajien käyttäminen niissä on ihan hyviä juttuja.

Ehkä olisi kiva joku materiaali lapselle. Jotain mitä hän voisi lukea, nyt ehkä itse vaan huomaa, että perhe eroaa jotenkin muista. On vasta 10-vuotias, joten ei vielä ole tullut aktiivisesti esille.

YHDENVERTAISUUS

Tietoa, **vertaistukea**, luonnollista hyväksyntää, sitä ettei tarvitsisi pelätä seurauksia itselleen ja lapselle, jos tilanteesta avoimesti kertoo. Yhdessä oloa sateenkaariperheiden kanssa. Paikkakunnalla, jolla asun, sellaiseen ei juurikaan ole mahdollisuuksia.

VERTAISTUKEA

Olisin halunnut vertaistukea.... mutta Lapissa.... ei täällä oo.....

Minun olisi itse pitänyt lähteä aiemmin mukaan sateenkaariperhetoimintaan. Jotenkin en ollut kovin tietoinen siitä. Voi, kun neuvolasta olisi jo ohjattu.

Vertaistukea ja keskustelukumppania olisin joskus vailla. Lähipiirissäni on vain heteroperheitä tai lapsettomia saman sukupuolen pareja.

VANHEMPIEN TUKI

Vanhempani eivät aluksi hyväksyneet seurustelusuhdetta nykyiseen puolisooni, joka on mies. He eivät ymmärtäneet, mistä on kysymys ja miksi kukaan normaali mies haluaisi seurustella kanssani. Isäni ei hyväksynyt ajatusta, että voisin olla kiinnostunut yhdestä miehestä. Äitini ja sisareni epäilivät, että mies on todennäköisesti pedofiili ja minä en selviäisi heteroseksuaalisesta yhdynnästä, mitä epäili myös entinen naispuolisoni. Tutustuttuaan kuitenkin nykyiseen puolisooni he ovat sittemmin sopeutuneet ajatukseen, joskin sukulaisilla ei välttämättä ole selvää käsitystä perheidentiteetistämme. **Toisilta sateenkaariperheiltä** en osannut hakea tukea, koska on niin harvinaista, että 30-vuotiaana vaihtaisi kaistaa toista sukupuolta olevaan. Sain jonkin verran tukea ystäväiltäni, joka kävi samaan aikaan läpi transprosessia ja eroa eri sukupuolta olevasta kumppanistaan [-].

EI TUEN TARVETTA

En koe erityisen tuen tarvetta. Läheiset ihmiset eivät onneksi erottele äitejä sateenkaari- tai muihin äitiin.

Toistaiseksi ei ole tullut mitään ylitsepäseemätöntä vastaan. Vanhin lapsi on tällä hetkellä 10 vuotta ja lähestyy murrosikää. Tällä hetkellä mietityttää lapsen murrosikä ja kuinka hän sitten suhtautuu asiaan, että on saanut alkunsa tuntemattomalta luovuttajalta.

Tummennetut sanat osoittavat, milloin vastauksessa käsitellään myös vertaistukea eli toisen otsikon alle sopivaa aihetta.

12.5. Tuki sateenkaarisuhteesta erottaessa

Viidestäkymmenestä neljästä eronneesta vastaajasta 32 on eronnut sateenkaari-
parisuhteesta. Ovatko he saaneet tukea sateenkaari parisuhteensa purkautuessa?
Yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat valinneet jonkin vaihtoehdon kuvaamaan sitä,
keiltä he ovat hakeneet tukea erotessaan toisesta sateenkaari perheen vanhem-
masta (Taulukko 52). Yleisimmin on tukeuduttu ystäviin, jotka joko kuuluvat tai
eivät kuulu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön. Joka kolmas sateenkaari-
parisuhteesta eronnut vanhempi on hakenut tukea omilta vanhemmiltaan, muilta
sukulaisilta ja / tai terveydenhuollosta.

Seitsemän vastaajaa kertoo avovastauksessa, keneltä muulta tai miltä muulta
taholta hän on hakenut tukea erotessaan sateenkaari parisuhteesta. Kolme tuo
esille psykoterapian, kaksi eroseminaarin ja eroryhmän, yksi työterveyshuollon
ja yksi oikeusaputoimiston. Eräs vastaaja kuvaa psykoterapian lisäksi montaa
muutakin tahoja: ”*Lastensuojelu, turvakoti, perheasiainsovittelu, perheneuvola,
perhetyöntekijä, kirkolta [-], nykyiseltä puolisoiltani*”. Viisi vastaajaa ei ole hakenut
tukea keneltäkään tai mistään tahosta.

Taulukko 52. Keneltä olet hakenut tukea erotessasi toisesta sateenkaari perheen
vanhemmasta? Prosenttia vastanneista (n = 31).

Ystäviltä, jotka eivät kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön	77 %
Ystäviltä, jotka kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön	61 %
Muilta sukulaisilta	29 %
Terveydenhuollosta	29 %
Vanhemmiltani	23 %
Järjestöstä	16 %
En keneltäkään / mistään	16 %
Sosiaalihuollosta	10 %

Yli puolet vastanneista (n = 16) kokee saaneensa riittävästi tukea sateenkaari-
parisuhteen eroon (55 %). Reilu neljännes (n = 8) kertoo saadun tuen olleen riit-
tämätöntä (28 %). Kuudesosa vastaajista eli viisi vastaajaa kokee, ettei ole saanut
tukea eroonsa (17 %). Vastaajista, jotka eivät ole saaneet tukea eroonsa, kaksi
olisi sitä avovastauksensa mukaan kaivannut ja yksi ei. Kaksi ei ole tarkentanut
vastaustaan tuen saamattomuudesta. Näin ollen 34–41 prosenttia sateenkaari-
parisuhteesta eronneista on jäänyt vaille tarvitsemaansa tukea.

Osa ei ole saanut tukea, koska vanhemman ja lapsen välillä ei ole ollut juridista
sidettä. Toiset taas ovat tavanneet ammattilaisia, jotka eivät ole osanneet kohdata
eroavaa naisparia. Jotkut ovat ymmärtäneet vasta jälkikäteen, että heidän olisi
kannattanut hakea enemmän apua.

12.6. Pohdintaa isovanhempien, ystävien ja järjestöjen tarjoamasta tuesta

Sateenkaariperheiden vanhemmilla on yhtäältä tarvetta samanlaiselle tuelle ja avulle kuin kenellä tahansa vanhemmalla, ja toisaalta monilla heistä on myös tarvetta erityisesti sateenkaariperheeseen liittyvän vanhemmuuden tukemiseen. Monet vastaajista kuvaavat saaneensa samanlaista lastenhoidollista, taloudellista ja käytännöllistä apua omilta tai puolisonsa vanhemmilta kuin valtaväestön perheissäkin saadaan. Perheen isovanhemmat osallistuvat yleisesti lastenhoitoon, kuljettavat lapsia harrastuksiin ja lainaavat lapsiperheelle tarvittaessa rahaa.

Valtaväestön saman ikäisistä äideistä yli 80 prosenttia saa lastenhoitoapua omilta vanhemmiltaan ja noin 70 prosenttia puolisonsa vanhemmilta (Danielsbacka & al., 2013, 62). Tässä tutkimuksessa ei saatu tarkkoja lukuja siitä, kuinka moni saa lastenhoidollista tai käytännön apua perheen isovanhemmilta, mutta puolet vastaajista on kuvailut tällaista avunsaantia avovastauksessaan ja heistä kolme neljäsosaa on tuonut esille lastenhoidon. Useampi vanhempi on siis maininnut omien tai puolisonsa vanhempien avun kuin kymmenen vuoden takaiseen kartoitukseen osallistuneista vanhemmista, joista vain joka kolmas on kertonut saaneensa tukea näiltä tahoilta (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 110). Kehitystä vaikuttaa kuitenkin tapahtuneen parempaan suuntaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluviin ihmisiin kohdistuneiden asenteiden muuttuminen myönteisimmiksi voi vaikuttaa siihen, että entistä useampi sateenkaariperheen vanhempi saa tukea omalta lapsuudenperheeltään (Sumontha & al., 2016). Tässä tutkimuksessa eniten tukea kerrotaan saadun vastaajan äidiltä ja sitä eniten isältä ja puolison vanhemmilta, mikä vastaa enimmäkseen sitä järjestystä, jossa saman ikäiset valtaväestön vanhemmat ovat saaneet lastenhoitoapua perheen isovanhemmilta (Danielsbacka & al., 2013, 62).

Joissain perheissä isovanhempien osallistuminen ei ole mahdollista välimatkasta tai isovanhempien iäkkyydestä johtuen, eikä kukaan vastaaja kerro oma-aloitteisesti, että apu tai tuki olisi jäänyt saamatta isovanhempien homo- tai transfobian takia. Toisaalta niistä kymmenestä vanhemmasta, joiden perheen joku isovanhempi on katkaissut välit perheeseen vanhemman seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta, lähes kukaan ei kirjoita isovanhemmilta saadusta tuesta tai avusta.

Kysyttäessä millaista tukea vanhemmat ovat saaneet vanhemmuuteensa yleisesti, yli puolet kuvailee ystäviltä, omilta vanhemmilta ja muilta sukulaisilta ja osittain myös palveluista saamaansa tukea. Nämä vastaavat niitä tuen antajia, joita sateenkaariperheiden sosiaaliset vanhemmat ovat luetelleet omassa kyselyssään (Takala, 2017, 25–26). Tukea antavat tahot vastaavat myös vuosikymmenen takaisia tuloksia suomalaisista sateenkaariperheiden vanhemmista, jotka ovat kertoneet saavansa vanhemmuuteensa tukea erityisesti läheisiltä ihmisiltä, kuten ystäviltä ja puolisolta (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 110). Useimmilla tähän tutkimukseen

osallistuneilla ja sosiaalisten vanhempien kyselyyn vastanneilla vanhemmilla vanhemmuudelle saatu tuki on ollut vertaistukea, kuten vanhemmuudesta ja lasten kasvatuksesta keskustelemista perheellisten ystävien kanssa. Osa on tuonut erikseen esille, että on saanut kehuja sateenkaariperheen vanhempana, mikä on tuntunut vastaajista tärkeältä. Viisi prosenttia vastaajista on kirjoittanut, ettei ole saanut vanhemmuuteensa tukea. Mahdollisesti myös ne, jotka eivät ole kirjoittaneet mitään tuen saannistaan, eivät ole tukea saaneet. Tämä on kuitenkin epätoennäköistä, sillä kysyttäessä tuen saannista erityisesti sateenkaarivanhemmuutta koskien, kaikki vastanneet vanhemmat ovat ilmoittaneet saaneensa tukea siihen joltakin taholta. Vain alle kymmenesosa vastaajista on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Tässäkin tutkimuksessa ystävien rooli korostui, kun vastaajat kirjoittavat omin sanoin vanhemmuudelleen saamastaan tuesta.

Sateenkaariperheen vanhemmuutta koskettava tuki on yleisimmin tullut vastaajan puolisolta ja ystäviltä, ja sateenkaariparisuhteen purkautumiseen on saatu erityisesti tukea ystäviltä. Omista ja puolison vanhemmista tukea sateenkaarivanhemmuuteen on tarjonnut yleisimmin vastaajan oma äiti, ja järjestyksessä seuraavaksi eniten oma isä, puolison äiti ja puolison isä. Tämä järjestys on sama kuin vastaajan arvio siitä, keihin isovanhempiin hän pitää useimmiten yhteyttä ja kenet hän kokee läheisimmäksi. Puolet vastaajista on kokenut saaneensa tukea sateenkaarijärjestöistä. Kaikki niistä kahdeksasta vanhemmasta, joiden lapsi on syntynyt apilaperheeseen, ovat saaneet tukea sateenkaarivanhemmuuteensa vanhemmuuskumppaniltaan, mikä on erityisen myönteinen tulos. Apilaperheiden vanhemmuudesta ei ole aiemmin ollut juuri lainkaan tutkimustietoa.

Sateenkaarivanhemmuuteen saatu tuki on ollut erityisesti vertaistukea, jota ovat tarjonneet muut sateenkaariperheelliset ihmiset, joita sateenkaarijärjestöjen toiminta on tuonut yhteen. Omien vanhempien ja sukulaisten antama tuki sateenkaarivanhemmuudelle on ollut sateenkaariperheen hyväksymistä ja henkistä tukea. Ympäristön tuki sateenkaarivanhemmalle on yhteydessä hänen hyvinvointiinsa ja sitä kautta myös hänen lapsensa hyvinvointiin (Goldberg & Smith, 2011).

12.7. Pohdintaa sateenkaariparin eroon saadusta tuesta

Sateenkaariparisuhteen purkautuessa vähintään kolmannes eronneista on jäänyt vaille riittävää tukea. Kuten palveluiden käyttöä koskevista tuloksista selvisi, parisuhdepalvelut ovat yksi yleisimmistä palveluista, joita sateenkaari-ihmiset jättävät käyttämättä, joko koska se on kirkon järjestämää tai koska ihmiset muuten pelkäävät palvelun heteronormatiivisuutta ja ennakkoluuloisuutta. Eräs Sateenkaariperheet ry:n jäsenkyselyn vastaajista on kertonut epäyhtenäisestä palvelusta eron yhteydessä:

”Avioeroasioita selvitettäessä seurakunnan Perheasiain neuvottelukeskukseen henkilökunnan edustaja koki jostain syystä tarvetta tehdä eron biologisen ja

sosiaalisen vanhemman välillä erotilanteessa. Puhumalla asia kyllä selvisi”. (Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely, 2016–2017)

Toinen jäsenkyselyn vastaajista on kirjoittanut maksuttoman pariterapian tarpeesta:

”Miksei naisparien suhteet kestä? Mistä tukea, kun suhde muuttuukin kaveritasolle? Joku opas, jonka antaa eteenpäin heti suhteen alussa, jossa kerrotaan naisparien suhteiden tyypillisimmät kompastuskivet ja ennaltaehkäisykeinot. Ja ollapa joku taho, jossa voisi saada suhteelle tukea ilmaiseksi. Olen eroamassa ja kävimme yksityisellä terapeutilla. Käynti maksoi n. 130 e/kerta. Rahat eivät riittäneet solmujen avaamiseksi. Niinpä eroamme” (Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely, 2016–2017).

Sateenkaariperheen vanhemmuuden tukemiseen ja pari- ja monisuhteiden erotilanteisiin kaivataan tässä tutkimuksessa ja Sateenkaariperheiden jäsenkyselyssä erityisesti palveluiden inklusiivisuutta, hetero- ja cis-normatiivisuuden purkamista sekä vertaistukea, jota kaikilla paikkakunnilla ei ole saatavilla. Muutama vastaaja on tuonut esille sen, että erinomainen tuki sateenkaarivanhemmuudelle olisi yhdenvertaisuus.

Kaksi kolmasosaa vastaajista ei ole nimennyt yhtään tuen muotoa, jota olisi tarvinnut tai tarvitsisi erityisesti sateenkaarivanhemmuuteensa. Monet tuovat esille, etteivät he itse pidä vanhemmuuttaan mitenkään erilaisena kuin heteroseksuaalisten vanhempien vanhemmuutta. Vanhemmat, jotka ovat ylläpitäneet vastauksissaan käsitystä sateenkaariperheen vanhemmuudesta ”ihan tavallisena”, saattavat peittää heteronormatiivisiin oletuksiin sopimattomuuttaan siten, että he vähättelevät sateenkaariperheellisyyden vaikutusta vanhemmuuteensa (Malmqvist & Zetterqvist Nelson, 2014). Toisaalta taustalla lienee myös arkinen kokemus siitä, että lapsiperheen elämässä on monia samoja iloja ja huolia riippumatta vanhempien sukupuolesta.

12.8. Muut kokemukset koskien sateenkaariperheen vanhempana olemista

Vanhemmista 32 on kirjoittanut muista kokemuksistaan sateenkaariperheen vanhempana, jotka eivät vielä ole tulleet riittävästi esille muualla kyselyssä. Lisäksi osa on kirjoittanut niitä kyselyn viimeiseen kohtaan, jossa on saanut viestittää vapaamuotoisesti haluamiaan asioita. Osa näistä vastauksista on raportoitu yllä niissä kohdissa, joissa on käsitelty samaa aihepiiriä. Varsinkin se, milloin ja kenelle kerrotaan vanhemman seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisesta, on kirjoittanut useita avovastauksia (Taulukko 36 perheestä kertomisen yhteydessä).

Kuusi vastaajaa korostaa kyselyn lopussa, että he eivät ole kokeneet sateenkaariperheessä elämisestä mitään kielteistä, ja pohtivat neutraalien kokemustensa syyksi muun muassa monimuotoisen asuinpaikan, sateenkaarisuhteen alkamisen vasta hiljattain, lasten saamisen heteromuotoisessa perheessä sekä tapansa olla

kiinnittämättä liikaa huomiota ympäristön asenteisiin (Taulukko 53). Kolme vanhempaa kyseenalaistaa ajatusmallin, jonka mukaan sateenkaariperhe sinälään voisi johtaa ongelmiin – ongelmat kun tulevat esimerkiksi muiden suhtautumisesta tai lainsäädännön puutteista. Yksi heistä kertoo ennaltaehkäisseensä ongelmia olemalla avoin perhemuodosta.

Ympäröivän yhteiskunnan, kuten palveluiden ja koulumaailman, heteronormatiivisuuteen kiinnitetään huomiota yhdeksässä vastauksessa: *”Joskus olisi kiva, että kaikissa lomakkeissa ei olisi ”äiti” ja ”isä” vaan ”vanhempi”...”* (Taulukko 53). Neljä vastaajaa on nostanut esille, kuinka lasten kanssa pitäisi puhua seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kotona ja koulussa. Kaksi vanhempaa on palannut kyselyn lopussa kertomaan sosiaalisen äidin juridisen aseman heikkoudesta ja siitä kumpuavista ongelmista. Seitsemän vanhempaa käsittelee vähemmistöstressiä eli sitä, kuinka he ovat joutuneet pelkäämään seksuaalisen suuntautumisen aiheuttavan kielteistä reagoitua, joka voi vahingoittaa lasta. Osa on myös kokenut kielteisiä asioita sateenkaariperheestä johtuen, kuten käy esille tässä vastauksessa: *”Yksin jääminen, vaikeus saada ongelmiin apua, paineet ’onnistua nimenomaan sateenkaariperheyden tähden’ [–]”*.

Kolme vanhempaa on pohtinut sateenkaariperhe-identiteettiä yksinhuoltajan perheessä (Taulukko 53). Eräs yksinhuoltaja puolestaan kokee syyllisyyttä lapsen saamisesta ilman toista vanhempaa. Eräs vastaaja on kuvannut uusperheeseen liittyviä haasteita. Lisäksi yksi vastaaja on jäänyt miettimään kyselyn alussa annettuja tietoja perheestään:

”Ketä kuuluu perheeseen -hankala kysymys vastattavaksi. Perhemuotomme taitaa olla niin monimuotoinen, ettei tässäkään kyselyssä meinaa vaihtoehdot riittää. [–] Eli siis en oikeastaan edes osaa määritellä tarkasti, keitä kaikkia perheeseen kuuluu. Toisaalta en pidä tällaista määrittelyä itseni tai perheeni kannalta myöskään tarpeellisenä, koska näin on hyvä ja homma toimii. Erilaiset valmiit perhesuhdenimitykset koen lähinnä rajoittavina”.

Kaksi vanhempaa on kirjoittanut siitä, kuinka sateenkaariperheessä lapset kasvavat moninaisuutta ymmärtäviksi (Taulukko 53). Eräs vastaaja näkee erityisenä sen, että kuuluu sateenkaariyhteisöön: *”Sateenkaariperheen vanhempana olen ollut osa sateenkaariperheiden yhteisöä, jonkalaista monella eri sukupuolta olevien vanhempien perheellä ei ole”*. Kenties avoin kuuluminen vähemmistöön auttaa läheisiäkkin olemaan avoimia omista asioistaan, sillä ainakin eräs vastaaja viittaa tällaiseen ilmiöön:

”Sateenkaariperheellisenä oleminen on samalla sen edustamista silloinkin, kun sitä ei itse soisi. Oletetaan onnellisuutta ja joistakin asioista ei puhuta. [–] puolisoni isä voi puhua asiasta minulle, mutta kukaan muu ei puhu asiasta missään. Ihmiset ylipäätänsä saattavat kertoa perhesalaisuuksia vain sen takia, että tietävät minulla olevan sateenkaariperhe”.

Yhdeksän vanhempaa on esittänyt lopussa jonkin huomion kyselystä tai sen vastausvaihtoehdoista. Näistä eräässä huomautetaan, ettei [erään] kysymyksen

asettelussa huomioitu kahden naisen perhettä, jossa kumpikaan äideistä ei ole biologinen äiti. Kymmenen vanhempaa on kyselyn lopussa erikseen kiittänyt tutkimuksen tekemisestä ja tuonut esille sen tärkeyttä: ”Kiitos että meitä tutkitaan – näkyvyyden ja hyväksynnän tarve on suuri”.

Taulukko 53. Tässä voit kertoa niistä kokemuksistasi sateenkaariperheen vanhempana, jotka eivät ole vielä tulleet esille tässä kyselyssä. / Kommentteja tai muita asioita, joita haluat viestittää tutkijalle. Esimerkkejä vastauksista.

SATEENKAARIPERHE SINÄLLÄÄN ON ONGELMATON (3 vastausta)
<p>Minusta tässä tutkimuksessa on kummallisen paljon kysymyksiä siitä, miten ongelmia on ja kuinka ne ehkä mielletään liittyviksi sateenkaariperheyteen. Itse en miellä sellaista ollenkaan. Miksi mikään ongelma, vaikka lapsen lukihäiriö, siitä johtuisi. Tässä ei myöskään kysytä miten vanhemmat ovat toimineet ehkäistäkseen kiusaamista. Itse esimerkiksi olen ollut täysin avoin asiasta vanhempainilloissa jne. jne., joka edesauttaa sitä, että lapsen koulukavereiden vanhemmat tietävät sateenkaariperheestä, emmekä ole kohdanneet mitään asenteita.</p> <p>Mitä tukea lapsi tarvitsisi sateenkaariperheyden takia? En ymmärrä.</p> <p>Monet asiat lasten elämässä ovat aiheuttaneet huolta. Kuinka lapset pärjäävät, kun heillä on vain yksi aikuinen ja he ovat menettäneet sen toisen hyvin pieninä, osaanko tehdä hyviä päätöksiä isoista asioista, jotka vaikuttavat heidän tulevaisuuteensa, löytävätkö he itselleen ammatin, jolla saa töitä, asunnon, ympärilleen tärkeitä ja läheisiä ihmisiä. Mitkään näistä asioista eivät liity sateenkaariperheellisyteen.</p>
NEUTRAALEJA KOKEMUKSIA (6 vastausta)
<p>No siis me olemme aina eläneet ns. ”normaalia” elämää. Viimeisen 11 vuoden aikana emme ole kokeneet negatiivista suhtautumista mistään suunnasta. Olemme hyvin läheisiä tyttäreni ystävien vanhempien kanssa. Koulussa voisi ehkä enemmän käsitellä sateenkaari- ja muitakin erilaisia perheitä.</p> <p>Yleisesti ottaen lapset suhtautuivat [siihen, että heidän äitinsä aloitti suhteen naisen kanssa] ihan tavallisesti, kuten heterosuhteessakin. Eivätkä tietääkseni kukaan joutuneet kiusatuksi sen takia eikä se ollut heistä mitenkään outoa.</p> <p>Sateenkaariperheeseemme on suhtauduttu varsin hyvin. Olemme vahva perheyksikkö, emmekä ole ehkä kovin herkkiä havainnoimaan ympäristöä ja ympäristön asenteita perhettämme kohtaan.</p> <p>Asumme pääkaupunkiseudulla, kaupunginosassa, jossa on melko paljon sateenkaariperheitä. Jotkut kysymykset tuntuvat vähän ”vanhanaikaisilta”, ilmapiiri on muuttunut myönteisemmäksi? tai sitten elämme kuplassa :).</p> <p>Minulle ei ole ehtinyt ainakaan vielä mitään negatiivista kokemusta tästä kertyä. Tilanne toki saattaisi olla erilainen, jos asuisin jo kumppanini kanssa yhdessä ja kävisimme enemmän julkisesti perheenä koulun tapahtumissa jne.</p> <p>Kokemukseni on, että ydinperhetausta, sen tuoma sosiaalinen vahva verkosto, on vahva tausta olla erilainenkin, koska nykyaikana se ei ole tarkoittanut verkoston menettämistä, vaan kuulumista edelleen vahvasti ns. tavalliseen keskiluokkaiseen lastenkasvattajayhteisöön omissa kaupunginosassa ja lasten harrastusten ja kaverisynttäriverkostojen keskellä, kuulumme siihen samaan verkostoon lapsen biologisen vanhemman kanssa edelleen, tässä ei oikeastaan ole syntynyt mitään eroa, vaikka emme ole enää pariskunta. Olemme sovussa, muut kohtelevat meitä ”vanhemmuuspariskuntana” aika lailla samoin kuin kohtelisivat meitä pariskuntana.</p>
YHTEISKUNNAN HETERONORMATIIVISUUS (9 vastausta)
<p>Koulun retkillä minusta on tuntunut, ettei naispuolisia seurustelukumppaneitani ole mielletty osaksi lapsen perhettä, lähipiiriä.</p>

SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖISTÄ PUHUMINEN LASTEN KANSSA (4 vastausta)
<p>Toivoisin, että kouluissa puhuttaisiin avoimemmin ja luonnollisemmin sateenkaariperheistä. Sillä tavalla, että nämä perheet ovat ihan tavallisia, arkisia asioita eivätkä mitään kummajaisia. Homot-teluun pitäisi puuttua heti. On ollut ikävä huomata, kuinka lapsi kasvaessaan alkaa hävetä omaa perhettään. Tästä asiasta olisi kyllä syytä käydä keskustelua ja pohtia, myös opettajakunnan asenteita. Tunnen monia opettajia, jotka itse eivät uskalla tulla ulos kaapista. Olen kuullut kiusaamisesta siellä opettajanhuoneessakin. On turhauttavaa kannustaa lasta kertomaan avoimesti sateenkaariperheestään, kun tietää, että sellainen on aikuisillekin vaikeaa.</p>
<p>Ilahduttavaa on ollut huomata, miten esim. koulu maailmassa perheiden moninaisuus tuntuu olevan paljon arkipäiväisempää kuin ennen. Siitä huolimatta lapsi joutuu kerta toisensa jälkeen vastaamaan samoihin kysymyksiin ("miten sulla ei muka ole isää, kaikilla on isä", "miten voi olla kaksi äitiä" jne.), mikä tietysti kuormittaa lasta. Ehkä esim. opettajat voisivat selittää nämä asiat kerralla koululuokalle. Sateenkaariperheiden lapset joutuvat tahtomattaankin tämän asian "lähetteläiksi".</p> <p>Tajusin hiljattain, että lapseni koulussa ei juurikaan opeteta sateenkaariperheistä tai seksuaalisesta suuntautumisesta mitään. Lapseni on kuudennella. Asiat käydään läpi perinteisesti mies ja nainen perheessä-tyyliin. Olin yhteydessä opettajaan, hän myönsi opettavansa melko heteronormatiiviseen tapaan, "koska koulukirjoissa ei juurikaan mainita ks. asioista". Hän lupasi ottaa asioita puheeksi, kyseli vinkkejä mm. hyvän luennoitsijan löytämiseksi.</p> <p>Olen vihainen itselleni, etten osannut aktiivisesti kertoa lapsillemme transihmisistä ja genderqueer-asioista, kun he olivat pieniä. Ehkä translapsemme olisi löytänyt itsensä aikaisemmin, jos olisin älynnyt hankkia lastenkirjoja, joissa asiaa käsitellään. Minulla on kollegoja ja ystäviä, jotka ovat transihmisiä [--], joten itselleni asia on ollut itsestään selvä. Luulin, että muutaman kerran toistunut keskustelu yhden luokkakaverin sukupuoli-ilmaisuuun liittyen olisi selvittänyt heille, että transihmisiäkin on, mutta ei se ollutkaan tarpeeksi.</p> <p>Seksuaalisuuden moninaisuus on ollut niin arkipäivää, mieheni sukulaisten, omien ystävien ja oman esimerkkini kautta, etten tajunnut ajoissa, että sukupuolen moninaisuudesta tarvitsee keskustella eksplisiittisesti, erikseen ja riittävän usein.</p>
JURIDISTEN OIKEUKSIEN PUUTE (2 vastausta)
<p>Tiedän useita sateenkaariperheitä, joissa vanhemmat erosivat ennen kuin perheen sisäinen adoptio tuli mahdolliseksi. Suurimmassa osassa tietämiäni tapauksia adoptiota ei koskaan tehty eli nytkin Suomessa elää varmaankin kymmeniä lapsia, joilta on viety sosiaalinen vanhempi kokonaan pois tai jonka sosiaalinen vanhempi on jättänyt kokonaan.</p> <p>Mainitsin jo toisen lapsen kohdalla siitä, kuinka paljon sosiaalisen äidin puuttuvat oikeudet ovat vahingoittaneet suhdettani lapsiin, ja kuinka vaikeaa on ollut olla, kun ei ole mitään oikeuksia vanhempana.</p>
VÄHEMMISTÖSTRESSI JA KIELTEISET KOKEMUKSET (7 vastausta)
<p>Kun vasta mietin raskaaksi tulemistä, kävin läpi suunnilleen kaikki asiat, jotka voisivat mennä huonosti tai pieleen. Sitten päätin, että en pelkää mitään sellaista, mitä ei ole olemassa. En suostunut pelkäämään kuviteltuja koulukavereita tai työkavereita tai heidän reaktioitaan. Tai kuvittelemaan jonkun ajatuksia/puheita tms. Ajattelin, että jos jotain negatiivista tulee oikeasti vastaan, sitten pistän takatassut tanakasti maahan ja reagoin rauhallisesti asiaan. Näillä eväillä se on mennyt, ja hyvin on mennyt.</p> <p>Emme ole kokeneet mitään syrjintää tms. miltään taholta. Itse joskus mietin, että onko isättömyys lapselle jonkinlainen huoli erilaisuudesta. Lapsi tai muutkaan lapsemme eivät ole ikinä kysyneet asiasta mitään. Asia ei ole tullut esille millään lailla. Lapset tietävät, että heillä ei ole isää, mutta vauvan siemen on saatu lääkäristä.</p> <p>Kaikin puolin ollaan saatu olla ja nauttia tavallisesta perhe-elämästä ilman kiusaamista, syrjintää jne. Silti, en uskalla esim. pitää puolisoa kädessä kiinni yleisissä koulun tapahtumissa johtuen VANHEMPIEN asenteista. En halua myöskään pistää lastani riskitilanteeseen, että häntä alettaisiin kiusata.</p> <p>Ainoa asia mitä erottaa meidän perheen muista on se, että lapsilla on kaksi äitiä. Ja se, että eivät kaikki ihmiset vielääkään suhtaudu meidän perheeseen tasavertaisesti, on vaikuttanut tämän lapsen elämään. [Pitkään kiusattu] lapsi nyt käy psykoterapiassa, jossa ymmärretään hyvin lasta ja hänen ongelmaa ja tulevaisuus näyttää valoisalta. Mutta onneksi muut lapset ovat säästyneet kiusaamiselta.</p> <p>Nuoremman, 10v, lapsen kohdalla ei ole ollut ongelmaa, että asuu sateenkaariperheessä. Samalla luokalla on jopa toinen lapsi samantyyppisestä perheestä. Vanhemman, 12v, lapsen kohdalla on ollut hieman "ongelmia" asian kanssa, ei esim. samantyyppistä perhettä luokkakavereiden keskuudessa. Voi johtua joko kahden vuoden erosta, esim. asenteet ovat muuttuneet, tai sitten vain on sattunut huono tuuri opettajan ja kavereiden kanssa.</p>

SATEENKAARIPERHE-IDENTITEETIN POHDINTA (2 vastausta)
Yksinhuoltajana ei välttämättä tule esiin ollenkaan, että olemme sateenkaariperhe. Välillä mietin tietääkö lapsi olevansa sateenkaariperheessä, kun olen ollut yksin hänen kanssaan viimeiset viisi vuotta. [-] identiteetin kato eron jälkeen. Olemmeko me enää sateenkaariperhe?
SYLLISYYS YKSINHUOLTAJUDESTA (1 vastaus)
On vaikea erottaa sateenkaarivanhemmuutta ja vanhemmuutta toisistaan. Olen yksi kokonainen äiti. Minulla on äitinä omat kompastuskohtani ja osaamattomuuden aiheeni, joista seksuaalisen suuntautumiseni vaikutus lapseni maailmaan on karkeasti ajateltuna noin viidesosa. Aikoinaan podin huonoa omatuntoa siitä, miten itsekäs olin ollut "hankkiessani" lapsen yksin tietoisena siitä, että hän jäisi vaille isää ja toista vanhempaa. Syyllisyys tästä nousee yhä toisinaan mieleeni, ja tiedostan valinnan saada lapsi yksin johtuvan suoraan seksuaalisesta suuntautumisestani. Tämä on ehkä merkittävä asia, joka painaa sateenkaarivanhemmuudessani minua.
MONIMUOTOISUUDEN YMMÄRTÄMINEN (2 vastausta)
<p>Erotilanne heidän isästään oli tietysti lapsille vaikea. Mutta ero on lapselle ero, oli sitten kaksi äitiä tai äiti tai isä. Isä pysyi kuitenkin heidän elämässään koko ajan. Ajattelen että lapset suhtautuvat suvaitsevasti muihin ihmisiin ja erilaisiin perheisiin, kun lasten ollessa pieniä paljon keskusteltiin, että voi olla niin monia erilaisia perheitä. On myös puhuttu siitä, että onko homous jotenkin perinnöllistä, jos vaikka suvussa on monia htlb-ihmistä ja tultiin tulokseen, että niitä kuitenkin on, ja että se ei sinänsä ole perinnöllistä, mutta suvaitsevaisuus on :), ja että ihmisten annetaan olla sellaisia kuin ovat, kunhan eivät satuta ketään.</p> <p>Samaa sukupuolta olevat vanhemmat antavat lapsilleen suvaitsevamman kuvan maailmasta ja esimerkin erilaisista perheistä, jotka kaikki omilleen yhtä tärkeitä. Rakkauden näyttäminen avoimesti, halauksin ja suukoin antaa lapsille selvän kuvan siitä, että se on oikein ja vahvistaa perheen suhdetta toisiinsa.</p>
KIITOKSIA TUTKIMUKSESTA (10 vastausta)
Tämä on ensimmäinen kerta, kun missään kyselyssä oli mahdollista vastata todellisen perhemuotomme mukaan. Liikutuinkin melkein kyyneliin, kun tuli vastaan kohta missä mainittiin "vanhemmuuskumppani". Juuri sellainen minulla on, lapsen biologinen isä, hyvin tärkeä henkilö perheessä ja lähes päivittäin läsnä elämässämme, mutta koska emme ole parisuhteessa emmekä ole eronneet toisistamme, häntä ei yleensä ole olemassakaan tällaisissa yhteyksissä. Kiitos tästä tutkimuksesta.

12.9. Pohdintaa sateenkaariperheen vanhempien muista kokemuksista

Vanhemmat tuovat esille sateenkaariperheen tavallisuutta ja neutraaleja kokemuksiaan, kuten monet aiempiin tutkimuksiin osallistuneet sateenkaariperheiden nuoret (Ahola, 2000; Fairtlough, 2008) ja kuten suomalaisten sateenkaariperheiden lapset ja nuoret omassa tutkimuksessaan (Aarnio & al., 2017, 134–136, 207–208, 210–213). Tavallisuuteen vedotaan, koska arki tuntuu samanlaiselta, oli aamupuuroa syömässä sitten kaksi äitiä tai äiti ja isä lapsineen. Toisaalta tavallisuuteen vetoaminen voidaan nähdä perheen erityistilanteen häivyttämisenä, mikä ylläpitää cis- ja heteronormatiivisia perhekäsityksiä (Clarke & Demetriou, 2016). Kun sateenkaariperhettä pidetään ihan samanlaisena kuin muita perheitä, voi jäädä havaitsematta sen erityisiä haavoittuvuuksia tai vahvuuksia. Vanhemman, jonka perhe on otettu neutraalisti tai myönteisesti vastaan kaikkialla, voi olla vaikea hahmottaa, miksi sateenkaariperheiden haavoittuvuuksista edes kysytään lasten hyvinvointi -kyselyssä.

Vanhemmat tuovat esille myös kielteisiä puolia sateenkaariperheessä elämisestä, joita ovat vähemmistöön kuulumisesta johtuva stressi, lasten kiusatuksi tuleminen ja juridisten oikeuksien puute. He mainitsevat asioita, joihin he kaipaavat muutosta. Samoin kuin vanhemmat, myös lapset ja nuoret ovat toivoneet, että kouluissa käsiteltäisiin enemmän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä (Aarnio & al., 2017, 136–137, 211–213; Gustavson & Schmitt, 2011; Salow, 2017, 83–84). Pari vanhempaa huomauttaa, etteivät he itsekään ole kertoneet lapsilleen riittävästi sukupuolen moninaisuudesta.

Sateenkaariperheiden vanhemmista pari on erikseen kyselyn lopussa nostanut esille sen, että heidän perheessään lapsesta kasvaa monimuotoisuutta ymmärtävä, ja eräs vastaaja mainitsee sateenkaariyhteisöön kuulumisen ilon. Näitä samoja asioita ovat esittäneet sateenkaariperheessä elämisen parhaiksi puoliksi myös lapset ja nuoret omissa kyselyissään (Aarnio & al., 2017, 134–135, 208–211) sekä ulkomaisiin tutkimuksiin osallistuneet sateenkaariperheiden nuoret ja nuoret aikuiset (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008; Welsh, 2011). Myös osa muiden länsimaiden sateenkaariperheiden nuorista kokee sateenkaariyhteisön hauskaksi, erilaisia näkemyksiä esiintuovaksi sekä monenlaisiin ihmisiin tutustuttavaksi (Fairtlough, 2008).

13. Yhteenvetoa

Lopuksi tässä raportissa vedetään yhteen keskeisimmät tulokset ja niiden johtopäätökset sekä arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta. Tulosten ja johtopäätösten perusteella esitetään tärkeimpiä toimenpide-ehdotuksia sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

13.1. Vahvuudet ja haavoittuvuudet

Tässä tutkimushankkeessa on saatu ensimmäistä kertaa tietoa suomalaisten sateenkaariperheiden lasten psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista, joka heidän omien arvioidensa perusteella vaikuttaa yhtäläiseltä valtaväestön lasten hyvinvoinnin kanssa (Aarnio & al., 2017). Tässä kyselytutkimuksessa sateenkaariperheiden vanhempien raportointi heidän lastensa hyvinvoinnista tukee enimmiltä osin heidän lastensa raportointia. Sateenkaariperheiden vanhempien kokemukset lastensa hyvinvoinnista vastaavat myös monilta osin muiden suomalaisten vanhempien kokemuksia lastensa hyvinvoinnista (Kanse & al., 2016) sekä muissa maissa tästä aiheesta tehtyjen tutkimusten tuloksia (katsaus: Aarnio, 2014; Adams & Light, 2015; Calzo & al., 2017).

Suurella enemmistöllä sateenkaariperheiden lapsista on iloinen mieliala ja hyvä terveys, ja vanhemmat hahmottavat lapsensa mielialan ja terveyden samalla tavalla kuin heidän 10–12-vuotiaat lapsensa (Aarnio & al., 2017, 99–100). Vanhemmat ja heidän alakouluikäiset lapsensa ovat myös samaa mieltä lasten huolten määrästä (Aarnio & al., 2017, 101–104). Vanhempien ja 13–18-vuotiaiden nuorten arviot nuorten ahdistuneisuusoireista ja sosiaalisten tilanteiden pelkojen yleisyydestä vastaavat toisiaan (Aarnio & al., 2017, 166–167).

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiansa kuvailut perheen toiminnasta muistuttavat paljon toisiaan. Esimerkiksi 95 prosenttia alakouluikäisistä lapsista ja 100 prosenttia heidän vanhemmistaan on sitä mieltä, että vanhemmat kannustavat ja tukevat lastaan usein tai melko usein (Aarnio & al., 2017, 95–96). Vanhemmat ovat myös varsin hyvin perillä lastensa ajatuksista ja tunteista, joita sateenkaariperheen muodostuminen on herättänyt niissä lapsissa, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta myöhemmin heidän elämässään. Enemmistö lapsista on suhtautunut perheen muodostumiseen neutraalisti ja luontevasti tai on ollut niin pieni, ettei muista muunlaista perhettä. Noin joka seitsemäs vanhempi on maininnut lapsensa suhtautumisen ollen myönteinen ja yhtä moni kielteinen.

Vanhempien ja 13–18-vuotiaiden nuorten arviot nuoren suhteesta hänen biologiseen äitiinsä, biologiseen isäänsä, sosiaaliseen äitiinsä ja sosiaaliseen isäänsä vaikuttavat vastaavan toisiaan (Aarnio & al., 2017, 154–157). Vanhempien ja

10–12-vuotiaiden lasten arviot lapsen suhteesta hänen biologiseen ja sosiaaliseen äitiinsä sekä sosiaaliseen isäänsä vaikuttavat vastaavan toisiaan (Aarnio & al., 2017, 84–88). Vanhemmat arvioivat kaikenikäisten lasten suhteet biologiseen äitiin ja alkuperäiseen sosiaaliseen äitiin keskenään yhtä hyväksi, ainakin mikäli vanhemmat ovat edelleen yhdessä. Alakouluikäiset lapset ovat tästä samaa mieltä. Vanhemmat ovat myös antaneet arvionsa siitä, kuinka läheinen heidän 7–18-vuotias lapsensa on biologisen ja sosiaalisen äitinsä kanssa, ja yhdessä lapsen saaneilla, yhdessä pysyneillä äideillä vanhempi arvioi lapsen suhteen sosiaaliseen äitiin lähes yhtä läheiseksi kuin biologiseen äitiin.

Vanhempien hiljattaisen eron kokeneilla lapsilla on keskimäärin huonompi suhde biologiseen äitiinsä niin vanhempien kuin 10–12-vuotiaiden lasten arvioimana (Aarnio & al., 2017, 85). Myös suhteet ”toiseen äitiin” vaikuttavat huonommilla niillä lapsilla, joiden vanhemmat ovat eronneet, mutta näissä kohdin on usein kyse suhteesta vanhempipuoleen, eikä alkuperäiseen sosiaaliseen äitiin. Eron yhteyttä isäsuhteeseen ei voi tulkita, sillä lähes kaikkien niiden sateenkaariperheiden lasten, joilla on isä, vanhemmat ovat eronneet.

Lasten, nuorten ja vanhempien arvioiden samankaltaisuus tukee käsitystä sateenkaariperheiden toimivuudesta ja vanhempien paneutuvuudesta vanhemmuuteen: sateenkaariperheiden vanhemmat tietävät, mitä heidän lapsilleen kuuluu. Lisäksi se kertoo siitä, että jo kouluikäiset lapset osaavat arvioida luottavasti omaa hyvinvointiaan.

Joissain asioissa vanhemmat vaikuttavat arvioivan perheen toimintaa hieman positiivisemmin kuin lapset ja nuoret: esimerkiksi lähes kaikki vanhemmat, mutta ”vain” kolme neljäsosaa nuorista kokee, että nuori voi keskustella asioistaan vanhemman kanssa usein tai melko usein (Aarnio & al., 2017, 159–160). Vastaavasti aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa on havaittu, että vanhemmat arvioivat perheen toiminnan paremmaksi kuin heidän teini-ikäiset nuorensa (Joronen, 2005). Sateenkaariperheiden vanhemmat eivät aina havaitse 13–18-vuotiaiden lastensa fyysisiä oireita, mielialaoireita eivätkä heidän sosiaalisten tilanteiden pelkojensa voimakkuutta, vaikkakin sosiaalisten tilanteiden pelkojen yleisyydestä vanhemmilla ja nuorilla on samanlainen näkemys (Aarnio & al., 2017, 164–167). Lasten mielialaoireet ja fyysiset oireet jäävät herkästi havaitsematta myös valtaväestön vanhemmilla (Kanste & al., 2016, 63–64).

Joidenkin asioiden osalta vanhemmat vaikuttavat huolehtivan enemmän kuin mihin lasten mielestä olisi aihetta. Sateenkaariperheiden vanhemmat arvioivat alakouluikäisten lastensa huolehtivan tietyistä asioista, kuten muiden suhtautumisesta heidän perheeseensä, enemmän kuin lapset itse arvioivat huolehtivansa (Aarnio & al., 2017, 102–103). Vanhemmat arvioivat useampien alakouluikäisten lastensa tulevan kiusatuiksi kuin mitä lapset itse raportoivat (Aarnio & al., 2017, 110–112). Vanhemmat kuvittelevat lapsensa suhtautuvan vähemmän myönteisesti ja ylpeästi vanhempaansa tai vanhempansa puolisoon, jolla on transkokemus tai transtausta, kuin mitä lapset suhtautuvat (Aarnio &

al., 2017, 204–206). Lapset puolestaan ovat harvemmin avoimia sateenkaariperheestään koulussa ja kouluterveydenhuollossa kuin heidän vanhempansa, mikä osalla lapsista johtuu muiden lasten kielteisen suhtautumisen pelosta (Aarnio & al., 2017, 121, 182–183).

Erityisen huomionarvoinen ero vanhempien ja lasten välisissä arvioissa on, että biologiset äidit arvioivat alakouluikäisen lapsensa suhteen tämän biologiseen isään vanhempien eron jälkeen huomattavasti huonommaksi kuin millaisena se lapsen silmin näyttäytyy (Aarnio & al., 2017, 87). Sama havainto saattaisi tulla ilmi myös valtaväestöä koskevassa perhetutkimuksessa, mikäli sellaisessa vertailtaisiin lasten ja heidän biologisten äitiensä arvioita lapsen ja biologisen isän suhteesta vanhempien eron jälkeen.

Sateenkaariperheiden vanhempien arvio alakouluikäisten lastensa fyysisestä terveydestä vastaa suurin piirtein valtaväestön vanhempien antamaa arviota lastensa terveydestä, vaikkakin vanhempien parisuhde-erolla ja kouluttautuneisuudella vaikuttaa olevan yhteys lasten terveyteen (Kanste & al., 2016, 63). Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten suhteet biologisiin äiteihinsä vaikuttavat vanhempien arvioinnin mukaan yhtä hyviltä kuin valtaväestön 11-vuotiaiden lasten suhteet äiteihinsä (Kanste & al., 2016, 48). Koska sateenkaariperheiden vanhempien ja valtaväestön vanhempien arviot lasten fyysisestä terveydestä ja vanhempisuhteista vastaavat toisiaan, vahvistuu kuva siitä, että suomalaiset sateenkaariperheiden lapset voivat keskimäärin fyysisesti ja sosiaalisesti yhtä hyvin kuin valtaväestön lapset.

Sateenkaariperheiden vanhempien arviot perheensä toiminnasta vastaavat myös pitkälti valtaväestön vanhempien arvioita perheensä toiminnasta: esimerkiksi yhteistä aikaa vietetään sateenkaariperheissä ja valtaväestön perheissä yhtä paljon. Tulokset vahvistavat kuvaa siitä, että sateenkaariperheet toimivat monilta osin samalla tavoin kuin muutkin perheet. Joidenkin tekijöiden kohdalta tulee esille sateenkaariperheiden vanhempien erityinen paneutuvuus vanhemmuuteen, sillä he vaikuttavat muun muassa auttavan lapsiaan läksyissä ja kysyvän lapseltaan päivän sujumisesta useammin kuin valtaväestön vanhemmat (Kanste & al., 2016, 46–47). Sateenkaariperheiden vanhempien paneutuvuus vanhemmuuteen on noussut esille myös lasten ja nuorten vastauksissa (Aarnio & al., 2017) ja muissa aiemmissa tutkimuksissa (Baiocco & al., 2015; katsaus: Biblarz & Stacey, 2010).

Tulokset kertovat myös haavoittuvuuksista, jotka koettelevat sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia. Sateenkaariperheiden vanhemmista useammat vaikuttavat huolehtivan alakouluikäisen lapsensa koulussa pärjäämisestä verrattuna muiden perheiden vanhempiin, mikä saattaa heijastaa vanhempien huolta lapsen koulukiusatuksi tulemisesta. Yli puolet vanhemmista arvioi alakouluikäisen lapsensa olleen huolissaan muiden suhtautumisesta hänen perheeseensä käynnissä olevan luokka-asteen aikana. Yli neljä viidesosaa sateenkaariperheiden vanhemmista on pelännyt lapsensa tulevan kiusatuksi, mikä on huomattavasti suurempi osuus kuin valtaväestön vanhemmista, jotka ovat pelänneet lapsensa

kiusatuksi tuloa (Kanste & al., 2016, 66). Puolet sateenkaariperheiden vanhemmista raportoi lapsensa kuulleen loukkaavia puheita perheestään, mikä vastaa heidän lastensa ja nuortensa raportointia (Aarnio & al., 2017, 117–118, 175–176). Sateenkaariperheiden vanhemmat raportoivat alakouluikäisen lapsensa tulevan kiusatuksi useammin kuin valtaväestön vanhemmat raportoivat lapsensa tulevan kiusatuksi. Erityisesti kiusaaminen on ollut nimittelyä ja naurunalaiseksi tekemistä sekä porukan ulkopuolelle jättämistä. Koulussa kiusattujen lasten vanhemmista lähes neljäsosa arvioi lapsensa kiusatuksi tulon johtuneen sateenkaariperheestä. Sateenkaariperheiden vanhemmat myös arvioivat alakouluikäisen lapsensa mielialan vähemmän iloiseksi kuin valtaväestön vanhemmat. Niillä lapsilla, joita kiusataan sateenkaariperheestä johtuen ja joita kiusataan kaikista useimmin, on vanhempansa arvion mukaan surullisin mieliala kotona ja koulussa. Sateenkaariperheiden lapsista osa myös kiusaa itse muita lapsia, mikä on yksi tapa reagoida kiusaamiseen tai sen uhkaan.

Yli puolella sateenkaariperheisiin kuuluvista peruskoulun ja lukion oppilaista koulu ei tue eikä horjuta heidän perheidentiteettiään. Pieni osuus vanhemmista ei ole tyytyväinen siihen, miten opettaja on suhtautunut sateenkaariperheeseen tai kokee, että opettaja on peräti horjuttanut perheidentiteettiä. Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten perheidentiteettiä olisi monien vanhempien arvion mukaan tarvetta tukea koulussa enemmän. Lisäksi joka kymmenes sateenkaariperheen vanhempi arvioi, että hänen lapsensa tai vanhemmuutensa ongelmia, joita on käsitelty koulun henkilökunnan kanssa, on pidetty aiheettomasti sateenkaariperheestä johtuvina. Tämä on ongelma, joka vaatii puuttumista.

Tämän tutkimuksen toisena aiheena ovat tekijät, jotka liittyvät lapsen ja perheen hyvinvointiin. Tulokset osoittavat monia myönteisiä tekijöitä, jotka tukevat lapsen, vanhemman ja koko perheen hyvinvointia. Sateenkaariperheiden vanhemmista valtaosa on avoin perhemuodostaan lapsensa opettajan kanssa ja kouluterveyshuollossa asioidessaan, mikä vähentää lapsen salailun tarvetta ja edistää tuen saantia esimerkiksi kiusaamistilanteissa. Vanhempien avoimuus lapsensa koulussa vaikuttaa lisääntyneen vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen verrattuna (Kuosmanen & Jämsä, 2007, 68). Sateenkaariperheiden lapset elävät perheissä, joissa vanhemmat ovat hyvin tyytyväisiä parisuhteeseensa ja vanhempien kasvatusnäkemykset ovat pitkälti yhteneväisiä, mikä oletettavasti heijastuu koko perheen hyvinvointiin. Vanhemmat ovat enimmäkseen pystyneet käyttämään lapsen terveyteen liittyviä sosiaali- ja terveystalvueluita, kuten kouluterveyshuoltoa. Harva on kohdannut suoranaista huonoa kohtelua seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisensa johdosta palveluiden piirissä. Sateenkaariperheiden vanhemmilla vaikuttaa olevan enemmän läheisiä ystäviä kuin valtaväestön aikuisilla (Danielsbacka & al., 37). Ystävien tärkeys korostuu vanhempien vastauksissa samoin kuin sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaiden lasten haastatteluissa (Aarnio & al., 2017, 43–45). Viidesosa vanhemmista kuvaa ystävien roolia perheen elämässä perheen tai suvun laajenuksena. Näin ystävät

voivat täydentää tai korvata puuttuvia sukulaissuhteita. Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat saaneet tukea vanhemmuuteensa yleisesti ja sateenkaariperheen vanhemmuuteen erityisesti useilta tahoilta. Monet isovanhemmat ovat tarjonneet lastenhoitoapua ja ystävät vertaistukea vanhemmuuteen yleisesti. Puoliso, ystävät, apilaperheen vanhemmuuskumppanit sekä sateenkaarijärjestöt ovat tukeneet erityisesti sateenkaariperheen vanhemmuutta.

Tulokset osoittavat myös useita haavoittuvuuksia, jotka mahdollisesti heikentävät lapsen, vanhemman ja koko perheen hyvinvointia. Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden vanhemmista on eronnut. Joka kahdeksas vanhempi on jättänyt käyttämättä tarvitsemiaan parisuhdepalveluita seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta. Naisparien erojen yleisyyteen saattaa vaikuttaa parisuhdepalveluiden puute sekä se, että naisparissa vaaditaan suhteelta mahdollisesti enemmän laatua kuin eri sukupuolta olevien parisuhteessa (Farr, 2017b) ja koetaan mahdollisesti vähemmistöstressiä (Khaddouma & al., 2015; Lavner, 2017). Vähintään joka kolmas eronneista sateenkaariperheiden vanhemmista on jäänyt vaille riittävää tukea eroon. Eronneista vanhemmista lähes neljälläkymmenellä prosentilla on vähintäänkin vähän hankala suhde entisen puolisonsa kanssa tai yhteys on jopa katkennut kokonaan. Jos eroon olisi saatu paremmin tukea tai se olisi vältetty kokonaan, voisi vanhempien välinen yhteistyö toimia paremmin. Ero näyttää yhdistyvän ainakin joiltain osin kielteisesti lapsen hyvinvointiin. Esimerkiksi lapsen ja vanhemman väliset suhteet vaikuttavat olevan keskimäärin hieman huonompia eroperheissä kuin perheissä, joissa vanhemmat ovat pysyneet yhdessä. 7–12-vuotiaiden lasten sateenkaariperheissä – erityisesti niissä joissa vanhemmat ovat eronneet – myös vaikutetaan riideltävän useammin kuin valtaväestön perheissä (Kanste & al., 2016, 49). Ero ja uusperheen muodostuminen voivat lisätä jännitteitä ja riitoja perheessä, ja näihin sateenkaariperheiden jäsenet vaikuttavat tarvitsevan enemmän tukea. Sosiaalisista äideistä yli puolet on kärsinyt juridisen asemansa epävarmuudesta, ja näin kokeneet ovat erityisesti eronneita vanhempia, joilla ei välttämättä ole eron jälkeen lain turvaamia oikeuksia tavata lastaan. Lapsi voi pahimmillaan joutua eroon alkuperäisestä vanhemmastaan.

Haavoittuvuuksiin kuuluvat myös epäyhdenvertaiset mahdollisuudet palveluihin: monet ovat jättäneet käyttämättä julkisia hedelmöityshoitoja, joita ei yhdenvertaisuuslain vaatimuksesta huolimatta tarjota naispareille. Joka kahdeksas vanhemmista on jättänyt käyttämättä jotain muuta tarvitsemaansa palvelua seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen johdosta.

Vaikka monet sateenkaariperheiden vanhemmat kuvailevat läheisiä suhteita perheen isovanhempiin, jotka auttavat ja tukevat heitä mahdollisuuksien mukaan lapsiperhearjessa, ja vaikka isovanhempien osallistuminen sateenkaariperheen elämään vaikuttaa lisääntyneen vuosikymmenessä, on neljäsosalla perheistä homo- tai transfobisia isovanhempia. Sateenkaariperheissä vanhemmilla vaikuttaa olevan keskimäärin vähemmän yhteyttä omiin ja puolison vanhempiin ja

etäisemmät suhteet heihin sekä vähemmän läheisiä sukulaisia kuin valtaväestön aikuisilla (Danielsbacka & al., 2013). Joka seitsemännellä sateenkaariperheen vanhemmalla oma tai puolison vanhempi on katkaissut suhteet perheeseen vanhemman tai hänen puolionsa seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen kokemuksen johdosta. Nämä ovat huomattavan suuria osuuksia vanhempia, jotka jäävät vaille edeltävän sukupolven henkistä tukea ja käytännön apua ja joutuvat kärsimään vanhempiensa kielteisestä suhtautumisesta.

Noin joka kolmas transihmisen perheessä elävä lapsi on vanhempien ja lasten arvioiden mukaan kokenut vaikeaksi puhua vanhemman transkokemuksesta tai sukupuolenkorjaamisesta läheisten keskuudessa ja yli puolet lapsista on kokenut näin muiden ihmisten keskuudessa (Aarnio & al., 2017, 204–206). Aiempien tutkimusten mukaan vanhemman sukupuolenkorjausprosessi on lapselle haastavaa aikaa (katsaus: Stotzer & al., 2014). Myös tässä tutkimuksessa osa vanhemmista kuvaa lapsen hämmennystä ja pelkoja vanhemman sukupuolenkorjauksen ajoilta. Valtaosa transihmistien perheessä elävistä lapsista on vanhempansa mukaan tarvinnut tukea vanhemman sukupuolivähemmistöön kuulumiseen liittyen. Tukea tarvinneista lapsista puolet ei ole saanut sitä ainakaan riittävästi, mikä tulisi jatkossa huomioida palvelujärjestelmässä. Korjausprosessin jälkeen lapset kuitenkin suhtautuvat asiaan pääsääntöisesti myönteisesti sekä lasten että vanhempien arvioiden mukaan (Aarnio & al., 2017, 204–206), joten avuntarve koskettanee korjausprosessin ensimmäisiä vuosia.

13.2. Tulosten arviointia

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ovat valikoituneita, sillä he ovat itse hakeutuneet tutkimukseen ilmoituksen perusteella. Tulokset eivät sen vuoksi ole yleistettävissä suoraan kaikkiin suomalaisiin vanhempiin, jotka kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin, tai heidän lapsiinsa. Suurin osa muissa maissa toteutettujen sateenkaariperhetutkimusten osallistujista ovat myös hakeutuneet tutkimukseen, sillä rekisteripohjaista tutkimusta on vaikea tehdä sateenkaariperheiden suhteellisen vähäisen määrän ja niiden moninaisuuden vuoksi (katsaus: Aarnio, 2014; ks. kuitenkin Calzo & al., 2017; Wainright & Patterson, 2008). Suomessa sateenkaariperheitä ei rekisteröidä, joten satunnaisen otoksen poimiminen on mahdotonta. Vanhempien vastauksia on verrattu erityisesti Kouluterveyskeskelyyn viidesluokkalaisten vanhempien vastauksiin lastensa hyvinvoinnista (Kanste & al., 2016), Sukupolvien ketju -hankkeen tuloksiin vanhempien suhteista omiin ja puolionsa vanhempiin (Danielsbacka & al., 2013) ja FINSEX-tutkimuksen tuloksiin parisuhdetyytyväisyydestä (Kontula, 2016). Näissä tutkimuksissa on pyritty edustaviin otoksiin, tosin niiden vastausprosentit ovat olleet 36–50 prosentin välillä, joten täysin valtaväestöä kattavia nekään eivät ole.

Kouluttautuneet ihmiset osallistuvat tyypillisesti tutkimuksiin useammin kuin vähemmän kouluttautuneet, ja tähän tutkimukseen osallistuneista sateen-

kaariperheiden vanhemmista jopa kolme neljästä on suorittanut vähintään alimman korkeakoulututkinnon. Tämä heijastaa sateenkaariperheiden vanhempien yleistä kouluttautuneisuutta (mm. Bos & van Balen, 2008; Crouch & al., 2014, 2015), mutta voi olla, että vähemmän kouluttautuneiden sateenkaariperheiden vanhempien kokemuksia on jäänyt kartoittamatta. Vanhempien koulutus voi vaikuttaa perheen toimintaan ja siten selittää osaltaan sitä, miksi sateenkaariperheiden vanhemmat pyytävät lastaan kertomaan koulupäivän sujumisesta useammin ja tukevat ja kannustavat lapsiaan enemmän kuin valtaväestön vanhemmat, jotka ovat keskimäärin vähemmän kouluttautuneita.

Valikoituneisuuden johdosta kyselytutkimuksesta ovat saattaneet jäädä pois kaikkein huonovointisimmat ja vaikeimmissa perhetilanteissa elävät vanhemmat ja heidän lapsensa. Tosin myös valtaväestön kyselystä todennäköisesti puuttuvat kaikkein huonovointisimmat aikuiset, jotka eivät jaksakaan täyttää kyselyä. Toisaalta on myös mahdollista, että eniten ongelmia ja vaikeuksia kohtanneet sateenkaariperheiden vanhemmat olisivat olleet motivoituneita osallistumaan tutkimukseen, jonka tarkoitus on edistää sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia.

Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat saattaneet kokea painetta kertoa kyselyssä sosiaalisesti suotavia asioita eli raportoida mieluummin myönteisiä kuin kielteisiä asioita perheestään, koska sateenkaariperheitä ei kaikkien taholta hyväksytä yhdenvertaisesti (Crowl & al., 2008). Sateenkaariperheiden vanhemmat kertovat kuitenkin kyselyssä riidoista lastensa kanssa, he raportoivat lastensa psykiatrisista oireista ja niihin haetuista hoidoista ja jotkut vanhemmat kertovat kielteisiä kokemuksia esimerkiksi entisen puolisonsa väkivaltaisuudesta, joten he eivät vaikuta antavan siloteltua kuvaa perhe-elämästään. Se, että lasten ja vanhempien raportoimat asiat perheestä vastaavat monilta osin toisiaan, tukee tulosten luotettavuutta.

Sateenkaariperheiden vanhempien ja heidän 10–18-vuotiaiden lastensa kyselyaineistot ovat ainutlaatuisia siinä, että niissä on saatu samoista perheistä sekä vanhempien että lasten arviot perheen toiminnasta, lapsen ja vanhemman suhteesta, lapsen fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista sekä lapsen kiusaamiskokemuksista. Vanhemmat ja lapset eivät kuitenkaan muodosta täysin aukottomasti pareja keskenään, sillä jotkut vanhemmat ovat osallistuneet tutkimukseen ilman, että heidän lapsensa on osallistunut kyselyyn (ja toisin päin). Tämä voi heijastua joissakin vanhempien ja lasten vastausten välisissä eroissa.

Sateenkaariperheiden vanhempien arvioita 7–12-vuotiaiden lastensa hyvinvoinnista verrataan valtaväestön viidesluokkalaisten vanhempien arvioihin lastensa hyvinvoinnista. Sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten keskimääräinen ikä on 11 vuotta, sillä alakoulun viimeisten luokkien oppilaiden vanhempia on osallistunut tutkimukseen enemmän kuin ensimmäisten luokkien oppilaiden vanhempia. Valtaväestön viidesluokkalaiset oppilaat lienevät kaikki 11–12-vuotiaita, ja he ovat keskimäärin 11-vuotiaita. Ikäryhmien hajonnan erilaisuus voi vaikuttaa joihinkin ryhmien välisiin eroihin.

7–9-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiensa vastauksia ei voida vertailla keskenään, sillä nämä nuorimmat lapset osallistuivat kyselyn asemesta haastatteluun. 7–9-vuotiaiden ja 10–12-vuotiaiden lasten vanhempien vastaukset muistuttavat toisiaan niin, että niitä tarkastellaan yhdessä, mutta mikäli eri ikäryhmistä olisi enemmän osallistujia, niiden väliltä löytyisi todennäköisesti joitakin eroja varsinkin perheen toimintaan liittyen.

Pienet ryhmäkoot vaikuttavat siihen, että lasten ja vanhempien välisissä arvioissa vaikuttaa joskus olevan hieman eroa, mutta ero perustuu vain joidenkin yksittäisten lapsi–vanhempi -parien arvioiden erilaisuuteen. Esimerkiksi kahden teini-ikäisen, jotka ovat merkinneet terveydentilansa huonoksi, vanhemmat ovat arvioineet lapsensa terveydentilan joko keskinkertaiseksi tai melko hyväksi. Ryhmien välinen vertailu näyttää siltä, että teini-ikäisten ja vanhempien arviot eroaisivat terveydentilan suhteen, mutta todellisuudessa tällaista päätelmää ei voi tehdä.

Tutkimukseen osallistui 80 vanhempaa, jotka täyttivät kyselyitä 103 lapsen osalta. Sateenkaariperheet ry:n jäsenperheissä arvioidaan eläneen kyselyn keräämisen aikaan noin 150 lasta, joiden ikä on 10 ja 18 vuoden välillä, ja he muodostavat vähintään kymmenesosan kaikista suomalaisista tämän ikäisistä sateenkaariperheiden lapsista. Osallistuneiden määrä on hyvä ottaen huomioon tutkittavan väestönosan suuruuden. Aineiston koko kuitenkin rajoittaa ryhmien välisiä vertailuja. Osallistujien vähäisen määrän vuoksi ei ollut mielekäästä testata tilastollista merkitsevyyttä alaryhmien väliltä, kuten eronneiden ja yhdessä pysyneiden vanhempien ryhmien väliltä. Tuloksia on tämän vuoksi pidettävä suuntaa-antavina. Luotettavimpia ovat tulokset, jotka ovat samansuuntaisia muissa maissa toteutettujen tutkimusten tulosten kanssa. Tällainen tulos on se, että sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi vaikuttaa yhtäläiseltä muiden perheiden lasten hyvinvointiin verrattaessa, etenkin kun vanhempien eron kielteinen vaikutus hyvinvointiin huomioidaan. Laadulliset tulokset lisäävät tietoa määrällisten tulosten tarjoamien tietojen yhteyteen.

Tutkimukseen saivat osallistua kaikki vanhemmat, jotka kokevat lapsensa elävän ainakin osittain sateenkaariperheessä tai eläneensä sateenkaariperheessä ennen muuttamista asumaan itsenäisesti. Tutkimukseen on osallistunut enimmäkseen naiskumppanin kanssa eläviä äitejä, mutta jonkin verran myös muissa perhetilanteissa eläviä vanhempia. Joidenkin perheiden vanhemmat voivat ulospäin näyttäytyä heteroseksuaalisina ja cis-sukupuolisina, sillä vanhemman biseksuaalisuus tai transtausta eivät käy ilmi eri sukupuolta olevan pariskunnan kohdalla. Myöskään yksinhuoltajan kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ei useinkaan käy suoraan ilmi muille, ja yksinhuoltajat pohdiskelivatkin vastauksissaan heidän perheensä määrittelyä sateenkaariperheeksi. Naisparin perheessä kokemukset vanhemmuudesta voivat olla erilaisia kuin miesparilla, sateenkaariperheen yksinhuoltajalla tai transihmisen perheessä. Jatkossa olisi hyvä tutkia tarkemmin sateenkaariperheen vanhemmuutta erilaisissa perhemuo-

doissa ja selvittää, millaisia kokemuksia niissä elämiseen liittyy (Bos & van Balen, 2008; Farr, Tasker & Goldberg, 2017; Solantaus, 2008; Johnson, 2012). Esimerkiksi apilaperheiden vanhempien, homo- ja biseksuaalisten miesten sekä transihmisten vanhemmuutta ja perheiden kokemuksia olisi hyvä kartoittaa laajemmin.

Kun monissa länsimaissa, kuten Yhdysvalloissa ja Suomessa, ei tarvitse enää edistää tasa-arvoisen avioliittolain hyväksymistä ja lasten hyvinvoinnin osalta on saavutettu konsensus tieteellisessä yhteisössä, sateenkaariperhetutkimus voi suuntautua erityisiin sateenkaariperheessä elämisen kokemuksiin (Gates, 2015; Johnson, 2012). Tällaisia aiheita ovat muun muassa parisuhdetyytyväisyys ja erojen syyt samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä sekä lasten ja vanhempien väliset suhteet silloin, kun vanhempi korjaa sukupuoltaan.

Mainitut tutkimukselliset rajoitukset eli osallistujien valikoituvuus, paine sosiaalisesti suotaviin vastauksiin ja demografiset erot sateenkaariperheiden jäsenten ja vertailukohtana toimivien valtaväestön perheiden jäsenten välillä saattavat vaikuttaa ryhmien välisiin eroihin. Kuitenkin myös ne kansainväliset tutkimukset, jotka on toteutettu väestötason tutkimuksena ja joissa on valittu tutkittaviin ryhmiin vanhempia, joilla on samankaltaiset demografiset tiedot, ovat osoittaneet, että sateenkaariperheissä vanhempien ja lasten väliset suhteet ovat yhtä toimivat ja lasten ja nuorten hyvinvointi on yhtäläistä kuin eri sukupuolta olevien vanhempien perheissä (Bos & al., 2016, 2017; Farr, 2017a; van Rijn-van Gelderen & al., 2015; Wainright & Patterson, 2006, 2008). Tässä tutkimuksessa sateenkaariperheiden vanhemmat toivat omilla kirjoituksillaan esille perheensä tavanomaisuutta ja sitä, miten heidän lapsensa ovat suhtautuneet enimmäkseen luontevasti vanhempansa uuteen, samaa sukupuolta olevaan kumppaniin tai vanhemman sukupuolenkorjaamiseen. Nämä laadulliset tulokset tukevat määrällisten tulosten antamaa kuvaa myönteisestä sateenkaariperhe-elämästä.

13.3. Loppupäätelmät

Tässä tutkimuksessa saatiin ensimmäistä kertaa tietoa sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista Suomessa heidän vanhempiansa näkökulmasta katsottuna. Kansainvälisestikin harvinaisia tuloksia saatiin siitä, millaisia kokemuksia lapsilla on vanhempiansa käsityksen mukaan transihmisten perheessä elämisestä ja vanhempansa sukupuolenkorjausprosessista. Suomalaisten sateenkaariperheiden vanhempien suhteita puolisoonsa, entiseen puolisoonsa, omiin ja puolisonsa vanhempiin sekä ystäviin selvitettiin, samoin heidän palvelukokemuksiaan, vanhemmuudelleen saamaansa tukea ja tuen tarpeita. Näiden tietojen perusteella muodostuu kuva sateenkaariperheiden vahvuuksista ja haavoittuvuuksista.

Sateenkaariperheiden lasten haavoittuvuuksia ovat ennen kaikkea sateenkaariperheestä johtuva nimittely ja kiusaaminen sekä heidän vanhempiansa erot. Lasten hyvinvointi linkittyy heidän vanhempiansa hyvinvointiin, jota saattaa heikentää palveluiden epäyhdenvertaisuus, ympäristön homo- ja transfobia sekä

joidenkin vanhempien juridisen aseman epävarmuus. Näihin haavoittuvuuksiin puuttuminen edellyttää toimenpiteitä. Sateenkaariperheiden vanhemmat kaipaavat erityisesti palveluiden inklusiivisuutta ja sateenkaariturvallisuutta sekä enemmän tietoa ammattilaisille. Osa toivoo päiväkotien ja koulujen huomioivan sateenkaariperheet paremmin. Sateenkaariperheiden vanhempien keskuudessa tarvitaan myös yleisesti vertaistukea, jonka voi tavoittaa ainakin sateenkaarijärjestöjen kautta. Selkein puute on parisuhdepalveluista, joiden avulla voitaisiin kenties vähentää sateenkaariparien eroja, ja joissa saataisiin tukea eron käsittelyyn niin, että vanhempien väliset suhteet säilyisivät eron jälkeen toimivina. Lapsille, joiden vanhempi korjaa sukupuoltaan, tulisi tarjota enemmän asiantuntevaa tukea. Kun ympäristön homo- ja transfobia poistuvat sekä palvelut ja lainsäädäntö muuttuvat yhdenvertaisiksi, pääsevät sateenkaariperheiden vanhemmat ja lapset elämään entistä täysipainoisempaa ja turvallisempaa perhearkea.

Lähteet

- Aarnio, Kia. (2014). Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi, 6.
- Aarnio, Kia, Kallinen, Kati, Kylmä, Jari, Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna. (2017). *Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017. Helsinki: Väestöliitto.
- Aarskaug Wiik, K., Seierstad, A. & Noack, T. (2014). Divorce in Norwegian same-sex marriages and registered partnerships: The role of children. *Journal of Marriage & Family*, 76, 919–929.
- Adams, J. & Light, R. (2015). Scientific consensus, the law, and same sex parenting outcomes. *Social Science Research*, 53, 300–310.
- Ahola, M. (2000). ”*Ihan perhe vaan*”. *Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä*. SETA-julkaisuja 14. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.
- Alanko, Katarina. (2014). *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisu 72, Seta, Seta-julkaisu 23.
- Amato, Paul. (2012). The well-being of children with gay and lesbian parents. *Social Science Research* 41, 771–774.
- Andersen, A. E., Moberg, C., Bengtsson Tops, A., & Garmy, P. (2017). Lesbian, gay and bisexual parents’ experiences of nurses’ attitudes in child health care – a qualitative study. *Journal of Clinical Nursing*, 26, 5065–5071.
- Andersson, G., Noack, T., Seierstad, A. & Weedon-Fekjær, H. 2006. The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden. *Demography* 43(1), 79–98.
- Apperson, J. M., Blincoe, S., Sudlow, J. L. (2015). An exploratory study of young adults’ attitudes toward parental disclosure of LGBT identity. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(4), 492–496.
- Baiocco, R., Santamaria, F., Ioverno, S., Fontanesi, L., Baumgartner, E., Laghi, F., & Lingiardi, V. (2015). Lesbian mother families and gay father families in Italy: Family functioning, dyadic satisfaction and child well-being. *Sexuality Research and Social Policy*, 12(1), 202–212.
- Biblarz, T. J. & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72, 3–22.
- Bos, H. & van Balen, F. (2008). Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors. *Culture, Health & Sexuality*, 10(3), 221–36.
- Bos, H. M. W., van Balen, F. & van den Boom, D. C. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian-parent families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77, 38–48.
- Bos, H. M. W., van Balen, F., van den Boom, D. C., & Sandfort, T. G. M. (2004). Minority stress, experience of parenthood and child adjustment in lesbian families. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 22(4), 1–14.
- Bos, H., & Gartrell, N. (2010). Adolescents of the USA National Longitudinal Lesbian Family Study: Can family characteristics counteract the negative effects of stigmatization? *Family Process*, 49, 559–572.
- Bos, H., Gartrell, N., van Balen, F., Peyser, H., & Sandfort, T. (2008). Children in planned lesbian families: A cross-cultural comparison between the USA and the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(2), 211–219.
- Bos, H., Gartrell, N., & van Gelderen, L. (2013). Adolescents in lesbian families: DSM-Oriented scale scores and stigmatization. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 25(2), 121–140.
- Bos, H., van Gelderen, L. & Gartrell, N. (2015). Lesbian and heterosexual two-parent families: Adolescent-parent relationship quality and adolescent well-being. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 1031–1046.

- Bos, H., Goldberg, N., van Gelderen, L., & Gartrell, N. (2012). Male role models, gender role traits, and psychological adjustment. *Gender & Society, 26*(4), 603–638.
- Bos, Henny M. W., Knox, Justin R., van Rijn-van Gelderen, Loes, Gartrell, Nanette K. (2016). Same-sex and different-sex parent households and child health outcomes: Findings from the National Survey of Children's Health. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 37*(3), 179–187.
- Brewster, M. E. (2017). Lesbian women and household labor division: A systematic review of scholarly research from 2000 to 2015. *Journal of Lesbian Studies, 21*(1), 47–69.
- Bruun, N. (2011). Ärsyttävän perinteinen perhe. Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriäivojen uudelleenhahmottelua. Itä-Suomen yliopisto: Pro gradu - tutkielma.
- Calzo, J. P., Mays, V. M., Björkenstam, C., Björkenstam, E., Kosidou, K. & Cochran, S. D. (2017). Parental sexual orientation and children's psychological well-being: 2013–2015 National Health Interview Survey. *Child Development*. Advance online publication. doi: 10.1111/cdev.12989.
- Clarke, V. & Demetriou, E. (2016). 'Not a big deal'? exploring the accounts of adult children of lesbian, gay and trans parents. *Psychology and Sexuality, 7*(2), 131–148.
- Clarke, V., Kitzinger, C., & Potter, J. (2004). 'Kids are just cruel anyway': Lesbian and gay parents' talk about homophobic bullying. *British Journal of Social Psychology, 43*, 531–550.
- Crouch, S. R., McNair, R., & Waters, E. (2016). Impact of family structure and socio-demographic characteristics on child health and wellbeing in same-sex parent families: A cross-sectional survey. *Journal of Paediatrics and Child Health, 52*(5), 499–505.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., & Power, J. (2015). The health perspectives of Australian adolescents from same-sex parent families: a mixed methods study. *Child: Care, Health and Development, 41*(3), 356–364.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., Power, J., & Davis, E. (2014). Parent-reported measures of child health and wellbeing in same-sex parent families: a cross-sectional survey. *BMC Public Health, 14*, 635.
- Crowl, A., Ahl, S., & Baker, J. (2008). A meta-analysis of developmental outcomes for children of same-sex and heterosexual parents. *Journal of GLBT Family Studies, 4*(3), 385–407.
- Daly, S. C., MacNeela, P., & Sarma, K.M. (2015). When parents separate and one parent 'comes out' as lesbian, gay or bisexual: Sons and daughters engage with the tension that occurs when their family unit changes. *PLoS ONE 10*(12): e0145491.
- Danielsbacka, M., Tanskanen, A.O, Hämäläinen, H., Pelkonen, I., Haavio-Mannila, E., Rotkirch, A., Karisto, A. & Roos, J.P. (2013). *Sukupolvien vuorovaikutus: Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Väestöntutkimuslaitos, Tutkimuksia D58. Helsinki: Väestöliitto.
- Fairtlough, Anna. (2008). Growing up with a lesbian or gay parent: young people's perspectives. *Health and Social Care in the Community 16*(5), 521–528.
- Farr, R. H. (2017a). Does parental sexual orientation matter? A longitudinal follow-up of adoptive families with school-age children. *Developmental Psychology, 53*(2), 252–264.
- Farr, R. H. (2017b). Factors associated with relationship dissolution and post-dissolution adjustment among lesbian adoptive couples. *Journal of Lesbian Studies, 21*(1), 88–105.
- Farr, R. H., Tasker, F., & Goldberg, A. E. (2017). Theory in highly cited studies of sexual minority parent families: Variations and implications. *Journal of Homosexuality, 64*(9), 1143–1179.
- Fulcher, M., Chan, R., Raboy, B., & Patterson, C. J. (2002). Contact with grandparents among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Parenting: Science and Practice, 2*, 61–76.

- Gartrell, N., Banks, A., Reed, N., Hamilton, J., Rodas, C., & Deck, A. (2000). The National Lesbian Family Study: 3. Interviews with mothers of five-year-olds. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(4), 542–548.
- Gartrell, N. & Bos, H. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological adjustment of 17-year-old adolescents. *Pediatrics*, 126(1), 1–9.
- Gartrell N., Bos H., Peyser H., Deck, A., & Rodas, C. (2012) Adolescents with lesbian mothers describe their own lives. *Journal of Homosexuality*, 59(9), 1211–1229.
- Gartrell, N., Bos, H., Peyser, H., Deck, A., & Rodas, C. (2011). Family characteristics, custody arrangements, and adolescent psychological well-being after lesbian mothers break up. *Family Relations*, 60, 572–585.
- Gartrell, N., Rodas C., Deck A., Peyser, H., & Banks, A. (2006). The USA National Lesbian Family Study: 5. Interviews with mothers of ten-year-olds. *Feminism & Psychology*, 16(2), 175–192.
- Gates, Gary J. (2015). Marriage and family: LGBT individuals and same-sex couples. *The Future of Children*, 25(2), 67–87.
- van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., & Hermanns, J. (2013). Stigmatization and promotive factors in relation to psychological health and life satisfaction of adolescents in planned lesbian families. *Journal of Family Issues*, 34, 809–827.
- van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., van Rooij, F. B., & Hermanns, J. (2012). Stigmatization associated with growing up in a lesbian-parented family: What do adolescents experience and how do they deal with it? *Children and Youth Services Review*, 34, 999–1006.
- Goldberg, A. E. & Garcia, R. (2015). Predictors of relationship dissolution in lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents. *Journal of Family Psychology*, 29(3), 394–404.
- Goldberg, A.E., Moyer, A.M., Black, K. & Alyssa, H. (2015). Lesbian and heterosexual adoptive mothers' experiences of relationship dissolution. *Sex Roles*, 73, 141–156.
- Goldberg, A. E. & Smith, J. Z. (2011). Stigma, social context, and mental health: Lesbian and gay couples across the transition to adoptive parenthood. *Journal of Counseling Psychology*, 58(1), 139–150.
- Goldberg A. E. & Smith, J. Z. (2008). Social support and psychological well-being in lesbian and heterosexual preadoptive couples. *Family Relations*, 57, 281–294.
- Golombok, S. & Badger, S. (2010). Children raised in mother-headed families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood. *Human Reproduction*, 25(1), 150–157.
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F. & Lamb, M. E. (2014). Adoptive gay father families: Parent–child relationships and children's psychological adjustment. *Child Development*, 85, 456–468.
- Gustavson, M. & Schmitt, I. (toim.) (2011). *Skolan är ute?! Barn och ungdomar med hbtqfö-räldrar och deras erfarenheter i skolan i Tyskland, Slovenien och Sverige. Delstudie Sverige*. Berlin, Humboldt-Universität.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., van Balen, F. & Hermanns, J. M. A. (2012). Spillover between divorced mothers' family relationships: Parental stress as a mediator. *Personal Relationships*, 19(2), 247–254.
- Hatzenbuehler, M. L. (2014). Structural stigma and the health of lesbian, gay, and bisexual populations. *Current Directions in Psychological Science*, 23(2), 127–132.
- Hatzenbuehler, M. L. (2010). Social factors as determinants of mental health disparities in LGBT populations: Implications for public policy. *Social Issues and Policy Review*, 4, 31–62.
- Heikkilä, K., Länsimies, E., Hippeläinen, M., & Heinonen, S. (2006). Assessment of attitudes towards assisted reproduction: A survey among medical students and parous women. *Gynecological Endocrinology*, 22, 613–619.

- Helsingin Sanomat. (7.1.2012). Ensimmäiset rekisteröityneet miesparit päätyneet harvoin eroon.
- Herek G. M. & Garnets L. D. (2007). Sexual orientation and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 353–375.
- Jensen, T. M. & Howard, M. O. (2015). Perceived stepparent–child relationship quality: A systematic review of stepchildren’s perspectives. *Marriage & Family Review*, 51(2), 99–153.
- Johnson, S. M. (2012). Lesbian mothers and their children: the third wave. *Journal of Lesbian Studies*, 16(1), 45–53.
- Joronen, Katja. (2005). Adolescents’ subjective well-being in their social contexts. *Acta Universitatis Tampereensis 1063*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kanste, Outi, Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena. (2016). Viidesluokkalaisten oppilaiden vanhempien näkemyksiä hyvinvoinnista, palveluista ja kouluhynteisöstä. *Raportti 1/2016*. THL: Helsinki.
- Khaddouma, Alexander, Norona, Jerika C. & Whitton, Sarah W. (2015). Individual, couple, and contextual factors associated with same-sex relationship instability. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 4(2), 106–125.
- Kindle, Peter A. & Erich, Stephen. (2005). Perceptions of social support among heterosexual and homosexual adopters. *Families in Society*, 86(4), 541–46.
- Kontula, Osmo. (2016). *Lemmen paula. Seksuaalinen hyvinvointi parisuhdeonnan avaimena*. Perhebarometri 2016, Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E50. Helsinki: Väestöliitto.
- Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (2007). *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveluissa ja koulussa*. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu, Työministeriö. Helsinki: Edita Prima.
- Lainiala, Lassi & Säävälä, Minna. 2012. *Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja. Suomalaisten solmimat kaksikulttuuriset avioliitot*. Perhebarometri 2012. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 46.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuohjelma 2012–2015. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6*.
- Lapsiperhekysely. 2012. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/lapsiperhekysely> [viitattu 5.1.2018].
- Lavner, J. A. (2017). Relationship satisfaction in lesbian couples: Review, methodological critique, and research agenda. *Journal of Lesbian Studies*, 21(1), 7–29.
- Litovich, M. L., & Langhout, R. D. (2004). Framing heterosexism in lesbian families: A preliminary examination of resilient coping. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 14, 411–435.
- MacCallum, F. & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1407–1419.
- Malmquist, A., Möllerstrand, A., Wikström, M., & Zetterqvist Nelson, K. (2014). ‘A daddy is the same as a mummy’: Swedish children in lesbian households talk about fathers and donors. *Childhood*, 21(1), 119– 133.
- Malmqvist, A. & Zetterqvist Nelson, K. (2014). Efforts to maintain a ‘just great’ story: Lesbian parents’ talk about encounters with professionals in fertility clinics and maternal and child healthcare services *Feminism & Psychology*, 24(1), 56–73.
- Myllyniemi, Sami. (2013). *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.
- Nikander, Carita, Salin, Milla & Hakovirta, Mia. (2016). Kelpaavatko samaa sukupuolta olevat parit vanhemmiksi? Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta nais- ja miesparien vanhemmuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(5), 516–527.

- Patterson, C. J. (2013). Children of lesbian and gay parents: Psychology, law, and policy. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 1*(S), 27–34.
- Patterson, C. J. (2009). Lesbian and gay parents and their children: A social science perspective. *Nebraska Symposium on Motivation. Nebraska Symposium on Motivation, 54*, 141.
- Patterson, C. J. & Goldberg, A. E. (2016). Lesbian and gay parents and their children. *Policy Brief, 1*(1), November. National council on family relations.
- Perlesz, A., Brown, R., McNair R., Lindsay, J., Pitts, M., & de Vaus, D. (2006). Lesbian family disclosure: authenticity and safety within private and public domains. *Lesbian & Gay Psychology Review, 7*(1), 54–65.
- Perrin, Ellen C., Pinderhughes, Ellen E., Mattern, Kathryn, Hurley, Sean M., & Newman, Rachel A. (2016). Experiences of children with gay fathers, *Clinical Pediatrics, 55*(14), 1305–1317.
- Perrin E. C., Siegel, B. S. & the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2013). Promoting the Well-Being of Children Whose Parents Are Gay or Lesbian, *Pediatrics, 131*; e1374-e1383.
- Power, J., Schofield, M., Farchione, D., Perlesz, A., McNair, R., Brown, R., Pitts, M., & Bickerdike, A. (2015). Psychological wellbeing among same-sex attracted and heterosexual parents: Role of connectedness to family and friendship networks. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 36*(3), 380–94.
- Raifman, J., Moscoe, E., Austin, S. B. & McConnell, M. (2017). Difference-in-differences analysis of the association between state same-sex marriage policies and adolescent suicide attempts. *JAMA Pediatrics, 171*(4), 350–356.
- Riggle, E. D. B., Wickham, R. E., Rostosky, S. S., Rothblum, E. D., & Balsam, K. F. (2016). Impact of civil marriage recognition for long-term same-sex couples. *Sexuality Research and Social Policy, 123*.
- van Rijn-van Gelderen, L., Bos, H., & Gartrell, N. (2015). Dutch adolescents from lesbian-parent families: How do they compare to peers with heterosexual parents and what is the impact of homophobic stigmatization? *Journal of Adolescence, 40*, 65–73.
- Rivers, I., Poteat, V., & Noret, P. N. (2008). Victimization, social support, and psychosocial functioning among children of same-sex and opposite-sex couples in the United Kingdom. *Developmental Psychology, 44*(1), 127–34.
- Rotkirch, Anna. (2014). *Yhdessä. Kasvatus ei ole yksilölaji*. Helsinki: WSOY.
- Rozental, A. & Malmqvist, A. (2015). Vulnerability and acceptance: Lesbian women's family-making through assisted reproduction in Swedish public health care. *Journal of GLBT Family Studies, 11*(2), 127–150.
- Salow, Tanja. (2017). *Sateenkaariperheessä kasvaneiden kertomuksia lapsuudestaan*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Kasvatustieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely 2016–2017. Julkaisematon aineisto.
- Shechner, Tomer, Slone, Michelle, Meir, Yael, & Kalish, Yuval. (2010). Relations between social support and psychological and parental distress for lesbian, single heterosexual by choice, and two-parent heterosexual mothers. *American Journal of Orthopsychiatry, 80*(3), 283–292.
- Shields, L., Zappia, T., Blackwood, D., Watkins, R., Wardrop, J., & Chapman, R. (2012). Lesbian, gay, bisexual, and transgender parents seeking health care for their children: A systematic review of the literature. *Worldviews on Evidence-Based Nursing, 9*(4), 200–209.
- Solantaus, Tytti. (2008). Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Stotzer, Rebecca L., Herman, Jody L., & Hasenbush, Amira. (2014). *Transgender parenting: A review of existing research*. The Williams institute.

- Sukupuolen moninaisuus ja vanhemmuus -kysely. (2016). Sateenkaariperheet ry:n keräämä, julkaisematon kysely.
- Sumontha, J., Farr, R. H., & Patterson, C. J. (2016). Social support and coparenting among lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents. *Journal of Family Psychology, 30*(8), 987–996.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2016, Liitetäulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2016. Helsinki: Tilastokeskus [haettu: 10.2.2018]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tau_003_fi.html
- Takala, Janina. (2017). *Sosiaalisen vanhemman kokemuksia vanhemmuudesta sateenkaari-perheessä*. Laurea-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Tanskanen, A. O., Danielsbacka, M. & Rotkirch, A. (2014). Multi-partner fertility is associated with lower grandparental investment from in-laws in Finland. *Advances in Life Course Research, 20*, 41–48.
- Tihveräinen, Tero. (2016). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2015. *Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia, 10/2016*.
- Tuovila, Tiina, Koivusilta, Minna, Åstedt-Kurki, Päivi & Kylmä, Jari. (2017). Nuorten kokemuksia elämästä sateenkaariperheessä. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus, *Yhteiskunta-politiikka 82*(5), 560–569.
- Ulkoasiainministeriö. (2011). YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi loppupäätelmänsä Suomelle. *Tiedote 169/2011*. 20.6.2011.
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I., & Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 20*, 237–252.
- Veldorale-Griffin, Amanda. (2014). Transgender parents and their adult children's experiences of disclosure and transition, *Journal of GLBT Family Studies, 10*(5), 475–501.
- Vyncke, J. D., Julien, D., Jouvin, E., & Jodoin, E. (2014). Systemic heterosexism and adjustment among adolescents raised by lesbian mothers. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement, 46*(3), 375–386.
- Wainright, J. L. & Patterson, C. J. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology, 44*(1), 117–126. Special Section: Sexual Orientation Across the Lifespan.
- Wainright, J. L. & Patterson, C. J. (2006). Delinquency, victimization and substance use among adolescents with female same-sex parents. *Journal of Family Psychology, 20*(3), 526–530.
- Wells, M.B. & Lang, S. N. (2016). Supporting same-sex mothers in the Nordic child health field: a systematic literature review and meta-synthesis of the most gender equal countries. *Journal of Clinical Nursing, 25*(23–24), 3469–3483.
- Welsh, M. G. (2011). Growing up in a same-sex parented family: The adolescent voice of experience. *Journal of GLBT Family Studies, 7*(1–2), 49–71.
- White, T. & Ettner, R. (2007). Adaptation and adjustment in children of transsexual parents. *European Child & Adolescent Psychiatry, 16*(4), 215–21.

